

STRATEGIA ROZWOJU GMINY KOMARÓW-OSADA NA LATA 2016-2020

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1.1 CEL I METODOLOGIA OPRACOWANIA	3
1.2 KONTEKST DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH	7
1.3 DOTYCHCZASOWE EFEKTY WDRAŻANIA STRATEGII	22
2. DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA	31
2.1 PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO	32
2.1.1 POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I ADMINISTRACYJNE.....	32
2.1.2 SIEĆ OSADNICZA I PRZESTRZENNA GMINY	33
2.1.3 ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	43
2.1.4 ZASOBY KULTUROWE I HISTORYCZNE	51
2.2 INFRASTRUKTURA	64
2.2.1 INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA	64
2.2.2 INFRASTRUKTURA WODNO-ŚCIEKOWA.....	76
2.2.3 ZAGOSPODAROWANIE ODPADÓW.....	80
2.2.4 INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA.....	81
2.2.5 INFRASTRUKTURA TELEINFORMATYCZNA.....	84
2.2.6 INFRASTRUKTURA EDUKACYJNA I SPORTOWA	85
2.2.7 INFRASTRUKTURA KULTURY	95
2.3 SPOŁECZEŃSTWO I JAKOŚĆ ŻYCIA	101
2.3.1 DEMOGRAFIA.....	102
2.3.2 WYKSZTAŁCENIE MIESZKAŃCÓW	112
2.3.3 GOSPODARSTWA DOMOWE I ŹRÓDŁA ICH UTRZYMANIA	114
2.3.4 SYTUACJA MIESZKANIOWA	115
2.3.5 OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA.....	118
2.3.6 BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE.....	129
2.3.7 DZIEDZICTWO KULTUROWE I KAPITAŁ SPOŁECZNY	134
2.4 GOSPODARKA I RYNEK PRACY	152
2.4.1 PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	152
2.4.2 POZAROLNICZY RYNEK PRACY	156

2.4.3 ROLNICTWO I LEŚNICTWO	162
2.4.4 TURYSTYKA	166
2.5 JAKOŚĆ RZĄDZENIA	171
2.5.1 JAKOŚĆ KADR	171
2.5.2 ZDOLNOŚCI INWESTYCYJNE GMINY	179
2.5.3 PRAKTYKA PLANOWANIA STRATEGICZNEGO	184
2.5.4 DZIAŁALNOŚĆ PROMOCYJNA	186
2.6 ANALIZA SWOT	187
2.6.1 PODSUMOWANIE ANALIZY SWOT	195
3. ZAŁOŻENIA STRATEGII	199
3.1 MISJA I WIZJA	200
3.2 PRIORYTETY I CELE SZCZEGÓŁOWE	202
3.3 OPIS KONSULTACJI SPOŁECZNYCH	239
4. SYSTEM WDRAŻANIA STRATEGII	244
4.1 PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W PROCES WDRAŻANIA STRATEGII	247
4.2 ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	249
4.3 MONITORING I OCENA WDRAŻANIA	250
SPIS TABEL	262
SPIS WYKRESÓW	264
SPIS RYSUNKÓW	265
SPIS ZDJĘĆ	265

WSTĘP

Niniejsza *Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada* jest wynikiem procesu aktualizacji obowiązującego wcześniej dokumentu. Główną przestanką prac nad rewizją strategii była konieczność przeprowadzenia oceny efektów dotychczas realizowanej w latach 2008-2015 koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego gminy oraz dokonanie na tej podstawie zmian i uzupełnień. Istotnym powodem uaktualnienia opracowania była również konieczność dostosowania zapisów obowiązującego dokumentu do obecnego schematu polityki regionalnej w Polsce, zakładającego wielopłaszczyznowy model zarządzania i współdziałania w zakresie realizacji zadań inwestycyjnych oraz specjalizację regionalnej i lokalnej gospodarki. Niezwykle ważną kwestią było również zapewnienie spójności pomiędzy strategią a obecnie obowiązującymi dokumentami strategicznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym, w szczególności *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)*. Przestanką przemawiającą za uwspółcześnieniem strategii, była także konieczność dostosowania jej założeń i celów do nowej polityki spójności UE oraz wynikających z niej celów priorytetowych, wdrażanych w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych w nowej perspektywie finansowej 2014-2020.

1.1 CEL I METODOLOGIA OPRACOWANIA

Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020 jest kluczowym elementem planowania rozwoju lokalnego. Jest ona dokumentem mającym na celu wskazanie wizji oraz strategicznych kierunków rozwoju. Stanowi podstawowy instrument długofalowego zarządzania, który pozwoli na zapewnienie ciągłości i trwałości realizacji działań władz gminy, niezależnie od zmieniających się uwarunkowań politycznych. Umożliwi również efektywne

gospodarowanie własnymi zasobami: kulturowymi i przyrodniczymi, ludzkimi, infrastrukturalnymi czy też finansowymi.

Niezwykle istotne jest właściwe zorganizowanie procesu opracowania strategii, które daje możliwość zaangażowania władz samorządowych oraz lokalnej społeczności w planowanie swojej przyszłości. W związku z tym przy aktualizacji przyjęto model ekspercko-partycypacyjny, pozwalający na szeroki udział społeczeństwa w pracach nad strategią przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych. Partycypacja mieszkańców przy tworzeniu dokumentu pozwala na takie jego wypracowanie, aby zapewnić akceptację ogółu społeczeństwa, co stanowi niezbędny warunek jego skutecznej realizacji. W ramach przyjętej metodologii prac powołano Zespół ds. opracowania strategii składający się m.in. z pracowników Urzędu Gminy Komarów-Osada, gminnych jednostek organizacyjnych, radnych gminy oraz przedstawicieli organizacji społeczno-gospodarczych. Wyłoniono również Koordynatora ds. opracowania strategii, którego zadaniem był nadzór nad koncepcyjną i merytoryczną stroną dokumentu.

Konieczność posiadania aktualnej *Strategii Rozwoju Gminy* podyktowana jest nie tylko względami praktycznymi „dobrego rządzenia”, lecz wynika także z uregulowań prawnych zawartych m.in. w ustawie o samorządzie gminnym i ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. W tej ostatniej strategii gmin i powiatów zostały zaliczone (obok strategii rozwoju kraju, strategii sektorowych oraz strategii wojewódzkich) do kluczowych dokumentów planistycznych, stanowiących podstawę prowadzenia polityki rozwoju kraju. Stanowi ona również formalną podstawę do przygotowania i oceny wniosków o dofinansowanie zadań ze źródeł zewnętrznych, zarówno krajowych jak i zagranicznych.

Założono, że zaktualizowana *Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada* będzie dokumentem średniookresowym, a okres jej realizacji przypadnie na lata 2016-2020. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi. Ponadto pozwala na jej dostosowanie do wymogów wynikających z obowiązującej perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Przyjęty horyzont wdrażania i monitorowania strategii pozwoli na

pełniejsze osiągnięcie zakładanych rezultatów projektów współfinansowanych ze środków perspektywy finansowej UE w latach 2014-2020. Biorąc pod uwagę fakt, że jest ona dokumentem o dość długim okresie obowiązywania, przyjęto, że musi mieć charakter uniwersalny - koncentrujący się na rozwiązaniu najważniejszych problemów rozwojowych gminy i jej mieszkańców.

Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020 została określona poprzez trzyszczeblowy układ celów. Wybór narzędzi możliwych do zastosowania, w celu wspomaganie rozwoju gminy, określony został poprzez główne kierunki działań. Przedmiotowe cele zostały sformułowane w następującym układzie: cel generalny – wizja (ogólny kierunek działań prowadzonych w celu osiągnięcia rozwoju społeczno-gospodarczego jednostki samorządu terytorialnego), cele strategiczne (wskazują główne obszary, których wsparcie jest konieczne do rozwoju procesów gospodarczych i społecznych) oraz cele szczegółowe (stanowią uszczegółowienie celów strategicznych).

Opracowanie strategii rozwoju i jej wdrożenie, jest procesem wieloetapowym. Dodatkowo jest to proces powtarzalny, pozwalający na ciągłe aktualizowanie założeń strategii, dopasowywanie jej zapisów do zmieniających się warunków zewnętrznych i potrzeb mieszkańców.

Podstawowe elementy budowy strategii przedstawiają się następująco:

1. Analizy strategiczne - obejmują teren gminy i mają za zadanie zdiagnozować potencjały rozwojowe w odniesieniu do szans i zagrożeń, jakie niesie ze sobą otoczenie zewnętrzne.

2. Wyniki analiz - umożliwiają dokonanie wyboru i opracowanie optymalnej strategii wskazującej precyzyjnie drogi i środki pozwalające gminie podążać we właściwym kierunku, urzeczywistnić wizję i osiągnąć założone cele.

3. Wdrożenie strategii - wiąże się z wyborem i realizacją wielu projektów strategicznych.

Skuteczność wdrażania strategii będzie zależała nie tylko od możliwych do dyspozycji środków finansowych, ale również od wielu innych czynników, w tym m.in.: sprawności działania samorządu lokalnego, efektywności

współdziałania samorządu gminnego z samorządami innych szczebli oraz organizacjami pozarządowymi, społecznej akceptacji idei strategii i aktywności społeczności lokalnej.

W trakcie formułowania strategii przyjęto założenie, że wypracowane rozwiązania muszą spełniać trzy najważniejsze kryteria:

- Strategia powinna stanowić odzwierciedlenie oczekiwań mieszkańców Gminy Komarów-Osada.
- Strategia powinna tworzyć przestrzeń działania dla mieszkańców gminy, uzmysławiając indywidualne możliwości działania i szanse rozwojowe w powiązaniu z rozwojem wspólnoty lokalnej.
- Strategia powinna stanowić zaproszenie dla mieszkańców poprzez wskazywanie aktywności, które mogą liczyć na wsparcie ze strony władz lokalnych.

Podczas aktualizacji strategii przestrzegano poniższych zasad:

- **spójności** zaktualizowanej strategii z dokumentami planistycznymi i strategicznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym, wojewódzkim,
- **partnerstwa** w procesie planowania poprzez współpracę władz gminy z samorządami wyższego szczebla oraz podmiotami reprezentującymi różne środowiska oraz instytucje (zgodnie z ideą wielopłaszczyznowego zarządzania oraz angażowania partnerów do współpracy i współzrządzenia),
- **wieloletniego** planowania w oparciu o ocenę dotychczas realizowanej strategii z uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej,
- **elastyczności**, zgodnie z którą pierwotne założenia strategii były dostosowywane do potrzeb i postulatów zgłaszanych przez partnerów społecznych i gospodarczych.

Wśród najważniejszych zmian, jakie zostały wprowadzone w wyniku aktualizacji poprzedniej edycji strategii, należy wymienić przede wszystkim: zwiększenie koncentracji zaplanowanych działań w ramach poszerzonej liczby celów strategicznych. W porównaniu z wersją dokumentu strategii z roku 2008, zaktualizowana strategia posiada bardziej uporządkowaną

strukturę celów strategicznych i kierunków działań, które w połączeniu ze wskazanymi możliwymi źródłami finansowania poszczególnych przedsięwzięć, tworzą ramy spójnego systemu wdrażania. Ukierunkowuje rozwój gminy poprzez doprecyzowaną wizję i misję jej rozwoju do roku 2020. Zmianie uległ również system monitorowania i oceny wdrażania strategii. Związane było to z koniecznością dostosowania i uzupełnienia istniejącego zestawu wskaźników do nowego układu celów szczegółowych oraz określania dla tych wskaźników wartości bazowych i docelowych.

Dokonując przekształcenia celów i kierunków działań strategii założono, że mogą one wychodzić poza ustawowy zakres kompetencji gminy oraz że będą realizowane przy jej współpracy z innymi szczeblami samorządu terytorialnego i partnerami społeczno-gospodarczymi. Takie podejście do wdrażania strategii zgodne jest z zasadą wieloszczeblowego zarządzania gminą, a także wychodzi naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców.

1.2 KONTEKST DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH

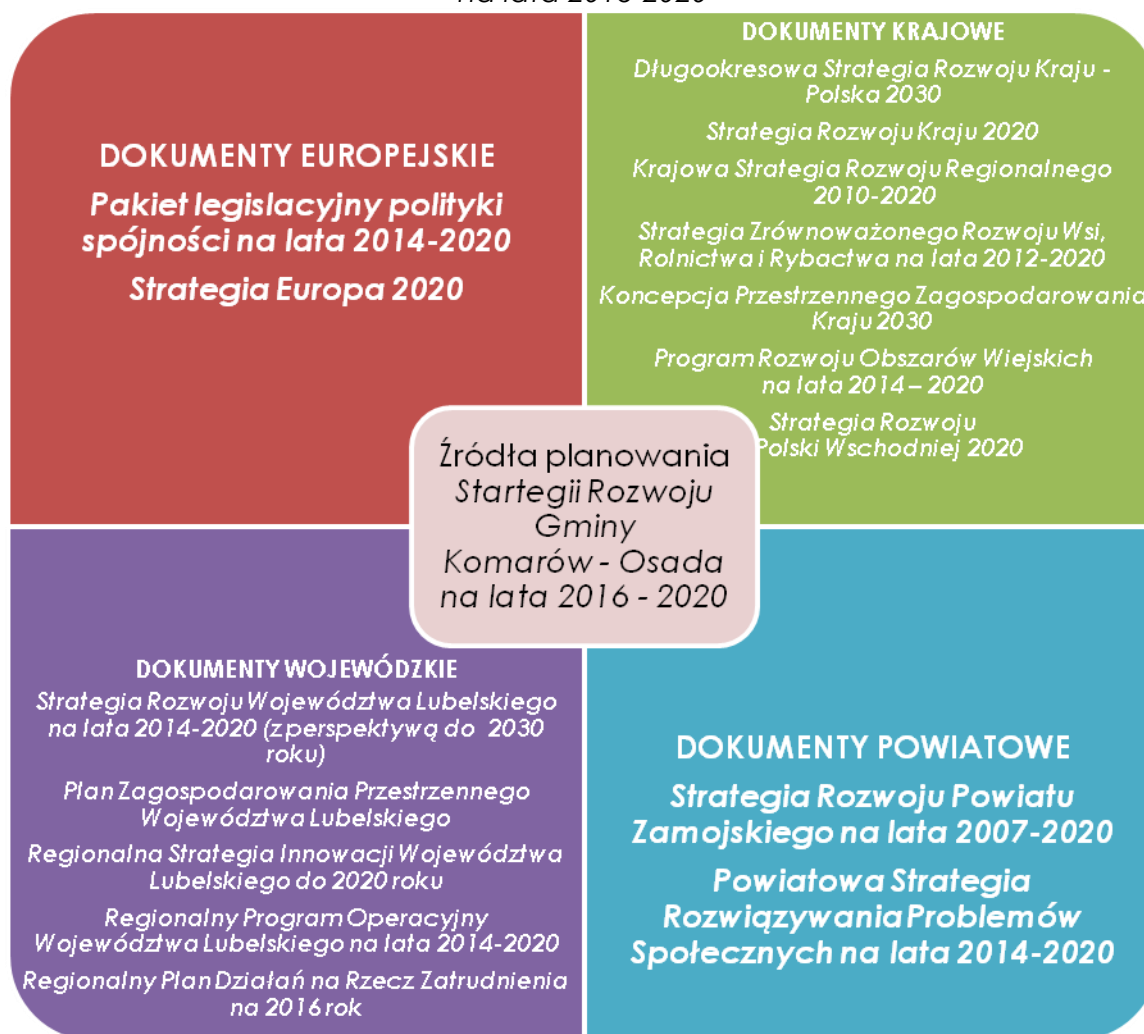
Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada 2016-2020 to dokument, który jest odpowiedzią na ustawowe regulacje dotyczące prowadzenia polityki rozwoju¹ oraz uprawnienia gminy wynikające z ustawy o samorządzie gminnym² do prowadzenia spraw pozostających w zakresie działania gminy, w tym uchwalania programów gospodarczych.

¹ Ustawa z dnia 6.12.2006 o zasadach prowadzenia polityki rozwoju - jednolity tekst Dz. U. z 2016 r. 383

² Ustawa z dnia 8.03.1990 o samorządzie gminnym – nowy tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 1515 z późn. zm.

Rysunek 1 Źródła planowania Strategii Rozwoju Gminy Komarów–Osada na lata 2016-2020

Źródło: Opracowanie własne

Niniejszy dokument został opracowany przy uwzględnieniu dokumentów planistycznych i strategicznych o zasięgu zarówno wspólnotowym, krajowym, wojewódzkim, jak i powiatowym oraz gminnym. Jego zapisy są zgodne z obowiązującymi wymogami, a on sam wpisuje się w realizację celów i założeń zawartych w takich dokumentach jak:

- ✓ **Pakiet legislacyjny polityki spójności na lata 2014-2020** – dokument zawiera projekty rozporządzeń, które ukazują politykę spójności jako istotny środek do realizacji strategicznych celów Unii Europejskiej, określonych w strategii Europa 2020. *Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020*

będąc dokumentem spójnym z celami Strategii Europa 2020 jest zarazem zbieżna z polityką i zamierzeniami rozwoju Unii Europejskiej.

- ✓ **Strategia Europa 2020 - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu** – strategia stworzona przez Komisję Europejską obejmuje trzy wzajemnie się uzupełniające priorytety. Jej głównym założeniem jest tworzenie podstaw zrównoważonego rozwoju, sprzyjającego przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej gospodarce, opartej na wiedzy i innowacji. Jednym z priorytetów jest również ulepszenie funkcjonującego modelu socjalnego oraz zapobieganie wyłączeniu społecznemu poprzez walkę z ubóstwem i zwiększanie zatrudnienia.
- ✓ **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030 Trzecia fala nowoczesności** – jest dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju - stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku.
- ✓ **Strategia Rozwoju Kraju 2020** - jest główną strategią rozwojową kraju obejmującą średni horyzont czasowy. Wskazuje najważniejsze zadania państwa, których realizacja przyczyni się do szybszego i bardziej zrównoważonego rozwoju kraju i poprawy jakości życia ludności poprzez wzmocnienie potencjałów gospodarczych, instytucjonalnych i społecznych. Główne działania będą koncentrować się na trzech strategicznych obszarach: sprawne i efektywne państwo, konkurencyjna gospodarka, spójność społeczna i gospodarcza.
- ✓ **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie** – dokument określa istotne wyzwania i założenia polityki regionalnej państwa. Najważniejszym celem wizji rozwoju polskich regionów, przełożonym na trzy ściśle powiązane ze sobą cele szczegółowe, jest wykorzystanie potencjałów rozwojowych specyficznych dla każdego obszaru dla wzrostu gospodarczego i konkurencyjności regionów,

niwelowania różnic w ich rozwoju oraz sprawnego zarządzania polityką rozwoju.

- ✓ **Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020** - głównym celem opracowania jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2020 r., a tym samym właściwe adresowanie zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i wspólnotowych. Długookresowy cel główny działań zdefiniowano w strategii w następujący sposób: „poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju”.
- ✓ **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030** – jest najważniejszym dokumentem strategicznym określającym zagospodarowanie przestrzenne kraju. Ujmuje rozwój kraju w sposób całościowy, a zadania zagospodarowania przestrzennego jako godzenie interesów wszystkich użytkowników przestrzeni (państwa, mieszkańców, inwestorów). Działania w ramach celów operacyjnych *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* ściśle wpisują się w działania naprawcze obszarów tematycznych koncepcji, zwłaszcza w zakresie tworzenia warunków zrównoważonego rozwoju poza dużymi miastami, rozwoju infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej, poszanowania środowiska naturalnego i walorów kulturowych, a także systematycznej budowy i utrzymania skutecznego systemu planowania przestrzennego.
- ✓ **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020** - dokument określa priorytety, zgodnie z którymi wydatkowane będą środki publiczne przeznaczone na rozwój obszarów wiejskich w perspektywie 2014 – 2020. Głównym celem programu będzie wzrost konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Poprzez 15 działań, 35 poddziałań i 42 typy operacji Program będzie realizował

wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014 – 2020 tj.:

- ❖ *Priorytet 1* - Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie i leśnictwie oraz na obszarach wiejskich
 - ❖ *Priorytet 2* - Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami.
 - ❖ *Priorytet 3* - Wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
 - ❖ *Priorytet 4* - Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów związanych z rolnictwem i leśnictwem.
 - ❖ *Priorytet 5* - Promowanie efektywnego gospodarowania zasobami i wspieranie przechodzenia w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu.
 - ❖ *Priorytet 6* - Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.
- ✓ **Strategia Rozwoju Polski Wschodniej 2020** – dokument określa makroregionalną strategię rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej, obejmującą pięć województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Działania przewidziane w ramach celów operacyjnych *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* ściśle wpisują się w pożądane kierunki działań z zakresu interwencji publicznych. Wizja rozwojowa makroregionalnej strategii koncentruje się wokół trzech szans tj.: podnoszenie poziomu innowacyjności makroregionalnej gospodarki, aktywizacja zasobów pracy i poprawa jakości kapitału ludzkiego oraz budowanie intensywnych powiązań społeczno-gospodarczych z lepiej rozwiniętym otoczeniem. Realizacja tych działań przyczyni się do realizacji celu głównego jakim jest wzrost wydajności pracy we wszystkich sektorach gospodarki Polski Wschodniej.

Tabela 1 Korelacja strategicznych celów *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* oraz strategicznych kierunków działań *Strategii Rozwoju Polski Wschodniej 2020*

Cele strategiczne <i>Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020</i>			
Strategiczne obszary i kierunki działań <i>Strategii Rozwoju Polski Wschodniej 2020</i>	1. Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał	2. Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej	3. Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności gminy oraz jakości usług publicznych
INNOWACYJNOŚĆ			
Budowa trwałych przewag konkurencyjnych poprzez działania na rzecz podnoszenia poziomu technologicznego zaawansowania i innowacyjności w obszarze wiodących endogenicznych ponadregionalnych specjalizacji gospodarczych	√		√
Wzmocnienie potencjału sektora nauki i badań w Polsce Wschodniej przy jednoczesnym wzmocnieniu powiązań i intensyfikacji współpracy między kluczowymi uczestnikami systemu innowacji			
ZASOBY PRACY I JAKOŚĆ KAPITAŁU LUDZKIEGO			
Przeciwdziałanie wykluczeniu na rynku pracy	√	√	
Wzmocnienie potencjału nowoczesnych kadr dla gospodarki opartej na wiedzy	√		√
INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA I ELEKTROENERGETYCZNA			
Przełamywanie barier związanych z peryferyjnym położeniem Polski Wschodniej			

Wzmocnienie spójności wewnętrznej Polski Wschodniej	✓		✓
Wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego Polski Wschodniej	✓		✓

Źródło: Opracowanie własne

✓ **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020**

(z perspektywą do 2030 roku)

– jest dokumentem programowym, który określa wizję oraz cele i kierunki rozwoju regionu, stanowiącym podstawowe narzędzie prowadzonej przez samorząd województwa polityki regionalnej. *Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* wpisuje się w realizację większości celów strategicznych przedmiotowego dokumentu, w tym w szczególności:

- ❖ Celu 2. Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich - poprzez rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego, wspieranie przedsiębiorczości pozarolniczej na wsi, lepsze wyposażenie obszarów wiejskich w infrastrukturę techniczną, wzmocnienie doradztwa rolniczego oraz promowanie i wspieranie inicjatyw współpracy rolników i mieszkańców wsi;
- ❖ Celu 3. Selekttywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowanie technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu – poprzez wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw oraz działania na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego;
- ❖ Celu 4. Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu - poprzez lepszą dostępność komunikacyjną gminy, włączenie społeczne osób wykluczonych, rozwijanie współpracy gminy w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych, racjonalne wykorzystywanie zasobów przyrodniczych w gminie dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego.

Strategia definiuje Obszary Strategicznej Interwencji (OSI), które stanowią przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych zidentyfikowanych na obszarze województwa lubelskiego. Stanowią one wyznacznik obszarów o szczególnych potencjałach rozwojowych, jak również

obszarów problemowych o znaczeniu priorytetowym dla samorządu województwa. Wyznaczenie OSI zostało poprzedzone delimitacją obszarów funkcjonalnych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (PZPWL), zgodnie z którym obszary funkcjonalne traktuje się jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwojowymi. W Strategii wyróżnionych zostało 7 Obszarów Strategicznej Interwencji:

1. Lubelski Obszar Metropolitalny,
2. Miasta subregionalne,
3. Obszary przygraniczne,
4. Obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych,
5. Obszary potencjalnej eksploatacji złóż kopalin,
6. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych,
7. Nowoczesna wieś.

Zgodnie z zapisami SRWL Gmina Komarów-Osada została usytuowana w OSI: Nowoczesna wieś. W myśl kryteriów delimitacji do przedmiotowego OSI zaklasyfikowano: obszary o najwyższej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (udział gleb najwyższych klas bonitacyjnych), obszary dużej koncentracji gospodarstw hodowlanych oraz wysokim udziale trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych oraz obszary dużej koncentracji gospodarstw rybackich. Gmina znajduje się w obszarze rozwoju gospodarki rolniczej, który charakteryzuje się koncentracją zwartych areatów gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności i roślin przemysłowych oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego, a także koncentracją zakładów branży zbożowo-młynarskiej, cukrowej, tytoniowej, piwowarskiej, gorzelniczej, piekarniczo-cukierniczej, owocowo-warzywnej, zielarskiej oraz mięsnej.

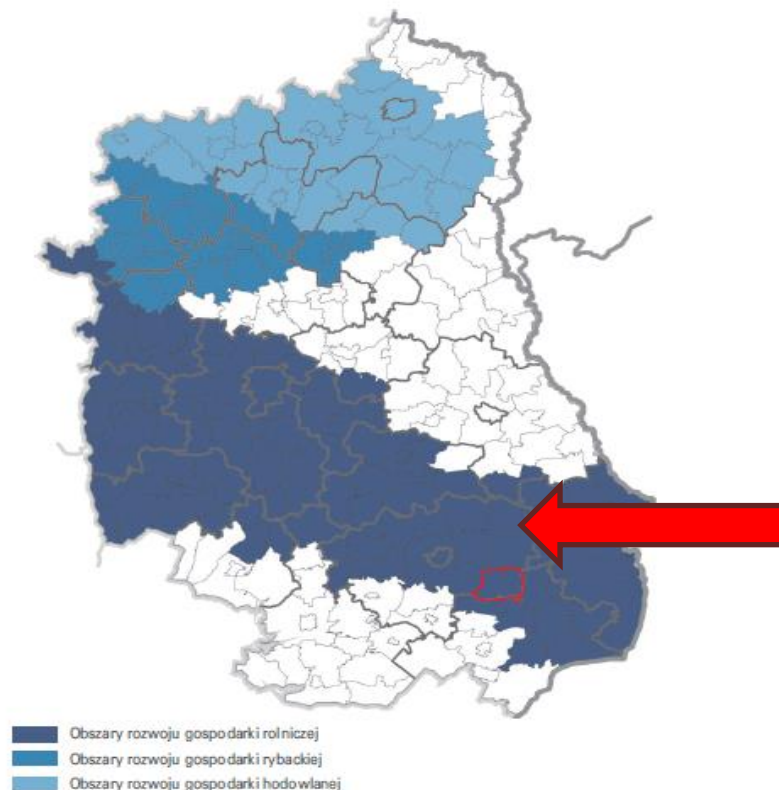
Interwencja w ramach tych obszarów powinna obejmować działania mające na celu wsparcie inicjatyw na rzecz edukacji i podnoszenia kompetencji rolników, wsparcie tworzenia i rozwoju rynków hurtowych

produktów rolnych, wsparcie rozwoju grup producenckich, wsparcie rozwoju zakładów przetwórstwa, zakładów branży mięsnej i mleczarskiej, a także wsparcie rozwoju infrastruktury gospodarki rybackiej, uzupełnienie sieci dróg i wyposażenia w infrastrukturę komunalną oraz zaplecza sanitarnego, rozbudowę i modernizację infrastruktury elektroenergetycznej i gazowej w celu umożliwienia poboru zwiększonej ilości energii ze źródeł rozproszonych.³

Zdefiniowanie obszaru w kontekście OSI, przy uwzględnieniu cech obszaru, zjawisk problemowych, a także proponowanej interwencji, wyznacza ramy do określenia priorytetów i jej funkcji rozwojowych.

Mapa 1 Usytuowanie Gminy Komarów-Osada na tle Obszaru Strategicznej Interwencji: Nowoczesna Wieś

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

³ Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

- ✓ **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego** - jest dokumentem o charakterze długookresowym, który określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu oraz działania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych stanowiąc formalną i merytoryczną płaszczyznę odniesienia dla podejmowanych decyzji przestrzennych. Przyjęte kierunki i zasady zagospodarowania przestrzennego stwarzają ogólne warunki dla realizacji zadań inwestycyjnych formułowanych w programach rozwoju.

Zgodnie z PZPWL wśród kierunków polityki przestrzennej w zakresie środowiska przyrodniczego na obszarze województwa lubelskiego, ustanowiono obszary ochronne zlewni wód powierzchniowych (tzw. projektowane zlewnie chronione), w tym zlewnię położoną na obszarze Gminy Komarów-Osada tj.: zlewnia górnej Łabuńki. Gospodarowanie na terenie zlewni chronionych powinno uwzględniać: ochronę mokradła, ochronę meandrujących odcinków rzek przed regulacją, konieczność uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej, eliminację ognisk zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych, wykluczenie lokalizacji przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko i przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, które mogą spowodować nieosiągnięcie celów środowiskowych zawartych w planie gospodarowania wodami na obszarze dorzecza oraz racjonalne stosowanie nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin.

Plan zwraca uwagę również na walory kulturowe tej części regionu. Gmina Komarów-Osada została ujęta jako część pasma pogranicza kulturowego, wyznaczonego przez obiekty sakralne trzech religii tj. chrześcijaństwa (greckokatolickie, rzymsko-katolickie, prawosławne), judaizmu i islamu, rozciągające się od Haczowa (woj. podkarpackie) po Drohiczyn (woj. podlaskie). Wskazanie pasm kulturowych, traktowanych jako wieloprzestrzenne struktury wyznaczone na obszarach koncentracji potencjału kulturowego, pozwalają na ukierunkowanie rozwoju turystyki

i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej. Wśród działań zorientowanych na zachowanie wartości obiektów dziedzictwa kulturowego jako priorytetowe uznaje się również ratowanie obiektów sakralnego budownictwa drewnianego, w tym m.in. cerkwi zlokalizowanych na terenie Gminy Komarów–Osada w miejscowościach Zubowice oraz Śniatycze, a także ochronę i eksponowanie miejsc ważniejszych bitew historycznych jako miejsc pamięci narodowej, w tym m.in. miejsce pamięci o Bitwie pod Komarowem. W związku z powyższym w ramach wykorzystania turystycznego walorów kulturowych regionu wskazuje się rozwój infrastruktury turystycznej w ośrodkach położonych na kierunkach szlaków kulturowych. Przez Gminę Komarów–Osada przebiega także Szlak Historyczny (Zamość, Komarów, Czermino, Gródek, Horodło, Dubienka, Chełm, Stołpie, Bukowno, Cyców, Lublin), uznany za szlak o randze regionalnej.

Za niezbędne w ramach rozwoju gospodarki rybackiej w województwie lubelskim uznano utrzymanie w użytkowaniu istniejących obiektów stawowych, w tym stawy w miejscowości Dub na terenie Gminy Komarów–Osada.

W ramach przestrzennych warunków realizacji regionalnej polityki rozwoju w zakresie transportu ustalono docelowy układ funkcjonalny podstawowych powiązań drogowych na obszarze województwa lubelskiego, uwzględniający istniejące i projektowane elementy infrastruktury drogowej. W układzie ponadlokalnym – dróg powiatowych (w tym przede wszystkim klasy G) znalazła się droga przebiegająca przez teren gminy nr 3268L Wólka Łabuńska – Komarów-Osada – Przewale. Ze względu na szczególnie niski wskaźnik skanalizowania wskazano jako priorytetowe zadania w zakresie budowy i rozbudowy zbiorowych systemów kanalizacyjnych w gminach wiejskich bez kanalizacji zbiorowej.

Gmina została również wskazana jako priorytetowa w zakresie prowadzenia działań przeciwoerozyjnych. Zabiegi techniczne i biologiczne na terenach osuwiskowych w Gminie Komarów–Osada zostały również

uznane jako priorytetowe w kontekście bezpieczeństwa publicznego, jako działania o charakterze planistycznym minimalizujące negatywne skutki zagrożeń naturalnych.

System obszarów ochrony przyrody i krajobrazu w województwie lubelskim obejmuje istniejące i projektowane obszary chronione, do których należą m.in. parki krajobrazowe. Na obszarze Gminy Komarów-Osada projektowany jest Tyszowiecki Park Krajobrazowy (Dolina Sieniochy), który docelowo obejmie także obszar gmin: Tyszowce, Mircze, Werbkowice. Przedmiotem ochrony będzie kompleks torfowisk w dolinie rzeki Sieniochy i Huczwy, w tym torfowiska węglanowe i alkaliczne oraz rzadkie, chronione, torfowiskowe gatunki roślin i zwierząt. W odniesieniu do projektowanych parków krajobrazowych ustalono ich ochronę planistyczną, polegającą na zapobieganiu dysharmonii krajobrazu i fragmentacji środowiska polegającym przede wszystkim na ograniczaniu lokalizacji turbin wiatrowych, plantacji jednolitych upraw wielkopowierzchniowych oraz obiektów kubaturowych niedostosowanych do otoczenia na terenach wskazanych do utworzenia parku krajobrazowego.

W zakresie obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym w województwie lubelskim wyznaczonych przez PZP WL, Gmina Komarów-Osada została usytuowana w obszarze funkcjonalnym rozwoju gospodarki żywnościowej (roślinnej rolniczej przestrzeni produkcyjnej), który obejmuje tereny Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej, charakteryzujące się dużą koncentracją gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego. Priorytetem rozwojowym tego obszaru jest optymalne wykorzystanie potencjału produkcyjnego gleb oraz aktywizacja gospodarcza poprzez rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego.

Funkcje rozwojowe obejmują zarówno funkcje podstawowe – gospodarczą (ukierunkowaną na produkcję rolniczą), a także funkcją

towarzystwą: turystyczną. Wiodące kierunki zagospodarowania obszaru to:

- ✓ produkcja roślinna
- ✓ rozwój bazy przetwórstwa rolno-spożywczego,
- ✓ rozwój agroturystyki jako formy wzbogacenia funkcjonalnego obszarów wiejskich
- ✓ rozwój infrastruktury turystycznej (głównie szlaków turystycznych),
- ✓ produkcja zdrowej żywności
- ✓ rozwój infrastruktury technicznej i transportowej.

Zasady zagospodarowania przestrzennego na tym obszarze nakazują: utrzymanie w użytkowaniu rolniczym gleb o najwyższej przydatności dla produkcji roślinnej, utrzymanie trwałych użytków zielonych dla przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych, przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy na terenach otwartych, wzbogacanie przyrodnicze agroekosystemów poprzez fitomelioracje, dostosowanie struktury agrarnej do potrzeb wysokotowarowego rolnictwa oraz aktywna ochrona walorów krajobrazu kulturowego i dbałość o jakość przestrzenną zagospodarowania.

- ✓ **Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku-** jest uszczegółowieniem SRWL w zakresie dynamizowania rozwoju badań i innowacji na rzecz wzmocnienia endogenicznego potencjału rozwojowego województwa. Kierunki działań wytyczone w *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada* m.in. dotyczące stymulowania rozwoju przedsiębiorczości, wzmocnienia instytucji otoczenia biznesu oraz rozwoju sprawnej i otwartej na innowacje administracji publicznej wprost wpisują się w priorytety wskazane w dokumencie.
- ✓ **Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020** –głównym celem programu jest wzrost konkurencyjności regionu w oparciu o wewnętrzne potencjały, które sprzyjają zwiększeniu spójności społecznej i terytorialnej. Realizacja Programu będzie przebiegała poprzez wdrażanie 14 osi priorytetowych: 9 współfinansowanych

z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz 5 (w tym oś dotycząca pomocy technicznej) z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Komplementarność celów wytyczonych w *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* z priorytetowymi obszarami wsparcia zawartymi w *Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020* prezentuje poniższa tabela.

Tabela 2 Korelacja strategicznych celów *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* oraz *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020*

Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
Cel 1. Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał	<ul style="list-style-type: none">❖ Oś Priorytetowa 1 Badania i innowacje❖ Oś Priorytetowa 3 Konkurencyjność przedsiębiorstw❖ Oś Priorytetowa 9 Rynek pracy❖ Oś Priorytetowa 10 Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian❖ Oś Priorytetowa 12 Edukacja, kwalifikacje i kompetencje
Cel 2. Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej	<ul style="list-style-type: none">❖ Oś Priorytetowa 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego❖ Oś Priorytetowa 9 Rynek pracy❖ Oś Priorytetowa 11 Włączenie społeczne❖ Oś Priorytetowa 12 Edukacja, kwalifikacje i kompetencje❖ Oś Priorytetowa 13 Infrastruktura społeczna
Cel 3. Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności gminy oraz jakości usług publicznych	<ul style="list-style-type: none">❖ Oś Priorytetowa 1 Badania i innowacje❖ Oś Priorytetowa 2 Cyfrowe Lubelskie❖ Oś Priorytetowa 4 Energia przyjazna środowisku❖ Oś Priorytetowa 5 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna❖ Oś Priorytetowa 6 Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów❖ Oś Priorytetowa 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego❖ Oś Priorytetowa 8 Mobilność regionalna i ekologiczny transport

Źródło: Opracowanie własne

- ✓ **Regionalny Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia na 2016 rok**
– jest dokumentem o charakterze operacyjnym, który określa i koordynuje

politykę rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich w regionie. Plan ten uwzględnia założenia programowo-organizacyjne Krajowego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia na lata 2015-2017. Cele określone w *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* korespondują z wytyczonymi w planie głównymi obszarami priorytetowymi tj. „Przedsiębiorczy mieszkaniec wsi” oraz „Zatrudnienie na obszarach wiejskich”, wskazującymi kierunki rozwoju rynku pracy w województwie lubelskim.

- ✓ **Strategia Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007-2020** – jest dokumentem terytorialnego systemu planowania, prezentuje wizję rozwoju powiatu z uwzględnieniem elementów strategii rozwoju województwa lubelskiego i strategii rozwoju gmin. Cele wyznaczone w niniejszym dokumencie tj. *Strategii Rozwoju Gminy Komarów–Osada na lata 2016-2020* znajdują odzwierciedlenie w określonych celach strategicznych *Strategii Rozwoju Powiatu Zamojskiego*, wśród których znalazły się: rozwój i restrukturyzacja obszarów wiejskich, rozwój przedsiębiorczości i pozyskiwanie inwestycji, rozwój infrastruktury lokalnej.
- ✓ **Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2020**– dokument zawiera określone cele strategiczne rozwiązywania problemów społecznych występujących na terenie powiatu. Wśród nich znalazły się: aktywizacja zawodowa mieszkańców powiatu, zdrowe społeczeństwo, pomoc dziecku i rodzinie, rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz zapewnienie osobom niepełnosprawnym podstawowych warunków do równoprawnego samodzielnego pełnego i czynnego na miarę możliwości uczestnictwa w życiu społecznymi zawodowym.
- ✓ **Dokumentami strategicznymi obowiązującymi w Gminie Komarów-Osada** opisanymi w podrozdziale dotyczącym zarządzania.

1.3 DOTYCHCZASOWE EFEKTY WDRAŻANIA STRATEGII

Poprzednio obowiązująca strategia obejmowała swoim zakresem przedział lat 2008-2015. Została ona przyjęta przez Radę Gminy w 2008 roku i była podstawą do realizacji szeregu działań rozwojowych, finansowanych zarówno ze środków własnych gminy, jak i źródeł zewnętrznych, w tym ze środków funduszy europejskich na lata 2007-2013.

Strategia wdrażana była poprzez realizację 2 celów strategicznych, w ramach których ujęto łącznie 5 celów operacyjnych. System monitorowania i ewaluacji strategii opierał się na zestawie wskaźników rezultatu, przyporządkowanych poszczególnym celom strategicznym.

Oceny efektów wdrażania *Strategii Gminy Komarów-Osada na lata 2008-2015* dokonano na dwóch poziomach:

- ✓ **produktów** – zawierającym identyfikację kluczowych projektów i zadań inwestycyjnych, jakie udało się zrealizować gminie i jej podległym jednostkom,
- ✓ **rezultatów** – wskazującym wpływ wysiłku całej społeczności gminy (w tym jednostek organizacyjnych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych) na ogólny rozwój społeczno-gospodarczy gminy i poprawę jakości życia jego lokalnej społeczności.

Ewaluacja efektów wdrażania strategii na poziomie produktów objęła w szczególności zadania inwestycyjne i przedsięwzięcia nieinwestycyjne, realizowane przez samorząd gminny, dzięki zaangażowaniu własnych środków budżetowych oraz pozyskanych środków zewnętrznych. Z kolei ocena efektów wdrażania strategii na poziomie rezultatów dokonana została przy uwzględnieniu dostępnych danych statystycznych (dla poziomu gminy lub powiatu) i została zawarta w diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej gminy.

Na przestrzeni lat 2008-2015 Gmina Komarów-Osada przeznaczyła znaczne środki finansowe na realizację zadań inwestycyjnych, zaplanowanych do realizacji w ramach poprzedniej edycji strategii.

W załączniku 1 do niniejszego dokumentu umieszczono wykaz wybranych przedsięwzięć (inwestycje i działania nieinwestycyjne), które udało się zrealizować w gminie na przestrzeni wyżej wymienionego okresu.

Biorąc pod uwagę rzeczowe efekty wdrażania *Strategii Gminy Komarów-Osada* na przestrzeni lat 2008-2015 można stwierdzić, że znaczna część zaplanowanych zadań została zrealizowana, bądź jest w trakcie realizacji.

Poniższej dokonano analizy stopnia realizacji zaplanowanych, w poprzedniej edycji strategii działań i zadań inwestycyjnych, wskazując jednocześnie w jaki sposób zrealizowane przedsięwzięcia przyczyniły się do osiągnięcia oczekiwanych rezultatów zdefiniowanych na poziomie wizji i celów strategicznych.

✓ **Cel strategiczny 1. Wyższa efektywność lokalnej gospodarki**

W ramach priorytetu zrealizowano szereg inwestycji mających na celu: poprawę wyposażenia w podstawową infrastrukturę zwiększającą atrakcyjność inwestycyjną gminy (cel operacyjny 1.1), poprawę dochodowości gospodarstw rolnych (cel operacyjny 1.2) oraz rozwój lokalnej przedsiębiorczości i turystyki (cel operacyjny 1.3).

W ramach pierwszego celu operacyjnego podjęto liczne działania w zakresie podniesienia wewnętrznej dostępności komunikacyjnej gminy poprzez budowę i modernizację istniejących odcinków infrastruktury drogowej. Wśród najważniejszych inwestycji w tym obszarze, na przestrzeni lat 2008-2015, należy wymienić m.in. odbudowę dróg gminnych nr 110936L w miejscowości Komarów-Osada, nr 110924L Księżostany-Krzywystok, nr 110942L w miejscowości Zubowice – Kolonia, nr 110938L w miejscowości Wolica Brzozowa, a także w miejscowości Komarów-Wieś (droga nr 110929L) i Wolica Brzozowa – Kolonia (droga nr 110937L). Odbudowano również drogę gminną nr 110933L w miejscowościach Komarów-Osada i Komarów - Górny zniszczoną przez powódź w roku 2013, a także odcinki dróg w miejscowościach Kraczew, Komarów-Wieś, Zubowice, Sosnowa – Dębowa

oraz Huta Komarowska. W 2011 r. nowy odcinek drogi powstał w Wolicy Śniatyckiej. Ważnymi inwestycjami drogowymi była również odbudowa drogi gminnej nr 112281L oraz nr 110934L w miejscowości Komarów–Osada w 2014 r. Poprawie uległ też stan infrastruktury towarzyszącej m.in. oświetlenia ulicznego (ul. Polna i ul. Armii Krajowej w Komarowie–Osadzie), chodników, co znacznie poprawiło wizerunek i estetykę gminy. Gmina Komarów–Osada podjęła wiele działań zmierzających do zabezpieczenia położonych na swoich terenach wąwozów drogowych poprzez udział w wojewódzkich i krajowych programach dotyczących zabezpieczeń elementów infrastruktury drogowej przed procesami niszczącymi. Przy udziale środków z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji wykonano m.in. zabezpieczenie dna wąwozu lessowego na drodze gminnej nr 110933L w miejscowości Komarów-Osada oraz na drodze gminnej numer 112281L. Utwardzono także dno i wykonano odwodnienie wąwozu lessowego w ciągu drogi gminnej nr 110942L w miejscowości Sosnowa-Dębowa. Analiza przestrzennego rozkładu wykonanych prac, w zakresie zabezpieczania wąwozów drogowych przed erozją na terenie województwa lubelskiego, plasuje Gminę Komarów–Osada wśród gmin o największej liczbie zabezpieczonych tego typu obiektów⁴. W efekcie zrealizowanych inwestycji drogowych poprawiono układ komunikacyjny w gminie, co niewątpliwie miało korzystny wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców, w tym w szczególności na poprawę bezpieczeństwa na drogach.

Do poprawy warunków bytowych mieszkańców gminy przyczyniła się modernizacja infrastruktury wodociągowej, która objęła zarówno modernizację stacji wodociągowej, jak i wykonanie sieci i przyłączy w miejscowościach: Janówka Wschodnia, Janówka Zachodnia, Huta Komarowska, Komarów-Wieś. System postępowania z odpadami komunalnymi na terenie gminy został dostosowany do znowelizowanych przepisów w tym

⁴ „Wąwozy drogowe Wyżyny Lubelskiej i Roztocza oraz sposoby ich zabezpieczania przez procesami niszczącymi” R. Kołodyńska-Gawrysiak, L. Gawrysiak, A. Budzyński, Z. Gardziel, Annales UMCS Lublin, 2011

zakresie. W gminie powstał również nowy spis wyrobów zawierających azbest, znajdujących się na dachach lub złożonych na posesjach mieszkańców. Od 2008 r. komarowski samorząd skutecznie pomaga mieszkańcom w usuwaniu wyrobów z azbestem.

Pozytywnie należy również ocenić działania gminy podjęte na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu. W ramach realizowanego projektu 65 gospodarstw, zagrożonych wykluczeniem z aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym, otrzymało darmowy sprzęt komputerowy wraz z dostępem do Internetu. Zakupiono również 30 zestawów komputerowych wraz z oprogramowaniem dla jednostek podległych. W ramach projektu pn. „Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Komarów-Osada”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007 – 2013) na terenie gminy odbyły się szkolenia w zakresie podstaw obsługi komputera, obsługi Internetu oraz obsługi poczty elektronicznej, w których wzięli udział mieszkańcy. Na rynku w Komarowie-Osadle odbył się również piknik edukacyjny pod hasłem „Cyberświat – Przestrzeń Dla Nas”.

W zakresie drugiego celu operacyjnego „Zwiększenie dochodowości gospodarstw rolnych” Gmina Komarów-Osada również podjęła różnorodne działania. W ramach podnoszenia wiedzy i kwalifikacji rolników w ostatnich latach, w wielu miejscowościach, gminy, odbywały się szkolenia oraz spotkania informacyjno-promocyjne organizowane m.in. we współpracy z przedstawicielami Biura Powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Zamościu. Hasłem przewodnim spotkań były m.in. zagadnienia związane z wypełnianiem wniosków dla płatności bezpośrednich. Tematykę norm i wymogów wzajemnej zgodności dla gospodarstw ubiegających się o płatności bezpośrednio omawiano także podczas szkoleń organizowanych na terenie gminy przez Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych przy społecznym udziale Związku Ochotniczych Straż Pożarnych RP. Na stronie internetowej gminy na bieżąco pojawiały się informacje

o najnowszych uchwałach i zmianach rozporządzeń Rady Ministrów w sprawach dotyczących rolników i producentów rolnych m.in. komunikaty o formach pomocy dla poszkodowanych producentów w wyniku ujemnych skutków przezimowania itp. W 2014 r. z udziałem władz samorządowych w Komarówie–Osadzie otwarto nowo wybudowaną przechowalnię warzyw, należącą do Grupy Producentów Warzyw VeggieFresh. Wewnątrz budynku znalazły się nowoczesne maszyny oraz chłodnie.

Wzrost roli turystyki był jednym z czynników stymulujących rozwój społeczny i gospodarczy w gminie (3. cel operacyjny). Celem podniesienia atrakcyjności i konkurencyjności turystycznej wykonano m.in. altankę wraz z zagospodarowaniem terenu w miejscowości Janówka Zachodnia. Realizacja inwestycji przebiegała z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Obszarów Wiejskich. Wśród przedsięwzięć, wpływających na zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego, zrealizowanych przez gminę Komarów–Osada, należy wymienić odnowę obiektów zabytkowych i lokalnych pomników historii w tym m.in. wykonanie frontonu ogrodzenia mogiły żołnierzy poległych w 1920 r. w Wolicy Śniatyckiej oraz remont kapliczki w Dubie. Wykorzystanie potencjału endogenicznego obszaru hrubieszowsko – tomaszowsko – zamojskiego dla rozwoju społeczno-gospodarczego głównie poprzez rozwój turystyki było celem głównym projektu „Od wizji do nowoczesnego zarządzania podregionem Gotania”, w którym gmina Komarów–Osada, jako partner, wzięła udział. W ramach projektu współpracujące gminy realizowały szeroki zakres różnorodnych działań m.in. zajęcia sportowo-rekreacyjne dla dzieci i młodzieży, organizacja klubu przedszkolaka, granty na rozwój NGO, zajęcia integrujące mieszkańców oraz promujące lokalną kulturę. Na stronie internetowej gminy Komarów–Osada informowano również o możliwości pozyskania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach ww. projektu.

Celem m.in. aktywnej promocji Gmina Komarów–Osada przystąpiła do projektu partnerskiego z gminami: Zaleszany, Pysznicza, Łabunie i Skierbieszów.

Gminy podjęły współpracę w zakresie wspólnego tworzenia polityki rozwoju regionalnego na terenie Polski Wschodniej. Promocja gminy miała miejsce również na arenie międzynarodowej. Pani Urszula Pakuła - starszy instruktor amatorskiego ruchu artystycznego w Samorządowym Ośrodku Kultury w Komarowie-Osadzie, zaprezentowała gminę oraz cały Region Lubelski podczas Wigilii Polskiej, która odbyła się w Ambasadzie RP w Królestwie Belgii. Rozwój lokalnych produktów turystycznych opierał się m.in. o promocję potraw regionalnych. Organizowano wiele warsztatów kulinarnych (m.in. w ramach projektu „Gotujemy – dekorujemy – podajemy”), wydano również album „Smaki i smaczki gminy Komarów–Osada”.

✓ **Cel strategiczny 2. Lepsza jakość kapitału ludzkiego i społecznego w gminie**

W celu poprawy poziomu i jakości wykształcenia mieszkańców (cel operacyjny nr 2.1 w ramach powyższego priorytetu) podjęto działania ukierunkowane na rozwój infrastruktury edukacyjnej i sportowej (m.in. remont Szkoły Podstawowej w Dubie, prace termomodernizacyjne w szkołach w Antoniówce, Komarowie, Śniatyczach, Zubowicach), ale także na podnoszenie jakości kształcenia w szkołach, na wszystkich szczeblach edukacji. Jako jeden z wielu przykładów można przytoczyć realizowany projekt finansowy w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki z zakresu indywidualizacji procesu nauczania i wychowania uczniów klas I-III p.t.: „Tanecznym krokiem w świat wiedzy” (09.2011-6.2012), w ramach którego uczniowie najmłodszych klas nie tylko rozwijali swoje zdolności artystyczno-muzyczne, ale również brali udział w zajęciach wyrównawczych. Dopuszono również bazę dydaktyczną szkoły - zakupiono stroje ludowe oraz programy komputerowe i pomoce dydaktyczne. Szkoły podejmują liczne inicjatywy na rzecz środowiska lokalnego oraz współpracują z instytucjami i organizacjami działającymi w tym środowisku. W ramach współpracy organizowane są wyjazdy edukacyjne i wycieczki szkolne (m.in. do teatru, oczyszczalni ścieków), imprezy środowiskowe (andrzejki, mikołajki, spotkania opłatkowe). Aby zmniejszyć różnice w dostępie do edukacji oraz umożliwić pokonywanie barier

uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej na terenie gminy funkcjonuje system świadczeń pomocy materialnej dla uczniów o charakterze socjalnym. Stypendia Wójta Gminy Komarów–Osada są również przyznawane za wybitne osiągnięcia w nauce lub sporcie.

Szczególny nacisk położono w gminie na wspieranie edukacji przedszkolnej. W efekcie realizacji projektu dofinansowanego ze środków unijnych utworzono pięć punktów przedszkolnych przy pięciu szkołach podstawowych na terenie gminy tj. w Antoniówce, Komarowie-Osadle, Śniatyczach, Zubowicach i Dubie (projekt „Maluchy górą”). Dzięki pozyskanej kolejnej dotacji przy szkołach wybudowano pięć placów zabaw z pełnym wyposażeniem. Podjęte działania gminy w zakresie organizacji opieki nad małym dzieckiem i polityki prorodzinnej zostały dostrzeżone i zaprezentowane jako przykład dobrych praktyk podczas konferencji „Przedszkole i szkoła – nowy rozdział w życiu dziecka” (2013 r.) organizowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej we współpracy między innymi z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej.

Realizując wytyczne kierunki poprzedniej Strategii Rozwoju (..) oraz Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2006-2015 gmina podjęła również działania z zakresu aktywizacji i integracji dorosłych mieszkańców gminy oraz seniorów. Prężnie działa Klub Seniora „Legenda”. Ponadto we współpracy z Samorządowym Ośrodkiem Kultury w Komarowie-Osadle i Stowarzyszeniem na rzecz Rozwoju Gminy Komarów-Osada RAZEM zrealizowano projekt „Aktywny senior – pogodna jesień życia”, współfinansowany w ramach Rządowego Programu na Rzecz Aktywizacji Osób Starszych na lata 2012-2013.

Podjęto również działania w zakresie podniesienia standardu świadczonych usług kulturalnych (cel operacyjny 2.2: zwiększenie integracji mieszkańców i kapitału społecznego w gminie). Na terenie gminy przy udziale środków unijnych zmodernizowano wiele świetlic wiejskich, zadbano również o ich wyposażenie (operacja pn. "Doposażenie świetlic wiejskich w miejscowościach: Janówka, Dub, Wolica Śniatyczna, Zubowice, Komarów-

-Wieś, Śniatycze, Antoniówka i Wolica Brzozowa" dofinansowany z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013 w ramach działania "Odnowa i rozwój wsi").

Pozytywnie należy również ocenić działania w zakresie upowszechniania, ochrony i tworzenia kultury podjęte przez Samorządowy Ośrodek Kultury. W ramach przedmiotowego obszaru priorytetowego Gmina Komarów-Osada przeprowadziła szereg działań nieinwestycyjnych mających na celu zwiększenie integracji mieszkańców, a jednocześnie promocję gminy. Wśród przedsięwzięć tych należy wymienić liczne, cyklicznie organizowane imprezy o charakterze lokalnym i ponadregionalnym m.in. obchody rocznicy Bitwy pod Komarowem, Przegląd Pieśni Religijnej Osób Niepełnosprawnych, Gminny Przegląd Zespołów Kolędniczych, Przegląd Kolęd i Pastoralek, Dni Komarowa. Organizacja tych imprez była wspierana przez szereg aktywnych animatorów, sprawnie działających stowarzyszeń, zespołów ludowych i gminnych jednostek kultury.

Efektywna polityka społeczna była wdrażana również w ramach funkcjonowania Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Centrum Integracji Społecznej oraz Warsztatu Terapii Zajęciowej. W realizowanych przez te jednostki licznych programach i projektach wzięło udział wiele uczestników. Kompleksowe wsparcie specjalistów zatrudnionych w tych placówkach przyczyniło się m.in. do odbudowania oraz podtrzymywania umiejętności efektywnego udziału w życiu społeczności lokalnej beneficjentów wsparcia, powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych jako wartości na rynku pracy. Miało również niebagatelny wpływ na integrację osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi członkami społeczności lokalnej.

Gmina podjęła również szereg działań w zakresie zwiększania świadomości mieszkańców wokół najważniejszych problemów rozwoju gminy. Edukacja ekologiczna jako ważny składnik edukacji obywatelskiej, zapewnia kształtowanie prawidłowych nawyków proekologicznych od najmłodszych lat. Przeprowadzenie licznych akcji edukacyjnych w gminie (projekty edukacyjne

dla szkół, konkursy, zbiórki zużytych baterii itp.) z pewnością przyczyniło się do zwiększenia poczucia odpowiedzialności mieszkańców za otoczenie oraz podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa. Niezwykle istotne były też wszystkie podjęte działania z zakresu profilaktyki zdrowotnej kierowane do mieszkańców gminy m.in. bezpłatne badania cytologiczne i mammograficzne w cytomammobusie, komputerowe badanie wzroku i pomiar ciśnienia śródgałkowego (profilaktyka jaskry), szkolenia w zakresie profilaktyki nowotworowej w ramach kampanii „Kobiety – Kobietom”, uczestnictwo w programie profilaktyki raka szyjki macicy oraz ogólnopolskim programie profilaktyki zdrowotnej gimnazjalistek, piknik edukacyjny pod hasłem „Zdrowie – Wartość Bezdyskusyjna”. W ostatnich latach rozbudowano również infrastrukturę sportową i rekreacyjną (modernizacja boisk w Komarowie-Wsi i Komarowie-Osadle, siłownie zewnętrzne, place zabaw), co przyczyniło się do rozwijania zainteresowań sportowych oraz integracji lokalnej społeczności.

Z powyższej analizy wynika, że *Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2008-2015* została zrealizowana w dużym stopniu. Znaczna część rezultatów na poziomie celów strategicznych została osiągnięta. Natomiast, te których nie udało się osiągnąć dotychczas, będą możliwe do osiągnięcia w najbliższych latach. Przeprowadzone inwestycje oraz działania nieinwestycyjne przyczyniły się do poprawy jakości życia mieszkańców oraz wzmocniły spójność gospodarczą i społeczną w gminie. Rozmiar dokonanych zmian nie jest jednak wystarczający by w pełni poprawić jakość życia mieszkańców gminy oraz uznać, że wzrost konkurencyjności oraz rozwój gospodarczy gminy jest wystarczający. Pomimo systematycznego wzrostu oferowanych usług publicznych oraz warunków życia lokalnej społeczności istnieje jeszcze wiele obszarów wymagających interwencji.

2. DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA

Część diagnostyczna strategii opracowana została na podstawie danych Urzędu Gminy Komarów-Osada, danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz informacji uzyskanych z innych dokumentów strategicznych i planistycznych. Dane statystyczne zaprezentowane zostały w ujęciu dynamicznym i prezentują zmiany, jakie zaszły na przestrzeni 8 lat wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada w latach 2008-2015.

Niniejsza część obejmuje ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Komarów-Osada w określonych obszarach z uwzględnieniem uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych. Każdy z obszarów poddano syntetycznej ocenie, która posłużyła do identyfikacji potencjałów rozwojowych z jednoczesnym wskazaniem barier. Przeciwdziałanie tym właśnie barierom wpłynie na możliwość wykorzystania endogenicznych zasobów, prowadząc jednocześnie do określenia specjalizacji obszaru i zwiększenia jego konkurencyjności.

Początkowo skupiono się na identyfikacji wewnętrznych zasobów gminy mających wpływ na rozwój obszaru wynikających z położenia. W następnej kolejności analizie poddano czynniki demograficzne i społeczne oraz stan i poziom rozwoju infrastruktury publicznej (zabezpieczającej podstawowe potrzeby mieszkańców) mającej wpływ na jakość życia. Przedmiotowe obszary należą do najważniejszych wyznaczników rozwoju społeczno – gospodarczego. Świadczą one bowiem o poziomie warunkach życia oraz jakości kapitału ludzkiego.

W ostatnim podrozdziale niniejszej części w formie tabelarycznej przedstawiono analizę SWOT stanowiącą podsumowanie przeprowadzonego bilansu sytuacji społeczno-gospodarczej gminy. W oparciu o zdefiniowaną ocenę potencjałów i barier oraz przeprowadzone badania ankietowe określono główne kierunki rozwojowe obszaru.

2.1 PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

2.1.1 POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I ADMINISTRACYJNE

Gmina Komarów-Osada znajduje się w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego oraz południowo-wschodniej części powiatu zamojskiego. Graniczy ona:

- ✓ od północy - z gminami: Sitno i Miączyn;
- ✓ od zachodu - z gminą Łabunie;
- ✓ od południa - z gminami: Rachanie i Krynice;
- ✓ od wschodu – z gminą Tyszowce.

Gmina Komarów-Osada zajmuje obszar 122,79 km², co stanowi niemal 7% powierzchni całego powiatu zamojskiego oraz 0,5% powierzchni województwa lubelskiego. Powierzchnia Gminy Komarów-Osada jest zbliżona do przeciętnej powierzchni gminy wiejskiej w województwie lubelskim, która wynosi 127 km².⁵ Jest ona jedną z 12 gmin wiejskich (Adamów, Grabowiec, Komarów-Osada, Łabunie, Miączyn, Nielisz, Radecznica, Sitno, Skierbieszów, Stary Zamość, Sułów, Zamość), które łącznie z 3 gminami miejskimi (miasto i gmina Krasnobród, miasto i gmina Szczepieszyn, miasto i gmina Zwierzyniec), wchodzi w skład powiatu zamojskiego.

Siedzibą gminy jest miejscowość Komarów-Osada, oddalona o 22 km od Zamościa - siedziby powiatu, 109 km od stolicy województwa lubelskiego, 29 km od Tomaszowa Lubelskiego, 67 km od Biłgoraja, 160 km od Rzeszowa oraz 273 km od Warszawy. Najbliżej zlokalizowanymi portami lotniczymi są: port Lublin-Świdnik - 100 km oraz port Rzeszów-Jasionka - 150 km. Komarów-Osada znajduje się w niedalekiej odległości od polsko - ukraińskich drogowych przejść granicznych (42 km od przejścia w Dołhobyczowie, 57 km od przejścia

⁵ Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2014 roku, GUS

w Hrebennem, 62 km od przejścia w Zosinie) oraz 46 km od polsko–ukraińskiego kolejowego przejścia granicznego w Hrubieszowie.

Mapa 2 Położenie Gminy Komarów-Osada na tle województwa lubelskiego oraz powiatu zamojskiego

Źródło: <https://pl.wikipedia.org>

2.1.2 SIĘĆ OSADNICZA I PRZESTRZENNA GMINY

Na sieć osadniczą Gminy Komarów-Osada składa się 26 miejscowości tworzących 26 jednostek pomocniczych – sołectw tj.: Antoniówka, Dub, Huta Komarowska, Janówka Wschodnia, Janówka Zachodnia, Kadłubiska, Komarów-Osada, Komarów Górny, Komarów–Wieś, Komarów Dolny, Kraczew, Krzywystok–Kolonia, Krzywystok, Księżostany–Kolonia, Księżostany, Ruszczyzna, Sosnowa–Dębowa, Swaryczów, Śniatycze, Tomaszówka, Tuczapy, Wolica Brzozowa, Wolica Brzozowa-Kolonia, Wolica Śniatycza, Zubowice- Kolonia oraz Zubowice.

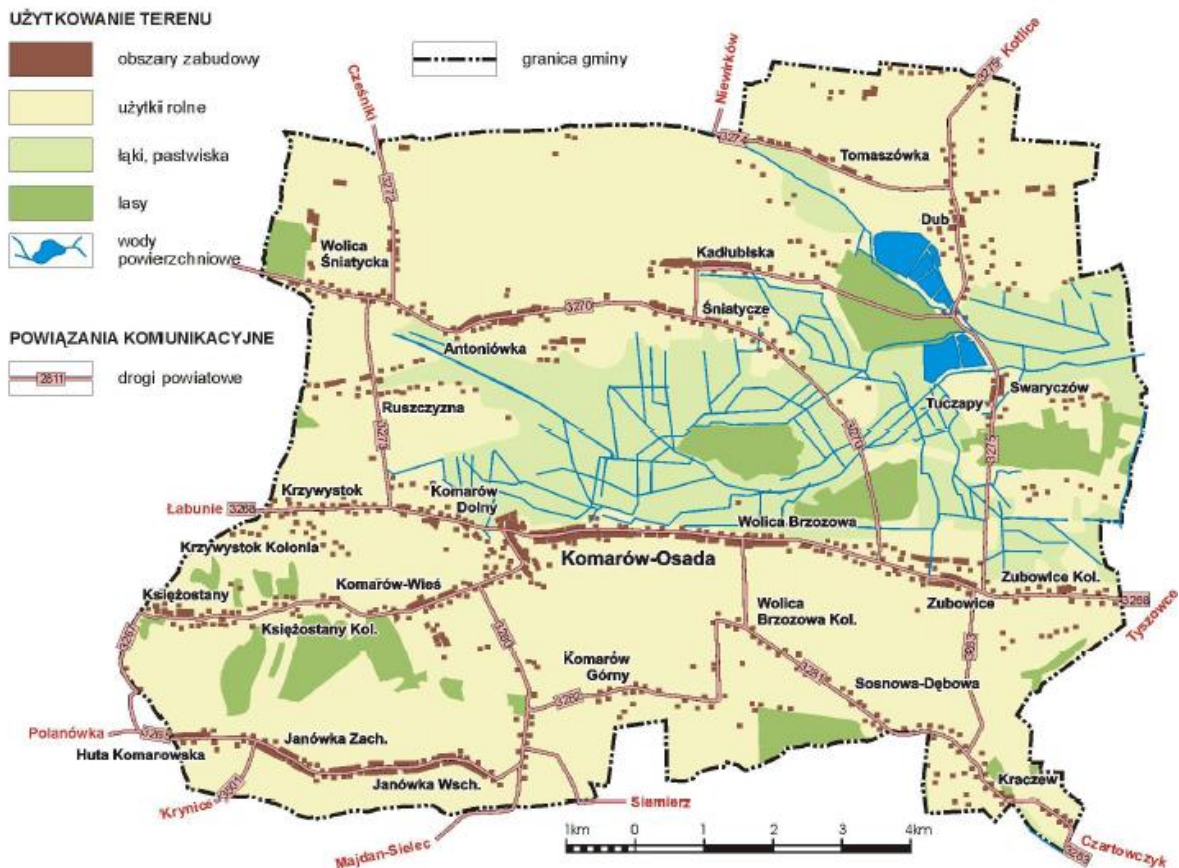
Tabela 3 Powierzchnia poszczególnych miejscowości Gminy Komarów–Osada

Lp.	Nazwa miejscowości	Powierzchnia (ha)
1.	Antoniówka	915,33
2.	Dub	1304,57
3.	Huta Komarowska	142,77
4.	Janówka Wschodnia	483,00
5.	Janówka Zachodnia	485,05
6.	Kadłubiska	553,40
7.	Komarów Dolny	273,73
8.	Komarów- Osada	825,55
9.	Komarów Górny	192,73
10.	Komarów-Wieś	668,37
11.	Kraczew	249,56
12.	Krzywystok	200,00
13.	Krzywystok-Kolonia	140,65
14.	Księżostany	197,50
15.	Księżostany-Kolonia	262,07
16.	Ruszczyzna	375,50
17.	Sosnowa-Dębowa	252,39
18.	Swaryczów	227,05
19.	Śniatycze	1286,85
20.	Tomaszówka	370,19
21.	Tuczapy	347,67
22.	Wolica Brzozowa	408,90
23.	Wolica Brzozowa- Kolonia	281,80
24.	Wolica Śniatycka	577,37
25.	Zubowice	928,20
26.	Zubowice-Kolonia	328,80
RAZEM		12279

Źródło: Dane Urzędu Gminy Komarów-Osada

Mapa 3 Układ osadniczy i komunikacyjny gminy

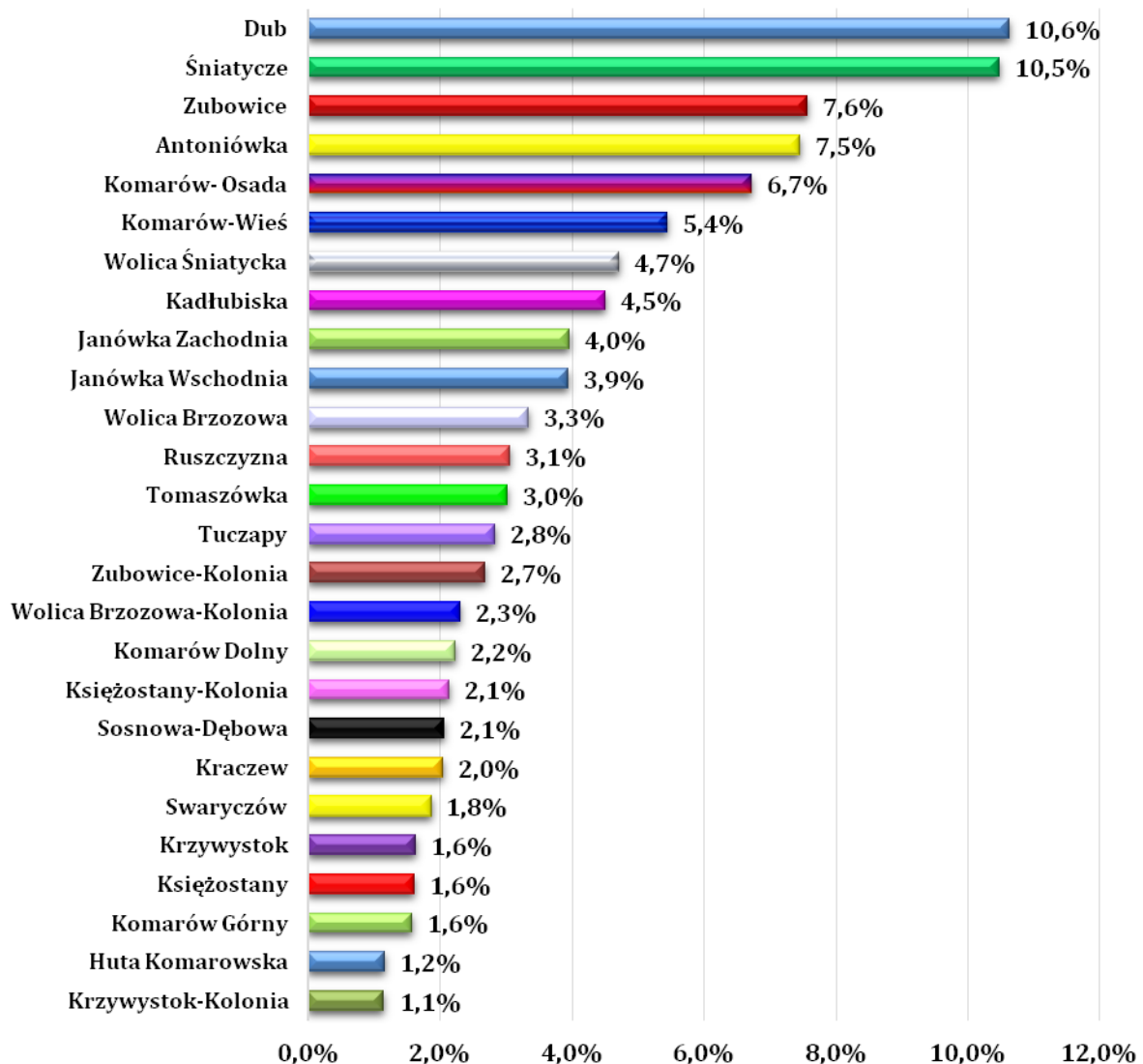

Źródło: „Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2008-2015”

Wielkość jednostek osadniczych jest bardzo zróżnicowana. Do miejscowości o największej powierzchni w gminie należy zaliczyć: Dub oraz Śniatycze. Nie przekłada się to na proporcjonalnie na liczbę mieszkańców. Miejscowością zamieszkiwaną przez największą liczbę ludności jest miejscowość Komarów-Osada, która powierzchniowo jest mniejsza od największej miejscowości gminy o blisko 37%. Najmniejszymi pod względem powierzchniowymi miejscowościami na terenie gminy są: Krzywystok-Kolonia i Huta Komarowska. Są to zarazem jedne z miejscowości o najmniejszej liczbie mieszkańców. Na poniższym wykresie przedstawiono udział poszczególnych miejscowości w całkowitej powierzchni gminy.

Wykres 1 Udział poszczególnych jednostek osadniczych
w całkowitej powierzchni gminy

Źródło: Opracowanie własne

Układ przestrzenny Gminy Komarów-Osada zdeterminowany jest warunkami przyrodniczymi i zaszczościami historycznego rozwoju osadnictwa. Tereny gminy były gęsto zasiedlane w czasach pradziejowych. Pierwsze ślady pobytu człowieka w okolicach Komarowa pochodzą ze schyłkowego paleolitu (ok. XI tys. lat przed Chrystusem). Odkryte ślady działalności ludzkiej w postaci narzędzi krzemiennych świadczą o istniejącym niegdyś tutaj obozowisku łowców reniferów. Ślady późniejszych obozowisk zarejestrowano również w Śniatyczach i Wolicy Brzozowej. Z okresem brązu związane jest cmentarzysko kultury łużyckiej odkryte w Komarowie, na którym

przeprowadzone badania wykopaliskowe pozwoliły odkryć 60 ciałopalnych pochówków popielnicowych.

Najbardziej spektakularne znaleziska archeologiczne, odkryte na tym terenie, związane są z okresem wpływów rzymskich z I-IV w. Obok bogatego pochówku ciałopalnego kultury przeworskiej z Zubowic, odkryto trzy skarby monet – srebrnych denarów w Swaryczowie i na Ruszczyźnie oraz pojedyncze monety w Kadłubiskach i bogato wyposażony grób wojownika kultury przeworskiej w Swaryczowie⁶. Badania prowadzone przez dr Sylwestra Sadowskiego z Instytut Archeologii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie wykazały, iż społeczność Gotów żyjąca w Swaryczowie była niewielka. Sądząc jednak po rozmiarach przestrzennych całego założenia można przypuszczać, że pochowane w nich osoby musiały odgrywać znaczną rolę w społeczności wielbarskiej zamieszkującej wokół Swaryczowa⁷.

Od VI w. tereny te zostały zasiedlone przez ludność słowiańską, o czym świadczą m.in. ślady domostwa odkryte w Zubowicach. Od ok. VII w. rozpoczął się na tym terenie okres stabilizacji osadniczej trwającej do poł. XIII w. Dogodne warunki naturalne, sprzyjały rozwojowi osadnictwa w systemie jednodworczym, a następnie wielodworczym, liczącym po trzy i więcej zagród. Zamieszkiwane były one przez grupy liczące 20-40 osób. Dostosowując się do panujących warunków naturalnych osady przybierały formę nadrzecznych jednorzędówek. Występowały tu budynki mieszkalne, naziemne o konstrukcji zrębowej lub słupowo plecionkowej, ziemianki lub półziemianki. Budynkom mieszkalnym towarzyszyły budynki gospodarcze i jamy zasobowe.

⁶ „Dzieje miejscowości gminy Komarów Osada powiat zamojski” A. Kupiec – Niedźwiedź, J. Niedźwiedź, Komarów – Zamość, 2003

⁷ <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2014/0311/145211-swaryczow.pdf>

Zdjęcie 1 Wykopaliska na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Swaryczowie

Źródło: <https://www.facebook.com/excavationsinswaryczow/>

Najstarsza wzmianka o Komarowie pochodzi z 1435 r., kiedy to wieś Komarów stanowiąca własność dziedzica Wawrzyńca została włączona do parafii w Łabuniach. Wieś jednak powstała wcześniej i była lokowana na prawie magdeburskim. W 1578 roku Komarów zwany wówczas Komorowem, był majątnością rozdrobnioną, należącą do siedmiu Komorowskich, Wołkowiskiego, Zamoyskiego i Melcherowiczów. W 1747 r. Komarów stał się własnością starosty tyszowieckiego i kasztelana inflanckiego hr. Jana Miera, który w 1748 r. uzyskał dla Komarowa prawa miejskie.

Gmina Komarów powstała w wyniku przeprowadzonej w 1867 r. reformy administracyjnej. Większość mieszkańców Komarowa stanowili Żydzi trudniący się handlem i rzemiosłem, którzy mieli też w Komarowie swoją synagogę. Już wówczas, w II poł. XIX w., w okolicach Komarowa zaczął rozwijać się drobny przemysł rolno-spożywczy (5 młynów i gorzelnia) oraz przemysł budowlany

(cegielnia). Miasteczko zawsze miało jednak charakter rolniczy. Komarów został pozbawiony praw miejskich w 1868 roku. W 1872 roku nastąpiła parcelacja dóbr komarowskich, ziemię dworską wykupili przeważnie koloniści z Galicji.

Mapa 4 Sieć osadnicza w miejscowości Komarów-Osada

Źródło: geoportal.gov.pl

Osadnictwo gminy Komarów-Osada rozwijało się zasadniczo wzdłuż ciągów komunikacyjnych o przewadze kierunku z zachodu na wschód. Zabudowa mieszkaniowa gminy ukształtowana została w oparciu o podstawową i tradycyjną funkcję gminy, jaką jest rolnictwo. Dobre warunki glebowo-rolne sprzyjały wytwarzaniu się skupionych usługowo-produkcyjnych osad o niewielkim zaludnieniu. Znaczenie dla lokalizacji i formy zabudowy miały również obiekty kulturowe i sakralne. Obecnie miejscowości są jednostkami osadniczymi o różnej formie przestrzennej. Dominują zwarte i luźne rzędówki oraz wsie o zabudowni rozproszonej. Zwartymi rzędówkami są: Zubowice, Zubowice-Kolonia, Wolica Brzozowa, Komarów-Osada, Krzywystok-Kolonia, Księżostany, Księżostany-Kolonia, Janówka Wschodnia, Janówka Zachodnia, Antoniówka, Huta Komarowska, Komarów Górny, Komarów-Wieś, Sosnowa-Dębowa, Śniatycze, natomiast rozproszoną zabudowę mają

miejsowości: Krzywystok, Ruszczyzna, Wolica Śniatycka, Dub, Tomaszówka, Swaryczów, Tuczapy, Kraczew, Wolica Brzozowa-Kolonia, Kadłubiska, Komarów Dolny.

Pod względem formy i funkcji dominuje budownictwo charakterystyczne dla osadnictwa wiejskiego tj. budynek mieszkalny jednorodzinny z towarzyszącą zabudową związaną z działalnością gospodarczą mieszkańców. Najwięcej budynków mieszkalnych wybudowano w latach 1961-1988. Na terenie gminy występuje również zabudowa mieszkaniowa, wielorodzinna i letniskowa (rekreacji indywidualnej). Lokalne zgrupowania osadnicze mają głównie zagrodowy charakter zabudowy, w którym zlokalizowane są ośrodki usług i miejsc pracy związanej z działalnością pozarolniczą. Ostatnie lata przynoszą konsekwentne wyparcie drewnianej architektury ludowej z terenu gminy na rzecz murowanych, zwartych domów, wygodniejszych na stały pobyt.

Zdjęcie 2 Zdjęcie 3 Fragmenty dawnej zabudowy z zabytkowymi domami

Źródło: <http://polskaprowincja.pl/> - zdj. W. Maluga (zdj.2),
<http://www.polskiekrajobrazy.pl/> - zdj. Waldemar Jan (zdj. 3)

Na obszarze Gminy Komarów-Osada obowiązują Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy ustanawiające przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. Wskaźnik pokrycia gminy Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego jest bardzo wysoki. Wynosi 100% przy średniej krajowej 25,6% oraz średniej wojewódzkiej- 57%.

Łączna powierzchnia objęta *Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego* wynosi 12 278 ha, w tym:

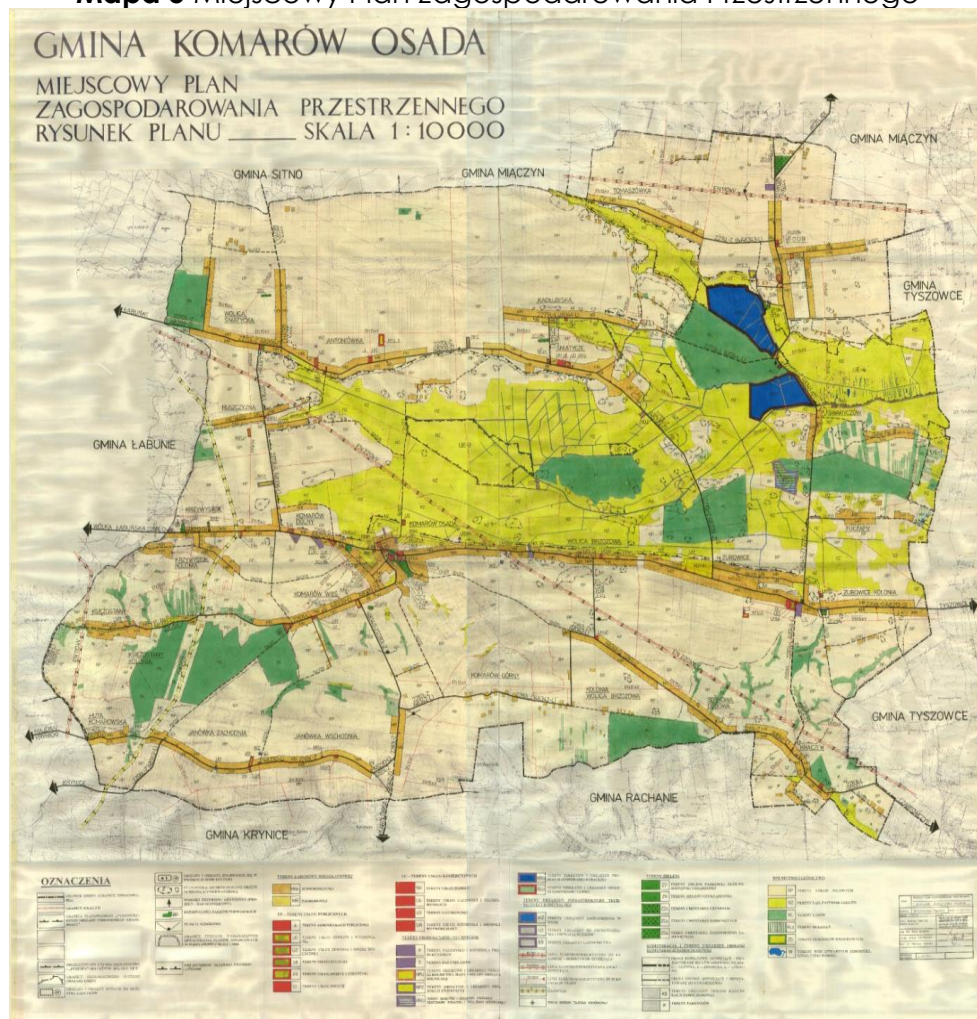
- ✓ 3,5% przeznaczonych jest pod zabudowę mieszkaniową,
- ✓ 11,5% przeznaczonych jest pod zabudowę usługową (z czego 1,2% usługi publiczne),
- ✓ 83,4% stanowią tereny użytkowane rolniczo (z czego 10% tereny zabudowy zagrodowej),
- ✓ 0,8% stanowią tereny zabudowy techniczno-produkcyjnej,
- ✓ 9,2% stanowią tereny zieleni i wód,
- ✓ 2,5% stanowią tereny komunikacji,
- ✓ 0,1% stanowią tereny infrastruktury technicznej.

Gmina Komarów-Osada posiada również obowiązujące *Studium i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego* (ostatnio aktualizowane w 2013 r.) obejmujące całe terytorium gminy. Zgodnie z jego zapisami przeznaczenie terenów pod poszczególne funkcje kształtuje się następująco:

- ✓ 3,5% mieszkaniowa,
- ✓ 0,5% usługowe,
- ✓ 0,8% produkcyjne,
- ✓ 2,5% komunikacyjna,
- ✓ 0,1% infrastruktury technicznej,
- ✓ 83,4% użytkowania rolniczego (w tym tereny zabudowy zagrodowej 10%),
- ✓ 9,2% zieleni i wód.

Mapa 5 Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego

Źródło: Urząd Gminy Komarów-Osada

2.1.3 ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Według kryteriów fizjograficznych (podział Lubelszczyzny wg J. Kondrackiego) obszar Gminy Komarów-Osada leży w obrębie trzech jednostek fizjograficznych niższego rzędu: Grzędy Sokalskiej, Kotliny Hrubieszowskiej (oba te mezoregiony wchodzą w skład Wyżyny Zachodniowołyńskiej) oraz Padołu Zamojskiego (makroregion Wyżyna Lubelska).

Niewielka północno-wschodnia część gminy położona w obrębie Kotliny Hrubieszowskiej jest jakby wschodnim przedłużeniem Padołu Zamojskiego. Obie te krainy są podobne do siebie pod względem krajobrazowym. Dominują w nich tereny o rzeźbie lekko falistej i falistej o łagodnym nachyleniu stoków. Padoł Zamojski stanowią rozległe obniżenia ograniczone garbami i wzgórzami ostańcowymi. W Kotlinie Hrubieszowskiej występują formy kresowe, liczne w części południowej tzw. wymoki okresowo podmokłe. Południowa część gminy położona jest na Grzędzie Sokalskiej, gdzie dominują tereny wysoko pagórkowate i faliste. Występuje tu kilka podłużnych garbów o przebiegu wschodnio-zachodnim porozdzielanych głębokimi 50-60 m wąwozami o bardzo stromych zboczach. Na Grzędzie Sokalskiej znajduje się najwyższa wysokość na terenie gminy, która wynosi 315,6 m n.p.m (Huta Komarowska). Najniżej położony punkt w granicach gminy znajduje się w Kotlinie Hrubieszowskiej (Dub) i wynosi 198,6 m n.p.m.

Zdjęcie 4 Komarowskie wąwozy

Źródło: <http://www.panoramio.com/photo/9906209>

Cały obszar gminy Komarów-Osada pod względem geologicznym leży na terenie dwóch jednostek: platformy wschodnio europejskiej i niecki brzeżnej. Platforma wschodnioeuropejska zbudowana jest ze skał krystalicznych i metamorficznych schodowo opadających ku południowemu - wschodowi. Niecka brzeżna to obniżenie strukturalne oddzielające platformę prekambryjską od antyklinalium świętokrzyskiego. W części zachodniej i północno-zachodniej gminy występują na powierzchni kruche margle dolnego mastrychtu (Wolica Śniatycka, Ruszczyzna, Antoniówka, Krzywystok), a w pozostałych częściach występują margle piaszczyste i glaukonitowe górnego mastrychtu oraz mało odporne wapienie margliste. Skały kredowe wykazują silne spękania ciosowe przeważnie w kierunku prawie równoległym do południowo-zachodniej krawędzi wyżyn. Do spękań tych nawiązują często kierunki dolin. W obrębie niecki brzeżnej przeważają utwory odporniejsze na niszczenie przez różnorodne czynniki niż w platformie

prekambryjskiej. Wśród skał kredowych dominują w różnych odmianach litologicznych opoki i gezy. Różnorodność litologiczna tych skał jest wyraźnie zaznaczona w rzeźbie terenu. Obszary najwyżej wzniesione budują opoki, a obniżenia margle i wapienie margliste. Utwory te występują głównie w obrębie Padół Zamojskiego i Kotliny Hrubieszowskiej. Na powierzchni dominują przede wszystkim utwory czwartorzędowe. Są to: utwory piaszczyste, piaszczysto-mułkowe i ilaste. Obszary między dolinne pokrywają głównie utwory pylaste i piaszczyste w postaci nieciągłych płatów o miąższości kilku do kilkunastu metrów pochodzące głównie z okresu zlodowacenia bałtyckiego. Budują one akumulacyjne terasy w dolinie Sieniochy oraz deluwialno - soliflukcyjne pokrywy w dolnych partiach stoków. W dolinie rzeki Sieniochy występują także pokrywy piasków o nieokreślonej genezie. W przeważającej części dolinę rzeki Sieniochy tworzą osady rzeczne, torfy i namuły powstałe w holocenie. Na północ od Komarowa-Osady występuje dolina akumulacji jeziornej. Grzędę Sokalską a także w niewielkiej części Padół Zamojski i Kotlinę Hrubieszowską pokrywają lessy⁸.

Budowa geologiczna stanowi podstawowe uwarunkowanie występowania bogactw naturalnych. Na terenie Gminy Komarów-Osada stwierdzono występowanie surowców mineralnych: gazu ziemnego, ropy naftowej, torfu, piasku do celów budowlano- gospodarczych, kruszywa naturalne dla drogownictwa i surowce okrucowe. Ropa naftowa i gaz ziemny występują w obrębie Padół Zamojskiego i Kotliny Hrubieszowskiej. W dolinie rzeki Sieniochy zalega materiał torfowy.

Niemal cały obszar gminy leży w zlewni rzeki Huczwy (lewobrzeżny dopływ Bugu), a w szczególności jego dopływu Sieniochy. Tylko południowo-zachodnia część gminy należy do zlewni rzeki Wieprz poprzez rzekę Kryniczkę (prawobrzeżny dopływ Wieprza). Największą rzeką tego obszaru jest Sieniocha, zasilana przez drobne bezimienne strugi mające swój początek

⁸ „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Komarów-Osada”

w rozległych, zatorfionych dolinach. Źródła tej rzeki znajdują się na pograniczu Wolicy Śniatyckiej z Antoniówką. Południowo-wschodnią część gminy odwadnia bezimienny strumyk doptyw Huczwy wyływający we wsi Kraczew. Naturalnych zbiorników wodnych na terenie Gminy Komarów-Osada jest niewiele. Tworzą się one głównie w dolinach rzecznych i nie stanowią dużej powierzchni. W podziale hydrogeologicznym dot. wód podziemnych teren gminy znajduje się w regionie lubelsko-radomskim w podregionie lubelskim XXI 1 i podregionie roztoczańskim XXI 4. Wody podziemne związane są z utworami kredy górnej. Warunki hydrogeologiczne są korzystne. Przeważają wody szczelinowe o zwierciadle na ogół napiętym lub szczelinowo-porowe. Jakość tych wód jest na ogół dobra. Ich głębokość wynosi od 10 do 50 m. Wody piętrowe czwartorzędowe występują głównie w dolinach rzek, głębokość do nich wynosi 0,5 – 10,0 m. Jakość ich i wydajność jest różna. Wody płytkie są często zanieczyszczone i podlegają wahaniom okresowym. Kredowy poziom wodonośny, występujący na obszarze gminy stanowi fragment Głównego Zbiornika Wód Podziemnych Niecka Lubelska Chełm – Zamość (GZWP Nr 407).

Zgodnie z regionalizacją klimatyczną Lubelszczyzny (wg Zinkiewiczów) teren Gminy Komarów-Osada, znajduje się na pograniczu 2 dziedzin klimatycznych: Lubelsko-Chełmskiej i Tomaszowskiej, zaś wg podziału Okołowicza – w rejonie klimatycznym Lubelsko Wyżynnym. Klimat ma charakter kontynentalny, cechuje go duża liczba dni słonecznych w roku. Średnia roczna wartość temperatury powietrza wynosi 7,3°C, w tym średnie temperatury lipca wynoszą 18,3°C, natomiast stycznia -4,4°C. W ciągu roku występuje 132 dni z temperaturą poniżej zera oraz 38 dni upalnych z temperaturą powyżej +25°C. Pokrywa śnieżna w obszarze gminy zalega średnio 120 dni. Średnia roczna suma opadów atmosferycznych wynosi 618 mm. Wiatry wieją najczęściej z kierunków zachodnich, ze średnią roczną prędkością 3,9 m/s.

Pod względem geobotanicznym teren Gminy Komarów-Osada należy do dwóch prowincji:

- ✓ Prowincja Pontyjsko-Pannońska, działu Stepowo-Leśnego, krainy Wołyń Zachodni - charakteryzuje ją występowanie gatunków kserotermicznych oraz świeżystych borów i lasów grabowych;
- ✓ Prowincja Niżowo-Wyżynna Środkowoeuropejska, działu Bałtyckiego, pododdziału Pas Wyżyn Środkowych, krainy Roztocze, okręg Roztocze Środkowe.

Lasom towarzyszy roślinność typowa dla tego miejsca. Występują tu przedstawiciele flory stepowej, północnej, a także górskiej.

Zdjęcie 5 Krajobrazy gminy Komarów–Osada

Źródło: <http://www.parafiakomarow.pl/> - zdj. Urszula Pakuła

Na obszarze gminy występują następujące typy krajobrazu naturalnego:

- ✓ krajobraz wyżynny lessowy z glebami brunatnymi i czarnoziemami, gdzie potencjalną roślinnością są grądy i dąbrowy świetliste,
- ✓ krajobraz wyżynny na skałach węglanowych z glebami typu rędziny, gdzie potencjalną roślinność stanowią grądy i dąbrowy świetliste,
- ✓ krajobraz dolin i równin akumulacyjnych (dna dolinne) z glebami typu mad z siedliskiem roślinnym typu łągi,
- ✓ krajobraz dolin - terasy z wydmami, gleby bielcowe wytworzone z piasków z siedliskiem roślin borów sosnowych.

Walory przyrodnicze i krajobrazowe gminy reprezentują w skali regionu znaczącą rangę. Ocena ta znalazła odzwierciedlenie w zakresie ustanowionej ochrony prawnej:

- ✓ **Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk „Dolina Sieniochy” (PLH060025)** – obszar o powierzchni 2 693,09 ha, który obejmuje dolinę rzeki Sieniochy od wsi Komarów od strony zachodniej do wsi Czermno po stronie wschodniej (tereny gmin Komarów–Osada, Tyszowce). Stanowi jeden z największych w Polsce (o powierzchni ok. 600 ha) kompleksów bogatych florystycznie łąk trzęślicowych. Ponadto występują tu bardzo rzadkie i dobrze wykształcone zbiorowiska: Orchido-Schoenetum nigricansis, zbiorowisko z Schoenus ferrugineus, Betulo-Salici repentis i Cladietum marisci. Obszar obejmuje też dobrze zachowane torfowisko nakredowe w rejonie Śniatycz. Występują tu największe dotychczas znane w Polsce populacje następujących gatunków flory: niebielistka trwała typowa, gółka długoostrogowa gęstkwiatowa, oraz jedne z największych w Polsce populacji: starodub łąkowy i lipiennik Loesela. Niebielistka trwała typowa ma tutaj jedyne obecnie znane stanowisko woj. lubelskim i jedno z dwóch potwierdzonych obecnie w Polsce. Obszar jest też ważny dla ochrony pięciu gatunków motyli z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Obszar nie jest objęty inną formą ochrony przyrody, projektuje się rezerwat Torfowisko Śniatyczne.

- ✓ **Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk „Łabunie” (PLH060080)**– obszar obejmuje kompleks leśny we wsi Łabunie, tylko niewielka wschodnia część tego kompleksu znajduje się w Gminie Komarów–Osada . Jest to jedno z najbogatszych stanowisk obuwika pospolitego w Polsce, a także jedno z czterech stanowisk w Polsce Ciemiężycy Czarnej (najbogatsze). Znaczną część obszaru zajmuje siedlisko grądu subkontynentalnego. Występują tu także murawy kserotermiczne ze znaczącym udziałem storczyków (7 gatunków). Obszar stanowi rezerwat przyrody „Łabunie” od 1959 roku.
- ✓ **Obszary Specjalnej Ochrony Siedlisk „Ostoja Tyszowiecka” PLB060011**– obszar zajmuje powierzchnię 11 029,41 ha, obejmując całą dolinę rzeki Sieniochy i środkowy odcinek Huczwy, a także tereny przyległe. Teren charakteryzuje się mozaiką siedlisk, znaczne powierzchnie zajmują torfowiska. Tereny ostoi są użytkowane jako ekstensywne łąki, na niektórych torfowiskach wydobywa się torf. Znaczne tereny nie są użytkowane i porastają je łąny turzyc. Na niewielkich wzniesieniach rosną bory sosnowe, a w obniżeniach terenu – olsy. W granicach ostoi znalazły się również dwa duże kompleksy stawów rybnych. Obszar rozpościera się prawie przez całą środkową część gminy Komarów-Osada. Odznacza się wybitnymi walorami ornitologicznymi. W obszarze tym występuje co najmniej 24 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi. Ogólnie jest tu 148 stwierdzonych gatunków ptaków (w tym 119 lęgowych). W okresie lęgowym występuje tu: około 5% populacji krajowej rybitwy białowąsej (PCK), powyżej 2% populacji krajowej dzięcioła białoszyjego, co najmniej 1% populacji krajowej dubelta (PCK) i podróżniczka (PCK) oraz stosunkowo licznie zielonkę, kokoszkę i muchotówkę białoszyją. Spośród kręgowców licznie występuje bóbr europejski, wydra, kumak nizinny, suseł perełkowy. Występują tu także rośliny z Czerwonej Księgi i gatunki z listy roślin chronionych. Spotykane są ponadto gatunki owadów z Czerwonej Księgi. W obrębie ostoi projektowane jest utworzenie 3 rezerwatów przyrody: „Torfowisko węglanowe Śniatycze”,

„Tyszowce” i „Adelina” oraz Tyszowieckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Do objęcia ochroną rezerwatową planowany jest ponadto obszar o pow. 13 ha na południe od Śniatycz, a obszar o pow. 257,69 ha obejmujący stawy w Dubie i otaczające torfowiska jako użytek ekologiczny. Projektowane do objęcia ochroną w formie użytku ekologicznego jest również torfowisko „Perespa” położone we wschodniej części gminy o pow. 257,69 ha (grunty wsi Dub).

Zdjęcie 6 Krajobraz Gminy Komarów-Osada

Źródło: <http://www.parafiakomarow.pl/> - zdj. Urszula Pakuła

2.1.4 ZASOBY KULTUROWE I HISTORYCZNE

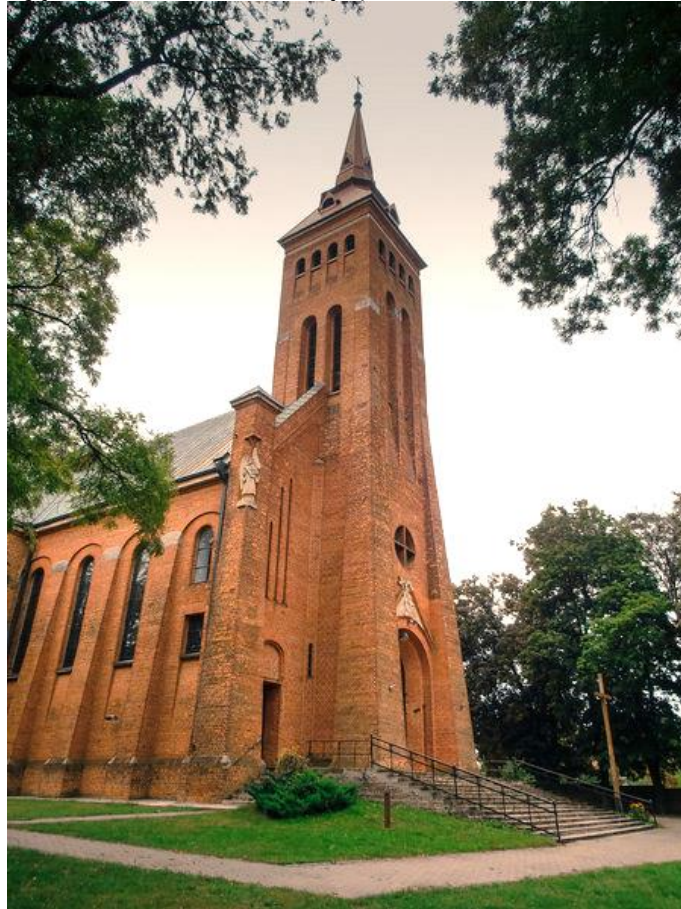
Na rozwój społeczno-gospodarczy Gminy Komarów-Osada wpływa oprócz opisanego dziedzictwa przyrodniczego dziedzictwo kulturowe. Zlokalizowane na terenie gminy obiekty zabytkowe mają w większości charakter sakralny (kościóły i kapliczki). W poprzednich wiekach to właśnie kościoły były ogniskami życia kulturalnego, a zachowane do dziś są jednymi z najstarszych zabytków gminy.

Górujący nad Komarowem–Osadą **Kościół pod wezwaniem Św. Trójcy** wybudowano w latach 1908-1911 według projektu Kazimierza Skórewicza. Jest to kościół w stylu neogotyckim, trzynawowy, murowany z cegły. Dach pokryty jest blachą miedzianą. Kościół został uszkodzony w czasie działań wojennych w latach 1939 – 44, a w kolejnych latach wyremontowany.

Wśród głównych zabytków Kościoła św. Trójcy należy wymienić pochodzący z początków XVII w. ołtarz główny, który został przeniesiony z Kościoła Reformatorów z Zamościa. W latach 2011-2012 ołtarz został poddany gruntownej konserwacji i renowacji (m.in. zdjęto sześć warstw namalowań, wykonano prace złotnicze). W ołtarzu znajduje się krucyfiks późnobarokowy, pochodzący z kościoła pobernardyńskiego w Radecznicy. Warte uwagi jest również rokokowa chrzcielnica, z XVIII w., zwieńczona pokrywą w formie ażurowej oraz znajdujący się przy wejściu do kościoła po prawej stronie krucyfiks pochodzący z końca XVII w. W nowszym ołtarzu bocznym, zbudowanym z drewna dębowego, znajduje się obraz Św. Trójcy z pierwszej połowy XIX w. Organy kościelne, posiadające ok. 1000 piszczałek na podwójnej klawiaturze, pochodzą z lat 20-tych XX w. W kościele znajduje się również: monstrancja z okresu klasycystycznego, drewniany świecznik do Paschału pochodzący z przełomu XIX/XX w., dwa późnobarokowe świeczniki w formie klęczących aniołków, pięcioramienny pająk kryształowy z XVIII w. oraz puszka gładka do komunikantów z datą 1807 r. ufundowana przez Jędrzeja Dragana.

Zdjęcie 7 Kościół św. Trójcy w Komarowie-Osadle

Źródło: <http://pablo-75.flog.pl/>

Zdjęcie 8 Wnętrze kościoła w Komarowie-Osadle - witraże

Źródło: <http://www.polskiekrajobrazy.pl/> - zdj. Waldemar Jan

Zdjęcie 9 Zdjęcie 10 Wnętrze kościoła w Komarowie-Osadle – widok na ołtarz główny (ołtarz po konserwacji i renowacji)

Źródło: <http://polskaprowincja.pl/> - zdj. W. Maluga

Kompleks zabudowań kościelnych uzupełnia pochodzący prawdopodobnie z okresu budowy kościoła cmentarz, o kształcie wydłużonego sześcioboku i powierzchni 0,4 ha. Znajduje się na nim zabytkowy, kamienny nagrobek Wincentego Jagnińskiego (zm. 1855 r.) w formie kamiennego postumentu z akroteriami i żeliwnym krzyżem. Na jego postumencie widnieje herb Tarnawa. Przed kościołem znajduje się zaś pomnik jazdy polskiej upamiętniający bitwę z 1920 roku.

Zdjęcie 11 Pomnik Jazdy Polskiej w Komarowie-Osadle

<http://www.polskiekrajobrazy.pl/> - zdj. Waldemar Jan

Wśród zabytków architektury sakralnej na uwagę zasługuje również **zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Marii Magdaleny w Dubie**. Drewniany kościół, który wybudowano w 1778 r., został rozbudowany ok. 1880 r. poprzez dobudowanie kruchty i zakrystii. Obiekt ma konstrukcję zrębową, wzmocnioną lisicami imitującymi pilastry, na kamiennej podmurówce. Zewnątrz i wewnątrz jest oszalowany (wcześniej ściany wewnątrz kościoła wyłożone były pomalowanymi płytami pilśniowymi). Szalunek na zewnątrz jest z desek przybijanych w dolnej części pionowo, wyżej poziomo, zwieńczony wydatnym gzymsem u szczytu ścian. Szczyt dachu kruchty i szczyt dachu nawy oszalowany jest deskami przybijanymi pionowo.

Wewnątrz kościoła znajduje się prostokątna nawa z węższym, prostokątnym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Przy prezbiterium od

północy znajduje się zakrycia z późniejszym przedsionkiem, a przy nawie od zachodniej strony czworoboczna kruchta. Płaskie stropy w nawie i prezbiterium posiadają fasety. Chór muzyczny z tralkowaną balustradą wsparty jest na dwóch kolumnach. Nad kruchtą i nawą znajdują się dachy dwuspadowe, nad prezbiterium niższy dach pięciopłaciowy. Na szczytach dachów widnieją żelazne krzyże. Pod kościołem znajdują się krypty, w których spoczywają prawdopodobnie fundatorzy i kolatorzy kościoła.

Wewnątrz kościoła można zobaczyć wyposażenie regencyjne, z elementami rokokowymi w białym kolorze, bogato złotone. Na ołtarzu głównym regencyjnym z I poł. XVIII wieku znajdują się późnobarokowe rzeźby Doktorów Kościoła: św. Ambrożego, św. Augustyna, św. Grzegorza i św. Hieronima. W zwieńczeniu widnieje rzeźba Trójcy Świętej, a w polu środkowym obraz Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej. Ma ona gołębia w jednej, a lilię w drugiej ręce. Nad nią znajdują się aniołki trzymające wieniec różany i gorejące serce. Dwa analogiczne ołtarze boczne posiadają współczesne rzeźby. W lewym są to rzeźby św. Józefa i św. Jana Chrzciciela, a w zwieńczeniu aniołów. W polu środkowym znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w metalowych sukienkach i z licznymi wotami (2 poł. XVII wieku), malowany na desce. W ołtarzu prawym jest krucyfiks oraz rzeźby Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana Ewangelisty, w zwieńczeniu również anioły. Dwa kolejne ołtarze boczne stoją pod ścianami nawy. Na wyposażeniu kościoła znajduje się również regencyjna ambona z baldachimem i schodami, chrzcielnica, kamienna kropielnica, obraz św. Piotra i Pawła w klasycystycznych ramach, epitafium Agnieszki z Czarnołukskich Darowskiej (zm. w 1810), późnorenesansowa ampułka oraz późnobarokowy krzyż ołtarzowy z relikwiami św. Eugeniusza, św. Teofila i św. Walentego.

W skład zespołu wchodzi również cmentarz przykościelny oraz drewniana dzwonnica typu „brogowego” (1837 r.), umiejscowiona w południowo-zachodniej części cmentarza. Zachodnia część ogrodzenia, które okala cmentarz wraz z kościołem, ma formę muru pełnego z filarkami, na

których osadzone są kamienne kule. Na cmentarzu znajdują się dwa zabytkowe, klasycystyczne nagrobki.

Zdjęcie 12 Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Marii Magdaleny w Dubie

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada ”

Interesującym obiektem sakralnym jest **zespół pocerkiwny w Zubowicach**. Rzymskokatolicki kościół pw. Michała Archanioła, który został wzniesiony w XVIII w. wcześniej pełnił funkcję cerkwi grekokatolickiej, a następnie prawosławnej. Budowla ma konstrukcję wieńcową, orientowaną. Wszystkie części tj. nawa, przedsionek oraz pomieszczenie ołtarzowe wzniesione zostały na planie kwadratów. Prezbiterium jest zamknięte trójbocznie, a od 1951 r. łączy się z położoną od północy zakrystią. Wnętrza wszystkich części pokryte są ośmiopłaciowymi kopułami na wysokich ośmiobocznych tamburach. Kopyły zaś zwieńczone są pseudolatarniami z cebulastymi hełmami. Okna i drzwi kościoła są prostokątne, natomiast w przedsionku, prezbiterium i w bębnie nad nawą mają kształt kół. Ołtarz główny w kościele jest w stylu neoklasycystycznym i pochodzi z XIX w. Znajdują

się w nim obrazy Matki Boskiej Anielskiej oraz św. Józefa. W ołtarzach bocznych, również z XIX w. znajdują się obrazy św. Antoniego (ołtarz po prawej stronie) i Miłosierdzia Bożego (ołtarz po lewej stronie). Znacznie starsze są dwa kielichy mszalne: z XVII i XVIII w., będące elementem wyposażenia świątyni. Ma ona konstrukcję ramowo – słupową, czworoboczną, trójkondygnacyjną. W południowo-zachodniej części cmentarza kościelnego usytuowana jest drewniana dzwonnica z 1777 r. Czynny cmentarz rzymskokatolicki w Zubowicach powstał w 1927 r. Ma on kształt sześciokąta o powierzchni 1 ha. Jest ogrodzony metalowymi przęstami.

Zdjęcie 13 Kościół p.w. Michała Archanioła w Zubowicach

Źródło: <http://fotopolska.eu>

Śniatycze to kolejne miejsce na zabytkowej mapie gminy. Znajdujący się tam **kościół filialny p.w. Przemienienia Pańskiego** to dawna drewniana cerkiew unicka zbudowana w 1838 r. Budynek usytuowany jest w miejscu poprzednich świątyni. Posiada konstrukcję zrębową na kamiennej podmurówce. Składa się

z niższego od korpusu głównego przedsionka, prostokątnej nawy i trójbocznie zamkniętego prezbiterium. Z zewnątrz świątynia jest oszalowana, dach pokrywa dwuspadowy dach. Nad nawą znajduje się ośmioboczna wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną cebulastym hełmem. Obok świątyni znajduje się nieczynny cmentarz przykościelny z widocznymi nagrobkami.

Zdjęcie 14 Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Śniatyczach

Źródło: <http://polskaprowincja.pl/> - zdj. W. Maluga

Zdjęcie 15 Nieczynny cmentarz prawosławny w Śniatyczach

Źródło: <http://polskaprowincja.pl/> - zdj. W. Maluga

Wśród obiektów sepulkralnych figurujących w ewidencji zabytków znajdują się czynne cmentarze, pochodzące z początków XIX w., w Dubie (z zabytkową, murowaną kaplicą grobową Rulikowskich) oraz Komarowie-Osadle. Ten ostatni zlokalizowany jest na dwóch wzgórzach, między którymi w wąwozie biegnie alejka główna. Przy głównej alei znajdują się mogiły 43 żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. Nieopodal stoi stela poświęcona mieszkańcom Komarowa straconym na Majdanku. Przy zachodniej granicy cmentarza zlokalizowana jest kwatera żołnierzy z wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Znajduje się w niej drewniany krzyż z napisem „Za wiarę i ojczyznę. VIII 1920 r.” oraz kamienny pomnik z 1990 r. Szczególnym zabytkiem cmentarza jest płaskorzeźba barokowo – ludowa z XVIII w. tzw. Pieta, która znajduje się w murowanej kaplicy z 1950 r.

Na terenie gminy znajdują się także historyczne cmentarze innych wyznań m.in. cmentarz prawosławny w Komarowie-Wsi. Założony

prawdopodobnie dla grekokatolików (unitów) w XIX w. od lat 60-tych XIX w. użytkowany był przez prawosławnych. Ostatnie oznaczone na nim pochówki pochodzą z 1939r. Nieczynny cmentarz prawosławny znajduje się również w Zubowicach. Został on założony w 1875 r. Ma kształt czworoboku o powierzchni 0,2 ha. W Komarowie Dolnym znajduje się zaś nieczynny cmentarz żydowski. Pochodzący prawdopodobnie z XVII w., zniszczony przez hitlerowców w czasie II wojny światowej, został odnowiony w 1988 r. Na cmentarzu zachowało się 6 kamiennych macew sprzed 1942 r., 2 kamienne pomniki oraz 6 nowych macew kamiennych i lastrykowych.

Szczególnym punktem na mapie gminy Komarów–Osada o znaczeniu historycznym jest **miejsce w Wolicy Śniatyckiej, upamiętniające wydarzenia z dn. 31.08.1920 r.** tj. bitwę pod Komarowem. To tu rozegrała się największa bitwa kawalerii polskiej, w wyniku której została rozgromiona i zmuszona do odwrotu sowiecka 1. Armia Konna Siemiona Budionnego przez 1 Dywizję Jazdy pod dowództwem płk. Juliusza Rómmla.

Zdjęcie 16 Miejsce pamięci w Wolicy Śniatyckiej

Źródło: <http://tygodnikzamojski.pl>

W mogile w Wolicy Śniatyckiej pochowano 26 żołnierzy poległych w bitwie pod Komarowem. Nazwiska poległych i nazwy pułków, z których

pochodzili, są wyryte na dwóch marmurowych płytach. W 1995 roku w środkowej części cmentarza usypano kurhan z ziemi, na którym postawiono stalowy krzyż, a w latach 2006 - 2010 ekipy budowlane wykonały fundament pod ogrodzenie. W ostatnich latach zbiorowa mogiła została ogrodzona kamiennym murem z kutymi elementami, a przy wejściu zamontowano tablice informacyjne.

Ważnym elementem krajobrazu kulturowego Gminy Komarów- Osada są przydrożne kapliczki. Często stawiane na rozdrożach dróg i w innych miejscach istotnych ze względu na podział przestrzeni, stanowiły niegdyś istotny obiekt kultu religijnego, a także przestrzenny punkt orientacyjny. Każda kapliczka ma swoją historię powstania, często naznaczoną tradycją danej wioski. Wszystkie z nich świadczą o głębokiej wierze przodków. Wśród nich należy wymienić:

- ✓ **Kapliczkę z figurą matki Boskiej Bolesnej i Św. Jana Ewangelisty oraz Chrystusa Frasobliwego** – znajduje się przed budynkiem szkoły, na rozstaju ulic: Marszałka Józefa Piłsudskiego i Kościuszki. Jest to kapliczka murowana z cegieł, otynkowana, dwukondygnacyjna, na cokole, nakryta murowanym daszkiem namiotowym, zwieńczonym żelaznym, kutym krzyżem. Pochodzi z XVIII w. Jest usytuowana na kopcu będącym wg lokalnej tradycji mogiłą żołnierzy szwedzkich
- ✓ **Kapliczka z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego** – w najwyższej kondygnacji, pochodzi z początków XIX w. Ma kształt wysokiego, czworobocznego słupa, zwieńczonego wydzieloną gzymsami kondygnacją. Przykryta jest murowanym, namiotowo-stożkowym zwieńczeniem, na którym znajduje się żelazny, kuty krzyż.
- ✓ **Kapliczka z figurką Św. Piotra** – znajduje się przy posesji na ul. 3 Maja, pochodzi z XIX–XX w. Jest umiejscowiona na murowanym, czworobocznym postumencie z datą 1906 r.

Zdjęcie 17 Kapliczka dwukondygnacyjna, murowana z XIX w. w Komarowie-Osadle

Źródło: <http://www.parafiakomarow.pl/>

Oprócz wyżej wymienionych zabytków, na obszarze gminy znajdują się także inne obiekty architektury i budownictwa, podlegające pośredniej ochronie konserwatorskiej, a wśród nich m.in.:

- ✓ figura 3 – kondygnacyjna z początku XX w. w Antoniówce
- ✓ szkoła drewniana z początku XX w. w Antoniówce
- ✓ stanowisko archeologiczne (13) w Antoniówce

- ✓ murowana plebania z 1906 r. w Dubie
- ✓ murowana kapliczka przy drodze do Niwirkowa z 2 poł. XVIII w. w Dubie
- ✓ kamienna figura Chrystusa na postumencie z lat 20-tych XX w. w Dubie
- ✓ murowany budynek gospodarski dworski z początku XX w. w Dubie
- ✓ pozostałości parku dworskiego z XIX w. w Dubie
- ✓ stanowisko archeologiczne (26) w Dubie
- ✓ stanowisko archeologiczne (6) w Hucie Komarowskiej
- ✓ figura kamienna oraz figura św. Jana Nepomucena z początku XX w. w Janówce
- ✓ stanowisko archeologiczne (2) w Janówce
- ✓ stanowisko archeologiczne (37) w Kadłubiskach
- ✓ kamienna figura św. Jana Nepomucena z 1906 r. w Komarowie–Osadzie
- ✓ krzyż kamienny z początku XX w. w Komarowie–Osadzie
- ✓ drewniane domy: nr 4 (z I poł. XIX w.) oraz 21 i 32 (oba powstałe ok. 1930 r.) przy ul. 3 Maja w Komarowie–Osadzie
- ✓ kaszarnia, ob. Młyn, drewniany z końca XIX w. w Komarowie–Osadzie
- ✓ murowany młyn motor. (obok magazyn) przy ul. Armii Krajowej z lat 30-tych XX w. w Komarowie–Osadzie
- ✓ murowany młyn motor. przy ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego z ok. 1930 r. w Komarowie–Osadzie (obecnie rozebrany)
- ✓ szkoła murowana z 1932 r. w Komarowie–Wsi
- ✓ stanowisko archeologiczne (37) w Komarowie,
- ✓ stanowisko archeologiczne (21) w Kraczewie
- ✓ pozostałości parku dworskiego z 2 poł. XIX w. w Krzywymstoku
- ✓ stanowisko archeologiczne (2) w Krzywymstoku
- ✓ stanowisko archeologiczne (23) w Księżostanach, stanowisko (7) w Ruszczyźnie
- ✓ stanowisko archeologiczne (3) w miejscowości Sosnowa–Dębowa
- ✓ stanowisko archeologiczne (11) w Swaryczowie
- ✓ drewniany kościół parafialny (dawna cerkiew greko-katolicka) z 1838r. w Śniatyczach

- ✓ murowana plebania z początku XX w. w Śniatyczach
- ✓ cmentarz grzebalny z drzewostanem z XIX w. w Śniatyczach
- ✓ krzyż żelazny na kam. z początku XX w. Śniatyczach
- ✓ cmentarz grzebalny, prawosławny z XIX w. w Śniatyczach
- ✓ stanowisko archeologiczne (44) w Śniatyczach, stanowisko (9) w Tuczapach, stanowisko nr 3 w Tuczapach
- ✓ kamienna figura MB Niepokalanego Poczęcia z początku XX w. w Wolicy Brzozowej
- ✓ stanowisko archeologiczne (24) w Wolicy Brzozowej oraz stanowisko (1) w Wolicy Śniatyckiej
- ✓ szkoła drewniana z ok. 1906 r. w Wolicy Śniatyckiej
- ✓ drewniany dom nr 17 z 1915 r. w Wolicy Śniatyckiej
- ✓ krzyż kamienny z początku XX w. w Zubowicach
- ✓ czynny cmentarz grzebalny, parafialny z XIX w. w Zubowicach
- ✓ nieczynny cmentarz grzebalny prawosławny z XIX w. w Zubowicach
- ✓ stanowisko archeologiczne (34) w Zubowicach, stanowisko (5) w Zubowicach-Kolonii oraz stanowisko (19) w Tomaszówce.

2.2 INFRASTRUKTURA

2.2.1 INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA

Czynnikiem determinującym wielopłaszczyznowy rozwój społeczno – gospodarczy gminy jest dostępność komunikacyjna. Istniejąca sieć dróg z jednej strony umożliwia zintegrowanie wewnętrzne i sprawne komunikowanie się wewnątrz gminy, a z drugiej pełne otwarcie na otoczenie zewnętrzne. Dostępność komunikacyjna to także czynnik napędu gospodarczego, który jest elementem kluczowym do poprawy jakości życia mieszkańców. Obowiązująca w Polsce organizacja zarządzania drogami, obejmująca m.in. zadania dotyczące budowy, przebudowy, remontu, utrzymania i ochrony dróg, określa następujące organy administracji rządowej i samorządowej jako zarządców dróg:

- ➔ w zakresie dróg krajowych – Generalny Dyrektor Dróg Krajowych i Autostrad,
- ➔ w zakresie dróg wojewódzkich - Zarząd Województwa
- ➔ w zakresie dróg powiatowych - Zarząd Powiatu,
- ➔ w zakresie dróg gminnych – Wójt.

Dostępność komunikacyjna w gminie jest na dobrym poziomie. Z uwagi na fakt, iż przez Gminę Komarów- Osada nie przebiega żadna droga krajowa ani wojewódzka, istotny wpływ na ww. dostępność ma wewnętrzna sieć drogowa gminy, składająca się z dróg powiatowych i gminnych. Główna trasa komunikacyjna ma swój przebieg przez Komarów-Osadę i obejmuje miejscowości: Krzywystok, Komarów Dolny, Komarów-Osada, Wolica Brzozową, Zubowice i Zubowice - Kolonię. W sąsiedztwie gminy (strona zachodnia) przebiega droga krajowa o znaczeniu międzyregionalnym nr 17 Warszawa - Lublin- Zamość - Hrebenne - granica państwowa.

Mapa 6 Sieć dróg powiatowych na terenie Gminy Komarów-Osada

Źródło: <http://sip.powiatzamojski.pl/geoportal/>

Łączna długość dróg powiatowych, przebiegających przez teren gminy, wynosi ok. 76,4 km, z czego 68 km posiada nawierzchnię asfaltową. Poniżej przedstawiono wykaz przedmiotowych dróg. Pełnią one funkcje tras ruchu tranzytowego oraz zapewniają powiązania komunikacyjne Gminy Komarów - Osada z sąsiadującymi gminami:

- ✓ z Gminą Tyszowce – od strony wschodniej
- ✓ z Gminą Krynice i Łabunie – od strony południowo-zachodniej
- ✓ z Gminami Miączyn i Sitno – od strony północnej.

Tabela 4 Wykaz dróg powiatowych

Lp.	Numer drogi powiatowej	Klasa drogi	Nazwa ciągu drogowego	Długość drogi [m]
1	3265 L	Z	Boża Wola-Namule-Majdan Krynicki -Janówka	5440
2	3266 L	Z	Polany- Romanówka - Krynice - Janówka	990
3	3267 L	L	Komarów-Osada-Księżostany-Majdan.Krynicki	7635
4	3268 L	G	Wólka Łabuńska -Komarów-Osada -Przewale	12652
5	3270 L	Z	Łabuńki - Barchaczów -Antoniówka - Zubowice	11413
6	3272 L	Z	Karp -Czeźniki- Wolica Śniatycka	4 942
7	3273 L	L	Wolica Śniatycka - Komarów Dolny	3120
8	3274 L	Z	Miączyn -Niewirków - Dub	3250
9	3275 L	Z	Kotlice - Zubowice	8022
10	3279 L	L	Śniatycze - Dub	4 260
11	3280 L	Z	Komarów-Osada - Karolówka	3 324
12	3281 L	Z	Wolica Brzozowa -Sosnowa Dębowa- Kraczew	5142
13	3282 L	Z	Komarów Górny- droga powiatowa 3281L	4 571
14	3283 L	L	Zubowice - Czartowczyk - Czartowiec	4 185

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Zarządu Dróg Powiatowych w Zamościu

Wewnętrzny szkielet dróg obok dróg powiatowych stanowią drogi gminne. Sieć dróg gminnych zapewnia dojazd do każdej miejscowości, ich długość wynosi 326,9 km. Podstawowy układ komunikacyjny uzupełniony jest w poszczególnych miejscowościach przez ogólnodostępne drogi lokalne i wewnętrzne (nie zaliczone do ww. kategorii dróg) pełniące rolę dojazdową do gruntów rolnych i leśnych, obsługujące tereny zabudowy mieszkaniowej i usługowo-produkcyjnej.

Obsługa komunikacyjna poszczególnych zespołów zabudowy jest zróżnicowana. Dobrze obsłużone są wsie położone przy drogach powiatowych i dobrze urządzonych drogach gminnych. Utrudniona jest obsługa wsi położonych przy drogach nieurzędzonych.

Tabela 5 Wykaz dróg gminnych

Lp.	Nr drogi	Nazwa drogi
1.	110915L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej 3270L do granicy gminy Sitno
2.	110916L	Wolica Śniatycka od drogi gminnej 110915L do drogi powiatowej 3272L
3.	110917L	Ruszczyzna od drogi powiatowej 3273L do granicy gminy Łabunie
4.	110918L	Ruszczyzna od drogi powiatowej 3273L do drogi powiatowej 3270L
5.	110919L	Ruszczyzna od drogi powiatowej 3273L do drogi gminnej 110920L
6.	110920L	Komarów od drogi powiatowej 3268L - Antoniówka do drogi powiatowej 3270L
7.	110921L	Komarów Dolny od drogi powiatowej 3273L do drogi powiatowej 3268L
8.	110922L	Krzywystok od drogi powiatowej 3268L - Komarów-Wieś do drogi powiatowej 3267L
9.	110923L	Krzywystok od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3267L
10.	110924L	Krzywystok od drogi powiatowej 3267L do drogi gminnej 110923L
11.	110925L	Komarów od drogi powiatowej 3267L - Janówka do drogi powiatowej 3265L
12.	110926L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej 3267L - Janówka do drogi powiatowej 3265L
13.	110927L	Komarów Dolny od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3267L
14.	110928L	Krzywystok od drogi powiatowej 3268L - Komarów Dolny do drogi gminnej 110927L
15.	110929L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej 3280L
16.	110930L	Księżostany od drogi powiatowej 3267L do granicy gminy Krynice
17.	110931L	Janówka od drogi powiatowej 3265L do granicy gminy Krynice
18.	110932L	Janówka od drogi powiatowej 3265L do granicy gminy Krynice
19.	110933L	Komarów Wieś od drogi powiatowej 3265L do drogi gminnej 110934L

STRATEGIA ROZWOJU GMINY KOMARÓW-OSADA
NA LATA 2016-2020

20.	110934L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3267L do drogi powiatowej 3282L
21.	110935L	Komarów-Osada do drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3282L
22.	110936L	110936L - Komarów-Osada od drogi powiatowej 3281L do drogi gminnej 3281L
23.	110937L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi powiatowej 3282L do granicy gminy Rachanie
24.	110938L	Wolica Brzozowa Wieś od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3281L
25.	110939L	Zubowice od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3281L
26.	110940L	Zubowice od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3281L
27.	110941L	Zubowice od drogi powiatowej drogi powiatowej 3268L- Niedźwiedzia Góra - droga powiatowa 3268L – Kolonia Przewale
28.	110942L	Zubowice od drogi powiatowej drogi powiatowej 3268L - droga gminna 110941L - Niedźwiedzia Góra
29.	110943L	Zubowice od drogi gminnej 110941L – Zubowice do drogi gminnej 110942L
30.	110944L	Zubowice droga powiatowa 3275L - do drogi powiatowej 3270L
31.	110945L	Kraczew od drogi powiatowej 3283L do granicy gminy Tyszowce
32.	110946L	Kraczew od drogi powiatowej 3283L do granicy gminy Rachanie
33.	110947L	Kraczew od drogi gminnej 110946L do granicy gminy Rachanie
34.	110952L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L – droga powiatowa 3279L
35.	110953L	Wolica Brzozowa od drogi powiatowej 3268L - Śniatycze droga powiatowa 3270L
36.	110954L	Tuczapy od drogi powiatowej 3275L do granicy gminy Tyszowce
37.	110955L	Swaryczów od drogi powiatowej 3275L do granicy gminy Tyszowce
38.	110956L	Dub - Podniwki – Perespa - droga powiatowa 3276L
39.	110957L	Dub od drogi powiatowej 3275L - Rudka - droga gminna 110956L
40.	110958L	Dub od drogi powiatowej 3275L- do granicy gminy Tyszowce
41.	110959L	Dub od drogi powiatowej 3275L do granicy gminy Miączyn
42.	110960L	Tomaszówka od drogi powiatowej 3274L do granicy gminy Miączyn
43.	110961L	Kadłubiska od drogi powiatowej 3279L do drogi powiatowej 3274L
44.	110962L	Kadłubiska od drogi powiatowej 3269L do drogi gminnej 110961L
45.	110963L	Kadłubiska od drogi powiatowej 3279L do drogi powiatowej 3270L
46.	110964L	Antoniówka od drogi powiatowej 3270L do granicy gminy Miączyn
47.	112219L	Komarów-Osada od drogi gminnej 112281L do drogi gminnej 1122
48.	112239L	Wolica Śniatycka od drogi gminnej nr 110915L do drogi powiatowej nr 3272L
49.	112240L	Wolica Śniatycka od drogi gminnej nr 110915L do drogi powiatowej nr 3272L
50.	112241L	Wolica Śniatycka od drogi gminnej nr 110915L do drogi powiatowej nr 3272L
51.	112242L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej nr 3270L do drogi gminnej 110916L
52.	112243L	Antoniówka od drogi powiatowej nr 3270L do granicy gminy Sitno
53.	112244L	Antoniówka od drogi powiatowej nr 3270L do granicy gminy Sitno
54.	112245L	Antoniówka od drogi powiatowej nr 3270L do granicy gminy Miączyn
55.	112246L	Antoniówka od drogi gminnej 110920L do drogi powiatowej nr 3270L
56.	112247L	Antoniówka od drogi gminnej 110920L do drogi gminnej 112248L

57.	112248L	Śniatycze od drogi gminnej 110953L do drogi powiatowej nr 3270L
58.	112249L	Kadłubiska od drogi gminnej nr 110963L do granicy gminy Miączyn
59.	112250L	Kadłubiska od drogi powiatowej nr 3279L do drogi powiatowej nr 3274L
60.	112251L	Kadłubiska od drogi gminnej nr 110961L do działki nr 286
61.	112252L	Kadłubiska od drogi powiatowej nr 3279L do drogi gminnej nr 110962L
62.	112253L	Dub – Tomaszówka- granica gminy od drogi powiatowej nr 3274L do granicy gminy Miączyn
63.	112254L	Dub od drogi powiatowej nr 3275L do drogi powiatowej nr 3275L
64.	112255L	Dub od drogi gminnej nr 110957L do granicy gminy Tyszowce
65.	112256L	Dub od drogi powiatowej nr 3275L do drogi powiatowej nr 3274L
66.	112257L	Dub od drogi powiatowej nr 3275L do drogi gminnej nr 112258L
67.	112258L	Dub od drogi powiatowej nr 3274L do działki nr 362
68.	112259L	Swaryczów od drogi powiatowej nr 3275L do granicy gminy Tyszowce
69.	112260L	Zubowice Kolonia od drogi powiatowej nr 3268L do grunty wsi Tuczapy
70.	112261L -	Zubowice od drogi gminnej nr 110944L do drogi powiatowej nr 3270L
71.	112262L	Wolica Brzozowa – Zubowice od drogi powiatowej nr 3268L do drogi powiatowej nr 3270L
72.	112263L	Zubowice od drogi powiatowej nr 3268L do drogi gminnej nr 112264L
73.	112264L	Śniatycze - Kadłubiska od drogi powiatowej nr 3270L do drogi powiatowej nr 3279L
74.	112265L	Ruszczyzna - Krzywystok od drogi powiatowej nr 3273L do drogi powiatowej nr 3268L
75.	112266L	Ruszczyzna od drogi gminnej nr 110917L do granicy gminy Łabunie
76.	112267L	Księżostany – Krzywystok od drogi powiatowej nr 3267L do drogi gminnej nr 110924L
77.	112268L	Krzywystok - Księżostany od drogi gminnej nr 110924L do drogi gminnej nr 110930L
78.	112269L	Księżostany od drogi powiatowej nr 3267L do drogi gminnej nr 112270L
79.	112270L	Księżostany od drogi powiatowej nr 3267L do działki nr 23
80.	112271L	Księżostany Kolonia – Księżostany od drogi powiatowej nr 3267L do drogi gminnej nr 110930L
81.	112272L	Krzywystok - Krzywystok Kolonia od drogi powiatowej nr 3268L do drogi gminnej nr 110923L
82.	112273L	Krzywystok - Księżostany od drogi gminnej nr 110923L do drogi powiatowej nr 3267L
83.	112274L	Księżostany - Janówka od drogi powiatowej nr 3267L do drogi gminnej nr 110925L
84.	112275L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej nr 3267L do drogi gminnej nr 110928L
85.	112276L	Janówka od drogi powiatowej nr 3265L do drogi gminnej nr 110929L
86.	112277L	Janówka od drogi powiatowej nr 3265L do drogi gminnej nr 110925L
87.	112278L	Janówka Kolonia – Komarów Górny - Wolica Brzozowa od drogi powiatowej nr 3265L do drogi gminnej nr 110937L
88.	112279L	Komarów Górny od drogi powiatowej nr 3282L do granicy gminy Rachanie
89.	112280L	Komarów Górny – Komarów-Osada od drogi powiatowej nr 3282L do drogi gminnej nr 110934L

90.	112281L	Komarów-Osada - Komarów Górny od drogi gminnej nr 110934L do drogi gminnej nr 112280L
91.	112282L	Komarów-Osada - Komarów Górny od drogi gminnej nr 112283L do drogi gminnej nr 110933L
92.	112283L	Wolica Brzozowa Kolonia – Sosnowa -Dębowa od drogi gminnej nr 110937L do drogi powiatowej nr 3281L
93.	112284L	Wolica Brzozowa Kolonia -od drogi powiatowej nr 3281L do granicy gminy Rachanie
94.	112285L	Komarów-Osada - Komarów Górny od drogi gminnej nr 110935L do drogi gminnej nr 112284L
95.	112286L	Huta Komarowska – Janówka od drogi powiatowej nr 3265L do drogi gminnej 110925L
96.	112332L	Wolica Śniatycka
97.	112333 L	Wolica Śniatycka od drogi gminnej 110915L do drogi nr 1
98.	112334 L	Wolica Śniatycka od drogi gminnej 110916L do drogi nr 1
99.	112335 L	Wolica Śniatycka od drogi nr 1 do drogi nr 3
100.	112336 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej 3270L do powiatowej 3272L
101.	112337 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej 3270L do drogi powiatowej 3273L
102.	112338 L	Wolica Śniatycka – Kadłubiska , od drogi powiatowej nr 3272L w miejscowości Wolica Śniatycka do drogi gminnej 112250L
103.	112339 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej w miejscowości Wolica Śniatycka do drogi gminnej 110961L
104.	112340 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej 3272L w miejscowości Wolica Śniatycka do drogi gminnej 110961L,
105.	112341 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej 3272L w miejscowości Wolica Śniatycka od drogi gminnej 112243L
106.	112342 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej 3272L w miejscowości Wolica Śniatycka do drogi gminnej 110963L
107.	112343 L	Wolica Śniatycka od drogi powiatowej nr 3270L w miejscowości Antoniówka do drogi nr 10 w miejscowości Wolica Śniatycka
108.	112344 L	Antoniówka od drogi gminnej nr 112244L do drogi nr 12 w miejscowości Antoniówka
109.	112345 L	Antoniówka od drogi powiatowej 3270L w miejscowości Antoniówka do drogi nr 9
110.	112346 L	Antoniówka od drogi nr 14 do działki nr 2 w miejscowości Antoniówka
111.	112347 L	Antoniówka od drogi gminnej nr 110963 do granicy gminy (Miączyn)
112.	112348 L	Antoniówka od drogi gminnej nr 112343 w miejscowości Antoniówka do drogi nr 16
113.	112349 L	Antoniówka od drogi powiatowej 3370l w miejscowości Antoniówka do drogi nr 17
114.	112350 L	Kadłubiska. od drogi gminnej 110961L w miejscowości Kadłubiska do drogi nr 16
115.	112351 L	Tomaszówka. od drogi gminnej 112253L do granicy gminy Miączyn
116.	112352 L	Tomaszówka. od drogi gminnej 112253L w miejscowości Tomaszówka do granicy gminy Miączyn
117.	112353 L	Tomaszówka od drogi gminnej nr 112253L w miejscowości Tomaszówka do drogi nr 21
118.	112354 L	Tomaszówka. od drogi gminnej nr 112251L w miejscowości Kadłubiska do działki nr 362 w miejscowości Tomaszówka

**STRATEGIA ROZWOJU GMINY KOMARÓW-OSADA
NA LATA 2016-2020**

119.	112355 L	Tomaszówka od drogi powiatowej 3274L w miejscowości Tomaszówka do drogi nr 23
120.	112356 L	Kadłubiska- Tomaszówka. od drogi powiatowej 3279L w miejscowości Kadłubiska do drogi 112258L w miejscowości Dub
121.	112357 L	Dub. od drogi powiatowej 3279L do granicy gminy Miączyn
122.	112358 L	Dub. od drogi powiatowej nr 3275L do drogi nr 26
123.	112359 L	Dub. od drogi gminnej nr 110958L do granicy gminy Miączyn
124.	112360 L	Dub. od drogi nr 28 do granicy gminy Tyszowiec
125.	112361 L	Dub od drogi gminnej nr 110958L do drogi nr 29
126.	112362 L	Dub-od drogi gminnej 112255L do działki nr 478
127.	112363 L	Dub- od drogi nr 110956L do granicy gminy Tyszowiec
128.	112364 L	Dub od drogi gminnej 110956L do granicy gminy Tyszowiec
129.	112365 L	Dub od drogi gminnej 110956L do granicy gminy Tyszowiec
130.	112366 L	Dub od drogi powiatowej nr 3275L do drogi nr34
131.	112367 L	Dub od drogi gminnej nr 110956L do drogi nr 35
132.	112368 L	Dub od drogi powiatowej nr 3275L do drogi nr 36
133.	112369 L	Dub od drogi powiatowej nr 3275L do drogi gminnej 112256L
134.	112370 L	Dub od drogi nr 38 do działki nr 456
135.	112371 L	Swaryczów od drogi gminnej nr 110955L do działki 328
136.	112372 L	Swaryczów od drogi gminnej nr 112259L do drogi gminnej 110955L
137.	112373 L	Tuczapy od drogi gminnej nr110954L do drogi gminnej nr 110259L
138.	112374 L	Tuczapy od drogi nr 42 do działki nr 45
139.	112375 L	Tuczapy od drogi powiatowej nr 3275L do działki nr 87
140.	112376 L	Tuczapy od drogi gminnej nr 110954L do granicy gminy Tyszowiec
141.	112377 L	Tuczapy od drogi powiatowej nr 3275L do działki nr1
142.	112378 L	Zubowice Kolonia od drogi gminnej nr 112260L do działki nr 141
143.	112379 L	Zubowice Kolonia od drogi gminnej nr 112260L do działki nr 110
144.	112380 L	Zubowice Kolonia od drogi gminnej nr 112260L do działki nr 56/3
145.	112381 L	Zubowice Kolonia od drogi gminnej nr 110942L do drogi powiatowej 3283L
146.	112382 L	Zubowice od drogi nr 50 do działki nr 377/1
147.	112383 L	Zubowice od drogi Nr 50 do drogi powiatowej 3283L
148.	112384 L	Ruszczyzna od drogi powiatowej nr 3270L . Wolica Śniatyccka do drogi gminnej112265L w miejscowości Ruszczyzna
149.	112385 L	Ruszczyzna od drogi powiatowej nr 3273L do drogi nr 53
150.	112386 L	Ruszczyzna od drogi powiatowej nr 3273L do działki nr 83
151.	112387 L	Ruszczyzna od drogi gminnej nr 112265L do działki nr 267
152.	112388 L	Krzywystok od drogi gminnej nr 112265L do działki nr 140 w miejscowości Krzywystok
153.	112389 L	Krzywystok od drogi gminnej nr 112265L do drogi gminnej nr 112265L
154.	112390 L	Krzywystok od drogi powiatowej nr 3273L do drogi nr 57
155.	112391 L	Ruszczyzna od drogi powiatowej nr 3273L do drogi gminnej nr 110920L Komarów-Osada
156.	112392 L	Komarów Dolny od drogi powiatowej 3273L do drogi gminnej nr 100920L
157.	112393 L	Komarów Dolny od drogi nr 61 do działki nr 422
158.	112394 L	Komarów Dolny od drogi nr 60 do drogi gminnej nr 110920L
159.	112395 L	Komarów Dolny od drogi nr 61 do drogi nr 63

160.	112396 L	Komarów Dolny od drogi nr 62 do drogi nr 63
161.	112397 L	Komarów Dolny od drogi powiatowej 3268L do działki nr 128
162.	112398 L	Antoniówka od drogi gminnej nr 110920L do działki nr 544
163.	112399 L	Antoniówka od drogi powiatowej nr 3270L do drogi gminnej nr 110920L
164.	116000 L	Antoniówka od drogi powiatowej nr 3270L do drogi nr 68
165.	116001 L	Antoniówka-Ruszczyzna od drogi powiatowej nr 3270L do działki nr 509
166.	116002 L	Antoniówka Ruszczyzna od drogi powiatowej 3270L do działki nr 464 w miejscowości Ruszczyzna
167.	116003 L	Antoniówka od drogi gminnej nr 112245L do działki nr 132
168.	116004 L	Antoniówka od drogi gminnej nr 110964L do działki 178
169.	116005 L	Dub od drogi gminnej nr 110959L do granicy gminy Miączyn
170.	116006 L	Kadłubiska od drogi gminnej nr 110961L do działki nr 23
171.	116007 L	Kadłubiska od drogi gminnej nr 112264L do działki nr 337/2
172.	116008 L	Kadłubiska od drogi gminnej nr 110952L do działki nr 422
173.	116009 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3279L do działki nr 84
174.	116010 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3279L do drogi powiatowej 3270L
175.	116011 L	Śniatycze od drogi gminnej nr 110953L do drogi gminnej nr 112246L
176.	116012 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi nr 80
177.	116013 L	Śniatycze od drogi nr 80 do działki nr 417
178.	116014 L	Śniatycze od drogi nr 80 do działki nr 413
179.	116015 L	Śniatycze od drogi gminnej nr 110953L do działki nr 442
180.	116016 L	Śniatycze od drogi gminnej nr 110953L do działki nr 508
181.	116017 L	Śniatycze od drogi nr 84 do drogi nr 85
182.	116018 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi powiatowej nr 3279L
183.	116019 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi gminnej nr 110920L
184.	116020 L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L do działki 56
185.	116021 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do działki nr 1572 i 771
186.	116022 L	Śniatycze od drogi nr 90 do działki nr 590
187.	116023 L	Śniatycze od drogi nr 89 do drogi nr 90
188.	116024 L	Śniatycze od drogi nr 89 do działki nr 594
189.	116025 L	Śniatycze od drogi nr 89 do działki nr 682
190.	116026 L	Śniatycze od drogi nr 89 do drogi nr 82
191.	116027 L	Śniatycze od drogi nr 100 do działki nr 800
192.	116028 L	Śniatycze od drogi 89 do działki nr 648
193.	116029 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do działki 727/1
194.	116030 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi nr 90
195.	116031 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi nr 101
196.	116032 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi gminnej 110952L
197.	116033 L	Śniatycze od drogi gminnej 112262L do drogi 101
198.	116034 L	Śniatycze od drogi 101 do działki 801
199.	116035 L	Śniatycze od drogi gminnej 110953L do działki 1572
200.	116036 L	Śniatycze od działki nr 1407 do działki 1412/1
201.	116037 L	Śniatycze od drogi nr 100 do drogi nr 101
202.	116038 L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L do działki nr 219/3
203.	116039 L	Śniatycze od drogi gminnej 110952L do działki nr 196
204.	116040 L	Śniatycze od drogi nr 107 do działki nr 196

STRATEGIA ROZWOJU GMINY KOMARÓW-OSADA
NA LATA 2016-2020

205.	116041 L	Śniatycze od drogi nr 107 do działki nr 215/3
206.	116042 L	Śniatycze od drogi nr 107 do działki nr 215/13
207.	116043 L	Śniatycze od drogi gminnej 110953L do działki nr 247
208.	116044 L	Śniatycze od drogi gminnej 110953L do działki nr 259
209.	116045 L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L do działki nr 259
210.	116046 L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L do działki nr259
211.	116047 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do działki nr 259
212.	116048 L	Śniatycze od drogi powiatowej nr 3270L do drogi powiatowej 3270L
213.	116049 L	Śniatycze od drogi 117 do działki 330/6
214.	116050 L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L do działki 333/7
215.	116051 L	Śniatycze od drogi 119 do działki 330/2
216.	116052 L	Śniatycze od drogi 119 do działki 352
217.	116053 L	Śniatycze od drogi powiatowej 3270L do działki 355
218.	116054 L	Śniatycze –Zubowice od działki 366 (Śniatycze) do działki 667/1 Zubowice
219.	116055 L	Zubowice od drogi gminnej 112261L do działki nr 667/1)
220.	116056 L	Zubowice od drogi powiatowej 3270L do drogi 124
221.	116057 L	Zubowice od drogi powiatowej 3275L do drogi 124
222.	116058 L	Tuczapy od drogi powiatowej 3275L do drogi 124
223.	116059 L	Zubowice od drogi nr 126 do drogi nr 127
224.	116060 L	Zubowice od drogi powiatowej 3275L do działki 566/1
225.	116061 L	Zubowice od drogi gminnej 110944L do drogi 126
226.	116062 L	Zubowice od drogi gminnej 112261L do drogi 130
227.	116063 L	Zubowice od drogi powiatowej 3268L do drogi gminnej 110942L
228.	116064 L	Zubowice od drogi powiatowej 3270L do drogi gminnej 112263L
229.	116065 L	Zubowice-Wolica Brzozowa od gminnej 112263L do drogi gminnej 112262L
230.	116066 L	Wolica Brzozowa od drogi powiatowej 3268L do drogi gminnej 112262L
231.	116067 L	Wolica Brzozowa od drogi gminnej 112262L do działki nr 314
232.	116068 L	Wolica Brzozowa od drogi gminnej 112262L do drogi gminnej 110953L
233.	116069 L	Wolica Brzozowa od drogi gminnej 110953L do działki nr 117
234.	116070 L	Wolica Brzozowa od drogi gminnej 110953L do działki nr82
235.	116071 L	Wolica Brzozowa od drogi gminnej 110953L do działki 17
236.	116072 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3268L do działki nr 414
237.	116073 L	Komarów-Osada od działki nr 458 do działki
238.	116074 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3268L do działki 81
239.	116075 L	Komarów-Osada od drogi gminnej 110920L do drogi powiatowej 3268L
240.	116076 L	Śniatycze od drogi 101 do działki 837
241.	116077 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3268L
242.	116078 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3268L do drogi powiatowej 3268L
243.	116079 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3267L do drogi nr 147 i do działki nr 752
244.	116080 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3268L do drogi gminnej 110934L
245.	116081 L	Komarów-Osada od drogi powiatowej 3268L do drogi nr 149
246.	116082 L	Komarów-Osada od drogi gminnej nr 110934L do działki nr 840/2
247.	116083 L	Od drogi gminnej 110935L do działki nr 1101/2
248.	116084 L	Komarów-Osada od drogi gminnej nr 110981L do działki nr 1407
249.	116085 L	Komarów-Osada od drogi nr 148 do działki nr 750

250.	116086 L	Zubowice od drogi powiatowej 3283L do drogi gminnej 110939L
251.	116087 L	Zubowice od drogi gminnej 110939L do działki nr 498/1
252.	116088 L	Zubowice od drogi powiatowej 3268L do drogi 155
253.	116089 L	Zubowice od drogi nr 155 do drogi nr 156
254.	116090 L	Zubowice od drogi powiatowej 3283L do drogi gminnej 110940L
255.	116091 L	Zubowice od drogi gminnej 110940L do drogi gminnej 110939L
256.	116092 L	Komarów-Osada od drogi gminnej 112281L do działki nr 1194/1
257.	116093 L	Komarów-Osada od drogi gminnej 110935L do działki nr 1228
258.	116094 L	Zubowice od drogi powiatowej 3268L do działki nr 330/1
259.	116095 L	Zubowice od gminy 11094L do granicy gminy Tyszowce
260.	116096 L	Kraczew od drogi gminnej 110947L do działki nr 59
261.	116097 L	Kraczew od drogi powiatowej 3283L do granicy gminy Tyszowce
262.	116098 L	Kraczew od drogi powiatowej 3283L do działki nr 34/1, 34/2
263.	116099 L	Kraczew od drogi powiatowej 3283L do granicy Gminy Tyszowce
264.	116100 L	Kraczew od drogi powiatowej nr 3283L do granicy Gminy Tyszowce
265.	116101 L	Kraczew od drogi nr 166 do drogi powiatowej nr 3283L
266.	116102 L	Sosnowa-Dębowa od drogi powiatowej nr 3281L do działki nr 90
267.	116103 L	Sosnowa-Dębowa od drogi powiatowej nr 3281L do działki nr 32/2
268.	116104 L	Sosnowa-Dębowa od drogi gminnej nr 110939L do działki nr 34/1
269.	116105 L	Sosnowa-Dębowa od drogi powiatowej nr 3281L do działki nr 51/3
270.	116106 L	Sosnowa Dębowa – Zubowice od drogi powiatowej nr 3281L do działki nr 375 Zubowice
271.	116107 L	Sosnowa-Dębowa od drogi powiatowej nr 3281L do działki nr 70/2 , 75/1
272.	116108 L	Sosnowa-Dębowa od drogi powiatowej nr 3281L do granicy gminy Rachanie
273.	116109 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi gminnej nr 110938L do działki nr 544
274.	116110 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi powiatowej nr 3281L do działki nr 543
275.	116111 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi powiatowej nr 3282L do działki nr 614
276.	116112 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi powiatowej nr 3282L do działki nr 1492 w Komarowie-Osadle
277.	116113 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi gminnej nr 110937L do działki nr 671
278.	116114 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi gminnej nr 110937L do działki nr 924
279.	116115 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi gminnej nr 110937L do granicy gminy Siemierz (836)
280.	116116 L	Wolica Brzozowa Kolonia od działki nr 939 do działki nr 868
281.	116117 L	Wolica Brzozowa Kolonia od drogi gminnej nr 112283L do granicy gminy Rachanie
282.	116118 L	Komarow Górny od drogi powiatowej nr 3282L do drogi gminnej nr 112278L
283.	116119 L	Janówka od drogi gminnej nr 110926L do drogi gminnej nr 112277L
284.	116120 L	Janówka od drogi gminnej nr 110925L do drogi gminnej nr 112277L
285.	116121 L	Janówka od drogi gminnej nr 110926L do drogi gminnej nr 112277L
286.	116122 L	Janówka od drogi gminnej nr 112277L do działki nr 343
287.	116123 L	Janówka od drogi gminnej nr 112277L do działki nr 448
288.	116124 L	Janówka Wschodnia od drogi nr 188 do drogi nr 190
289.	116125 L	Janówka od drogi nr 189 do drogi nr 191
290.	116126 L	Janówka od drogi powiatowej nr 3265L do działki nr 354/4 , 354/5

291.	116127 L	Janówka od drogi powiatowej nr 3280L do drogi gminnej nr 112276L
292.	116128 L	Janówka od drogi gminnej nr 110931L do drogi nr 196
293.	116129 L	Janówka od działki nr 225 do działki nr 233/2
294.	116130 L	Janówka od działki nr 235/1, 208/2 do granicy gminy Rachanie
295.	116131 L	Janówka od drogi gminnej nr 112279L do działki nr 195/2
296.	116132 L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej nr 3280L do drogi gminnej nr 110933L
297.	116133 L	Komarów-Wieś o drogi gminnej nr 110926L do działki nr 159
298.	116134 L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej nr 3280L do działki nr 125/2
299.	116135 L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej nr 3267L do drogi powiatowej nr 3267L
300.	116136 L	Sosnowa-Dębowa – od drogi powiatowej 3281L do drogi nr 160
301.	116137 L	Komarów-Wieś od działki nr 158/1 do działki nr 158/20
302.	116138 L	Komarów-Wieś od drogi powiatowej nr 3280L do drogi gminnej nr 110929L
303.	116139 L	Komarów-Wieś od drogi gminnej nr 110933L do granicy działkami 127
304.	116140 L	Księżostany od drogi powiatowej 3267L do działki nr 135
305.	116141 L	Księżostany od drogi gminnej 112268L do działki nr 354
306.	116142 L	Księżostany- Kolonia od drogi powiatowej 3267L do działki nr 468
307.	116143 L	Księżostany- Kolonia – Huta Komarowska od drogi gminnej 112271L do drogi gminnej 112286L
308.	116144 L	Krzywystok od drogi gminnej 112267L do działki nr 288
309.	116145 L	Krzywystok od drogi gminnej nr 112267L do działki nr 244
310.	116146 L	Krzywystok od drogi gminnej 112267L do działki nr 295
311.	116147 L	Huta Komarowska od drogi powiatowej 3265L do granicy gminy Krynice
312.	116148 L	Huta Komarowska od drogi powiatowej 3265L do działki nr 125/1

Źródło: Urząd Gminy Komarów-Osada

Stan dróg w gminie jest różny, jednak w większości wymagają one remontów i konserwacji. Systematycznie co rok buduje się lub remontuje od kilku do kilkunastu kilometrów dróg. Ponadto na terenie gminy zauważalne są potrzeby w zakresie organizacji ruchu pieszego i rowerowego. Szczegółowe dane dotyczące sieci dróg publicznych prezentuje poniższa tabela.

Tabela 6 Dane o sieci dróg publicznych w gminie Komarów–Osada

Długość dróg w klasie L	326,9 km			
Powierzchnia dróg w klasie L	1634,6 tys. m ²			
Suma długości dróg w klasie L według rodzaju nawierzchni	twarda	ulepszona	bitumiczna	30,7 km
			betonowa	18,2 km
		kostka	-	
	nieulepszona	brukowcowa	-	
		łuczniowa	2,4 km	
gruntowa	wzmocniona żwirem, żużlem itp.		4,7 km	

Źródło: Urząd Gminy Komarów-Osada

Na terenie gminy brak jest infrastruktury kolejowej, co powoduje, że przewóz towarów i osób odbywa się w całości w oparciu o transport drogowy. Usługi komunikacyjne świadczy PKS Zamość, Tomaszów Lubelski, Hrubieszów, Spółdzielnia Pracy Kierowców i Pracowników Samochodowych „AUTONAPRAWA” oraz przewoźnicy prywatni. Układ linii autobusowych powoduje, że szereg sołectw ma korzystniejsze połączenie z Zamościem i Tomaszowem Lubelskim niż z Komarowem-Osadą. Poziom usług związanych z transportem zbiorowym jest zadowolający. Dla usprawnienia funkcjonowania komunikacji wskazane byłoby utworzenie podmiejskiej komunikacji MPK na trasie Komarów - Zamość.

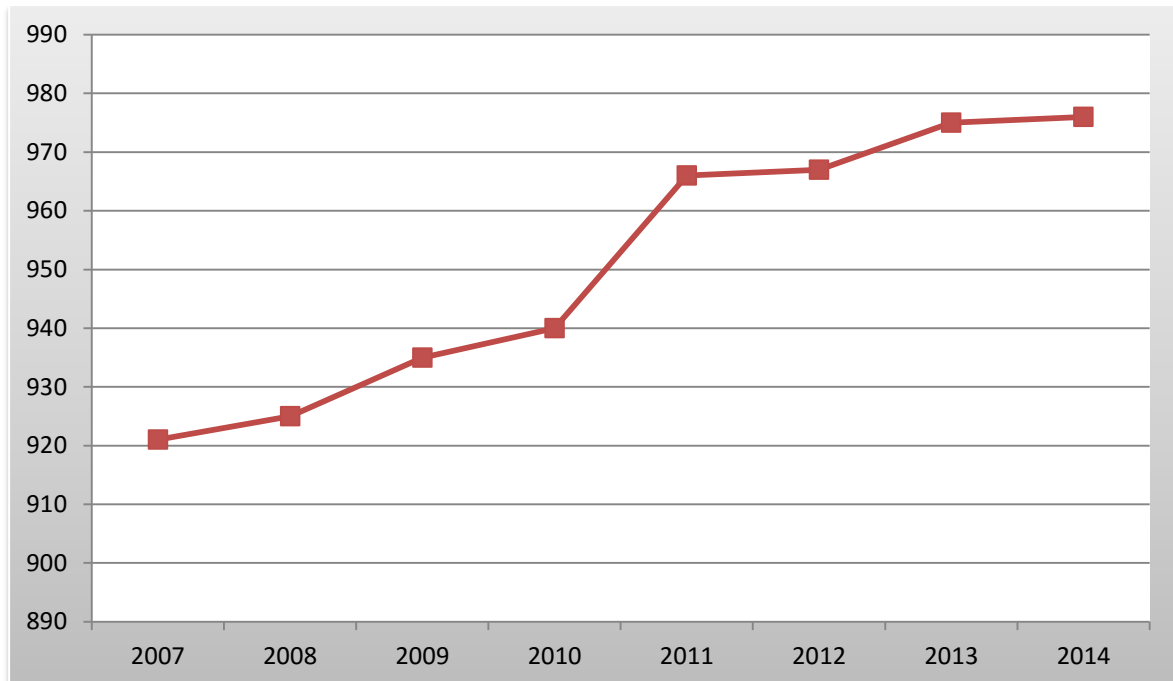
2.2.2 INFRASTRUKTURA WODNO-ŚCIEKOWA

Podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę dla potrzeb socjalno - bytowych są wody podziemne. Na terenie gminy stwierdza się niewystarczający poziom zwodociągowania. Załedwie 53,4% mieszkańców gminy korzysta w wody rozprowadzanej przez wodociągi zbiorowego zaopatrzenia. Według danych na koniec 2014 r. sieć wodociągowa gminy stanowiła system o długości 53,4 km, pozwalający na doprowadzenie wody do 976 punktów (przyłączy)⁹. Średnie zużycie wody w gospodarstwach domowych wykazuje w ostatnich latach niewielką tendencję wzrostową, w 2014 r. na jednego mieszkańca wyniosło 16,7 m³.

⁹ Bank Danych Lokalnych GUS

Wykres 2 Liczba przyłączy sieci wodociągowej w Gminie Komarów-Osada w latach 2007-2014

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na terenie gminy znajdują się 2 ujęcia wody zasilające południową część gminy, tj.:

- ✓ **Ujęcie Janówka** – o długości 12 km, ograniczone zasoby eksploatacji
- ✓ **Ujęcie Komarów-Osada** – o długości 38,7 km, z możliwością podłączenia kolejnych dwóch miejscowości. Jest to ujęcie mało awaryjne, które zostało oddane do użytku w 1991 r.

W północnej części gminy mieszkańcy bazują na dostawie wody ze źródeł lokalnych, którymi są lokalne studnie kopane lub głębinowe.

Tabela 7 Wykaz ujęć wody w Gminie Komarów-Osada

Lp.	Wodociąg	Ujęty poziom wodonośny	Ilość studni
1.	Komarów	Lustro wody st. 1 i 2 – 60 m ppt wody kredowe lustro statyczne stabilizujące się na gł. 15,6 m ppt	2

2.	Janówka	Lustro wody st. 1 – 48,8 m ppt st. 2 - 56,0 ppt wody górnokredowe lustro statyczne stabilizujące się na gł. 48,7 m ppt	2
----	---------	--	---

Źródło: Plan Ochrony Środowiska dla Gminy Komarów-Osada

W ostatnich latach na terenie gminy przeprowadzono działania inwestycyjne w zakresie modernizacji infrastruktury wodociągowej. Projekt, realizowany z udziałem środków pochodzących z Unii Europejskiej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, objął dwa etapy inwestycji. W ramach pierwszego z nich, wykonana została modernizacja stacji wodociągowej, w tym: instalacja elektryczna i sanitarna, zbiornik betonowy. W ramach drugiego etapu wykonano sieć i przyłącza wodociągowe w miejscowościach: Janówka Wschodnia, Janówka Zachodnia, Huta Komarowska, Komarów-Wieś. Mieszkańcy tych miejscowości już wcześniej byli podłączeni do wodociągu, jednak z uwagi na przestarzałą technologię jego budowy, nie spełniającą obecnie wymaganych norm, konieczna była wymiana elementów sieci.

Oceniając jakość wody w wodociągach zbiorowego zaopatrzenia na terenie Gminy Komarów-Osada, Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Zamościu, uznał jakość wody w przedmiotowych wodociągach w 2015 r. za dobrą i bezpieczną dla zdrowia konsumentów.

Tabela 8 Charakterystyka sieci wodociągowej w Gminie Komarów-Osada

Wodociągi zbiorowego zaopatrzenia				
Lp.	Wodociąg	Produkcja (m ³ /d)	Ocena wody	Liczba ludności korzystającej z wody w tys.
1.	Komarów	291,10	przydatna do spożycia	2,858

2.	Janówka	51,56	przydatna do spożycia	0,540
----	---------	-------	-----------------------	-------

Źródło: Dane Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego w Zamościu

Jednym z głównych problemów gminy jest brak komunalnych zbiorowych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków. Na terenie gminy występują jedynie lokalne urządzenia w postaci suchych ustępów lub indywidualnych urządzeń sanitarnych z dołami gnilnymi. Ścieki przeważnie odprowadzane są powierzchniowo zanieczyszczając wody otwarte lub przenikają do gruntu powodując zanieczyszczenia wód w głębszych. Na terenie gminy znajduje się nieczynna przemysłowa oczyszczalnia ścieków po byłej OSM Komarów. W celu poprawienia gospodarki ściekowej i stanu środowiska niezbędna jest budowa oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej. Zgodnie z Uchwałą nr X/64/2003 Rady Gminy Komarów–Osada z dnia 5 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, gospodarka ściekowa winna zostać rozwiązana poprzez realizację zbiorczych systemów kanalizacyjnych oczyszczalni ścieków (rozbudowa istniejących i budowa nowych) w:

- a) miejscowości Komarów–Osada (rozbudowa) dla części zespołu wsi położonych w zlewni rzeki Sieniochy, tj. : Krzywystok, Krzywystok–Kolonja, Komarów Dolny, Komarów–Osada, Księżostany, Księżostany–Kolonja, Komarów–Wieś, Huta Komarowska, Janówka Zachodnia, Janówka Wschodnia - poprzez system przepompowni ścieków,
- b) Śniatycze 1 - dla zespołu wsi: Komarów Górny, Wolica Brzozowa–Kolonja, Sosnowa–Dębowa - poprzez system przepompowni ścieków,
- c) Śniatycze 2 - dla zespołu wsi: Zubowice, Ruszczyzna, Wolica Śniatyccka, Antoniówka, Kadłubiska, Śniatycze - poprzez system przepompowni ścieków,
- d) Swaryczów - dla zespołu wsi: Tomaszówka, Dub, Swaryczów, Tuczapy, Zbubowice–Kolonja - poprzez system przepompowni ścieków.

Na terenach położonych poza systemem kanalizacji zbiorczych należy wdrażać lokalizacje oczyszczalni przydomowych (4-12 gospodarstw).

2.2.3 ZAGOSPODAROWANIE ODPADÓW

W wyniku nowelizacji ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, od dnia 1 lipca 2013 r. obowiązuje nowy system gospodarowania odpadami komunalnymi. W myśl obecnych przepisów gminy przejęły obowiązki właścicieli nieruchomości w zakresie odbierania odpadów komunalnych oraz ich zagospodarowania, w zamian za opłatę uiszczoną na ich rzecz. Wiąże się to z dodatkowym obciążeniem administracyjno-prawnym i finansowym gmin, związanym z wdrożeniem nowego systemu (m.in. obowiązek zakresie zapewnienia, budowy, utrzymania i eksploatacji regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów, organizowanie przetargów na odbieranie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości, tworzenie punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych), jednak przyjęcie tego rozwiązania niesie za sobą również wymierne korzyści. Przyczynia się ono do uporządkowania gospodarki odpadami na terenie gminy, a w konsekwencji dbania o czyste i nieskażone środowisko naturalne.

Na terenie Gminy Komarów-Osada funkcjonuje dobrze zorganizowany system zbiórki, transportu i unieszkodliwiania odpadów komunalnych. Gmina zgodnie z *Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego 2017* została zakwalifikowana do regionu gospodarki odpadami komunalnymi - Regionu Zamość. Usługę odbioru i transportu odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych na terenie gminy oraz odpadów zgromadzonych w sposób selektywny z Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych świadczy firma „ECLER” Wywóz Nieczystości Dariusz Gałan z Tomaszowa Lubelskiego. Wszystkie odpady komunalne zebrane z terenu Gminy Komarów-Osada są aktualnie dostarczane do Regionalnej Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK) w Dębowcu - budowę zakładu ukończono w listopadzie 2014.

Według danych GUS na terenie gminy w 2014 r. zebrano 308,5 t odpadów zmieszanych, czyli ponad 14% więcej niż w 2008 r. Odpady

pochodzące z gospodarstw domowych stanowiły 88% wszystkich odpadów. Systemem odbioru odpadów objętych było 1338 nieruchomości zamieszkałych, w tym: 732 – zbiórką w sposób selektywny, 606 – zbiórką odpadów bez segregacji.

Jednocześnie, dane uzyskane z „Analizy stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Gminy Komarów-Osada w 2014 roku”, pozwalają stwierdzić, iż poziom ograniczania masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji zeskładowanych wyniósł 52,58%, zaś poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła wyniósł 19,32%.

Priorytetowym zadaniem dla gminy na lata następne jest dalsze uświadamianie mieszkańców gminy w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi w celu ograniczenia ilości wytwarzanych odpadów komunalnych oraz racjonalnego sortowania odpadów komunalnych w celu osiągnięcia określonych przez Unię Europejską poziomów odzysku i recyklingu odpadów.

2.2.4 INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA

Eksploatacją poszczególnych elementów systemu elektroenergetycznego, zlokalizowanych na terenie Gminy Komarów-Osada, zajmuje się PGE Dystrybucja S.A. Spółka jest jedynym operatorem systemu dystrybucyjnego działającego na terytorium gminy. Jest ona odpowiedzialna za dostawę energii elektrycznej z wytwórni do odbiorcy końcowego na jej terenie energetycznym.

Obszar terytorialny gminy zasilany jest ze stacji GPZ 110/15 kV Tyszowce za pośrednictwem linii kablowych i napowietrznych SN oraz stacje transformatorowe 15/04 kV. Istniejąca na terenie gminy sieć elektroenergetyczna średniego napięcia SN-15 kV, jest właściwie w całości siecią napowietrzną (84,5 km). Gmina zasilana jest liniami napowietrznymi i kablowymi średnich napięć 15 kV o łącznej długości 85,25 km. Linie średniego

napięcia zasilają stacje transformatorowe 15/04 kV – słupowe (66 szt.). Łączna moc zainstalowanych stacji transformatorowych wynosi 4 555 kVA. Sieć energetyczna zasilająca odbiorców indywidualnych i oświetleniowa oparta jest o układ linii elektroenergetycznych niskiego napięcia. W większości jest to sieć napowietrzna. Tylko w niewielkim procencie jest to sieć kablowa- doziemna (17%). Przeważnie są to krótkie odcinki linii zrealizowane do zasilania nowych budynków mieszkalnych lub usługowych.

W poniższych tabelach przedstawiono w sposób zbiorczy charakterystykę sieci elektroenergetycznej na obszarze Gminy Komarów-Osada.

Tabela 9 Sieć elektroenergetyczna dla urządzeń PGE na terenie Gminy Komarów-Osada

Wyszczególnienie	Rodzaj	Jednostka	Ilość
Długość linii 110 kV	Napowietrzne	km	-
	Kablowe	km	-
Długość linii 15 kV	Napowietrzne	km	84,5
	Kablowe	km	0,75
Długość linii nN (bez przyłączy)	Napowietrzne	km	55,27
	Kablowe	km	8,77
Długość przyłączy nN	Napowietrzne	km	27,17
	Kablowe	km	7,13
Stacje transformatorowe 15/0,4 kV	Słupowe	szt.	56
	Wnętrzowe	szt.	0
Moc zainstalowanych stacji transformatorowych 15/0,4 kV	Słupowe i wewnętrzne	kVa	4511

Źródło: PGE Dystrybucja S.A. Oddział Zamość

Tabela 10 Sieć elektroenergetyczna dla urządzeń obcych na terenie Gminy Komarów-Osada

Wyszczególnienie	Rodzaj	Jednostka	Ilość
Długość linii 15kV	Napowietrzne	km	1,84

Stacje transformatorowe 15/0,4kV	Kablowe	km	0
	Słupowe	szt.	0
Moc zainstalowanych stacji transformatorowych 15/0,4kV	Wnętrzowe	szt.	0
	Słupowe i wnętrzowe	kVA	0

Źródło: PGE Dystrybucja S.A. Oddział Zamość

Całkowite zapotrzebowanie na energię elektryczną jest zaspokajane przez istniejącą sieć i dostawcę. W chwili obecnej wszystkie miejscowości na terenie gminy są zelektryfikowane. Stan techniczny urządzeń energoelektrycznych jest dobry, a bezpieczeństwo dostaw energii dla gminy Komarów–Osada niezagrażone.

Na system oświetlenia ulicznego gminy składają się 402 punkty oświetleniowe, z czego 219 stanowi majątek PGE, zaś 183 jest własnością Urzędu Gminy. Źródłem światła w tych oprawach są tradycyjne żarówki w większości o mocy 150 W. Oświetlenie jest rozmieszczone na słupach, głównie wzdłuż dróg i na ulicach znajdujących się w pobliżu mieszkań, przy placach, świetlicach wiejskich i budynkach remizo-świetlic strażackich. Systematycznie dobudowywane są nowe odcinki oświetlenia, zwiększające bezpieczeństwo poruszania się po jej terenie. W ostatnim czasie ze środków własnych gminy zmodernizowano oświetlenie uliczne w Komarowie–Osadzie na podziemną linię kablową przy ul. Polnej i ul. Armii Krajowej.

Gmina na bieżąco prowadzi działania mające na celu zmniejszenie zużycia energii i podniesienia efektywności energetycznej obiektów. W ostatnich latach w wielu budynkach użyteczności publicznej na terenie gminy (świetlice wiejskie, ośrodek zdrowia, centrum integracji społecznej) przy wykorzystaniu środków własnych, jak i pozyskanych zewnętrznych źródeł finansowania sukcesywnie wykonywane są różnorodne prace termomodernizacyjne m.in. wymiana drzwi zewnętrznych, ocieplanie ścian, dachu, wymiana źródeł ciepła.

Obecnie Gmina Komarów-Osada zaopatrywana jest w gaz ziemny z gazociągu wysokiego ciśnienia Lubaczów - Zamość. Gazociąg wchodzi na teren gminy m. Komarów-Wieś, gdzie zlokalizowana jest stacja redukcyjna. Stąd rurami o przekroju 100 mm zasilanych jest 16 miejscowości. Łączna długość gazociągu wynosi 69 km w tym 27 km wykonane jest z rur PCV, pozostałe zaś z rur stalowych. Gmina w ramach eksperymentu jako jedna z pierwszych gmin w 1992 r. zastosowała na terenie byłego woj. zamojskiego rury PCV do budowy sieci gazowej. Wg danych statystycznych do sieci gazu ziemnego podłączonych jest aktualnie około 550 gospodarstw, korzysta z niego ok. 1750 mieszkańców gminy. Pozostali mieszkańcy korzystają dla celów komunalnych z gazu butlowego propan - butan. W najbliższych latach, o ile pozwolą środki finansowe, pozostałe wsie zostaną objęte programem dalszej gazyfikacji Gminy Komarów-Osada.

2.2.5 INFRASTRUKTURA TELEINFORMATYCZNA

Obecny stan telefonizacji zabezpiecza potrzeby mieszkańców w warunkach wiejskich. Dostępność do infrastruktury telekomunikacyjnej systematycznie poprawia się. W ostatnich latach następuje wzrost abonentów podłączonych do sieci stacjonarnej i komórkowej. Poziom usług związanych z łącznością jest na terenie gminy zadowalający.

W celu przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu Gmina Komarów-Osada przystąpiła do realizacji projektu, finansowanego ze środków unijnych, dzięki któremu 65 beneficjentów ostatecznych otrzymało zestaw komputerowy wraz z oprogramowaniem oraz dostępem do Internetu. W ramach projektu zrealizowano także szkolenia dla osób objętych wsparciem z zakresu obsługi komputera, podstaw Internetu oraz poczty elektronicznej. Zakupiono również 30 zestawów komputerowych wraz z oprogramowaniem dla jednostek podległych. Zestawy komputerowe otrzymały m.in. Warsztaty Terapii Zajęciowej w Wolicy Brzozowej, Samorządowy Ośrodek Kultury i Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

w Komarowie-Osadle, a także szkoły podstawowe i gimnazja z Antoniówki, Duba, Komarowa, Śniatycz i Zubowic.

2.2.6 INFRASTRUKTURA EDUKACYJNA I SPORTOWA

Jednym z priorytetów samorządu gminnego jest rozwój oświaty i inwestycja w kapitał ludzki. Zapotrzebowanie w zakresie edukacji na terenie gminy zaspokaja pięć szkół podstawowych oraz dwa gimnazja, tj.:

- I. **Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Antoniówce**
- II. **Szkoła Podstawowa w Dubie**
- III. **Szkoła Podstawowa im. Henryka Sienkiewicza w Komarowie-Osadle**
- IV. **Szkoła Podstawowa im. Jana Kochanowskiego w Śniatyczach**
- V. **Szkoła Podstawowa w Zubowicach**
- VI. **Gimnazjum Publiczne w Komarowie-Osadle**
- VII. **Gimnazjum Publiczne w Zubowicach.**

Liczba dzieci ogółem uczęszczających do szkół na terenie gminy utrzymuje się w ostatnich latach na podobnym poziomie. Obserwuje się niewielki spadek łącznej liczby uczniów gimnazjum (ich liczba w ostatnich trzech latach spadła ok. 6%). Jest to trend charakterystyczny dla przeważającej większości jednostek samorządu terytorialnego, nie tylko w województwie lubelskim, ale w całym kraju. Wpływ na to ma przede wszystkim niekorzystne zjawisko niżu demograficznego. Taka sytuacja jest również podyktowana wybieraniem przez uczniów innych szkół na miejsce swojej edukacji, poza gminnych. Niekorzystnym zjawiskiem jest widoczny, niemal 25% spadek liczby dzieci uczęszczających do oddziałów przedszkolnych w gminie, co może świadczyć o spadku upowszechnienia tej formy edukacji, na skutek różnych czynników m.in. barier ekonomicznych. Spadki liczby uczniów gimnazjum i liczby dzieci korzystających z edukacji

przedszkolnej kompensuje niewielki wzrost liczby uczniów w szkołach podstawowych. Trend ten widoczny jest zwłaszcza w Szkole Podstawowej w Komarowie–Osadzie, gdzie w ciągu ostatnich trzech lat liczba uczniów wzrosła o 17%. W placówkach oświatowych, w roku szkolnym 2014/2015, proces edukacyjno-wychowawczy realizowało 54 nauczycieli, z tej liczby: 34 nauczycieli w oddziałach przedszkolnych i klasach szkół podstawowych i 20 w gimnazjach.

Tabela 11 Liczba uczniów w szkołach na terenie Gminy Komarów-Osada

Nazwa szkoły	Wyszczególnienie	Liczba dzieci w roku szkolnym		
		2012-2013	2013-2014	2014-2015
Szkoła Podstawowa w Komarowie - Osadzie	Liczba nauczycieli	14	13	13
	Liczba oddziałów	9	10	10
	Liczba uczniów – Punkt Przedszkolny	0	12	12
	Liczba uczniów – Oddział Przedszkolny	71	65	42
	Liczba uczniów-Szkoła Podstawowa	142	144	166
	Liczba uczniów - ogółem		213	221
Szkoła Podstawowa w Śniatyczach	Liczba nauczycieli	5	5	5
	Liczba oddziałów	3	3	3
	Liczba uczniów –Oddział Przedszkolny	15	15	7
	Liczba uczniów-Szkoła Podstawowa	36	34	40
	Liczba uczniów - ogółem		41	49
Szkoła Podstawowa w Antoniówce	Liczba nauczycieli	6	6	6
	Liczba oddziałów	3	3	3
	Liczba uczniów – Oddział Przedszkolny	16	18	9
	Liczba uczniów-Szkoła Podstawowa	39	36	40
	Liczba uczniów - ogółem		55	54
Szkoła Podstawowa w Dubie	Liczba nauczycieli	6	6	5
	Liczba oddziałów	2	2	2
	Liczba uczniów – Oddział Przedszkolny	8	10	6

	Liczba uczniów-Szkoła Podstawowa	29	29	32
	Liczba uczniów - ogółem	37	39	38
Szkoła Podstawowa w Zubowicach	Liczba nauczycieli	5	5	5
	Liczba oddziałów	2	2	2
	Liczba uczniów –Oddział Przedszkolny	8	6	3
	Liczba uczniów-Szkoła Podstawowa	26	23	26
	Liczba uczniów - ogółem	34	29	29
Gimnazjum w Komarowie - Osadzie	Liczba nauczycieli	13	14	13
	Liczba oddziałów	6	5	5
	Liczba uczniów - Gimnazjum	119	111	111
Gimnazjum w Zubowicach	Liczba nauczycieli	6	6	7
	Liczba oddziałów	3	3	3
	Liczba uczniów - Gimnazjum	52	52	49
Liczba uczniów ogółem		551	555	543

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Komarów-Osada

Szkoły dysponują dobrymi warunkami lokalowymi i wyposażeniem dydaktycznym umożliwiającymi organizowanie procesów edukacyjnych z wykorzystaniem zalecanych warunków i sposobów realizacji podstawy programowej. W ostatnich latach wyremontowano budynek Szkoły Podstawowej w Dubie, wymieniając m.in. pokrycie dachowe. W ramach prac termomodernizacyjnych wymieniono również okna i drzwi. Podobne prace wykonano w szkołach w Komarowie-Osadzie, Śniatyczach i Zubowicach.

Zdjęcie 18 Budynek Szkoły Podstawowej w Antoniówce

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada ”

Szkoły skutecznie realizują swoje cele i zadania statutowe zapewniając wysoki poziom przekazywanej wiedzy. Uczniowie korzystają z bogatej oferty zajęć edukacyjnych, podczas których rozwijają swoje zdolności i umiejętności (koła przedmiotowe, zajęcia sportowe, muzyczne, taneczne, teatralne). Rozwijaniu zainteresowań służy organizacja licznych szkolnych konkursów: poetyckich, bibliotecznych, czytelniczych, ekologicznych, ortograficznych, recytatorskich. Szkoły dbają o życie kulturalne uczniów, którzy współtworzą różnorodne apele, programy artystyczne, spektakle. Dużą wagę przykładają do krzewienia postawy ekologicznej, czemu służą liczne prowadzone przez szkoły inicjatywy. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie potrzeb i zdolności uczniów, szkoły dążą do zapewnienia warunków rozwoju każdego z nich. W szkołach odbywają się zajęcia wyrównawcze dla dzieci z trudnościami edukacyjnymi, prowadzona jest terapia pedagogiczna, logopedyczna i psychologiczna.

Wdrażany przez placówki proces dydaktyczny i wychowawczy uczy dzieci samodzielnego myślenia, rozwiązywania stawianych przed nimi problemów oraz pomaga w kształtowaniu świadomości narodowej. Uczniowie

uczestniczą w licznych programach profilaktycznych i prozdrowotnych oraz w akcjach charytatywnych m.in.:

- ✓ **Ogólnopolska Akcja Charytatywna „Pomóż dzieciom przetrwać zimę”**- prowadzona przed świętami Bożego Narodzenia z myślą o dzieciach z rodzin wielodzietnych, niepełnych, rozbitych, będących w trudnej sytuacji materialnej oraz podopiecznych domów dziecka i ośrodków szkolno-wychowawczych zbiórka odzieży, obuwia, zabawek, książek, artykułów szkolnych i papierniczych, środków czystości i higieny osobistej, słodyczy, żywności długoterminowej, ziemiopłodów, przedmiotów gospodarstwa domowego
- ✓ **„Sprzątanie świata”** – akcja ma celu budzenie i wzmacnianie świadomości ekologicznej oraz odpowiedzialności za środowisko naturalne
- ✓ **„Trzymaj Formę”** - program edukacyjny mający na celu trwałe kształtowanie prozdrowotnych nawyków wśród młodzieży szkolnej i ich rodzin poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i zbilansowanej diety, w oparciu o odpowiedzialność indywidualną i wolny wybór jednostki
- ✓ **„Znajdź właściwe rozwiązanie”** - realizowany przez Państwową Inspekcję Sanitarną program profilaktyki antytytoniowej dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej i gimnazjum
- ✓ **„Szkoła współpracy. Uczniowie i rodzice kapitałem społecznym nowoczesnej szkoły”** – ogólnopolski projekt systemowy realizowany w partnerstwie z Ministerstwem Edukacji Narodowej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Cel projektu to wzmocnienie roli uczniów i rodziców w życiu szkoły, poprzez wsparcie szkół w procesie budowania systemu współpracy pomiędzy nauczycielami, a rodzicami i uczniami
- ✓ **„Lepsza szkoła”** - program nauki j. polskiego dla uczniów i nauczycieli
- ✓ **Program Edukacyjno-Terapeutyczny „Ortografitti”** - kompleksowy system pomocy uczniom z dysleksją oraz tym, którzy mają trudności w nauce ortografii. Program jest realizowany wspólnie z Polskim Towarzystwem Dysleksji
- ✓ **Próbnym Sprawdzian Kompetencji Trzecioklasisty z OPERONEM**

- ✓ **Próbny Sprawdzian Szóstoklasisty z OPERONEM**
- ✓ **OBUT – badanie umiejętności uczniów klas trzecich CKE**
- ✓ **„Minimiasteczko ruchu drogowego”**
- ✓ **„Ślady przeszłości”**
- ✓ **„Czyste powietrze wokół nas”** - realizowany przez Państwową Inspekcję Sanitarną program profilaktyki antytytoniowej dla dzieci przedszkolnych,
- ✓ **„Nie pal przy mnie proszę”** - realizowany przez Państwową Inspekcję Sanitarną program profilaktyki antytytoniowej dla uczniów klas I-III szkół podstawowych
- ✓ **„Moje dziecko idzie do szkoły”**- program dla dzieci klas I i ich rodziców
- ✓ **„Bezpieczny pięciolatek i sześciolatek”**
- ✓ **„Owoce i warzywa w szkole”** - realizowany przez Agencję Rynku Rolnego program mający na celu trwałą zmianę nawyków żywieniowych dzieci poprzez zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie oraz propagowanie zdrowego odżywiania poprzez działania towarzyszące o charakterze edukacyjnym realizowany wśród uczniów klas I-III szkoły podstawowej
- ✓ **„Szlanka mleka”**- realizowany przez Agencję Rynku Rolnego program mający na celu kształtowanie dobrych nawyków żywieniowych poprzez promowanie spożycia mleka i przetworów mlecznych u dzieci w przedszkolu oraz w klasach I-III szkoły podstawowej,
- ✓ **„MultiSport”**- dodatkowe zajęcia sportowe
- ✓ **„Palenie jest słabe”**- projekt społeczny
- ✓ **„Wyloguj się do życia”**
- ✓ **„Znajdź właściwe rozwiązanie”**
- ✓ **„Szkoła promująca zalecenia Europejskiego Kodeksu walki z rakiem”**
- ✓ **„Żyj smacznie i zdrowo”** - program skierowany do uczniów i nauczycieli gimnazjum, którego misją jest przekazanie młodzieży zasad prawidłowego i smacznego odżywiania, zachęcenie ich do podejmowania pierwszych prób gotowania oraz do wspólnego, rodzinnego spożywania posiłków; w ramach akcji podejmowane są również ważne społecznie tematy

marnowania żywności, niedożywienia, a także zmniejszania ilości odpadów, zużycia energii i wody.

W okresie 01.09.2011-29.06.2012 w szkołach podstawowych z terenu gminy realizowano projekt z zakresu indywidualizacji procesu nauczania i wychowania uczniów klas I-III pt.: „**Tanecznym krokiem w świat wiedzy**”. Dzięki pozyskanym środkom finansowym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, łącznie 127 uczniów wzięło udział w zajęciach logopedycznych, psychoedukacyjnych, artystyczno – muzycznych, tanecznych oraz wyrównawczych, mających na celu zmniejszenie trudności w czytaniu i pisaniu oraz rozwiązywaniu zadań matematycznych. Doposażono również bazę dydaktyczną szkoły (programy komputerowe, pomoce dydaktyczne) oraz zakupiono stroje ludowe.

Szkoły aktywnie współpracują ze środowiskiem lokalnym, co korzystnie wpływa na rozwój edukacyjny uczniów i sprzyja wzajemnemu rozwojowi organizacji. Uczniowie m.in. biorą udział w warsztatach kulinarnych organizowanych we współpracy z kołami gospodyń, zajęciach edukacyjnych w zamojskiej placówce Regionalnego Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa, uczestniczą w zawodach sportowo- pożarniczych współorganizowanych we współpracy z OSP. Współpraca uczniów z Warsztatem Terapii Zajęciowej w Wolicy Brzozowej (wspólne występy artystyczne, imprezy integracyjne) poprzez kontakt z osobami niepełnosprawnymi uczy ich wrażliwości na potrzeby innych. Wśród współpracujących instytucji należy również wymienić m.in.: Samorządowy Ośrodek Kultury w Komarowie–Osadzie, parafie z terenu gminy, Zakład Opieki Zdrowotnej w Komarowie–Osadzie, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Nadleśnictwo Tomaszów Lubelski, Ogród Zoologiczny w Zamościu, Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Zamościu, uczelnie wyższe (KUL, UMCS, Uniwersytet Przyrodniczy), Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej.

Wysoki poziom edukacyjny potwierdza m.in. opublikowany 6 grudnia 2013 r. w gazecie „Rzeczpospolita” ranking szkół z całej Polski z najwyższą Edukacyjną Wartością Dodaną. Edukacyjna Wartość Dodana (tzw. EWD) jest miarą przyrostu umiejętności ucznia, która porównuje wyniki egzaminu na początku szkoły, z tymi, które uczniowie osiągają na koniec gimnazjum. Publiczne Gimnazjum w Komarowie–Osadzie z części matematyczno – - przyrodniczej znalazło się wśród 15 elitarnych szkół z całej Polski.

W ostatnich latach Gmina Komarów–Osada zrealizowała wiele projektów z zakresu edukacji przedszkolnej. Dzięki staraniom gminy we wrześniu 2009 r. przy pięciu szkołach podstawowych w: Antoniówce, Komarowie-Osadzie, Śniatyczach, Zubowicach i Dubie powstały punkty przedszkolne. Ich utworzenie było efektem realizacji trwającego 3 lata projektu „**Maluchy górą**”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Łącznie wsparciem objęto 126 dzieci w wieku 3-5 lat. Celem projektu było stworzenie warunków równych szans edukacyjnych, umożliwienie dzieciom z terenu Gminy Komarów-Osada dostępu do bezpłatnej edukacji, a także rozpowszechnienie wśród rodziców i społeczności wiejskiej wiedzy na temat znaczenia edukacji przedszkolnej dla prawidłowego rozwoju dziecka. We wszystkich pięciu punktach realizowano zajęcia dydaktyczno-opiekuńczo-wychowawcze, zgodnie z podstawą programową wychowania przedszkolnego, ale także umożliwiono dzieciom naukę języka angielskiego (1340 godz. zajęć). Dzieci z zaburzeniami rozwoju mowy objęto specjalistyczną opieką logopedyczną, włączając w proces korygowania mowy ich rodziców (670 godz. zajęć). W 2010 r. dzięki środkom z Ministerstwa Edukacji Narodowej w ramach rządowego programu „**Radosna szkoła**” przy ww. szkołach podstawowych powstały nowoczesne place zabaw, wyposażone m.in. w huśtawki, zestawy linowe oraz punkty wspinaczkowe, z których mogą korzystać nie tylko przedszkolaki, ale również uczniowie najmłodszych klas szkół podstawowych.

Na bazę rekreacyjno – sportową gminy składa się w dużej mierze zaplecze sportowe szkół, które na co dzień wspiera wszechstronny rozwój fizyczny uczniów. Szczegółowe informacje dotyczące wyposażenia przedstawia poniższa tabela.

Tabela 12 Baza rekreacyjno-sportowa szkół z terenu Gminy Komarów-Osada

Nazwa szkoły	Rodzaj bazy rekreacyjno-sportowej
Publiczne Gimnazjum w Komarowie-Osadle¹⁰	Skocznia do skoku w dal wraz z bieżnią, drążki gimnastyczne potrójne, boisko z nawierzchnią asfaltową do piłki ręcznej, boisko trawiaste do piłki siatkowej i koszykówki. Hala sportowa o pow. 450m ² z wyrysowanym boiskiem do piłki ręcznej, koszykówki, siatkówki, drabinki gimnastyczne, materace, skrzynie i kozły do gimnastyki, stoły do tenisa stołowego, narty, rolki, piłki, siłownia na świeżym powietrzu.
Publiczne Gimnazjum w Zubowicach¹¹	Boisko do piłki nożnej trawiaste (pełnowymiarowe), boisko do piłki ręcznej (trawiaste), boisko do piłki siatkowej (trawiaste), plac zabaw wraz z wyposażeniem.
Szkoła Podstawowa w Komarowie-Osadle	Plac zabaw wraz z wyposażeniem przy budynku przedszkola, 2 place zabaw wraz z wyposażeniem przy budynku szkoły, skocznia do skoku w dal wraz z bieżnią, drążki gimnastyczne potrójne, boisko z nawierzchnią asfaltową do piłki ręcznej, boisko trawiaste do piłki siatkowej i koszykówki. Hala sportowa o pow. 450m ² z wyrysowanym boiskiem do piłki ręcznej, koszykówki, siatkówki, drabinki gimnastyczne, materace, skrzynie i kozły do gimnastyki, stoły do tenisa stołowego, narty, rolki, piłki, miejsce zabaw w szkole z wyposażeniem do zabaw ruchowych, siłownia na świeżym powietrzu.
Szkoła Podstawowa w Antoniówce	Boisko do piłki nożnej (trawiaste), boisko do piłki ręcznej (asfaltowe), 2 place zabaw wraz z wyposażeniem, skocznia, rzutnia, miejsce zabaw w szkole z wyposażeniem do zabaw ruchowych.
Szkoła Podstawowa w Śniatyczach	Boisko trawiaste, 2 place zabaw wraz z wyposażeniem, miejsce zabaw w szkole z wyposażeniem do zabaw ruchowych.

¹⁰ Szkoła Podstawowa i Publiczne Gimnazjum w Komarowie-Osadle korzystają z tej samej bazy rekreacyjno-sportowej

¹¹ Szkoła Podstawowa i Publiczne Gimnazjum w Zubowicach korzystają z tej samej bazy rekreacyjno-sportowej

Szkoła Podstawowa w Zubowicach	Boisko do piłki nożnej trawiaste (pełnowymiarowe), boisko do piłki ręcznej (trawiaste), boisko do piłki siatkowej (trawiaste), plac zabaw wraz z wyposażeniem, miejsce zabaw w szkole z wyposażeniem do zabaw ruchowych.
Szkoła Podstawowa w Dubie	Boisko trawiaste wyposażone w bramki do piłki nożnej, słupki do siatki, ścianę wspinaczkową; niewymiarowa sala gimnastyczna wyposażona w tablice do koszykówki, drabinki, ławeczkę gimnastyczną, dwa materace asekuracyjne, odskocznię, skrzynię, koziół; 2 szkolne place zabaw z pełnym wyposażeniem, miejsce zabaw w szkole z wyposażeniem do zabaw ruchowych, siłownia na świeżym powietrzu.

Źródło: dane Urzędu Gminy Komarów-Osada

Baza rekreacyjno-sportowa jest sukcesywnie rozbudowywana. Jedną z najnowszych inwestycji gminy w tym zakresie jest zewnętrzna siłownia do ćwiczeń w plenerze, która powstała w Komarowie–Osadzie w 2014 r., dzięki dofinansowaniu z unijnego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Do dyspozycji mieszkańców gminy jest osiem urządzeń, w tym: atlas do ćwiczeń mięśni brzucha, biegacz, motyl, narciarz, rowerek, stepper, twister i wahadło. Kolejna tego typu siłownia powstała przy Szkole Podstawowej w miejscowości Dub. Z uwagi na duże powodzenie tych przedsięwzięć niezbędne jest prowadzenie działań zmierzających do modernizacji istniejących i budowy nowych elementów infrastruktury rekreacyjno-sportowej, co z jednej strony poprawi jakość realizacji zajęć wychowania fizycznego w szkołach, a z drugiej strony umożliwi dorosłym mieszkańcom gminy dostęp do profesjonalnych miejsc do ćwiczeń.

Działania w zakresie upowszechniania i rozwoju kultury fizycznej oraz sportu na terenie gminy prowadzą:

- ✓ **Klub sportowy Legion Komarów** – założony w 1947 r.
- ✓ **Szkolno-Parafialny Klub Sportowy „Jutrzenka”** – klub działa od 2000 r. przy Szkole Podstawowej w Komarowie–Osadzie, jest to jeden z najaktywniejszych klubów uczniowskich działających na terenie powiatu.

Oba stowarzyszenia aktywnie współtworzą warunki do kształtowania wśród młodzieży sportowego modelu spędzania wolnego czasu.

2.2.7 INFRASTRUKTURA KULTURY

Jednym z głównych animatorów działalności kulturalno-oświatowej na terenie gminy jest **Samorządowy Ośrodek Kultury w Komarowie-Osadle**. Ośrodek prowadzi działalność w zakresie upowszechniania, ochrony i tworzenia kultury i sportu oraz promocji gminy w oparciu o statut jednostki oraz *ustawę o upowszechnianiu i prowadzeniu działalności kulturalnej* i *ustawę o bibliotekach*. W Ośrodku zatrudnionych jest 7 osób, w tym w pełnym wymiarze czasu pracy: dyrektor, dwóch bibliotekarzy, instruktor amatorskiego ruchu artystycznego, w wymiarze ½ etatu: instruktor ds. muzyki, księgowa oraz w ramach umowy zlecenia kapelmistrz Wielopokoleniowej Orkiestry Dętej. Zdania statutowe są realizowane m.in. poprzez włączanie społeczności lokalnej do organizacji działań podejmowanych przez Ośrodek, który współtworzą:

1. **Biblioteka Publiczna w Komarowie-Osadle z siedzibą w budynku Szkoły Podstawowej w Komarowie-Osadle**
2. **Biblioteka Publiczna – Filia w Zubowicach z siedzibą w budynku Szkoły Podstawowej w Zubowicach**
3. **Dom Kultury w Komarowie-Osadle.**

Podstawowym celem działalności Ośrodka jest tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa dzieci, młodzieży i dorosłych w życiu społecznym i kulturalnym oraz współtworzenie jego wartości. W gestii Samorządowego Ośrodka Kultury jest również opieka nad twórczością ludową oraz tworzenie warunków dla rozwoju folkloru. Ośrodek otacza opieką merytoryczną działalność amatorskiego ruchu artystycznego, skupionego wokół dziesięciu funkcjonujących w gminie Kół Gospodyń Wiejskich. Realizując swoje zadania

współpracuje także z innymi stowarzyszeniami, instytucjami i grupami nieformalnymi działającymi na terenie gminy i poza jej granicami, np.: OSP Komarów-Osada, szkoły, Warsztat Terapii Zajęciowej w Wolicy Brzozowej, Centrum Integracji Społecznej w Janówce Zachodniej, LGD „Ziemia Zamojska” itp., a także szkołami z terenu gminy.

Przy Samorządowym Ośrodku Kultury działają: chór „Pasjonata”, Wielopokoleniowa Orkiestra Dęta z Zubowic, Klub Seniora Legenda. Ponadto, w ramach stałych form pracy, prowadzone są zajęcia z dziećmi i młodzieżą w formie Kółka Plastycznego i Ogniska Muzycznego.

Ważnym działaniem SOK jest organizowanie imprez kulturalnych, rozrywkowych i rekreacyjnych na własnym terenie. Wśród najważniejszych z nich należy wymienić:

- ✓ przeglądy: Przegląd Zespołów Kolędniczych; Przegląd Kolęd i Pastoralek; Przegląd Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych; Festiwal Baśni oraz współorganizowany ze Stowarzyszeniem „W Dobrej Wierze” Przegląd Pieśni Religijnej Osób Niepełnosprawnych,
- ✓ spotkania mieszkańców z okazji świąt okolicznościowych, np. Dzień Kobiet, Dzień Sołtysa, Dzień Matki,
- ✓ imprezy rekreacyjno-sportowe: Ogólnopolska Akcja Polska Biega, Gminne Święto Sportu, Memoriał M. Cecha w narciarstwie biegowym – impreza o zasięgu wojewódzkim, Puchar Gotanii Turniej Piłki Nożnej– impreza regionalna, rajdy rowerowe po terenie gminy,
- ✓ uroczystości patriotyczne: o zasięgu gminnym: uchwalenia Konstytucji 3 Maja, Święto Odzyskania Niepodległości i o zasięgu ogólnopolskim: obchody 94 rocznicy Bitwy pod Komarowem,
- ✓ pikniki i festyny, np. Komarowski Uśmiech Lata, Gminne Mistrzostwa w Grillowaniu, piknik integracyjny „Letnie Czary” współorganizowany z Warsztatem Terapii Zajęciowej,

- ✓ Gminno-Parafialne Dożynki oraz kiermasz „To i owo na ludowo” – przegląd dorobku kulturalnego amatorskiego ruchu artystycznego działającego na terenie gminy.

Ten rodzaj działalności jest bardzo istotny, bowiem angażuje także odbiorców biernych – widzów i konsumentów kultury, niezaangażowanych bezpośrednio w działanie kół czy klubów.

W ramach popularyzacji wiedzy o sztuce organizowane są konkursy, wystawy, warsztaty plastyczne, spotkania z ciekawymi ludźmi (cykl „Ludzie z pasją”). W sezonie zimowym w ośrodku odbywają się w ramach aktywnego wypoczynku „Ferie z SOK-iem”, a podczas wakacji „Wakacje z SOK-iem”, w czasie których młodzi mieszkańcy aktywnie spędzają czas biorąc udział w grach i zabawach ruchowych, rajdach rowerowych, ogniskach itp.

Samorządowy Ośrodek Kultury w partnerstwie z gminą pozyskał środki unijne na realizację licznych projektów m.in. „Tożsamość i tradycja – smaki i smaczki Gminy Komarów-Osada”, „Pasjonata pasja i aktywność kulturalna Gminy Komarów-Osada”, „Aktywność kondycja sprawność”, „Bitwa pod Komarowem 1920 roku dziedzictwo historyczne gminy Komarów-Osada”. Życie kulturalne gminy jest na bieżąco dokumentowane i publikowane na stronie internetowej gminy www.komarow.pl.

Intensywną działalność w zakresie animacji kultury prowadzi funkcjonująca w ramach Samorządowego Ośrodka Kultury **Biblioteka Publiczna w Komarowie-Osadle**. Ma ona swoją siedzibę w budynku Szkoły Podstawowej w Komarowie-Osadle. Posiada jedną filię w Zubowicach, która mieści się w budynku tamtejszej szkoły podstawowej.

Wielkość księgozbioru obu placówek to aktualnie 11 771 woluminów, z czego 6 920 znajduje się w bibliotece w Komarowie, zaś 4 851 w filii w Zubowicach. Kluczowym warunkiem funkcjonowania biblioteki jest regularny wpływ nowości wydawniczych oraz wycofywanie publikacji nieprzydatnych. Biblioteka na bieżąco analizuje wypożyczenia pod kątem zainteresowań i potrzeb użytkowników. W 2014 r. księgozbiór został uzupełniony o 308 pozycji

na łączną kwotę 6 183,10 zł, które po sklasyfikowaniu, wpisaniu do inwentarza i skatalogowaniu trafiły do czytelników. Dotacja Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na zakup nowości wydawniczych w 2014 r. wyniosła 2 110 zł. Biblioteka kontynuuje tworzenie katalogu elektronicznego w programie MAK+, który umożliwi włączenie katalogu biblioteki gminnej do ogólnopolskiej bazy katalogów bibliotecznych.

Tabela 13 Charakterystyka sieci bibliotecznej

Rok	2010	2011	2012	2013	2014
Biblioteki i filie	2	2	2	2	2
Pracownicy bibliotek	3	3	3	3	3
Księgozbiór [wol.]	11528	11326	11492	11838	11771
Czytelnicy w ciągu roku	577	575	562	532	454
Wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	31464	26118	24717	22684	16074
Komputery użytkowane w bibliotece ogółem [szt.]	4	4	4	4	4
Komputery użytkowane w bibliotece dostępne dla czytelników	2	2	2	2	2
Komputery podłączone do Internetu	4	4	4	4	-
Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika [wol.]	54,5	45,4	44,0	42,6	35,4
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności [osoba]	106	107	105	100	86
Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności	2133,6	2112,3	2153,7	2224,0	2226,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2014 r. w obu placówkach zarejestrowano 454 czytelników, co stanowi 7,67% wszystkich mieszkańców gminy. Do niewątpliwie negatywnego zjawiska należy zaliczyć zmniejszającą się liczbę czytelników biblioteki, zarówno w ujęciu ogółem, jak i na 1000 mieszkańców. W 2008 r. z usług biblioteki korzystało aż 588 czytelników, a w 2014 r. już tylko 454. Ten ponad 22% spadek użytkowników bibliotek odpowiada ogólnokrajowym

problemom związanym z czytelnictwem. Jednocześnie można zauważyć negatywną tendencję tj. znaczący spadek wypożyczania księgozbioru na 1 czytelnika w 2014 r., co może oznaczać, iż stali, aktywni czytelnicy wypożyczają coraz mniej książek w ujęciu rocznym.

Biblioteka podejmuje szereg działań promujących książkę i czytelnictwo. Swoją ofertę kieruje do wszystkich grup społecznych, organizując m.in. zajęcia w ramach ferii i wakacji dla najmłodszych oraz angażując się w ogólnopolskie akcje m.in. „Noc bibliotek”. Oprócz podstawowej działalności związanej z udostępnianiem czytelnikom zbiorów książek i prasy, biblioteka realizuje też zadania polegające na upowszechnianiu wiedzy i nauki oraz promowaniu własnej miejscowości, gminy, regionu. Działalność kulturalna biblioteki prowadzona jest w różnorodnej formie m.in.: konkursów literackich, plastycznych, spotkań z ciekawymi ludźmi, lekcji bibliotecznych, imprez okolicznościowych, wystaw tematycznych, promocji książek. Biblioteka poszerzyła również swoją ofertę o bezpłatne udostępnianie łączy internetowych dla mieszkańców gminy. Do tego celu służą 2 komputery.

Funkcję centrów kultury lokalnej w gminie pełnią **świetlice wiejskie**, które ułatwiają mieszkańcom poszczególnych miejscowości integrację, realizację różnego rodzaju inicjatyw społecznych oraz tworzą warunki do zagospodarowania czasu wolnego dzieciom i młodzieży. Dzięki staraniom gminy, która skutecznie aplikuje i wykorzystuje środki finansowe z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, na terenie gminy przybywa zmodernizowanych, w pełni wyposażonych tego typu placówek. Z udziałem środków unijnych w ostatnich latach wyremontowano świetlice wiejskie w miejscowościach: Komarów–Wieś (2010), Zubowice (2010), Wolica Brzozowa (2011), Dub (2011), Janówka (2011), Śniatycze (2012), Antoniówka (2012), Krzywystok (2013), Kadłubiska (2013).

Zdjęcie 19 Świetlica wiejska w Krzywystoku (otwarta w 2013 r.)

Źródło: <http://www.tygodnikzamojski.pl/>

Zdjęcie 20 Świetlica wiejska w Kadłubiskach

Źródło: <http://www.tygodnikzamojski.pl/>

Zdjęcie 21 Świetlica wiejska w Antoniówce

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada”

2.3 SPOŁECZEŃSTWO I JAKOŚĆ ŻYCIA

Analiza zachodzących trendów demograficznych jest jednym z elementów oceny rozwoju społecznego i jakości życia w gminie. Oparta jest na statystycznej ocenie społeczeństwa, która wynika z porównania podstawowych wskaźników z różnych dziedzin życia społecznego, mających istotny wpływ na warunki życia mieszkańców. Czynniki te należą do najważniejszych wyznaczników rozwoju społeczno-gospodarczego. Przedkładają się bowiem bezpośrednio na poziom i warunki życia oraz świadczą o kapitale ludzkim.

2.3.1 DEMOGRAFIA

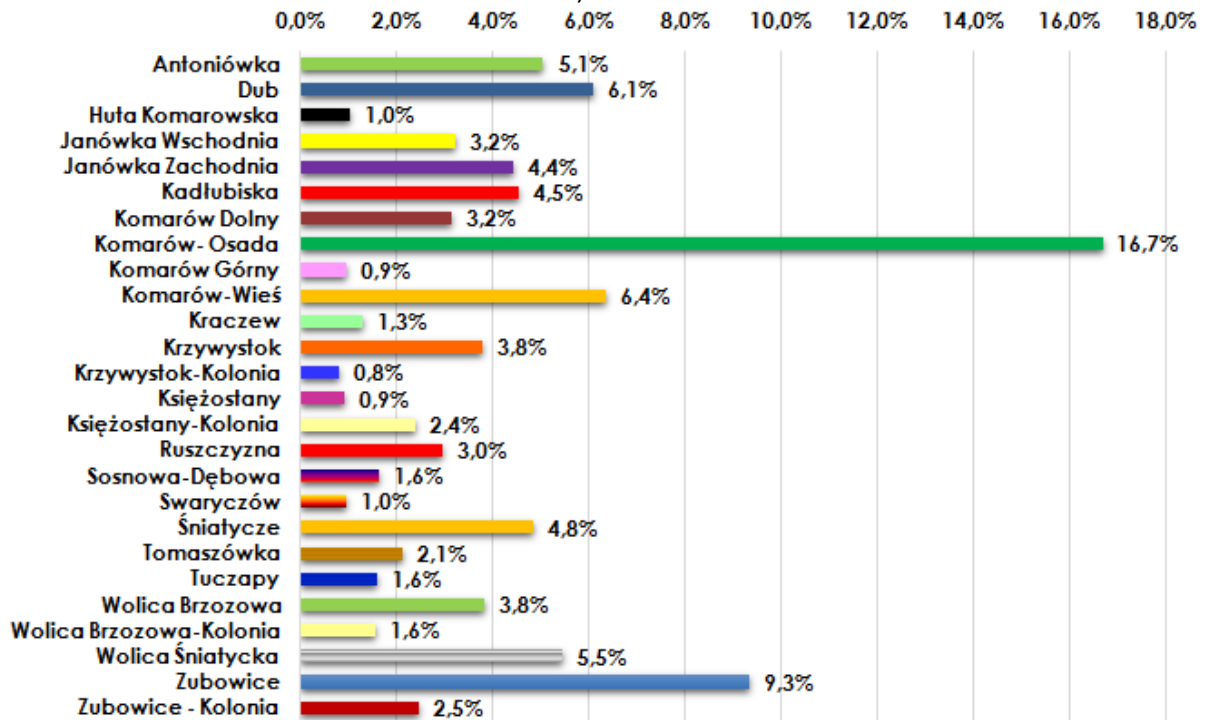
Według danych Głównego Urzędu Statystycznego teren Gminy Komarów-Osada w 2014 r. zamieszkiwało 5 286 osób, w tym kobiety stanowiły 50,3%, natomiast mężczyźni 50,7%. Mieszkańcy gminy stanowili 4,85% ludności powiatu zamojskiego oraz 0,25% ludności całego województwa lubelskiego.

Gmina Komarów-Osada w skali województwa oraz kraju należy do jednostek słabo zaludnionych. Przy jej powierzchni, wynoszącej 122,79 km², wskaźnik średniej gęstości zaludnienia kształtuje się na poziomie 43 osoby na 1 km². Stanowi to wartość znacznie niższą od średniej powiatu zamojskiego, która w 2014 r. wynosiła 58 osób na 1 km², oraz znacznie niższą od średniej województwa lubelskiego - 86 osób na 1 km² i kraju - 123 osoby na 1 km².¹² Wyżej wymienione wskaźniki plasują gminę na 1 000 miejscu w kraju pod względem powierzchni oraz na 1 668 miejscu pod względem liczby ludności. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego teren Gminy Komarów-Osada w 2014 r. zamieszkiwało 5 286 osób, w tym kobiety stanowiły 49,3%, natomiast mężczyźni 50,7%. Mieszkańcy gminy stanowili 4,85% ludności powiatu zamojskiego oraz 0,25% ludności całego województwa lubelskiego.

¹² „Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2014 roku” GUS

Wykres 3 Udział mieszkańców poszczególnych miejscowości w całkowitej liczbie ludności Gminy Komarów-Osada

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Komarów-Osada

Różny przebieg procesów demograficznych miał wpływ na odnotowane w latach 2007-2014 zmiany w liczbie i strukturze ludności. Poniższa tabela oraz wykres prezentują dynamikę liczby ludności gminy z uwzględnieniem podziału wg płci.

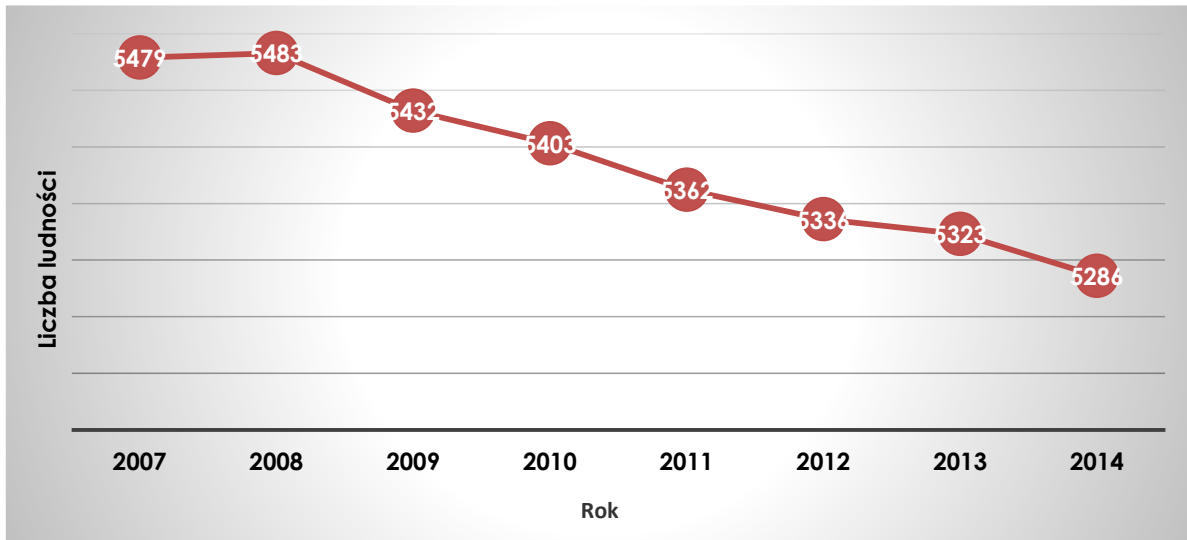
Tabela 14 Liczba ludności Gminy Komarów-Osada na przestrzeni lat 2007-2014

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kobiety	2712	2719	2692	2676	2641	2625	2618	2603
Mężczyźni	2767	2764	2740	2727	2721	2711	2705	2683

Źródło: BDL GUS

Wykres 4 Zmiany liczby ludności Gminy Komarów-Osada na przestrzeni lat 2007-2014

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższego zestawienia wynika, że na przestrzeni ostatnich 8 lat liczba mieszkańców gminy systematycznie spadała. W analizowanym okresie zmniejszyła się ona o 193 osoby, co stanowi niemal 3,6% obecnej liczby mieszkańców gminy. Tym samym potwierdziły się długofalowe prognozy demograficzne, zawarte w *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2008-2015*. W okresie 1999-2006, badanym na potrzeby poprzedniej strategii, również obserwowano tendencję spadkową, stąd można przypuszczać, że zmniejszanie liczby ludności gminy może się utrzymać.

Spadek liczby mieszkańców jest trendem charakterystycznym dla całego województwa lubelskiego i dla zdecydowanej większości kraju. Na ubytek liczby ludności wpływa przede wszystkim ujemny przyrost naturalny oraz saldo migracji. Niepokojący trwały trend spadku liczby ludzi młodych, co w połączeniu z przechodzeniem w wiek emerytalny osób będących obecnie w wieku produkcyjnym będzie pogarszał wskaźnik obciążenia demograficznego.

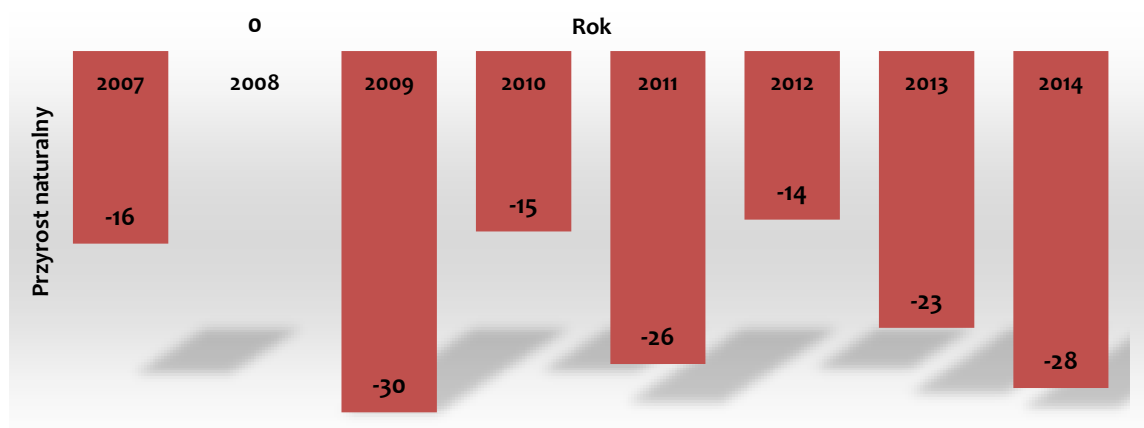
Na przestrzeni lat 2007-2014 liczba kobiet i mężczyzn była zbliżona. Charakterystyczny dla gminy jest wskaźnik poziomu feminizacji (liczba kobiet na 100 mężczyzn), który na przestrzeni analizowanych 8 lat utrzymuje się niemal

na tym samym poziomie, w 2014 r. jego wartość wyniosła 103. Wskaźnik ten jest tylko niewiele niższy od wskaźnika feminizacji dla całego województwa lubelskiego (106). Przyczyn takiej tendencji upatrywać można przede wszystkim w czynnikach demograficznych związanych ze strukturą wieku mieszkańców - im starsza grupa wiekowa, tym większa przewaga liczebna kobiet. Spowodowane jest to przeciętnie krótszym trwaniem życia mężczyzn.

Jednym z głównych czynników odpowiedzialnych za potencjał ludnościowy danego obszaru jest przyrost naturalny, który stanowi różnicę między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów. Od wielu lat na terenie Gminy Komarów-Osada odnotowuje się niepokojący ujemny przyrost naturalny. Na przełomie ostatnich 8 lat w gminie rodziło się średnio 57 osób i 76 osób umierało. Najkorzystniejsza sytuacja względem przyrostu naturalnego w Gminie Komarów-Osada zaobserwowana została w 2008 r., kiedy to bezwzględna różnica pomiędzy liczbą urodzeń i zgonów była najmniejsza. Niestety nie oznaczało to stabilizowania się sytuacji demograficznej gminy. W 2009 r. nastąpił spadek przyrostu naturalnego, osiągając wartość -30. W roku 2014 r. wskaźnik ten osiągnął wartość -28.

Wykres 5 Przyrost naturalny w Gminie Komarów-Osada na przestrzeni lat 2007-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zestawienie wielkości wskaźnika przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców w Gminie Komarów-Osada, powiecie zamojskim oraz województwie lubelskim umożliwia ocenę sytuacji demograficznej w szerszym zakresie.

Tabela 15 Wskaźnik przyrostu naturalnego w latach 2007-2014

Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gmina Komarów-Osada	-2,9	0,0	-5,4	-2,8	-4,8	-2,6	-4,3	-5,3
powiat zamojski	-3,1	-2,3	-3,5	-2,9	-2,8	-3,4	-3,9	-3,6
województwo lubelskie	-0,7	-0,2	-0,3	-0,2	-0,7	-0,6	-1,4	-1,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W analizowanym okresie wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców w gminie kształtował się średnio na poziomie -3,5, a jego wartość ulegała wahaniom od -5,4 do wartości zerowej. Średnia wartość była zbliżona do średniego wskaźnika dla powiatu zamojskiego, która wyniosła -3,18 i jednocześnie znacznie niższa od wartości wskaźnika dla województwa lubelskiego -0,65. Trend przyrostu naturalnego w Gminie Komarów-Osada jest zbieżny z trendem tego wskaźnika dla powiatu zamojskiego i województwa lubelskiego – niekorzystne zjawisko stopniowego spadku wartości wskaźnika.

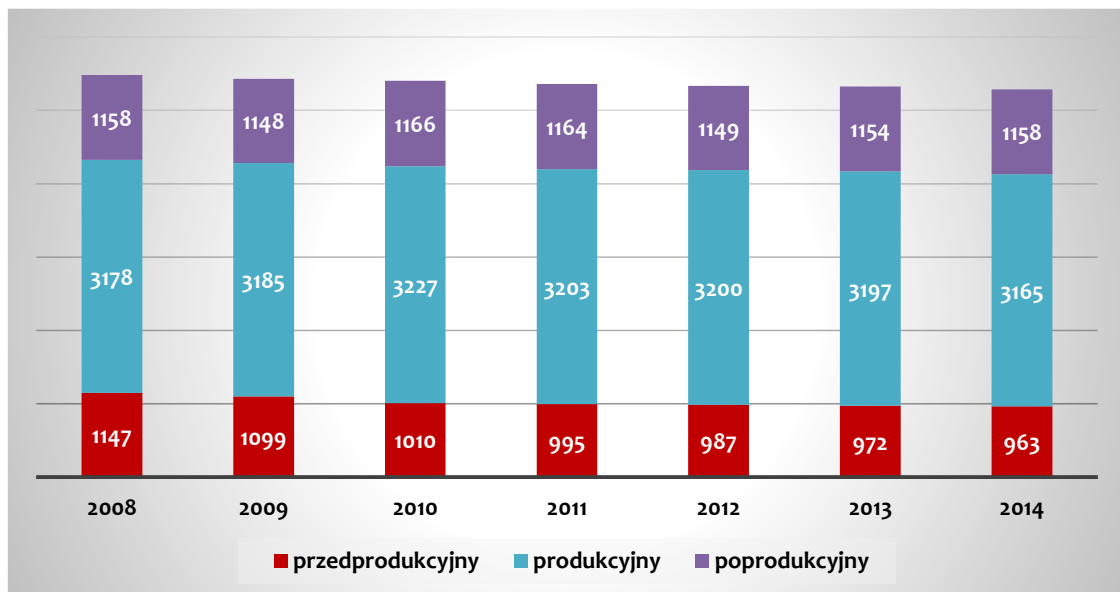
Od kilku lat zauważalny jest niski poziom urodzeń: rok 2012 - 62 urodzenia, rok 2013 -51 urodzeń, rok 2014 - 52. Może mieć to związek z coraz mniejszą ilością zawieranych małżeństw (2012-36, 2013-31, 2014-26). Ulegają zmianie także priorytety osób młodych, które za główny cel stawiają sobie znalezienie pracy, w większości przypadków poza terenem gminy, a w dalszej kolejności jest założenie rodziny.

Ujemna wartość przyrostu naturalnego nie gwarantuje w przyszłości zastępowalności pokoleń, co w połączeniu ze starzeniem się społeczeństwa w szerszej perspektywie czasowej może pogłębić zjawisko recesji liczby ludności.

Z punktu widzenia prognoz rozwoju gminy niezwykle ważna jest struktura wiekowa jej mieszkańców. Większe perspektywy rozwojowe mają jednostki samorządu terytorialnego, w których przeważającą częścią tej struktury stanowią ludzie młodzi. Zmniejszanie się populacji mieszkańców gminy potwierdza m.in. wskaźnik obciążenia demograficznego.

Wykres 6 Wskaźnik obciążenia demograficznego Gminy Komarów-Osada w latach 2008-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

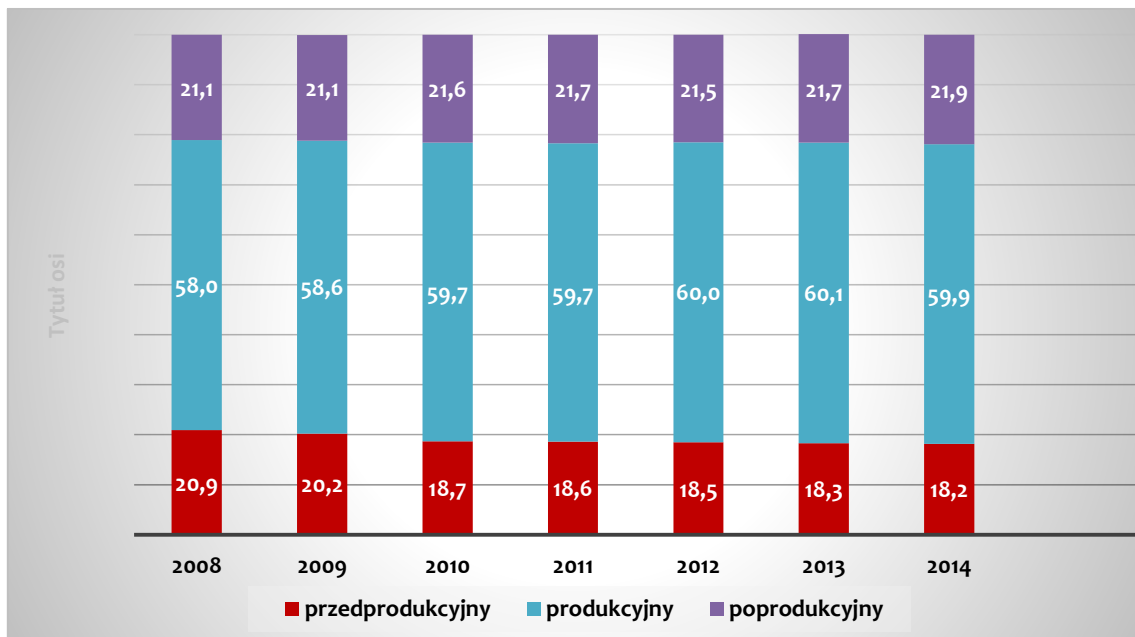
W 2014 r. na 3165 osób w wieku produkcyjnym przypadają 2121 osób w wieku nieprodukcyjnym, w tym, 963 osoby w wieku przedprodukcyjnym oraz 1158 osób w wieku poprodukcyjnym. Ta proporcja kształtuje nie tylko sytuację ekonomiczną gminy, ale przede wszystkim wpływa na sytuację społeczną oraz rodzi konieczność przygotowania gminy do zabezpieczenia różnego rodzaju potrzeb związanych z organizacją systemu wsparcia dla starzejącego się społeczeństwa.

Zgodnie z tendencją pokazaną na powyższym wykresie taka sytuacja może się utrzymywać na obecnym poziomie, a nawet nieznacznie pogarszać, ponieważ jak wspomniano liczba urodzeń nie wzrasta znacząco, natomiast zwiększa z roku na rok liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Przedstawiony

obraz populacji charakteryzuje jednak pozytywna cecha tj. znacząco wysoki poziom osób w wieku produkcyjnym w stosunku do pozostałych kategorii wiekowych, co prezentuje kolejny wykres.

Wykres 7 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wśród mieszkańców Gminy Komarów-Osada w 2014 r. osoby w wieku produkcyjnym stanowiły niemal 60% ogółu ludności. Osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) stanowiły 18,2%, natomiast osoby w wieku poprodukcyjnym (60 i więcej - w przypadku kobiet oraz 65 i więcej w przypadku mężczyzn) stanowiły 21,9% całkowitej liczby ludności. Należy zwrócić uwagę, że w poszczególnych latach zarówno w wieku przedprodukcyjnym, jak i produkcyjnym, widoczna jest większa liczba mężczyzn niż kobiet, natomiast w wieku poprodukcyjnym liczba kobiet jest dwukrotnie większa wobec liczby mężczyzn, co wiąże się z większą umieralnością mężczyzn w tym przedziale wiekowym.

Analizując strukturę wieku ludności gminy na przestrzeni ostatnich kilku lat można zaobserwować, że stopniowo maleje liczba osób w wieku

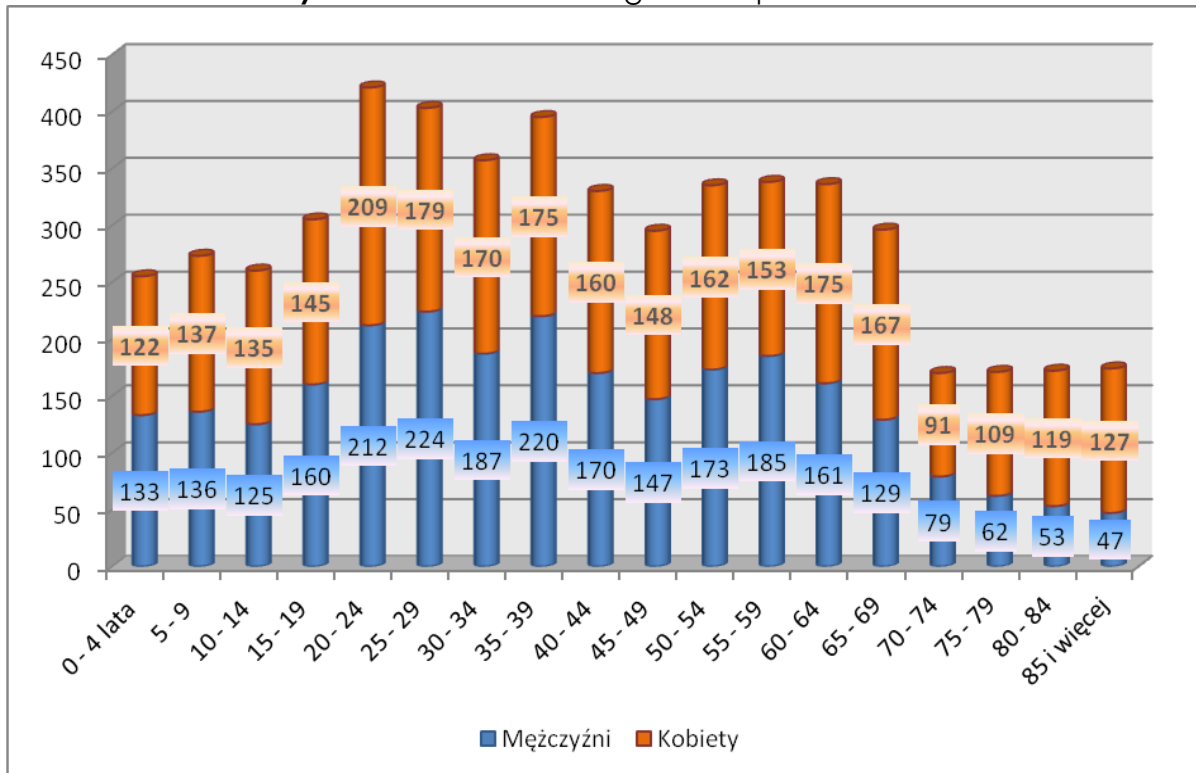

przedprodukcyjnym. Natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym utrzymuje się na podobnym poziomie. Taka sytuacja świadczy o stopniowym starzeniu się społeczeństwa gminy. Postępujący od 2008 r. wzrost liczby osób w wieku produkcyjnym należy ostrożnie postrzegać jako czynnik pozytywny, bowiem w porównaniu z kolejnym wykresem obrazującym liczbę mieszkańców według grup wiekowych, część mieszkańców kwalifikowana obecnie w przedziale wieku produkcyjnego niebawem znajdzie się w przedziale osób w wieku poprodukcyjnym.

Aktualnie w Gminie Komarów-Osada najliczniejszą grupę mieszkańców stanowią osoby w wieku 20-24 lat, z czego 212 to mężczyźni i 209 to kobiety. Dużą grupę reprezentują również osoby w przedziale wiekowym 25-29, z czego 224 mężczyzn i 179 to kobiety, a także 35-39 (220 mężczyzn i 175 kobiet). Dominacja liczebna młodych mieszkańców gminy stanowi jej istotny potencjał, wywierający wpływ na gospodarkę, kształtowanie dochodów gminy oraz wytyczanie kierunków rozwoju. Wykres prezentuje również inne zjawisko tj. zwiększanie się populacji osób w wieku senioralnym. Grupy wiekowe osób powyżej 49 r. życia są liczne, a kolejne lata będą jeszcze zwiększać ich liczebność, ponieważ w okres senioralny wejdą kolejne, dość liczne roczniki.

Wykres 8 Ludność według wieku i płci w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

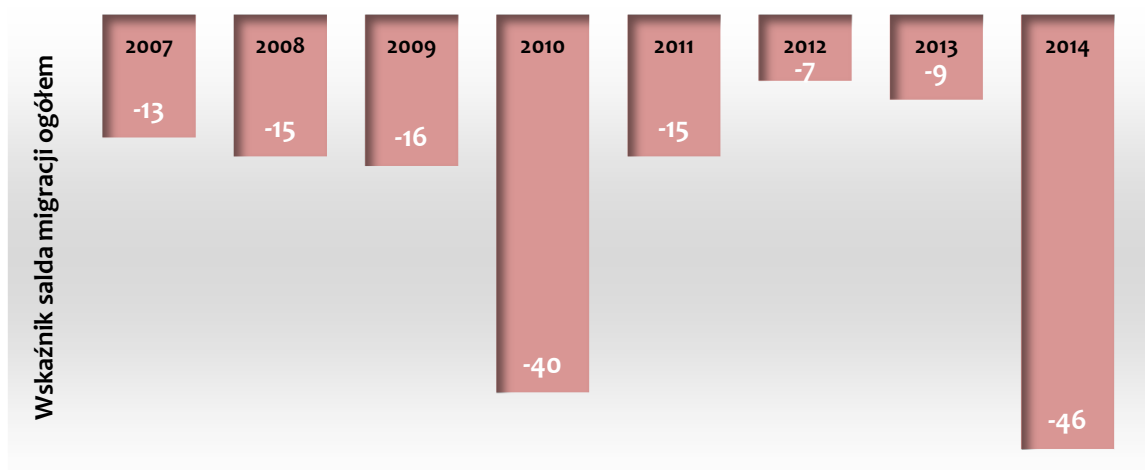
Z wyżej zaprezentowanego wykresu wynika, że liczebność poszczególnych grup w Gminie Komarów-Osada jest zbieżna z trendami krajowymi – świadczy o tym wyraźne zwężenie lewej strony wykresu (wynikające ze spadającej liczby urodzeń w gminie) oraz jej prawej strony (związanej z naturalnymi procesami umierania).

Kolejnym ze wskaźników kształtujących poziom zaludnienia są migracje ludności. W przypadku Gminy Komarów-Osada, wskaźnik salda migracji ogółem, na przestrzeni lat 2007-2014, ulegał wahaniom. Saldo migracji ogółem jest wynikiem ujemnych wartości sald migracji wewnętrznych i zewnętrznych. Analiza wartości salda migracji potwierdza, że mieszkańcy Gminy Komarów-Osada częściej wyjeżdżali poza jej terytorium niż przyjeżdżali z innych gmin. Osoby migrujące to w zdecydowanej większości młodzi ludzie, którzy wyjeżdżają by kontynuować edukację w szkołach niedostępnych na miejscu lub ci, którzy zakończyli etap edukacji i poszukują samodzielności ekonomicznej. W konsekwencji w strukturze ludności wzrasta

liczba innych grup wieku, w tym ludzi starszych, przy jednoczesnym zmniejszaniu liczby rodzących się dzieci. Selektywność migracji dotyczy nie tylko wieku, ale i płci. Zgodnie z tzw. prawem Ravensteina w strumieniu odpływu ze wsi dominują kobiety. Mechanizmy selekcji migracji wskazują, że są to najczęściej osoby dobrze wykształcone i przedsiębiorcze. Potwierdzeniem tych danych jest przewaga mężczyzn nad kobietami w grupie wieku 20-34 lata w Gminie Komarów-Osada, co odzwierciedla sytuację na obszarach wiejskich całej Polski. Można przypuszczać, że Gmina Komarów-Osada mimo swojego atrakcyjnego położenia nie stanowi bezpiecznego miejsca do życia i rozwoju, a wielu jej mieszkańców będzie w najbliższym okresie poszukiwać innych miejsc osiedlenia. W trakcie okresu 2007-2014 ani razu nie odnotowano dodatniego salda migracji (oznaczającego większą liczbę osób zameldowanych, niż wymeldowanych z terenu gminy w ciągu jednego roku). Aktualny poziom wskaźnika salda migracji jest najniższy od 1999 r. (wówczas osiągnął poziom -49), a trend spadkowy, który wyraźnie się zaznaczył, może niekorzystnie wpływać na rozwój demograficzny gminy.

Wykres 9 Saldo migracji ogółem na terenie Gminy Komarów-Osada w latach 2007-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Obecna sytuacja demograficzna gminy może być oceniana jako pozytywna, choć dokładna jej analiza pozwala zauważyć niekorzystne tendencje występujące w tej sferze. Najliczniej reprezentowane grupy plasują się w przedziałach wiekowych umożliwiającą zawodową i społeczną aktywność, co może być wykorzystane do rozwoju gminy oraz bieżącego rozwiązywania pojawiających się problemów społecznych. Problem starzejącego się społeczeństwa, występujący jako negatywny wskaźnik społeczno-gospodarczy, dotyczy nie tylko Gminy Komarów-Osada, lecz obecnie całego kraju.

W najbliższym okresie przewiduje się niekorzystne zmiany demograficzne prowadzące do procesu starzenia się społeczeństwa i stopniowego spadku liczby ludności gminy (ujemny przyrost naturalny oraz saldo migracji ogółem). Wpływ na to będzie miał obecny stan i struktura ludności wynikająca ze zjawisk i procesów rozwoju demograficznego, takich jak: dzietność, umieralność, migracje wewnętrzne i zagraniczne. Oprócz nich na liczbę mieszkańców mają wpływ także czynniki społeczno-gospodarcze, takie jak: stan zamożności, sytuacja na lokalnym rynku pracy, stan zdrowia ludności i dostęp do opieki zdrowotnej, jak również zmiany obyczajowe w obrębie rodziny mające wpływ na ilość urodzeń i wiek matek.

2.3.2 WYKSZTAŁCENIE MIESZKAŃCÓW

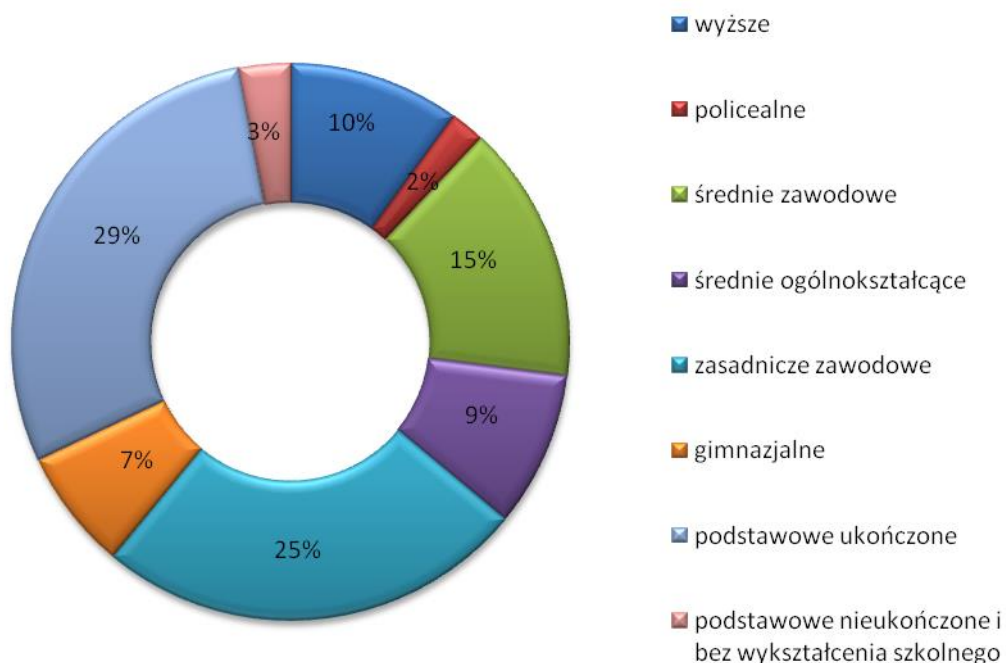
O poziomie wykształcenia mieszkańców Gminy Komarów-Osada świadczy m.in. wskaźnik skolaryzacji (czyli odsetek osób uczących się) obliczany w stosunku do liczby ludności w określonym przedziale wiekowym, według podziału na odpowiednie etapy kształcenia. W gminie w 2014 r. wskaźnik ten dla szkół podstawowych wyniósł 89,15 % brutto. Poziom tego wskaźnika był nieznacznie niższy niż wartość wskaźnika dla całego powiatu zamojskiego, która wyniosła 92,43 % brutto. Jeżeli chodzi o gimnazja, tendencja jest odwrotna - w Gminie Komarów-Osada naukę w gimnazjum podjęt nieco

większy niż w powiecie odsetek młodzieży. Dla gminy wyniósł on 89,89 % brutto natomiast w powiecie – 88,50 % brutto. Świadczy to o dobrej sytuacji, jeżeli chodzi o wykształcenie podstawowe i gimnazjalne.

Informacji na temat wykształcenia mieszkańców gminy dostarcza struktura wykształcenia mieszkańców powiatu zamojskiego. Na tle sytuacji w kraju nie jest ona zadowalająca. Wykształcenie wyższe posiada zaledwie 10% mieszkańców powiatu przy średniej krajowej wynoszącej 18%. Aż 31% mieszkańców posiada jedynie wykształcenie podstawowe lub nie posiada żadnego wykształcenia przy średniej krajowej na poziomie 20%. Wykształcenie gimnazjalne posiada 7% mieszkańców powiatu (średnia krajowa 5%). Pozostałe 52% mieszkańców posiada wykształcenie średnie ogólnokształcące, średnie zawodowe, policealne oraz zasadnicze zawodowe (średnia w kraju 57%).

Wykres 10 Poziom wykształcenia (na wsi) w powiecie zamojskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Ludności (2011)

Niezwykle istotną kwestią dla rozwoju społeczno-gospodarczego jest dążenie do poprawy wykształcenia lokalnej społeczności i podążanie za

ogólnoeuropejskimi trendami kładącymi nacisk na wykształcenie i specjalizację w różnych dziedzinach. Obserwując pozytywne zmiany w wykształceniu ludności powiatu zamojskiego w stosunku do poziomu z 2002 r. (Powszechny Spis Ludności 2002 r.) można stwierdzić, iż zmierza on w dobrym kierunku.

2.3.3 GOSPODARSTWA DOMOWE I ŹRÓDŁA ICH UTRZYMANIA

Urząd Gminy Komarów-Osada nie dysponuje aktualnymi informacjami na temat źródeł utrzymania gospodarstw domowych na obszarze gminy. Jedyne dane dotyczące tego zagadnienia pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego. Zgodnie z danymi GUS około 48% gospodarstw domowych utrzymuje się ze źródeł zarobkowych, tj. pracy najemnej i na własny rachunek lub w gospodarstwie rolnym. W związku z tym, że gmina ma charakter rolniczy, to działalność w gospodarstwie rolnym stanowi podstawowe źródło zarobkowania dla lokalnej społeczności. Pozostała grupa utrzymuje się ze źródeł niezarobkowych. Tak duża liczba gospodarstw domowych utrzymujących się z dochodów niezarobkowych wskazuje na socjalny charakter lokalnej gospodarki i wskazuje na znaczny poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego w gminie. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy jest liczba osób korzystających z pomocy społecznej.

Wykres 11 Gospodarstwa domowe wg źródeł utrzymania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

2.3.4 SYTUACJA MIESZKANIOWA

Zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych stanowi podstawę do egzystencji, a także warunkuje jakość życia mieszkańców. Według danych GUS wskaźnik ilości mieszkań na tysiąc mieszkańców kształtował się w 2014 r. na poziomie 336 mieszkań, co stanowi nieco niższą wartość niż średnia dla województwa - 343,9 mieszkań. Przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania na obszarze gminy w 2014 r. – 85,9 m² jest wyższa niż w województwie - 76,3 m², co ma przełożenie na nieco wyższą przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania na 1 osobę, która dla gminy wynosi 28,9 m², a województwa 27 m². Na przestrzeni lat 2007-2013 trend wzrostowy odnotował wskaźnik średniej powierzchni mieszkania na jednego mieszkańca zarówno dla Gminy Komarów-Osada, jak i powiatu zamojskiego oraz województwa lubelskiego. Spadek odnotowano natomiast w średniej liczbie osób na mieszkanie. Świadczy to o polepszających się systematycznie warunkach zamieszkiwania.

Praktycznie wszystkie zasoby mieszkaniowe na obszarze gminy stanowią własność prywatną. W poniższej tabeli zaprezentowano zmiany zasobów mieszkaniowych na obszarze gminy w latach 2005-2014.

Tabela 16 Zasoby mieszkaniowe w Gminie Komarów-Osada w latach 2005-2014

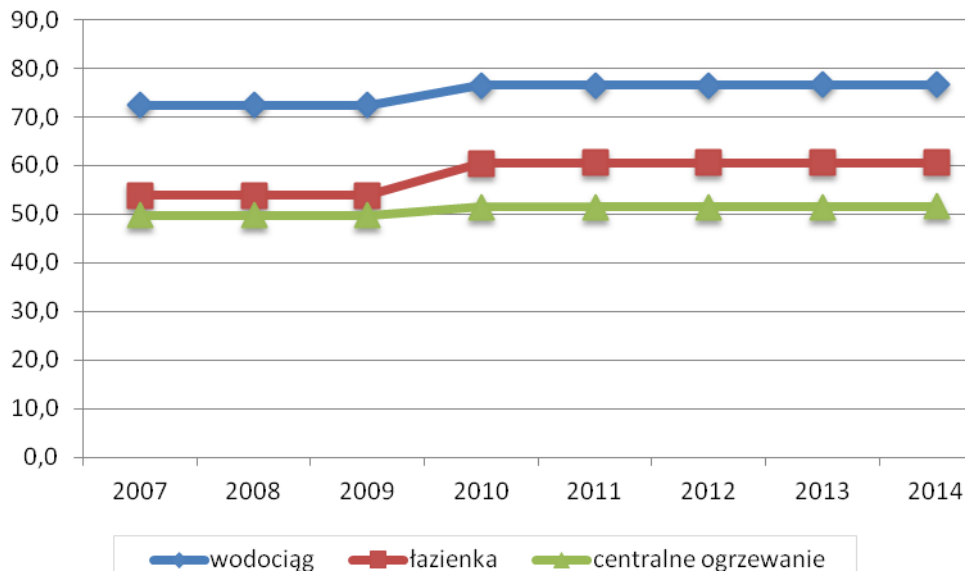
Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Mieszkania	1663	1663	1664	1768	1770	1773	1774	1776
Izby	6276	6276	6282	6669	6679	6700	6706	6719
Powierzchnia użytkowa mieszkań [m ²]	143044	143044	143142	151412	151629	152089	152238	152609

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na terenie gminy dominuje budownictwo zagrodowe, skoncentrowane przy głównych szlakach komunikacyjnych. Większość z nich to budynki murowane. Powstałe w latach 80-tych duże, często dwukondygnacyjne budynki, są obecnie tylko częściowo wykorzystane. Budynki mieszkalne zabudowy zagrodowej występują przeważnie na terenach typowo wiejskich jednostek osiedleńczych. W bezpośrednim sąsiedztwie tych obiektów istnieje zabudowa uzupełniająca zagrody wiejskiej tzw. bud. składowe, hodowlane i gospodarcze. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna występuje zasadniczo w miejscowości gminnej. Na pozostałym obszarze gminy spotyka się sporadycznie pojedyncze budynki jednorodzinne w ciągu zabudowy zagrodowej. W ostatnich latach poprawiło się wyposażenie mieszkań w infrastrukturę techniczną, co przedstawiono na poniższym wykresie.

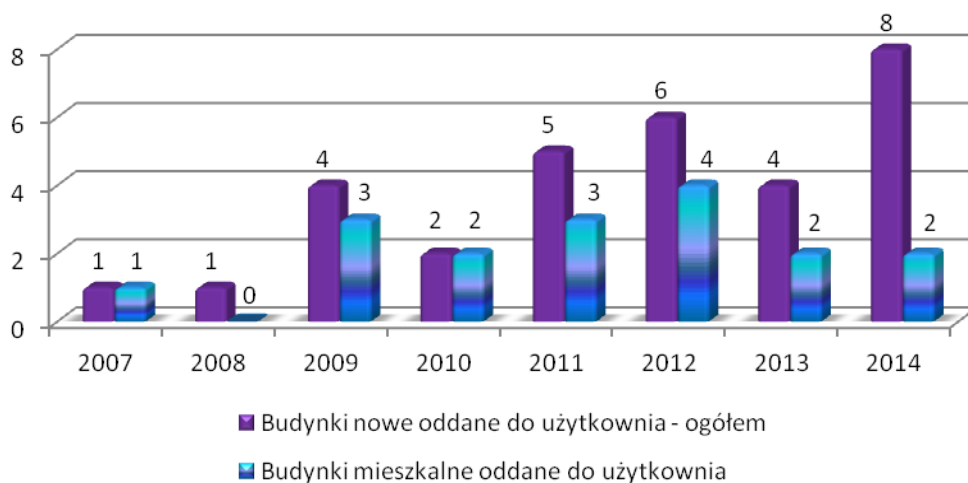
Wykres 12 Mieszkania wyposażone w instalacje - w % ogółu mieszkań

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Potrzeby mieszkaniowe na terenie gminy są duże, stąd prowadzenie efektywnej polityki w zakresie gospodarki mieszkaniowej na terenie Gminy Komarów-Osada stanowi jedno z głównych wyzwań władz lokalnych. Poprawić sytuację może modernizacja lokali już istniejących oraz budowa nowych domów. Niestety w ostatnich latach wyraźnie zauważalna jest stagnacja osadnicza ze sporadycznym (pojedynczym) uzupełnianiem istniejącej zabudowy. Według danych GUS w 2014 r. na obszarze analizowanej gminy oddano do użytku zaledwie 2 budynki mieszkalne.

Wykres 13 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w Gminie Komarów-Osada

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

2.3.5 OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA

Duży wpływ na utrzymanie właściwego poziomu warunków życia mieszkańców gminy ma prawidłowe funkcjonowanie podstawowej opieki zdrowotnej i opieki społecznej.

Specjalistyczne wsparcie z zakresu ochrony zdrowia na terenie gminy realizuje Przychodnia Salmed Anna i Lech Sikora Sp. J. Poradnia Lekarza POZ. Na podstawie umowy z NFZ świadczy ona usługi w zakresie ambulatoryjnej podstawowej opieki zdrowotnej. Usługi medyczne świadczy dwóch lekarzy rodzinnych tj. lekarz medycyny rodzinnej pediatra, lekarz medycyny rodzinnej ortopeda, a także cztery pielęgniarki, położna i fizjoterapeuta. Liczba pacjentów objętych ubezpieczeniem w latach 2012-2014 wynosiła średnio 4 200 osób.

Do poprawy standardu świadczonych usług medycznych oraz zwiększenia ich dostępności zdecydowanie przyczyniła się gruntowna modernizacja Ośrodka Zdrowia w Komarowie-Osadle. Została ona przeprowadzona w latach 2010-2011 przy współudziale środków z budżetu gminy oraz dofinansowania w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013. Zakres prac był bardzo szeroki. Objął m.in. zmianę konstrukcji i pokrycia dachu, prace wykończeniowe wewnętrzne, remont schodów oraz kompleksową modernizację instalacji wewnętrznych (instalacja elektryczna, wodno-kanalizacyjna, c.o., gazowa, wentylacji mechanicznej). Dodatkowo cały budynek ocieplono, wymieniono również okna i drzwi. Obiekt został dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych - przy wejściu wykonano specjalny podjazd, a wewnątrz zamontowano windę.

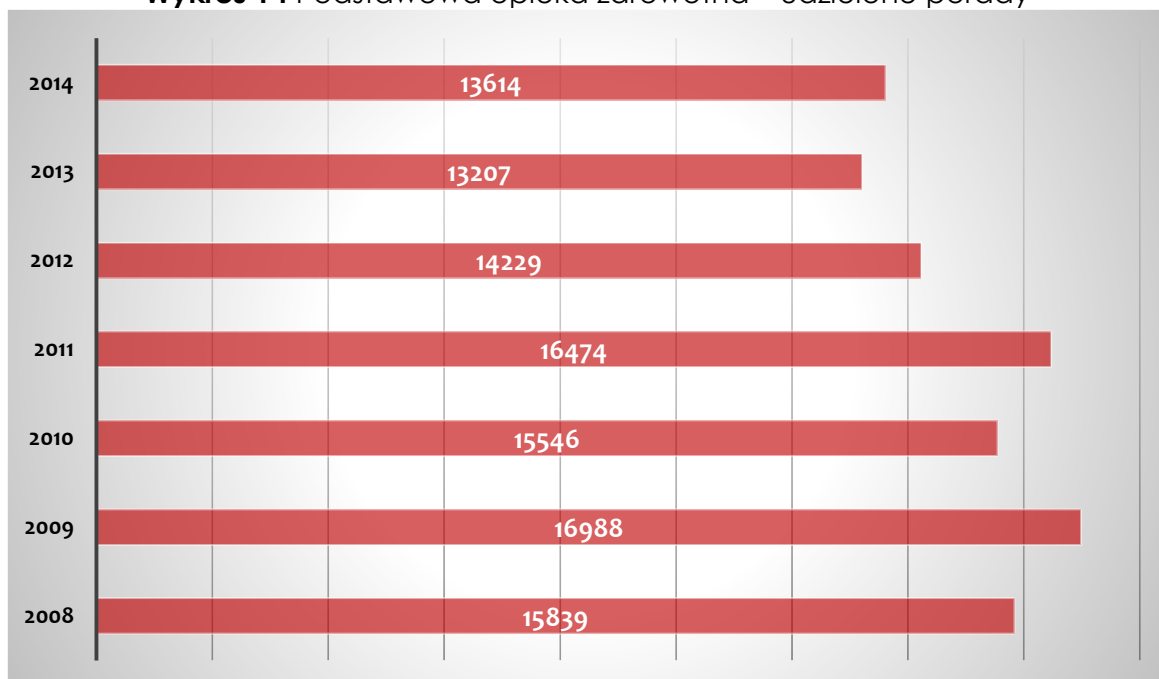
Zdjęcie 22 Budynek Gminnego Ośrodka Zdrowia w Komarów–Osadzie

Źródło: Album „Komarów–Osada ”

Uzupełnieniem opieki medycznej są trzy gabinety stomatologiczne oraz dwie prywatne apteki znajdujące się w miejscowości Komarów-Osada. Systematycznie w latach 2008-2014 spada liczba porad udzielonych przez miejscową placówkę służby zdrowia, co ilustruje poniższy wykres.

Wykres 14 Podstawowa opieka zdrowotna – udzielone porady

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Problemy zdrowotne mieszkańców gminy nie odbiegają od statystycznie najczęściej występujących problemów zdrowotnych mieszkańców środowiska wiejskiego. Przeważają choroby związane z narządami ruchu, nadciśnienie tętnicze, cukrzyca oraz choroba wieńcowa serca. Najczęstszą przyczyną zgonu na terenie gminy w ostatnich latach są choroby nowotworowe. Te niepokojące statystyki znajdują potwierdzenie w Wojewódzkim Rejestrze Nowotworów Centrum Onkologii Ziemi Lubelskiej im. św. Jana z Dukli, który wskazuje iż w okresie ostatnich 10 lat (2000-2010) współczynnik zachorowań na nowotwory złośliwe na terenie województwa wzrósł o 21% (wzrost dotyczy niemal wszystkich powiatów, w tym powiatu zamojskiego)¹³.

Na terenie gminy występuje również problem choroby alkoholowej. Funkcję społeczną w zakresie instytucjonalnego motywowania do terapii odwykowej pełni Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, działająca przy Urzędzie Gminy Komarów–Osada na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

Jednym z podstawowych zadań samorządu jest troska o jego mieszkańców, zwłaszcza tych najuboższych, w najcięższej sytuacji ekonomicznej. Zadanie to jest realizowane na szczeblu krajowym głównie drogą redystrybucji dochodów, polegającą na odpowiednim stosowaniu polityki opodatkowania i wydatkowej – prowadzących do zmiany struktury dochodów społeczeństwa. Sposobem redystrybucji dochodów jest m.in. realizacja polityki społecznej, której celami, według leksykonu polityki społecznej, są: poprawa sytuacji wśród najuboższych ekonomicznie grup, łagodzenie nierówności dochodów i ubóstwa oraz troska o podstawowe i rozwojowe potrzeby człowieka¹⁴. Realizatorem zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z programów rządowych, mających na celu

¹³ „Ocena stanu zdrowia oraz określenie potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa lubelskiego na potrzeby opracowania programów polityki zdrowotnej realizowanej przez Samorząd Województwa Lubelskiego w latach 2016-2021”, Lublin 2015

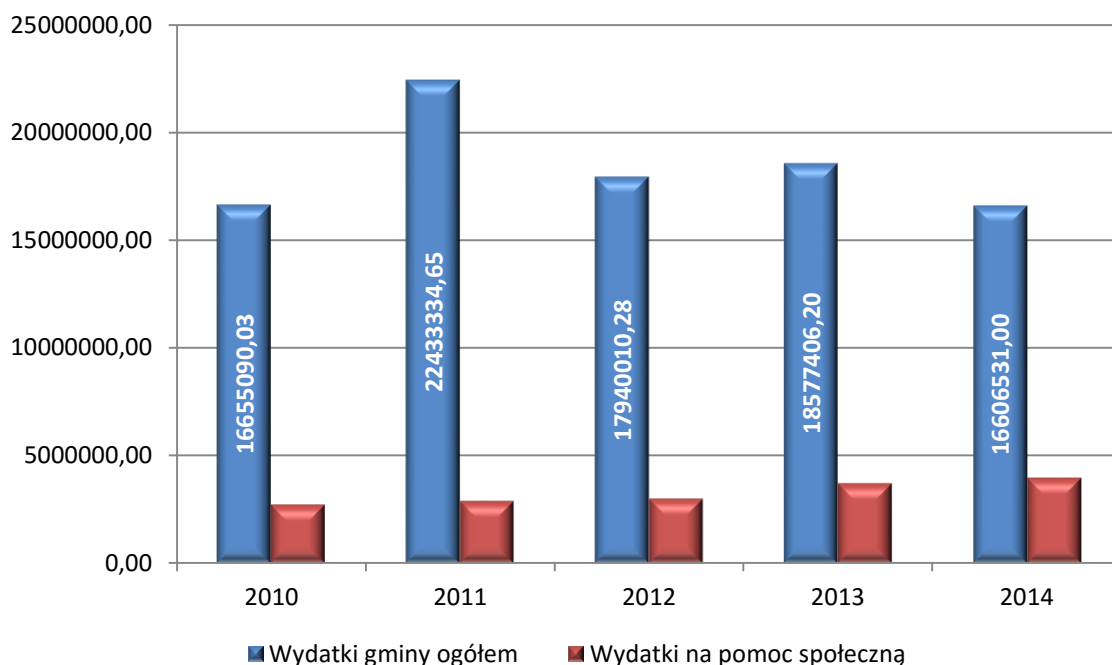
¹⁴ „Leksykon polityki społecznej” B. Rysz -Kowalczyk, Warszawa 2001

ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych jest **Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Komarowie-Osadle**. W Ośrodku zatrudnionych jest łącznie 8 pracowników na 8 etatach.

Analiza wydatków społecznych gminy Komarów–Osada pozwala stwierdzić, iż na pomoc społeczną gmina wydaje średnio 18% budżetu, co klasyfikuje ją w kategoriach gmin niezbyt zamożnych. Poziom wydatków budżetu gminy przeznaczonych na pomoc społeczną w 2014r. wynosił 3 910 373,76 zł, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca stanowi kwotę 739,76 zł¹⁵. Należy podkreślić, iż w ogólnej kwocie wydatków mieszczą się zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne, jak też pomoc w formie zasiłków stałych i okresowych, związanych z zaspokajaniem najpilniejszych potrzeb oraz rozwiązywaniem problemów takich jak pozostawanie bez zatrudnienia, niepełnosprawność i inne. Poziom wydatków na realizację zadań związanych z udzielaniem pomocy może świadczyć o dość trudnej sytuacji ekonomicznej mieszkańców Gminy Komarów-Osada.

Wykres 15 Wydatki budżetu gminy Komarów–Osada

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

¹⁵ Wynik stanowi iloraz kwoty 3 910 373,76 zł i liczby mieszkańców wynoszącej 5 286 osób (dane GUS)

Problemy społeczne zidentyfikowane na obszarze gminy są dość zróżnicowane. Ich natężenie jest porównywalne z problemami występującymi na terenie gmin powiatu zamojskiego. Pomimo faktu iż, nie stanowią one istotnego zagrożenia dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy ich występowanie zmusza do zapobiegania rozprzestrzenianiu się ich negatywnych skutków.

Analiza natężenia problemów społecznych Gminy Komarów-Osada pozwala stwierdzić, iż głównym problemem trudnej sytuacji mieszkańców gminy korzystających z pomocy społecznej jest ubóstwo i brak środków do życia na poziomie umożliwiającym pełne zaspokojenie niezbędnych potrzeb. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa wzrosła drastycznie w ostatnich latach. W 2013 r. z pomocy tej korzystało 62 rodziny, zaś w 2014 r. – 131 rodzin. Niepokojące dane potwierdza statystyka powiatowa – ubóstwo obok bezrobocia to najczęstsze powody przyznawania pomocy przez ośrodki pomocy społecznej na terenie powiatu zamojskiego¹⁶. Brak dochodów lub dochody nie wystarczające na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, to także przyczyny trudności w innych sferach życia społecznego m.in. zdrowotnych, edukacyjnych. Przy utrzymującym się długim okresie występowania niedostatku ryzyko stanowi zagrożenie wykluczeniem społecznym. Zjawiskiem często zauważalnym wśród osób korzystających ze świadczeń pomocy jest dziedziczenie ubóstwa. Brak środków na zaspokojenie podstawowych potrzeb należy traktować priorytetowo, bowiem ma to znaczny wpływ na jakość życia mieszkańców oraz ogranicza możliwości rozwoju społecznego i gospodarczego gminy.

Istotne miejsce wśród hierarchii problemów społecznych zajmuje zjawisko bezrobocia. Brak zatrudnienia wiąże się z brakiem dochodów, co bezpośrednio przekłada się na trudności w zaspokajaniu potrzeb życiowych oraz ograniczenie możliwości inwestowania w edukację, zmianę lub podwyższanie kwalifikacji. Niepokojącym jest fakt, że problem narasta,

¹⁶ Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2020

co powoduje konieczność podejmowania różnorodnych form aktywizacji osób pozostających bez zatrudnienia oraz tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu nowych miejsc pracy i rozwoju przedsiębiorczości. Dużym problemem gminy jest szara strefa, a także duża grupa osób wyjeżdżających sezonowo do pracy poza granice kraju.

Statystyki wskazują również na problem społeczny jakim jest na terenie gminy niepełnosprawność, powodująca znaczne utrudnienie w codziennym funkcjonowaniu i pełnieniu ról społecznych. Rozwiązywanie problemów osób niepełnosprawnych, w tym likwidacja barier oraz rehabilitacja społeczna i zawodowa wymagają sporych nakładów finansowych. Problemem społecznym gminy jest także trudna sytuacja finansowa osób zmagających się z różnymi problemami zdrowotnymi, długotrwałą lub ciężką chorobą. Związane z leczeniem wydatki pochłaniają sporą część zasobów finansowych rodzin, co często w połączeniu z niemożliwością podjęcia pracy zarobkowej zmusza do ubiegania się o wsparcie społeczne.

Istotnym powodem przyznawania pomocy społecznej jest na terenie gminy potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym wielodzietności. Duża rodzina często zmusza do rezygnacji z wysokiego poziomu życia i oznacza konieczność ograniczenia potrzeb własnych i rodziny do minimum. Znaczna część rodzin wielodzietnych (według ustawy o świadczeniach rodzinnych za rodzinę wielodzietną uznaje tę, w której wychowuje się troje i więcej dzieci) znajduje się w grupie zagrożonych ubóstwem. Niski status materialny pociąga za sobą konsekwencje zdrowotne, socjalizacyjne, psychologiczne i społeczne, co znacząco ogranicza szanse pełnego rozwoju wychowywanych dzieci. Mierne warunki bytowe mogą z kolei utrwalać niskie poczucie własnej wartości, stygmatyzacji oraz izolacji społecznej. Wsparcie rodzin wielodzietnych jest niezbędne, bowiem ich funkcjonowanie ma szansę przynieść pozytywne skutki w skali zarówno gminy, jak i całego kraju.

Tabela 17 Powody przyznania pomocy społecznej w Gminie Komarów-Osada (2014 r.)

Lp.	Powody przyznania pomocy społecznej	Liczba rodzin	Liczba osób
1.	Ubóstwo	131	497
2.	Sieroctwo	0	0
3.	Bezdomność	0	0
4.	Potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym:	14	97
	a. Wielodzietność	13	94
5.	Bezrobocie	89	311
6.	Niepełnosprawność	38	122
7.	Długotrwała lub ciężka choroba	28	107
8.	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	5	11
9.	Przemoc w rodzinie	0	0
10.	Alkoholizm	3	12
11.	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	1	2
12.	Zdarzenie losowe	6	17

Źródło: Dane GOPS Komarów-Osada

Tabela 18 Natężenie problemów społecznych w Gminie Komarów-Osada w latach 2012-2014 r.

Lp.	Powody przyznania pomocy społecznej	Liczba osób w rodzinach objętych pomocą		
		2012	2013	2014
1.	Ubóstwo	376	221	497
2.	Sieroctwo	0	0	0
3.	Bezdomność	1	1	0
4.	Potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym:	110	108	97
	b. Wielodzietność	106	100	94

5.	Bezrobocie	326	311	311
6.	Nieppełnosprawność	107	119	122
7.	Długotrwała lub ciężka choroba	109	96	107
8.	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	16	16	11
9.	Przemoc w rodzinie	0	0	0
10.	Alkoholizm	14	16	12
11.	Narkomania	0	0	
12.	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	9	2	2
13.	Zdarzenie losowe	0	11	17

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS-03

Duża liczba problemów, z jakimi borykają się mieszkańcy gminy, znajduje wyraz w oferowanych formach pomocy. Osoby objęte pomocą społeczną otrzymują zarówno wsparcie finansowe, jak i pomoc rzeczową. Świadczenia realizowane w ramach pomocy finansowej obejmują zasiłki stałe i okresowe, przyznawane osobom i rodzinom nie posiadającym własnych dochodów lub posiadającym dochody poniżej ustawowo określonego progu dochodowego. Jedną z form pomocy stanowi dożywianie dzieci w placówkach edukacyjnych. W przypadku wielu osób i rodzin potrzebna jest pomoc w postaci pracy socjalnej, której efekty występują po dłuższym okresie czasu. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej prowadzi również pomoc prawną oraz psychologiczną.

Tabela 19 Pomoc udzielona przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Komarowie-Osadle w 2014 r. wg form pomocy

Formy udzielania pomocy	Ilość
Pomoc pieniężna	139
Pomoc rzeczowa	13
Pomoc psychologiczna	11
Pomoc prawna	16

Pomoc socjalna	159
Specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi	0

Źródło: Dane GOPS Komarów-Osada

Dodatkowo Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Komarowie - Osadzie, oprócz zadań wynikających z ustawy o pomocy społecznej (tj. Dz. U. 2015 r. poz. 163) w ramach działania komórki organizacyjnej ds. świadczeń rodzinnych, realizuje zadania określone w ustawie o świadczeniach rodzinnych (tj. Dz. U. z 2015 r. poz. 114 z późn. zm.) oraz ustawie o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (tj. Dz. U z 2016 r. poz. 169 z późn. zm.).

Wśród programów realizowanych przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Komarowie-Osadzie należy wymienić:

- **projekt systemowy „Droga do lepszego jutra”** - realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013 – celem projektu był rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji. W projekcie w samym 2014 r. wzięło udział 9 osób, w tym 4 kobiety. Na pomocy porozumienia pomiędzy Kierownikiem GOPS a Kierownikiem CIS osoby te realizowały indywidualny program zatrudnienia socjalnego w ramach uczestnictwa w Centrum.
- **Pilotaż System Certyfikacji Klubów Integracji Społecznej** – projekt realizowany w okresie od grudnia 2013 do sierpnia 2014, przy udziale środków z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Celem głównym było uzyskanie w gminie synergii działań instytucji odpowiedzialnych za realizację zadań reintegracji społeczno-zawodowej grup osób wykluczonych społecznie wzmacniającej jakość i efektywność świadczonych usług, poprzez stworzenie Systemu Certyfikacji KIS. Uczestnikami Klubu była grupa czternastu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, która korzystała z kompleksowego wsparcia specjalistów.

- **Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie** - powołany Zespół Interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest odpowiedzialny za wdrażanie procedury „Niebieska Karta” wobec osób doświadczających przemocy oraz sprawców przemocy. W 2014 r. w ramach programu odbyło się 7 spotkań zespołu interdyscyplinarnego, rozpatrywano 12 Niebieskich Kart dotyczących 9 rodzin. W ramach realizacji ww. programu GOPS współpracuje ze Specjalistycznym Ośrodkiem Wsparcia w Tyszowcach
- **Program asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej** – w 2014 r. wsparciem asystenta objętych zostało 8 rodzin dysfunkcyjnych z dziećmi
- **Program rządowy dla rodzin wielodzietnych – Karta Dużej Rodziny** – do końca 2014 r. Kartę Dużej Rodziny otrzymało 65 rodzin
- **Wieloletni program rządowy „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”** – w 2014 r. pomocą w formie gorącego posiłku lub zasiłku na żywność objęto 345 osób, z czego 148 dzieci korzystało z posiłku.

Ponadto GOPS w Komarowie–Osadzie prowadzi Gminny Dom Rolnika – Mieszkanie Chronione. W 2014 r. zamieszkiwało w nim 8 pensjonariuszy. Zatrudnione były 2 opiekunki.

Na obszarze Gminy Komarów-Osada 5 grudnia 2002 r. rozpoczął swoją działalność **Warsztat Terapii Zajęciowej z siedzibą w Wolicy Brzozowej**, który oferuje rehabilitację społeczną i zawodową osobom niepełnosprawnym, niezdolnym do podjęcia pracy. Jest to jeden z pięciu tego typu ośrodków na terenie powiatu zamojskiego. Ma szeroki wachlarz partnerów środowiska bliższego i dalszego skutecznie wspierających organizację procesów terapeutyczno – rehabilitacyjnych. Są to m.in. podobne ośrodki w powiecie zamojskim, biłgorajskim, tomaszowskim, hrubieszowskim oraz SOK w Komarowie-Osadzie, parafia rzymskokatolicka w Komarowie-Osadzie,

miejskowa jednostka OSP, Urząd Gminy w Komarowie-Osadle, Starostwo Powiatowe w Zamościu, PCPR w Zamościu, Centrum Zdrowia Psychicznego w Zamościu, Ośrodek Zdrowia w Komarowie -Osadle, Koła Gospodyń Wiejskich z terenu gminy, GOPS Miączyn, Sitno, Łabunie, Komarów-Osada, szkoły z terenu Gminy Komarów-Osada.

W ramach zajęć dla uczestników realizowana jest terapia zajęciowa i rehabilitacja w sześciu zróżnicowanych pracowniach: plastycznej, gospodarstwa domowego, krawiecko – dziewiarskiej, poligraficznej, stolarskiej, rękodzieła użytkowego. Terapią zajęciową w samym 2014 roku objętych zostało 40 osób (17 – kobiet, 23 - mężczyzn) w wieku od 19-60 lat, z terenu gminy Komarów-Osada, Łabunie, Sitno i Miączyn. Były to osoby z umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności. Opiekę nad uczestnikami sprawują wykwalifikowani instruktorzy, dodatkowo w warsztacie jest obecny również psycholog. Celem zajęć jest jak najlepsze przygotowanie osób z niepełnosprawnością intelektualną do samodzielnego życia w środowisku lokalnym. Wieloletnia terapia przynosi liczne postępy rehabilitacyjne. Uczestnicy warsztatu aktywnie biorą udział w kiermaszach, wystawach, sporcie, teatrze, przeglądach artystycznych, olimpiadach popularyzujących swój region i własne możliwości. W warsztacie działa grupa teatralno-muzyczna „Komary”, która występuje na różnorodnych przeglądach artystycznych. Uczestnicy zdobywają medale wygrywając konkursy biorąc udział w zawodach krajowych i międzynarodowych.

W 2014 r. na potrzeby Warsztatu Terapii Zajęciowej zakupiony został nowy samochód, przystosowany do przewozu osób niepełnosprawnych. Zakup sfinansowano ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w ramach „Programu wyrównywania różnic między regionami II” oraz środków własnych Gminy Komarów-Osada. Warsztat ściśle współpracuje ze Stowarzyszeniem „W Dobrej Wierze” z Wolicy Brzozowej, z którym w samym 2014 r. zrealizował wspólnie kilka projektów i inicjatyw. Jednym z nich był projekt pt.: „Żyj z podniesioną głową –krok dalej- działania na rzecz integracji osób z niepełnosprawnością z terenu gminy

Komarów-Osada poprzez wprowadzenie innowacyjnych działań zapobiegających ich izolacji i marginalizacji w środowisku lokalnym". Dzięki środkom szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej w domu naprzeciwko WTZ zostało uruchomionych 5 miejsc noclegowych oraz jedno dla opiekuna w mieszkaniu treningowym w trybie weekendowym. Wdrożono również innowacyjne formy terapeutyczno-treningowe dostosowane do deficytów i dysfunkcji osób niepełnosprawnych, przeprowadzono zajęcia warsztatowo-treningowe z pieczenia chleba oraz zajęcia stolarsko-gospodarcze i z zakresu prowadzenia gospodarstwa ekologicznego.

Zdjęcie 23 Budynek Warsztatu Terapii Zajęciowej w Wolicy Brzozowej

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada”

2.3.6 BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

Zachowania odbiegające od obowiązujących norm prawnych zdarzają się w każdym społeczeństwie i ich całkowita eliminacja nie jest możliwa. Skala

tych zjawisk zależna jest w dużej mierze od skuteczności działań służb powołanych do zapobiegania przestępczości, oraz wykrywania i karania sprawców.

Na terenie Gminy Komarów-Osada za zadania z zakresu bezpieczeństwa publicznego odpowiada Posterunek Policji w Łabuniach, pozostający w strukturach Komendy Miejskiej Policji w Zamościu. W posterunku zatrudnionych jest łącznie 10 funkcjonariuszy. Liczba interwencji na terenie gminy zwiększyła się na przestrzeni ostatnich lat o ponad 30%, jednak ogólna liczba przestępstw nie wzrasta. Wskaźniki wykrywalności sprawców na terenie powiatu zamojskiego są wysokie (w przypadku przestępstw drogowych – 100%, przestępstw gospodarczych – 90%).

Tabela 20 Interwencje policji na terenie Gminy Komarów–Osada w latach 2012-2014

Rok		2012	2013	2014
Liczba interwencji ogółem		320	440	425
Liczba osób przewiezionych do izby Wyrzeźwień		5	7	6
Liczba przestępstw ogółem		30	25	30
w tym	Przestępstwa o charakterze kryminalnym	10	13	15
	czyny karalne nieletnich	1	0	0

Źródło: Posterunek Policji w Łabuniach

Zadania z zakresu bezpieczeństwa publicznego realizowane są także przez jednostki straży pożarnej. Zgodnie z danymi Urzędu Gminy Komarów-Osada na terenie gminy funkcjonuje 10 jednostek ochotniczej straży pożarnej:

- Ochotnicza Straż Pożarna w Antoniówce (S)
- Ochotnicza Straż Pożarna w Dubie (jednostka typu M),
- Ochotnicza Straż Pożarna w Janówce (jednostka typu S),
- Ochotnicza Straż Pożarna w Komarowie (jednostka typu S),
- Ochotnicza Straż Pożarna w Kadłubiskach (jednostka typu M),
- Ochotnicza Straż Pożarna w Księżostanach (jednostka typu M),

- Ochotnicza Straż Pożarna w Ruszczyźnie (jednostka typu M)
- Ochotnicza Straż Pożarna w Śniatyczach (jednostka typu S)
- Ochotnicza Straż Pożarna w Tomaszówce (jednostka typu M)
- Ochotnicza Straż Pożarna w Zubowicach (jednostka typu S)

Dwie spośród wyżej wymienionych jednostek - OSP w Komarowie-Osadzie oraz Zubowicach, są włączone do Krajowego Systemu Ratownictwa Gaśniczego. Jednostki te są przygotowane pod względem wyszkolenia w zakresie szeroko rozumianego ratownictwa pożarowego, technicznego, chemicznego i ekologicznego bez względu na miejsce, rodzaj i charakter prowadzonych działań.

Ochotnicze Straże Pożarne na terenie gminy łącznie zrzeszają 379 członków, z czego 9% stanowią kobiety. W gminie funkcjonuje 1 Drużyna Kobięca oraz 9 Młodzieżowych Drużyn Pożarniczych liczących 79 członków, w tym 35 dziewcząt i 44 chłopców.

Jednostki ochotniczej straży pożarnej są pierwszą siłą reagowania w swoich miejscowościach. Wspierają Państwową Straż Pożarną, ale w znacznej mierze prowadzą samodzielne akcje ratownicze. Zapewniając wysoki poziom bezpieczeństwa mieszkańcom gminy stanowią potężny potencjał ludzki. Należy zauważyć, iż wraz z przemianami gospodarczymi zmiana uległa struktura odnotowywanych przez ochotnicze straże pożarne zdarzeń. Wzrost zagrożenia wynikającego m.in. z rozwoju transportu, zmian klimatycznych, możliwych awarii technicznych i przemysłowych spowodował wzrost interwencji odmiennych niż pożary. Tzw. inne miejscowe zagrożenia, czyli zgodnie z Ustawą z dn. 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (jednolity tekst Dz. U. z 2016 r. poz. 191) zdarzenia wynikające z rozwoju cywilizacyjnego i naturalnych praw przyrody niebędące pożarem ani klęską żywiołową, ale stanowiące zagrożenie dla życia, zdrowia, mienia lub środowiska (w szczególności wypadki drogowe, powodzie, gwałtowne opady, uszkodzenia maszyn, pojazdów, obiektów) coraz częściej przeważają w strukturze prowadzonych działań ratowniczych. Taki stan rzeczy stawia przed

strażakami nowe wyzwania, wymagające nowoczesnego sprzętu, specjalistycznego wykształcenia i nieawaryjnych samochodów. Aby sprostać tym wymaganiom w ostatnich latach gmina zakupiła:

- ✓ **średni samochód ratowniczo- gaśniczy dla OSP Komarów-Osada** (2011) - wartość całego projektu realizowanego w partnerstwie pomiędzy Gminą Zamość, Komendą Miejską Państwowej Straży Pożarnej w Zamościu, Gminą Krasnobród oraz Gminą Komarów-Osada - 3 996 000 zł, wartość projektu w gminie Komarów- Osada – 727 920 zł, w tym kwota uzyskanego przez gminę dofinansowania 616 651,96 zł
- ✓ **lekki samochód ratowniczo- gaśniczy dla OSP Antoniówka** (2014), wartość całego projektu 122 500 zł, w tym kwota uzyskanego dofinansowania 80 000 zł
- ✓ **lekki samochód ratowniczo- gaśniczy z agregatem, zbiornikiem na wodę o pojemności ponad 200 litrów, radiotelefonem i dachowym bagażnikiem na drabinę dla OSP Dub** (2015), wartość całego projektu 129 830 zł, w tym kwota uzyskanego dofinansowania 50 000 zł.

Zdjęcie 24 Nowy samochód ratowniczo-gaśniczy w OSP Komarów-Osada

Źródło: <http://ospkomarow.pl/>

Sprawność jednostek oprócz stałego unowocześniania posiadanego wyposażenia może zapewnić regularne podnoszenie kwalifikacji osób pełniących służbę i zaplecze techniczne w postaci funkcjonalnej bazy lokalowej.

W obecnym wyposażeniu jednostek OSP znajduje się niezbędny sprzęt do prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych.

Tabela 21 Wyposażenie jednostek OSP w samochody i sprzęt

Jednostka OSP	Rodzaj wyposażenia	Samochód
OSP Komarów-Osada	Autopompa do MANA TGM, Autopompa do Stara 244 GBA , Motopompa PO-5, Piła tarczowa Husqvarna K760, Piła łańcuchowa spalinowa Sthil MS 290, Wentylator oddymiający Tempest TCA 21B6,6, Pompa szlamowa, Pompa szlamowa HONDA WT30X, Agregat Prądotwórczy GEKO 2801E-A/MHBA, Pompa pływakąca NIAGARA1 M-4/2, Pompa hydrauliczna LUKAS P 640 SG-D, Motopompa TOHATSU M16/8	MAN TGM 13.290, Star 244 GBA
OSP Zubowice	Autopompa do Stara 244 GBA , Motopompa PO-5, Piła tarczowa Husqvarna K760, Piła łańcuchowa spalinowa Sthil MS 290, Wentylator oddymiający Tempest TCA 21B6,6, Pompa szlamowa, Pompa szlamowa HONDA WT30X, Agregat Prądotwórczy GEKO 2801E-A/MHBA, Pompa pływakąca NIAGARA1 M-4/2, Pompa hydrauliczna LUKAS P 640 SG-D, Motopompa TOHATSU M16/8	Star 244 GBA, VW Transporter T4
OSP Księżostany OSP Kadłubiska OSP Ruszczyzna OSP Tomaszówka	Motopompa PO-5	
OSP Śniatycze	Motopompa PO-5	Lublin III

OSP Janówka	Motopompa PO-5	Gaz
OSP Antoniówka OSP Dub	Motopompa PO-5	Renault Trafic

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych
Urzędu Gminy Komarów-Osada

Jednostki OSP z terenu gminy, oprócz wypełniania istotnych zadań z zakresu bezpieczeństwa publicznego, pełnią również istotną funkcję kulturalną w życiu mieszkańców. Uczestniczą w podtrzymywaniu lokalnych tradycji oraz pełnią funkcję lokalnych animatorów kultury. Jednostki OSP z terenu gminy biorą czynny udział w organizacji różnorodnych imprez i uroczystości organizowanych na terenie gminy m.in. obchodów rocznic Bitwy pod Komarowem, Dni Komarowa, imprez o charakterze sportowym (biegi uliczne, wyścigi kolarskie), dożynek, świąt kościelnych itp. Przy jednostce OSP w Komarowie–Osadzie funkcjonuje Klub Honorowych Dawców Krwi. Funkcjonujące strażnice są ważnym elementem życia kulturalnego na wsi. Stanowią doskonałe narzędzie do mobilizowania, zwłaszcza młodych ludzi do aktywności społecznej. Jednostki OSP corocznie biorą udział w zawodach sportowo-pożarniczych. Oznaką zaufania i szacunku, jakim darzą mieszkańcy gminy członków straży jest m.in. zwycięstwo jednostki OSP Komarów w plebiscycie czytelników regionalnej „Kroniki Tygodnia”.

2.3.7 DZIEDZICTWO KULTUROWE I KAPITAŁ SPOŁECZNY

Poziom rozwoju lokalnego zależy od wielu czynników, których wartość i zakres oddziaływania stale ulegają przemianom. Jednym z najistotniejszych czynników jest kapitał społeczny, który niejednokrotnie przesądza o porażkach i sukcesach przedsięwzięć podejmowanych w gminach. Nawet najbardziej twórcze i aktywne władze gminy niewiele mogą działać bez zaangażowania wspólnoty mieszkańców w rozwój jednostki samorządu terytorialnego. Kapitał społeczny to w szerszym ujęciu wartość sieci społecznych, której głównym zadaniem jest wzmacnianie więzi między ludźmi

sobie podobnymi i zbliżanie do siebie ludzi odmiennych, z uwzględnieniem zasady wzajemności¹⁷. Powstaje w efekcie istnienia relacji między różnorodnymi autonomicznymi partnerami, w tym mieszkańcami gminy, podmiotami gospodarczymi, urzędnikami oraz dzięki zachodzącymi między nimi interakcjami. Zainteresowanie i zaangażowanie wszystkich tych podmiotów we wspólne sprawy społeczności lokalnej ma bezpośredni wpływ na tempo i kierunki przemian na poziomie lokalnym. Ułatwia nawiązywanie współpracy, wspólne rozwiązywanie problemów lokalnych. Przekłada się też na większą ilość podejmowanych działań przez mieszkańców gminy i wzrost zaufania społecznego. Z kolei aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców gminy świadczy o przekonaniu, iż ich działania mają realny wpływ na życie miejscowej społeczności.

Mobilizacja i współdziałanie mieszkańców to nie tylko tworzenie warunków predestynujących do nowych inicjatyw, ale także tworzenie warunków ograniczających i zapobiegających zjawiskom szczególnie zagrażającym (nadużywanie substancji psychoaktywnych, uzależnienia, procesy dezintegracyjne, patologia społeczna).

Wspieranie rozwoju kapitału społecznego w gminie to skuteczne narzędzie przeciwdziałaniu inercji, zaniku kreatywności i zaufania. Koncepcja społecznie odpowiedzialnego terytorium, opracowana przez międzynarodowe Stowarzyszenie REVES (Europejska Sieć Miast i Regionów dla Ekonomii Społecznej) zakłada, iż wspólne planowanie przez mieszkańców, przedstawicieli instytucji publicznych, organizacji pozarządowych oraz biznesu, rozwoju swojej społeczności, zwiększa poczucie odpowiedzialności za nią oraz mocniej wiąże z przestrzenią, w której żyją. Zgodnie z ww. koncepcją należy podjąć różnorodne działania zmierzające do wsparcia wszelkich inicjatyw integrujących mieszkańców, ukierunkować działania poszczególnych sołectwach tak, aby przyczyniały się do tworzenia aktywnych lokalnych społeczności, potrafiących współpracować na wielu płaszczyznach (kulturalnej, społecznej i gospodarczej). Progres w tej dziedzinie będzie

¹⁷ Dekker P., Uslaner E.M., 2001, Introduction [w:] Social Capital and Participation in Everyday Life

mierzony ilością i jakością zorganizowanych wspólnych inicjatyw, działań, akcji eventowych.

Jakość kapitału społecznego w Gminie Komarów-Osada należy określić jako dobrą. Organizacje pozarządowe i stowarzyszenia działające na terenie gminy są aktywne i odgrywają ważną rolę w życiu lokalnej społeczności. Chętnie współdziałają z samorządem gminnym.

Dzięki posiadanym zasobom, aktywnym mieszkańcom i organizacjom gmina tętni życiem. Ci najaktywniejsi, zasłużeni dla społeczeństwa, nagradzani są tytułem „Człowieka Roku”. Tytuł i nagrodę corocznie przyznaje kapituła Wieczystej Fundacji, założonej w 1986 r. przez pochodzącego z Komarowa prof. Romana Trzeźniowskiego.

Na obszarze gminy głównymi ośrodkami rozwoju kultury, sztuki i krzewienia jest Samorządowy Ośrodek Kultury, w skład którego wchodzi Biblioteka Publiczna w Komarowie–Osadzie wraz z jej filią w Zubowicach oraz Dom Kultury w Komarowie-Osadzie. Odbywające się tu corocznie imprezy kulturalne o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym zwiększają poczucie tożsamości miejsca zamieszkania oraz powodują, że gmina jest odwiedzana przez coraz większe liczby osób. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego 2014 r. na terenie gminy zorganizowano 40 imprez kulturalnych, w których łącznie wzięło udział niemal 8,7 tys. osób.

Corocznie, w styczniu, w Komarowie-Osadzie odbywa się **Gminny Przegląd Zespołów Kolędniczych**. Celem przeglądu, organizowanego przez Samorządowy Ośrodek Kultury, jest propagowanie staropolskich obrzędów związanych z okresem Bożego Narodzenia, ochrona tradycji ludowych wsi polskiej, ale także poszukiwanie nowych form przedstawiania zwyczajów bożonarodzeniowych. Jednocześnie przegląd ma na celu aktywowanie społeczeństwa do udziału w życiu artystycznym gminy. Jest okazją do wymiany doświadczeń między zespołami, kształtuje także umiejętność pracy w zespole i na scenie. Podczas przeglądu prezentowane są m.in. scenki teatralne i widowiska słowno-muzyczne przedstawiających obrzędy

i zwyczaje związane z okresem Bożego Narodzenia. Uczestniczą w nim zespoły dziecięce i młodzieżowe.

Podobną tematykę podejmuje **„Przeгляд Kolęd i Pastoralek”**, organizowany od 2012 r., co roku w innej miejscowości gminy. Głównym celem przeglądu jest pielęgnowanie zanikającej tradycji kolędowania oraz zachęcenie wykonawców do poszukiwań zapomnianych kolęd i pastorałek. Przegląd adresowany jest zespołów działających przy Samorządowym Ośrodku Kultury oraz zespołów śpiewaczych działających przy Kołach Gospodyń Wiejskich z terenu gminy.

We współpracy ze Stowarzyszeniem „W Dobrej Wierze” organizowany jest corocznie **Przeгляд Pieśni Religijnej Osób Niepełnosprawnych**. Ma on charakter ponadlokalny i integracyjny. Odbywa się pod honorowym patronatem Biskupa Diecezji Zamojsko – Lubaczowskiej. Jego celem jest rozwijanie zainteresowań i talentów artystycznych wśród osób pełnosprawnych, budzenie wrażliwości muzycznej oraz wartości chrześcijańskich, a także integracja młodzieży niepełnosprawnej z różnych środowisk. W 2015 r. odbyła się już XIII edycja tego festiwalu, w której wzięło udział 13 zespołów z warsztatów terapii zajęciowej i ośrodka szkolno-wychowawczego z czterech powiatów: zamojskiego, biłgorajskiego, tomaszowskiego i hrubieszowskiego.

Wśród organizowanych przez Samorządowy Ośrodek Kultury przeglądów należy wymienić również **Festiwal Baśni**, kierowany do najmłodszych mieszkańców gminy, oraz **Przeгляд Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych**. W przeglądzie biorą udział grupy teatralne ze szkół z terenu gminy m.in. wielokrotnie nagradzany zespół „Ego” z Publicznego Gimnazjum w Komarowie–Osadzie, zespół „Bajka” ze Szkoły Podstawowej w Komarowie–Osadzie oraz wiele innych. Nagrodą jest nominacja do finału „Zamojskich Premier Teatralnych”.

Zdjęcie 25 Zdjęcie 26 Gminny Przegląd Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych

Źródło: <http://www.komarow.pl/>

Ważną uroczystością patriotyczną, o zasięgu ogólnopolskim, są organizowane corocznie **obchody rocznicy Bitwy pod Komarowem**. Program uroczystości jest co roku niezwykle bogaty. Obchody rozpoczyna Polowa Msza Św., ceremoniał wojskowy oraz apel poległych i salwa honorowa. W programie oprócz części artystycznej w wykonaniu m.in. dzieci i młodzieży

szkolnej, Wielopokoleniowej Orkiestry Dętej odbywa się widowisko historyczne - rekonstrukcja epizodów bitwy polsko- bolszewickiej, pokazy wyszkolenia wojskowego i kawaleryjskiego. Uroczystości rocznicowe Bitwy pod Komarowem co roku przyciągają rzesze widzów. Są objęte Honorowym Patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Zdjęcie 27 Obchody rocznicy Bitwy pod Komarowem

Źródło: <http://www.komarow.pl/>

Wśród imprez organizowanych na terenie gminy nie brak tych o charakterze rekreacyjno – sportowym, wśród których należy wymienić m.in.

Puchar Ziemi Zamojskiej i Memoriał Mariana Cecha w narciarstwie biegowym.

Zawodnicy – narciarze startują w różnych kategoriach wiekowych.

Zdjęcie 28 Zimowy piknik sportowo - rekreacyjny

Źródło: <http://www.komarow.pl/>

W kalendarzu imprez Samorządowego Ośrodka Kultury znajdują się również wydarzenia o charakterze rozrywkowym tj. pikniki i festyny. Jednym z nich jest **Piknik Komarowski Uśmiech Lata**, połączony z konkursem potraw lokalnych „Smaki Komarowa”, który na stałe wpisał się w tradycje kulturalne gminy. Festyn odbywa się na boisku Klubu Sportowego „Legion”. Jest to okazja do spędzenia wolnego czasu na świeżym powietrzu i rozrywki kulturalnej. Wśród atrakcji można wymienić wiele konkurencji sportowo-rozrywkowych, a także występy miejscowych i nie tylko, zespołów artystycznych.

Nową inicjatywą Samorządowego Ośrodka Kultury, cieszącą się dużym zainteresowaniem, są **Gminne Mistrzostwa w Grillowaniu**. Po raz pierwszy odbyły się one na komarowskim rynku w 2014 r. W mistrzostwach biorą udział trzyosobowe zespoły, które konkurują w zmaganiach kulinarnych. Każda z ekip przygotowuje jedną potrawę, której walory smakowe, wygląd, sposób serwowania, dobór składników i dekoracji oraz trudność przygotowania ocenia jury.

Ponadto każdego roku, na przełomie sierpnia i września, na terenie gminy organizowane są tradycyjne **„Dożynki Gminno - Parafialne”**. Mają one również charakter imprezy plenerowej wieńczącej zakończenie żniw i odwołującej się do ludowych tradycji regionu, a zwłaszcza obrzędów związanych z pracą na roli i dziękczynną modlitwą. W trakcie imprezy poszczególne delegacje sołeckie składają wieńce dożynkowe będące symbolem trudu i mozolnej pracy rolników. Święto plonów składa się z dwóch części: oficjalnej i artystycznej, w której biorą udział władze samorządowe, zaproszeni goście oraz cała społeczność gminna. W trakcie odbywa się **kiermasz dożynkowy „To i owo na ludowo”** podczas którego można poprobować potraw regionalnych, a także konkurs na najpiękniejszy wieniec dożynkowy oraz najładniejszy ogród przydomowy.

Zdjęcie 29 Zdjęcie 30 Dożynki Gminno - Parafialne

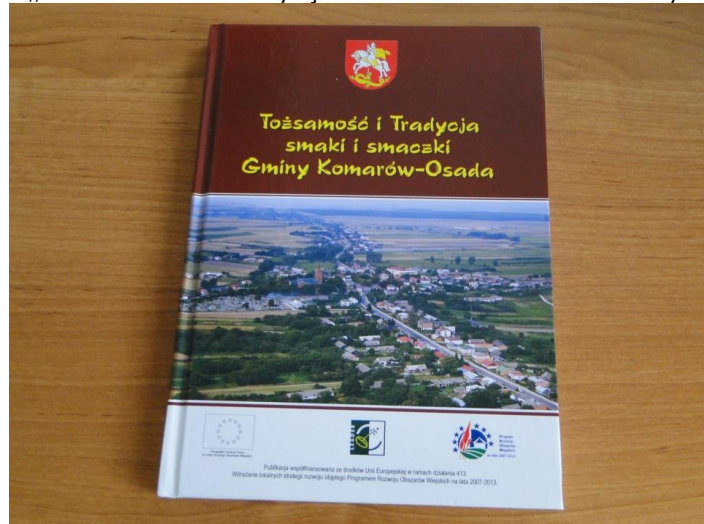
Źródło: <http://www.komarow.pl/>

Kapitał społeczny gminy budują również działające na jej terenie najstarsze organizacje kobiece na wsiach tj. **Koła Gospodyń Wiejskich**. Aktywnie włączają się one w działalność kulturalną, czego dowodem jest ich obecność na imprezach kościelnych, gminnych i powiatowych. Koła czynnie współpracują z jednostkami OSP, miejscowymi szkołami. Efektem współpracy z Samorządowym Ośrodkiem Kultury w Komarowie-Osadzie są m.in. organizowane w Domu Kultury spotkania z cyklu „Ludzie z Pasją” oraz wydany album „Tożsamość i Tradycja - smaki i smaczki Gminy Komarów-Osada”, poświęconego zasobom kulturowym gminy. Koła promują lokalną kulturę

i obyczaje, odtwarzają i udoskonalają przepisy kulinarne potraw charakterystycznych dla swojego regionu.

Zdjęcie 31 Album „Tożsamość i Tradycja – smaki i smaczki Gminy Komarów–Osada”

Źródło: <http://www.lgdziemiazamojska.pl//>

Na obszarze gminy swoją działalność prowadzą:

- **Koło Gospodyń Wiejskich w Antoniówce** – koło zostało założone na początku lat 60-tych ubiegłego wieku przez Panią Teresę Kupiec, wieloletnią dyrektorkę miejscowej szkoły podstawowej. W 1982 r. również z jej inicjatywy przy kole powstał **zespół śpiewaczy „Borowianki”**, który z sukcesem bierze udział w licznych przeglądach i konkursach m.in. w Zamojskich Dniach Folkloru, Konkursie Śpiewaków Ludowych. Borowianki są organizatorkami Święta Pieczonego Ziemniaka, imprezy odbywającej się na terenie gminy, będącej okazją do spotkań uczestników amatorskiego ruchu artystycznego. Uczestniczki koła promują i kultywują tradycję i historię miejscowości organizując spotkania okolicznościowe jak np. ostatki, Dzień Kobiet, Dni Antoniówki czy dożynki. Pielęgnując kulturę ludową wyplatają koszyki z rogoziny, tworzą własne piosenki i przyśpiewki. Dużą uwagę przykładają do tradycji kulinarnej regionu. Ich promowaną potrawą jest kaczką pieczoną z jabłkami. Za swoją działalność i zaangażowanie w animowanie działań swojej miejscowości członkinie

otrzymały w 2004 roku tytuł i nagrodę „Człowieka Roku Gminy Komarów-Osada”. W 2009 roku jedna z członkiń koła – Pani Lucyna Majcher otrzymała statuetkę „Kobieta aktywna”.

- **Koło Gospodyń Wiejskich w Dubie** – koło powstało w 2010 r., liczy 14 członkiń. Specjalizuje się w pieczeniu ciast, gotowaniu regionalnych potraw, tworzeniu różnego rodzaju dekoracji i ozdób świątecznych. Ich promowaną, regionalną potrawą jest dziczyzna w kurkach, która zajęła pierwsze miejsce w konkursie kulinarnym „Smaki Komarowa”.
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Janówce** – zostało założone w 1964 r., funkcję przewodniczącej pełniła do 1984 r. Pani Czesława Mulawa. W swej długoletniej działalności koło prowadziło szereg inicjatyw m.in.: wypożyczalnię naczyń na 150 osób, rozprowadzanie kurcząt dla gospodyń, liczne kursy i szkolenia. Pozyskane sukcesywnie środki z organizowanych zabaw i balów karnawałowych koło przeznaczało na zakup dodatkowego wyposażenia remizy. Potrawą regionalną promowaną przez koło są janowieckie kotlety z bobem.
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Kadłubiskach** - reaktywowało się w 2013 roku, liczy 18 członkiń. Koło bierze udział w konkursach kulinarnych i na stroiki świąteczne oraz warsztatach rękodzielniczych i kulinarnych.
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Komarowie-Wsi** – koło powstało w 1964 r. Potrawą regionalną promowaną przez koło są gryczaki.
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Krzywymstoku** – koło było m.in. współorganizatorem działań w ramach projektu "Wspólnie na Zamojszczyźnie", finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. W konkursie Stowarzyszenia LGD „Ziemia Zamojska" na ciasto i stroik wielkanocny koło otrzymało II nagrodę
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Ruszczyźnie** – od początku powstania w 1961 r. koło organizowało liczne kursy doskonalące dla mieszkańców miejscowości m.in. kursy pieczenia, gotowania, racjonalnego żywienia. W 1988 r. przy kole powstał **zespół śpiewaczy „Ruszczyźnianki”**, który w swoim repertuarze ma głównie piosenki ludowe oraz utwory własne.

Zespół bierze czynnie uczestniczy w życiu kulturalnym gminy i powiatu, uczestniczy w licznych imprezach m.in. dożynkach gminnych i powiatowych, kiermaszu ludowym, Dniach Komarowa, Zamojskich Dniach Folkloru, Regionalnym Przeglądzie Kapel i Śpiewaków Ludowych w Suścu. Potencjał zespołu potwierdzają zdobywane przez niego nagrody i wyróżnienia. Zarówno Zespół, jak i Koło, w 2005 roku za wkład wnoszony w rozwój kultury i integrację mieszkańców swojej miejscowości otrzymało nagrodę i tytuł „Człowieka Roku Gminy Komarów”. Ponadto koło zajmuje się organizacją na wsi wspólnych spotkań m.in. z okazji Dnia Matki. Z okazji jubileuszu 50-lecia koła w 2011 r. został wydany (przez Samorządowy Ośrodek Kultury) tomik wierszy autorstwa Pani Henryki Syty, Pani Janiny Niemczuk i Pani Małgorzaty Wołek. Koło kultywuje tradycje kulinarne regionu, daniem popisowym jest kaczka w miodzie oraz pierogi z bobem i kaszą gryczaną.

- **Koło Gospodyń Wiejskich w Śniatyczach** – koło specjalizują się w wypieku pięknych korowajów, których tajniki wykonywania przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Działający przy kole **zespół śpiewaczy „Śniatyczanki”**, założony przez Panią Kazimierę Dworniczak, działa nieprzerwanie od 1976 r. W repertuarze zespołu znajdują się pieśni ludowe i obrzędowe, związane z życiem rodzinnej miejscowości, a także pieśni kościelne, którymi zespół uświetnia uroczystości zgodnie z porą roku i kalendarzem liturgicznym. W ramach wojewódzkiego konkursu z okazji „Dni miejscowości” członkowie zespołu, za program ukazujący tradycje i współczesność środowiska, zostali uhonorowani dyplomem i nagrodą pieniężną. Dzięki zaangażowaniu i pomocy koła wybudowano świetlicę, która do chwili obecnej jest miejscem spotkań i działalności kulturalnej. Promowaną przez koło potrawą regionalną jest kura po śniatyku.
- **Koło Gospodyń Wiejskich w Wolicy Śniatyckiej** – koło powstało w 1967 r. z inicjatywy wieloletniej dyrektor Szkoły Podstawowej w Wolicy Śniatyckiej Pani Teresy Kupiec. Z inicjatywy koła w 1973 r. został utworzony we wsi dziedziniec dla najmłodszych mieszkańców. Koło zajmowało się

zaopatrywaniem gospodarstw w pisklęta, organizowano liczne szkolenia, konkursy (m.in. na najładniejszy ogródek przydomowy). Z uzyskanego z organizowanych zabaw dochodu zakupiono naczynia i utworzono wypożyczalnię naczyń. Potrawą regionalną promowaną przez Koło jest golonka w piwie. Koło bierze udział w wielu konkursach i przeglądach na terenie gminy, powiatu i województwa otrzymując liczne wyróżnienia i nagrody. W 2010 roku za swoją działalność członkinie otrzymały tytuł i nagrodę „Człowieka Roku Gminy Komarów-Osada”. Najważniejszą imprezą, organizowaną przez Koło w czasie karnawału, jest skupiający cały ruch artystyczny i kulturalny gminy oraz mieszkańców Wolicy Śniatyckiej „Opłatek Amatorskiego Ruchu Artystycznego”. W ramach koła funkcjonuje najmłodszy w gminie **zespół śpiewaczy „Woliczanki”**, który w 2010 r. otrzymał tytuł „Człowieka Roku Gminy Komarów”.

- **Koło Gospodyń Wiejskich w Zubowicach** – założone przez mieszkanki miejscowości w 2010 r. kultywuje zwyczaje i obrzędy kulturowe gminy. Promowaną przez koło potrawą regionalną jest zapiekanka z kaszy gryczanej. Koło swoją aktywnością wspiera działalność Wielopokoleniowej Orkiestry Dętej, dla której z własnych środków zakupiło werbel oraz trąbkę.

Niewątpliwym atutem Gminy Komarów-Osada są funkcjonujące na jej terenie zespoły i grupy artystyczne. Uczestniczą one aktywnie w życiu społeczności gminnej i reprezentują ją na zewnątrz. Na obszarze gminy swoją działalność we współpracy z Samorządowym Ośrodkiem Kultury prowadzą:

- **Wielopokoleniowa Orkiestra Dęta z siedzibą w Zubowicach**

Orkiestra powstała się w 2010 r. z inicjatywy Wójta Gminy Wiesławy Sieńkowskiej oraz Prezesa Ochotniczej Straży Pożarnej w Zubowicach Lucjana Wysockiego. Jej powstanie było próbą reaktywowania istniejącej w okresie międzywojennym i wczesnopo wojennym orkiestry dętej. Od 2011 roku orkiestra działa przy Samorządowym Ośrodku Kultury, gra w niej ponad 20 muzyków. Kapelmistrzem orkiestry jest Pan Ryszard Gryciak. Orkiestra swoją obecnością uświetnia liczne uroczystości m.in. patriotyczno-religijne,

strażackie itp. Promuje gminę uczestnicząc w wielu konkursach, przeglądach orkiestr dętych.

Zdjęcie 32 Wielopokoleniowa Orkiestra Dęta

Źródło: <http://www.komarow.pl/>

➤ **Chór „Pasjonata”**

Prowadzony jest przez Pana Janusza Bogatko. W chórze występuje 15 osób z gmin Komarów–Osada i Krynice. Chór posiada różnorodny repertuar muzyczny: religijny, patriotyczny, biesiadny. Występuje na wielu uroczystościach lokalnych, ale również reprezentuje gminę na konkursach i imprezach o charakterze regionalnym m.in. Międzygminny Konkurs Kolęd i Pastoralek w Łabuńkach Pierwszych (I nagroda w kategorii chór), Koncert Pieśni Pasyjnej w Bełżcu, Festiwal Pieśni Maryjnej w Tyszowcach, Święto Zamojskiego Folkloru w Zwierzyńcu.

Zdjęcie 33 Chór Pasjonata

Źródło: <http://www.lgziemiazamojska.pl/>

➤ **Klub Seniora Legenda**

Klub prowadzi działalność kulturalną od października 2003. Są w nim prowadzone zajęcia muzyczne, plastyczne i rękodzielnicze dla osób starszych, z terenu całej gminy. Klub dąży do utrwalenia i odtwarzania zanikających zwyczajów i obrzędów, jako nierozdzielnej części dziedzictwa kulturowego gminy. Członkowie popularyzują walory medycyny naturalnej (receptury lokalnych nalewek), tradycję kulinarną regionu, kultywują obrzędy związane z rytmem życia ziemi (święcenie pól, dożynki) oraz obchodzeniem świąt religijnych (pieśni, tworzenie dekoracji świątecznych). Wielokrotne uczestnictwo w uroczystościach o znaczeniu lokalnym, regionalnym i krajowym daje możliwość prezentowania bogatego repertuaru wokalnego i recytatorskiego członków klubu.

Zdjęcie 34 Klub Seniora Legenda

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada ”

Wzmoczona działalność wyżej wymienionych zespołów i grup artystycznych pobudza mieszkańców do aktywności w dziedzinie kultury, pielęgnowania tradycji i obrzędowości oraz przyczynia się do promocji poszczególnych miejscowości i regionu.

Wśród działających na obszarze Gminy Komarów-Osada organizacji pozarządowych należy wymienić:

➤ **Stowarzyszenie „Aktywni w kulturze”**

Powstało przy Samorządowym Ośrodku Kultury w Komarowie–Osadzie. Swoją działalność prowadzi od stycznia 2014 r. Stowarzyszenie działa na rzecz aktywizacji społecznej i integracji mieszkańców współpracując m.in. z Urzędem Gminy w Komarowie-Osadzie, Samorządowym Ośrodkiem Kultury. Wspiera inicjatywy służące rozwojowi zainteresowań i uzdolnień oraz aktywizacji artystycznej. Wśród celów działalności statutowej jest również podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej. Stowarzyszenie

proceeds also actions in the area of European integration. The association actively participates in local events. In 2015, the association implemented the project „To i owo na ludowo” financed from the Program of Community Initiatives, within which workshops of social-civic activity, wicker weaving, fairs and competitions were organized. The association was also a co-organizer of m.in. a plenary art-photographic „Artistically Turned” realized within the project „Together in Zamojszczyzna” financed from the European Social Fund, a meeting with a legal advisor „Be a conscious consumer”.

➤ **Stowarzyszenie „Bitwa pod Komarowem”**

The association was established in September 2006. The main initiator and idea creator is architect Pan Tomasz Dudek. The goal of the association is to care for, preserve and propagate the history related to the battle of Komarów and to popularize the cultural heritage of the Komarów land and region. The association has prepared many publications on the Polish cavalry, is engaged in the construction of the Cavalry and Artillery Monument, annually organizes anniversary events of the battle of Komarów coordinating cavalry shows at the battle site. At the initiative of the association, on the anniversary of the battle of Komarów – August 31, the Ministry of National Defense established the annual Holy Day of the Polish Cavalry.

➤ **Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Komarów–Osada „Razem”**

The association was established in 2011. The goal of the association is to carry out multi-directional actions in the area of development of rural areas of the Komarów–Osada gmina.

➤ **Stowarzyszenie „Społeczna Inicjatywa CIS”**

The main goal of the association is to carry out multi-directional actions in the area of preventing social exclusion and activating social-professional residents, and in particular initiatives in the area of people without employment and unemployed people, activities

wspomagająca rozwój przedsiębiorczości społecznej, promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej. Stowarzyszenie propaguje inicjatywy edukacyjno – zawodowe oraz wymiany doświadczeń. Podejmuje różnorodne działania na rzecz wspomagania rodzin przez różnego typu poradnictwo i doradztwo, organizowanie samopomocowych form rozwiązywania problemów społecznych, organizację czasu wolnego i aktywnego wypoczynku dla społeczności lokalnej.

➤ **Stowarzyszenie „W dobrej wierze”**

Misją stowarzyszenia działającego przy Warsztacie Terapii Zajęciowej w Wolicy Brzozowej jest wszechstronna pomoc osobom z niepełnosprawnością intelektualną, psychiczną i ruchową, ich rodzinom i opiekunom oraz integracja ze społecznością lokalną. Stowarzyszenie przygotowało m.in. projekt „Z podniesioną głową”, wprowadzający innowacyjne działania zapobiegające izolacji i marginalizacji osób z niepełnosprawnością oraz projekt „Gra w życie”, który obejmował zajęcia prowadzone w oparciu o innowacyjne metody terapeutyczno – treningowe. Wzięło w nim udział 15 uczestników Warsztatu Terapii Zajęciowej. Z inicjatywy stowarzyszenia uczestnicy Warsztatu wzięli również udział w grze terenowej „Bajkowym szlakiem”. Stowarzyszenie jest również współorganizatorem m.in. pikniku integracyjnego oraz Przeglądu Pieśni Religijnej Osób Niepełnosprawnych.

➤ **Stowarzyszenie LGD „Ziemia Zamojska”**

Gmina Komarów-Osada jest członkiem stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemia Zamojska” – organizacji zrzeszającej przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, która działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem ochrony, promocji środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno- kulturowych, rozwoju turystyki oraz popularyzacji i rozwoju produkcji wyrobów regionalnych. Jej Wiceprezesem jest Wójt Gminy Komarów –Osada Pani Wiesława Sieńkowska. LGD działa na obszarze siedmiu gmin wiejskich powiatu zamojskiego: Grabowiec, Komarów–Osada , Łabunie, Miączyn,

Stary Zamość, Sitno, Skierbieszów. Mieszkańcy gminy uczestniczą w wielu inicjatywach podejmowanych przez przedmiotowe stowarzyszenie m.in.:

- ✓ Warsztaty kulinarne pt. „Skarby kulinarne Ziemi Zamojskiej”
- ✓ Projekt „Gotowanie Atrakcją Regionu” realizowanym w partnerstwie z LGD „Nasze Roztocze”
- ✓ Konkurs fotograficzny „Ziemia Zamojska w obiektywie” – konkurs dla dzieci i młodzieży z terenu gmin objętych działaniem LGD
- ✓ Konkurs na ciasto i stroik wielkanocny

W ramach tego stowarzyszenia Gmina Komarów-Osada pozyskała środki na realizację m.in. niżej wymienionych projektów:

- ✓ **Remont i rozbudowa świetlicy wiejskiej w Wolicy Brzozowej**
- ✓ **Remont kapliczki przydrożnej w miejscowości Dub**
- ✓ **Gotujemy – dekorujemy - podajemy - szlakiem tradycji smaków i kultury Gminy Komarów-Osada w ramach szkoleń i warsztatów**
- ✓ **Orkiestra Dęta siła tradycji - Utworzenie i działalność Wielopokoleniowej Orkiestry Dętej** – projekt został uhonorowany II nagrodą w konkursie organizowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi „Przyjazna Wieś” w ramach działalności Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, na najlepszy projekt w zakresie infrastruktury zrealizowanej na terenach wiejskich przy wsparciu środków unijnych.
- ✓ **Zachować – Ubogacić – Promować - Kulturowanie zwyczajów i obrzędów dziedzictwa kulturowego gminy Komarów-Osada.**

Na terenie Gminy Komarów-Osada działa ponadto m.in.: **Stowarzyszenie „Dla Ciebie”**, które powstało w 2014 roku. Celem statutowym stowarzyszenia jest działanie na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i aktywizacji społeczno-zawodowej mieszkańców gminy Komarów-Osada. Stowarzyszenie zrealizowało projekt na doposażenie swojego biura.

2.4 GOSPODARKA I RYNEK PRACY

2.4.1 PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Na koniec 2014 r. na terenie Gminy Komarów-Osada zarejestrowanych było 255 podmiotów gospodarczych, co stanowiło 4% wszystkich podmiotów powiatu zamojskiego. W latach 2009-2014 na obszarze gminy zauważalny jest niewielki 3,6% -owy wzrost podmiotów gospodarczych, wpisanych do rejestru REGON.

Zgodnie z danymi GUS dominującą na terenie gminy grupą podmiotów gospodarki narodowej są te zaliczane do sektora prywatnego, które stanowią niemal 95% wszystkich podmiotów. W przedmiotowej grupie znaczną część, bo ponad 77% stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Jedynie 5% podmiotów działa w sektorze publicznym.

Tabela 22 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg form własności prowadzące działalność na terenie Gminy Komarów-Osada

Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	246	255	255	253	244	255
Sektor publiczny	12	12	12	12	13	13
Sektor prywatny, w tym:	234	243	243	241	231	242
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	190	197	196	193	182	188
Spółki handlowe	2	2	3	4	5	5
Spółdzielnie	3	3	3	3	3	3
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	21	22	22	22	22	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

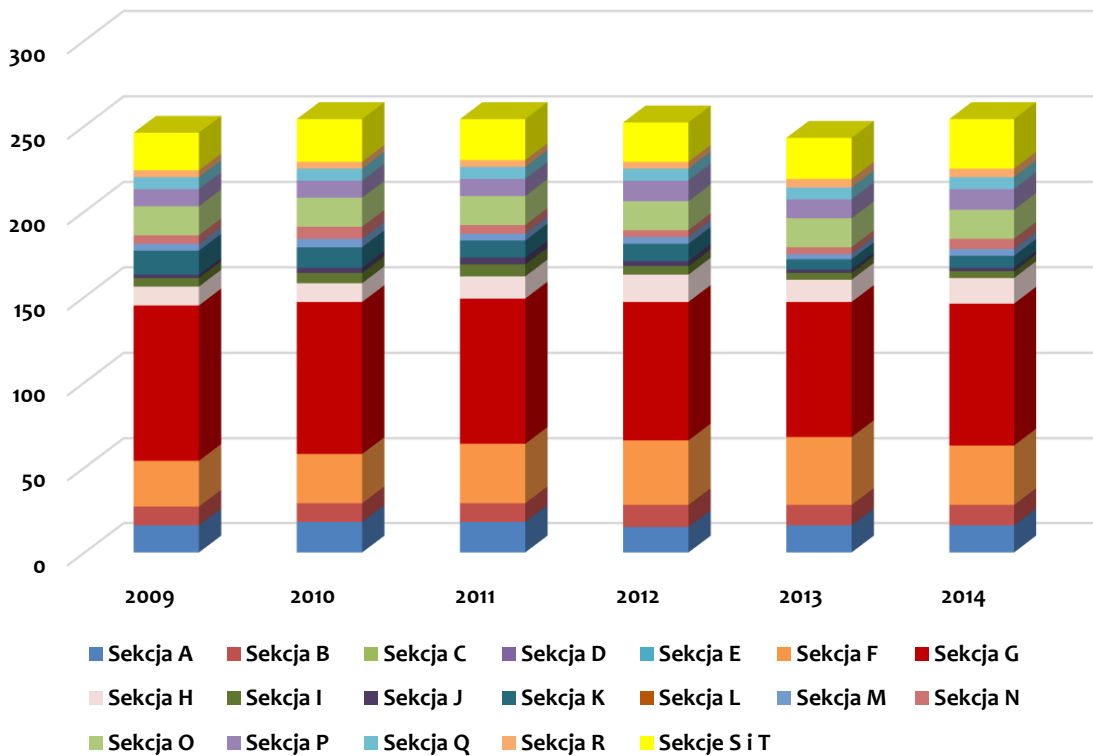
Przeprowadzona na podstawie danych BDL GUS analiza ilości podmiotów wg sekcji PKD na koniec 2014 r. wykazała, iż dominująca działalność gospodarcza na obszarze gminy to:

- ❖ Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, wyluczając motocykle (sekcja G) – 83 podmioty
- ❖ Budownictwo (sekcja F) – 35 podmiotów
- ❖ Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (sekcja SiT) – 29 podmiotów
- ❖ Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (sekcja O) – 17 podmiotów
- ❖ Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A) – 16 podmiotów
- ❖ Transport i gospodarka magazynowa (sekcja H) – 15 podmiotów
- ❖ Przetwórstwo przemysłowe (sekcja C) – 12 podmiotów
- ❖ Edukacja (sekcja P) – 12 podmiotów.

W 2014 r. na obszarze gminy najczęściej było przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób. Liczba zarejestrowanych mikroprzedsiębiorstw wynosiła 247 - stanowiły one niemal 97% wszystkich przedsiębiorstw w gminie. Kolejną pozycję zajmowały podmioty zatrudniające od 10 do 49 osób (małe przedsiębiorstwa) – 8 podmiotów, co stanowiło 3% wszystkich podmiotów gospodarczych. W gminie nie ma firm średnich (50-249 pracowników) i dużych, zatrudniających ponad 250 pracowników.

Wykres 16 Podmioty prowadzące działalność gospodarczą na terenie Gminy Komarów-Osada wg sekcji PKD 2007 w latach 2009-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Głównym ośrodkiem działalności gospodarczej jest miejscowość Komarów-Osada, w której znajduje się Urząd Gminy, 2 szkoły, Ośrodek Zdrowia i apteki, Samorządowy Ośrodek Kultury, sklepy spożywcze, tekstylne i przemysłowe.

Wskaźnik przedsiębiorczości (mierzony liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców) jest sporo niższy w porównaniu do wartości dla powiatu i województwa. Kształtuje się on na poziomie 482 przedsiębiorstwa na 10 tys. mieszkańców, dla powiatu – 582, a dla województwa – 767. Świadczy to o niskiej aktywności gospodarczej mieszkańców gminy poza sektorem rolniczym. Pozytywnym zjawiskiem jest jednak utrzymujący się dodatni bilans stosunku podmiotów nowo rejestrowanych do wyrejestrowywanych.

Tabela 23 Wybrane wskaźniki dot. podmiotów gospodarki narodowej w latach 2009-2014 na terenie Gminy Komarów-Osada

Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	453	472	476	474	458	482
Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	38	37	35	39	23	36
Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	29	26	39	30	32	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

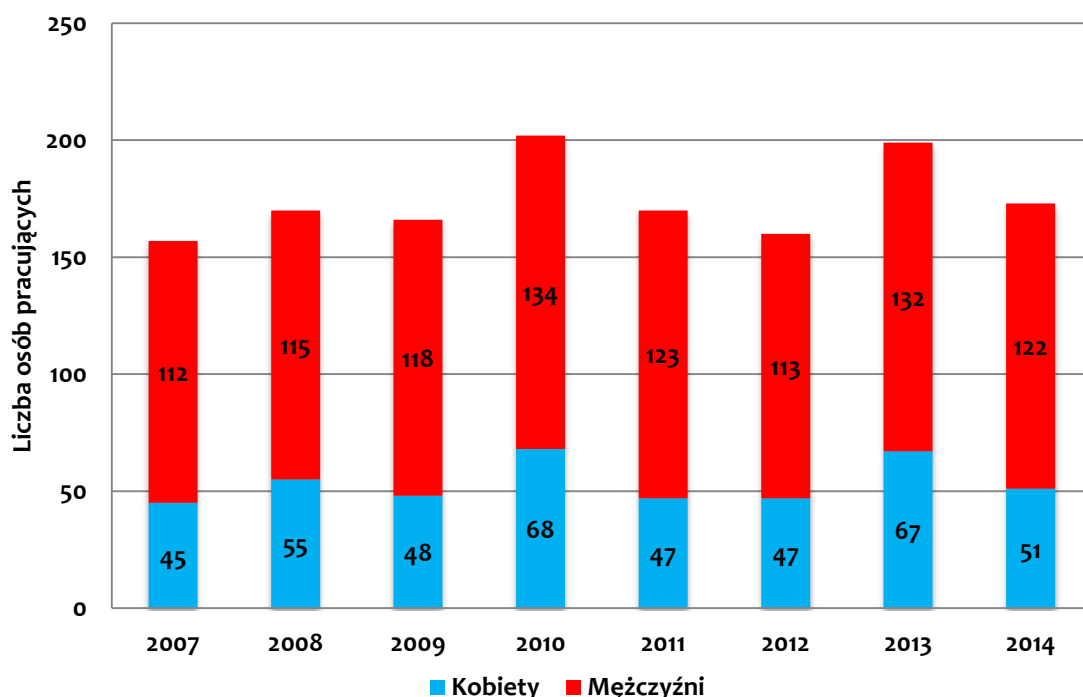
Znaczącym czynnikiem ograniczającym rozwój gminy jest niski poziom rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, która na przestrzeni ostatnich kilku lat wykazuje tendencje spadkowe. Poważnym ograniczeniem jest mała innowacyjność lokalnych podmiotów gospodarczych oraz niska skuteczność w pozyskiwaniu środków z programów współfinansowanych przez Unię Europejską. Ze wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 skorzystała zaledwie jedna firma z terenu gminy (tytuł projektu: „Wzrost konkurencyjności firmy MIGRO Marek Pilip poprzez modernizację zakładu produkcyjno-usługowego oraz zakup innowacyjnego parku maszynowego do produkcji wyrobów ze stali nierdzewnej”, beneficjent: Marek Pilip – MIGRO, wartość projektu: 2 644 004,47 zł, dofinansowanie UE 822 813,06 zł). Problemem jest także brak systemu zachęt dla rozwoju przedsiębiorczości i lokowania inwestycji zewnętrznych na terenie gminy.

2.4.2 POZAROLNICZY RYNEK PRACY

Jak podają statystyki GUS w Gminie Komarów-Osada na koniec 2014 r. były 173 osoby pracujące¹⁸, które stanowiły 1,8% wszystkich pracujących z terenu powiatu zamojskiego. Większą część osób pracujących stanowiły kobiety – 70,5%. Zatrudnieni mężczyźni stanowili zaledwie 29,5% ogólnej liczby pracujących. Analizując dane w tym zakresie z ostatnich 8 lat zauważalna jest fluktuacja liczby zatrudnionych z zauważalną na przestrzeni lat 2007-2014 r. tendencją spadkową. Oferowane na lokalnym rynku możliwości pracy nie są atrakcyjne dla ludności w wieku produkcyjnym, w związku z tym widoczna jest stopniowa migracja ludności w celach zarobkowych, zarówno do większych ośrodków miejskich, jak i innych krajów.

Wykres 17 Osoby pracujące w latach 2007-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

¹⁸ Liczba pracujących wg innego podziału niż PKD

Do największych pracodawców na terenie gminy należy zaliczyć:

1. Urząd Gminy Komarów-Osada – 25 pracowników stałych
2. Placówki oświatowe: 5 szkół podstawowych i 2 publiczne gimnazja – 68 pracowników (nauczyciele i obsługa)
3. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Komarowie-Osadle – 9 pracowników
4. Warsztat Terapii Zajęciowej w Komarowie-Osadle z siedzibą w Wolicy Brzozowej – 16 pracowników
5. Centrum Integracji Społecznej w Janówce Zachodniej – 7 pracowników
6. Powiatowy Bank Spółdzielczy w Zamościu, Oddział w Komarowie – 6 pracowników
7. Poczta Polska Urząd Pocztowy Komarów-Osada – 6 pracowników
8. Przychodnia Salmed Anna i Lech Sikora Sp. J. Poradnia Lekarza POZ , Komarów-Osada - 9 pracowników
9. Sklep spożywczo-przemysłowy Małgorzata Szymków, Komarów-Osada – 14 pracowników.

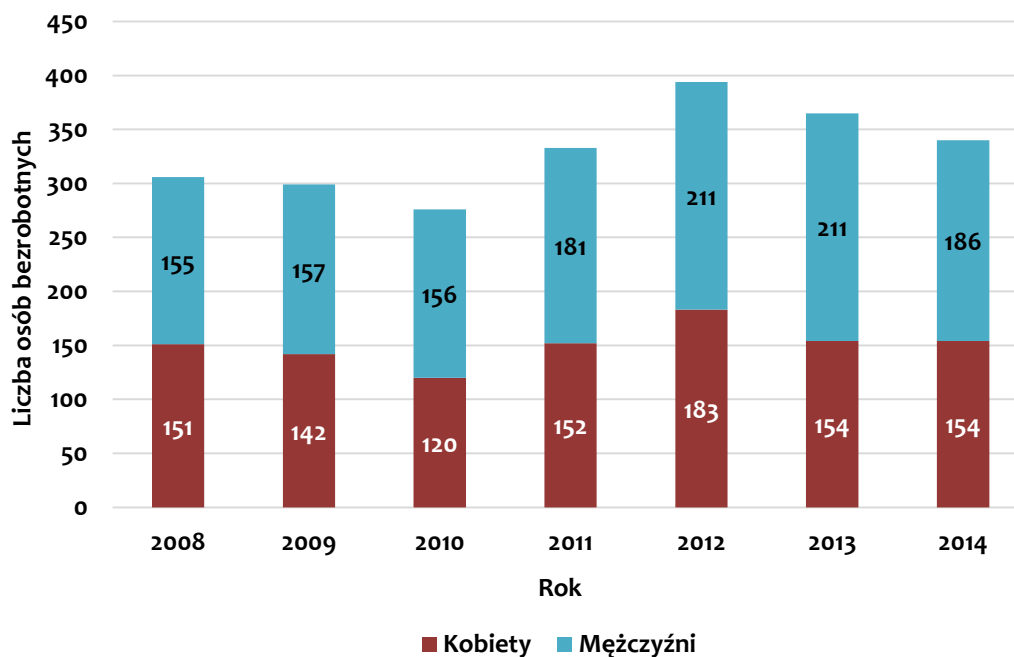
Zgodnie z danymi Powiatowego Urzędu Pracy w Zamościu (według stanu na koniec 2015 r.) w Gminie Komarów-Osada liczba zarejestrowanych bezrobotnych wyniosła 351 osób, z czego 46% stanowiły kobiety. Liczba bezrobotnych w gminie stanowiła około 3,4% wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie zamojskim oraz 0,32% bezrobotnych zarejestrowanych w całym województwie lubelskim. Wśród bezrobotnych z obszaru gminy jedynie 6 osób to bezrobotni zwolnieni z przyczyn zakładu pracy. Niekorzystnym zjawiskiem wśród bezrobotnych jest bardzo mała liczba osób, którym przysługuje prawo do zasiłku. Na koniec 2014 r. z prawa takiego mogło skorzystać zaledwie 16 osób, co stanowi około 4,6% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych z terenu gminy. Średnia ta jest niższa od średniej dla powiatu zamojskiego, która wyniosła 6,7% i jednocześnie niższa od średniej województwa lubelskiego, która kształtowała się na poziomie około 8,5%. Wśród ogólnej liczby bezrobotnych znajdowało się 88 osób

o statusie długotrwale bezrobotnych – pozostające bez zatrudnienia powyżej 24 miesięcy.

Z analizy dostępnych danych wynika, że liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne spada w okresie letnim oraz wiosenno-jesiennym. Ma to związek z popytem na pracowników w okresie tzw. prac sezonowych (prace w rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym i budownictwie). Należy jednak pamiętać, iż liczba zarejestrowanych bezrobotnych nie uwzględnia osób niezatrudnionych, zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy jako poszukujące pracy tj. posiadające gospodarstwa rolne powyżej 2 hektarów przeliczeniowych, renty inwalidzkie lub inne źródła dochodów.

Wykres 18 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie Gminy Komarów-Osada w latach 2008-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUP w Lublinie

W analizowanym okresie (2008-2015) liczba zarejestrowanych bezrobotnych z terenu gminy ulegała wahaniom. Pozytywnym zjawiskiem jest niemal 11%-owy spadek bezrobotnych w 2015 r. w stosunku do poziomu z 2012 r., kiedy to liczba osób bezrobotnych była najwyższa w przeciągu ostatnich 8 lat. Wiąże się to częściowo z rozwojem gospodarczym oraz tworzeniem prywatnych działalności.

Od 2013 r. na obszarze gminy funkcjonuje **Centrum Integracji Społecznej z siedzibą w Janówce Zachodniej**, utworzone Uchwałą Nr XXIV/142/13 Rady Gminy z dnia 22 marca 2013 roku. Siedzibą centrum jest budynek po byłej szkole w Janówce Zachodniej, który został gruntownie wyremontowany, włącznie z wymianą pokrycia dachowego, instalacji wodnej, kanalizacyjnej i elektrycznej, a także nową elewacją i zmianą układu pomieszczeń. Do dyspozycji uczestników jest m.in. dobrze wyposażona kuchnia z zapleczem, jadalnia, łazienki, magazyny i pomieszczenia na zajęcia rehabilitacyjne. Na remont obiektu oraz doposażenie pięciu warsztatów i pierwsze 3 miesiące funkcjonowania jednostki część środków finansowych przyznał Marszałek Województwa Lubelskiego. Centrum zatrudnia na stałe 7 osób. Oprócz tego na umowy zlecenia zatrudniany jest psycholog-terapeuta, doradca zawodowy oraz księgowa.

Głównym celem działania Centrum jest reintegracja zawodowa i społeczna osób dotkniętych wykluczeniem społecznym, które ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym. Centrum prowadzi działalność usługową ramach 4 warsztatów. Są to: warsztat remontowo-budowlany, rolno-ogrodniczy, pielęgnacji terenów zielonych i leśnych oraz warsztat gastronomiczny. Placówka realizuje swoje zadania poprzez:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych,
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższenie kwalifikacji zawodowych,
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą,
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi,
- działalność wytwórczą, handlową lub usługową.

W 2014 r. realizację „Indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego” rozpoczęło 30 osób. Główną kategorią były osoby długotrwale bezrobotne.

Zdjęcie 35 Wyremontowany budynek Centrum Integracji Społecznej

Źródło: <http://ias24.eu/>

Na spadek bezrobocia duży wpływ ma również migracja mieszkańców poza teren gminy - do większych miast i za granicę. Zjawisko bezrobocia niesie ze sobą liczne konsekwencje i problemy zarówno w wymiarze społecznym, jak i ekonomicznym, z którymi muszą borykać się władze gminy. Wymienić można chociażby postępujące zjawisko wykluczenia społecznego oraz dziedziczenia bezrobocia, rozwój patologii społecznych, wandalizm, bierność w podejmowaniu decyzji, niską kreatywność i aktywność społeczną. W wymiarze ekonomicznym mamy do czynienia z niską siłą nabywczą społeczności lokalnej, ubóstwem, obciążeniem opieki społecznej, brakiem środków na nowe inwestycje, degradacją gminnej przestrzeni.

Tabela 24 Struktura bezrobocia w Gminie Komarów-Osada na koniec 2015 r.

L.p.	Rok	Liczba bezrobotnych
1.	Bezrobotni ogółem	351
2.	Bezrobotni uprawnieni do zasiłku ogółem	16
3.	Bezrobotne kobiety z prawem do zasiłku	0
4.	Bezrobotni zwolnieni z winy zakładu pracy	6
5.	Bezrobotni powyżej 50 roku życia	52
6.	Bezrobotni do 30 roku życia	156
7.	Bezrobotni do 25 roku życia	81
8.	Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy do 1 m-ca	49
9.	Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 1 m-ca do 3 m-cy	61
10.	Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 3 m-cy do 6 m-cy	55
11.	Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 6 m-cy do 12 m-cy	46
12.	Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy od 12 m-cy do 24 m-cy	52
13.	Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy pow. 24 m-cy	88

Źródło: Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Zamościu

Zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Powiatowy Urząd Pracy w Zamościu wśród mieszkańców Gminy Komarów-Osada znaczną liczbę osób bezrobotnych stanowią osoby do 30 roku życia (ponad 44% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych). Wśród tej grupy, aż 52% to osoby między 25-30 rokiem życia.

Problem bezrobocia, a właściwie sposobów jego zmniejszania, będzie niewątpliwie jednym z ważniejszych wyzwań gminy przez następne lata. Celem minimum do którego należy dążyć jest osiągnięcie stopy bezrobocia na poziomie średnim dla województwa lubelskiego (stopa bezrobocia na koniec 2014 r. wyniosła 12,7%). W odniesieniu do samej aktywności społecznej należy zwrócić uwagę na działalność i rozwój organizacji pozarządowych funkcjonujących na terenie Gminy Komarów-Osada, które należy uznać za znaczne w stosunku do posiadanego potencjału demograficznego. Jest to

niewątpliwy atut w kontekście radzenia sobie z problemami przeciwdziałania bezrobociu oraz ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego.

2.4.3 ROLNICTWO I LEŚNICTWO

Komarów-Osada jest gminą rolniczą, w związku z tym rolnictwo stanowi jeden z najważniejszych działów gospodarki. Gmina jest zaliczana do gmin o dobrych walorach przestrzeni rolniczej. Dysponuje bardzo dobrymi i dobrymi warunkami glebowymi. Również rzeźba terenu, jak i stosunki wodne są dla produkcji rolnej bardzo korzystne. Zgodnie ze „Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030 r.) wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej w województwie lubelskim wyniósł 74,1 pkt. (w kraju 66,6 pkt.) i jest jednym z najwyższych w Polsce (po województwach opolskim i dolnośląskim). Obszar Gminy Komarów-Osada zaliczany jest pod względem wartości wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej jako dobry. Wartość wskaźnika wynosi 81,9 pkt. i jest znacznie wyższa od wartości dla województwa lubelskiego i kraju. Wskaźnik ten jest syntetyczną oceną jakości gruntów ornych, użytków zielonych, agroklimatu, rzeźby terenu i warunków wodnych w obrębie gminy.

Zdecydowana większość powierzchni gminy, bo aż 86,5%, wykorzystywana jest jako użytki rolne (10 626 ha). Ponad 78% powierzchni użytków rolnych zajmują grunty orne, ok. 20% łąki i pastwiska, natomiast tylko 1,2% stanowią sady. Powierzchnia gruntów leśnych wynosi 894 ha, co stanowi niewiele ponad 7% całej powierzchni gminy.

Tabela 25 Struktura gruntów w Gminie Komarów-Osada

Tereny mieszaniowe [ha]	Użytki rolne			Lasy i grunty leśne [ha]	Pozostałe grunty [ha]	Powierzchnia ogółem [ha]
	Grunty orne [ha]	Sady [ha]	Łąki i pastwiska [ha]			
291	8 337	128	2 161	894	468	12 279

Źródło: Dane Urzędu Gminy Komarów-Osada

Występujące na obszarze gminy gleby charakteryzują się bardzo dobrą żyznością. Na różnorodność typów i rodzajów gleb wpłynęło duże zróżnicowanie terenu gminy w budowie geologicznej i ukształtowaniu powierzchni. Znajdują się tutaj głównie gleby brunatne (największa powierzchnia), brunatne wyługowane i kwaśne, brunatne deluwialne, rędziny oraz czarnoziemy właściwe. Potwierdzeniem wysokiej jakości gleb jest znaczny udział wysokich klas bonitacyjnych. Przeważają klasy III, IV oraz I i II, występuje również klasa V i śladowe ilości klasy VI. Występujące kompleksy glebowo-rolnicze to: pszenno bardzo dobry, pszenno dobry z minimalnym udziałem kompleksu pszenno żytniego.

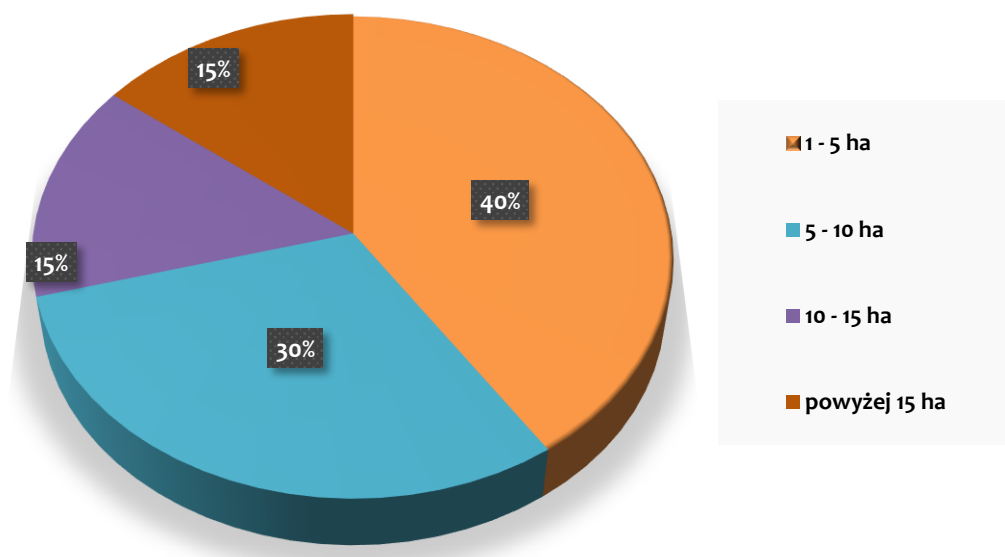
Do najbardziej żyznych gleb w obszarze gminy należą czarnoziemy występujące niewielkimi płatami w miejscowościach: Janówka, Księżostany, Zubowice i Kraczew. Z piasków słabogliniastych wytworzyły się gleby bielcowe -występujące w rejonie wsi: Swaryczów i Tuczapy oraz wyspowo w rejonie wsi Krzywystok-Kolonia - wytworzone z piasków gliniastych mocnych. W dolinie Sieniochy i dolinach bocznych oraz zagłębieniach terenu występują gleby hydrogeniczne torfowe, mułowo-torfowe torfowo-mułowe. Większość z nich charakteryzuje się dość wysokim poziomem wód gruntowych. Są przeważnie zagospodarowane jako trwałe użytki zielone.

Zgodnie z danymi z 2010r. (rok ostatniego przeprowadzonego Powszechnego Spisu Rolnego) na terenie gminy znajdowało się 1 347 indywidualnych gospodarstw rolnych, w tym:

- + 381 indywidualnych gospodarstw rolnych od 1 ha do 5 ha,
- + 285 indywidualnych gospodarstw rolnych od 5 ha do 10 ha,
- + 137 indywidualnych gospodarstw rolnych od 10 ha do 15 ha,
- + 137 indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 15 ha.

Wykres 19 Struktura gospodarstw w Gminie Komarów-Osada wg powierzchni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Produkcja roślinna jest wiodącym kierunkiem działalności rolniczej. Powierzchnia zasiewów na terenie gminy wynosiła w 2010 r. 6 831,01 ha. Wśród upraw na terenie Gminy Komarów-Osada dominują uprawy zbóż (5 074,48 ha), które stanowią ponad 74% powierzchni zasiewów ogółem, w tym znaczna część to uprawy pszenicy (3 372,79 ha) oraz jęczmienia (1 372,28 ha). W dalszej kolejności charakterystycznymi uprawami są uprawy przemysłowe (989,93 ha), buraki cukrowe (645 ha), w mniejszym stopniu rzepak i rzepik (337,8 ha), warzywa gruntowe (182,5 ha).

Produkcja zwierzęca jest kierunkiem towarzyszącym produkcji roślinnej. W hodowli zwierząt przeważa chów drobiu (565 gospodarstw, 89 832 sztuk

drobiu). Na drugim miejscu ilościowo plasuje się hodowla trzody chlewnej (139 gospodarstw, 3 423 sztuk zwierząt). W mniejszej ilości jest to hodowla bydła (488 gospodarstw, 3 081 sztuk zwierząt) oraz w stosunkowo niewielkiej ilości koni (73 gospodarstwa, 142 sztuki zwierząt). Pogłowie zwierząt w sztukach dużych na terenie gminy wynosi 4 104.

Gospodarka rolna mimo licznych inwestycji oraz nowych technologii nie gwarantuje mieszkańcom gminy znaczących dochodów. Istotny wpływ na rozwój gospodarki rolnej ma też migracja młodych osób do innych regionów w poszukiwaniu zatrudnienia, co sprawia, że właścicielami gospodarstw często zostają starzejący się rolnicy, dotknięci pogarszającym się stanem zdrowia, bez większych perspektyw na wzmocnienie produkcji rolnej oraz wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie. Szansą na rozwój są gospodarstwa specjalizujące się w zdrowej, ekologicznej żywności oraz przetwórstwie tej żywności. W najbliższych latach należy dążyć do dalszego rozwoju sieci gospodarstw ekologicznych i tworzenia sieci dystrybucji i zbytu dla wytwarzanych produktów ekologicznych.

Lesistość terenu wynosi 8%, co stanowi znacznie niższą wartość niż średnia dla powiatu zamojskiego – 38,7% i średnia województwa lubelskiego - 23,2%. W większości (ok. 54% ogólnej powierzchni) lasy w gminie Komarów-Osada są własnością prywatną. Największe kompleksy lasów prywatnych znajdują się na terenach wsi: Komarów-Wieś, Zubowice, Wolica Brzozowa, Janówka. Lasy państwowe o pow. 385,5ha zarządzane są przez Nadleśnictwo Tomaszów Lubelski. Na tę powierzchnię składają się 4 podstawowe kompleksy leśne: Dub, Śniatycze, Zubowice oraz Sosnowa-Dębowa. Zwarte kompleksy leśne w południowej części gminy to; bór mieszany świeży i las mieszany świeży, charakteryzujące się przewagą sosny. Występuje tu także dąb, wiąz i buk. Drzewostan bardziej zróżnicowany występuje w mniejszych kompleksach leśnych.

2.4.4 TURYSTYKA

Piękne walory przyrodnicze, krajobrazowe, ciekawa i niebanalna zabudowa oraz bogata historia ziem komarowskich czynią je miejscem szalenie atrakcyjnym pod względem turystycznym i rekreacyjnym w skali województwa lubelskiego. Jedną ze wspomnianych atrakcji gminy są malownicze krajobrazy, zmieniające się wraz z nastaniem kolejnych pór roku, które tworzą charakterystyczne dla danego okresu pejzaże.

Zdjęcie 36, Zdjęcie 37 Komarowskie pejzaże

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada”

Dodatkową atrakcją dla turystów są wąwozy lessowe. Te w Księżostanach porasta naturalna buczyna karpacka ze starodrzewem bukowym. We wsi Księżostany występują także źródła wód, których walory cenią sobie lokalni mieszkańcy. Wart uwagi jest również przepiękny zespół stawów wodnych we wsi Dub, położony nieopodal niewielkiego kompleksu leśnego.

Zdjęcie 38 Wąwóz lessowy

Źródło: Album „Gmina Komarów–Osada”

Nieskażone środowisko, walory krajobrazowe oraz różnorodność fauny i flory zdecydowały o objęciu części terenu gminy ochroną w ramach sieci obszarów Natura 2000. Dolina Sieniochy to jeden z najpiękniejszych w Polsce kompleksów bogatych florystycznie łąk trzęś licowych. Z kolei Ostoja Tyszowiecka to miejsce bytowania rzadkich gatunków ptaków jak: derkacz, dubelt i dzierzba gąsiorek.

Atrakcyjna lokalizacja na stokach wierzchołków miejscowości Kraczew, Sosnowa-Dębowa, Księżostany i Księżostany-Kolonia to idealne miejsce do organizowania różnych form wypoczynku i rekreacji: wycieczek rowerowych lub pieszych, nordicwalkingu. We wsi Krzywystok-Kolonia mieści się Terenowa

Szkoła Jazdy, oferująca naukę jazdy konnej oraz terenowe wyjazdy konne, połączone ze zwiedzaniem okolic Komarowa.

Na atrakcyjność turystyczną obszaru, oprócz niewątpliwych walorów przyrodniczych, składają się również dziedzictwo kulturowe. Właściwie utrzymane, estetycznie zagospodarowane i eksponowane walory kulturowe są z jednej strony wyrazem dumy, ale i szacunku, troski mieszkańców tych terenów o własne dziedzictwo. Oprócz zabytkowych zespołów kościelnych, ciekawym atutem dla turystów mogą być charakterystyczne zabudowy wiejskie z nieodłącznymi przydrożnymi kapliczkami - świadectwem chrześcijańskiego rodowodu oraz pamiątkami o wydzwiku historycznym i patriotycznym.

Najbardziej znanym wydarzeniem w historii Gminy Komarów-Osada jest bitwa z 1920 r., znana jako ostatnia wielka bitwa z użyciem konnicy. Wojsko polskie pod dowództwem pułkownika Juliusza Rómla pokonało armię konną Siemiona Budionnego. Bitwa rozegrała się na polach Wolicy Śniatyckiej, gdzie dziś znajduje się kurhan i groby poległych ułanów. Co roku odbywają się tu uroczyste obchody rocznicowe Bitwy pod Komarowem. Warto dodać, że również w tym miejscu kręcone były sceny batalistyczne do filmu "1920 - Bitwa Warszawska" Jerzego Hoffmana, a w 2015 r. na polach Wolicy Śniatyckiej Bogusław Wołoszański i Przemysław Bednarczyk realizowali widowisko filmowe „National Geographic Channel” i „Sensacje XX Wieku”.

Zdjęcie 39 Plakat informacyjny

Źródło: <https://www.lublin112.pl>

Tereny gminy mogą przyciągnąć do Komarowa pasjonatów kultury antycznej, bowiem obszar gminy zamieszkiwali niegdyś Goci - związek plemion pochodzenia germańskiego. Gmina Komarów-Osada razem z dziewięcioma innymi gminami, dla których wspólnym mianownikiem jest dziedzictwo kulturowe Gotów, z okresu II-IV wieku, uczestniczy w dużym projekcie historyczno - turystycznym Gotania.

Zdjęcie 40 Zdjęcie 41 Międzynarodowy Festiwal Kultury Antycznej Gotania (2013)

Źródło: <http://polskaprowincja.pl/> - zdj. W. Maluga

Na terenie gminy nie ma punktu informacji turystycznej. Funkcję informacyjno-promocyjną pełni wydany album „Gmina Komarów-Osada”, pozwalający lepiej poznać jej walory. Przewodnik na ponad dwustu stronach opisuje m.in. historię, zabytki, atrakcje turystyczne, a także kulturę i tradycje mieszkańców gminy.

Walory krajobrazowo – przyrodnicze predysponują gminę do rozwoju turystyki aktywnej i agroturystyki, jednak na chwilę obecną w gminie nie ma rozwiniętej bazy noclegowo - gastronomicznej. Nakładów wymaga także rozbudowa podstawowej infrastruktury do obsługi turystów (budowa ścieżek turystycznych, miejsc biwakowych, renowacja i oznaczanie obiektów oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie). Szersze działania, w tym projekty inwestycyjne stymulujące ten sektor, wymagają zaangażowania wszystkich podmiotów lokalnej sceny (samorząd, edukacja, biznes, organizacje pozarządowe).

2.5 JAKOŚĆ RZĄDZENIA

Zarządzanie strategiczne w gminie, czyli kompleksowy sposób podejścia do gospodarczych szans i wyzwań poprzez formułowanie celów i wprowadzanie ich w życie¹⁹, odbywa się w wyniku realizacji różnego rodzaju programów i strategii.

Jakość rządzenia jest pojęciem niezwykle szerokim. Dotyczy ona wielu aspektów życia społecznego i gospodarczego gminy. Na potrzeby przedmiotowego dokumentu skoncentrowano się przede wszystkim na praktyce planowania strategicznego oraz jej realizacji, działaniach promocyjnych, a także jakości i kompetencji zatrudnionej kadry urzędniczej.

2.5.1 JAKOŚĆ KADR

Samorząd terytorialny funkcjonuje w oparciu o ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 1515 z późn. zm.), w której m.in. zostały określone zadania gminy. Ustrój gminy został uregulowany w Statucie Gminy Komarów-Osada, natomiast organizacja i zasady funkcjonowania Urzędu Gminy Komarów-Osada określone zostały w Regulaminie organizacyjnym. Struktura organizacyjna urzędu dostosowana jest zarówno do wymagań narzuconych ustawą, jak również do obecnych uwarunkowań rozwojowych.

Gmina Komarów-Osada posiada swój herb, flagę i pieczęć. Na herbie znajduje się św. Jerzy z włócznią na koniu zabijający smoka. Flaga składa się z trzech kolorowych pasów: górnego żółtego (o szerokości 1/5 płata), środkowego białego (o szerokości 3/5 płata) z herbem Gminy Komarów-Osada w części od drzewca oraz pasa dolnego czerwonego (o szerokości 1/5 płata). Pieczęć przedstawia godło herbu gminy tj. bez tarczy oraz legendę: + GMINA + KOMARÓW-OSADA. Herb, flaga oraz pieczęć zostały przyjęte, po uzyskaniu pozytywnej opinii Ministra Spraw Wewnętrznych

¹⁹ R.W. Griffin, „Podstawy zarządzania organizacjami”, wyd. PWN, Warszawa 2005

i Administracji, przez Radę Gminy Komarów–Osada , uchwałą Nr XVII/110/08 dnia 18 lipca 2008 roku.

Rysunek 2 Herb, flaga i pieczęć Gminy Komarów-Osada

Źródło: Urząd Gminy Komarów-Osada

Umiejętne planowanie i zarządzanie strategiczne przez władze lokalne ma zapewnić gospodarność, efektywność i skuteczność organizacji sektora publicznego, podnieść poziom świadczonych usług i dopasować je do zmieniających się potrzeb społecznych oraz złożonych uwarunkowań zewnętrznych.

Duży wpływ na jakość zarządzania ma kadra pracownicza zatrudniona w Urzędzie Gminy Komarów-Osada oraz gminnych jednostkach organizacyjnych. Charakteryzuje się ona wysokim poziomem merytorycznym. Znaczna część pracowników posiada specjalistyczne wykształcenie, wsparte dodatkowymi kursami i szkoleniami. W Urzędzie Gminy zatrudnionych jest 25 pracowników stałych, z czego 44% pracowników posiada wykształcenie wyższe, 28% średnie, a 28% zawodowe – pracownicy zatrudnieni na stanowiskach nieurzędniczych.

Jakość rządzenia można ocenić również przez pryzmat uchwalonych i zaskarżonych aktów prawnych i administracyjnych przez organy nadzorcze, m. in. Wojewodę, RIO, SKO. Według danych Urzędu Gminy Komarów–Osada w 2014 roku zostało uchwalone 45 uchwał, z czego niewielki procent, bo zaledwie 2,2% zostało uchylonych.

Zdjęcie 42 Budynek Urzędu Gminy Komarów-Osada

Źródło: <http://polskaprowincja.pl/> - zdj. W. Maluga

Administracja jest otwarta na podejmowanie innowacyjnych działań, zbiera niezbędne informacje na temat przedsiębiorstw działających na terenie gminy, ich potrzeb oraz wspiera ich działania. Pracownicy Urzędu Gminy Komarów-Osada w profesjonalny i kompetentny sposób świadczą usługi w ramach zleconych zadań samorządowych. Ich wiedza i umiejętności współtworzą działania i inicjatywy na rzecz rozwoju gminy, co stanowi kapitał przynoszący widoczne rezultaty. Skuteczność pracowników w aplikowaniu i pozyskiwaniu funduszy unijnych z programów krajowych i regionalnych jest konsekwencją wieloletnich doświadczeń w tej dziedzinie. Skala

podejmowanych przez samorządowców działań i odpowiedzialność w inwestowaniu sprawiają, że poziom życia w gminie oraz poziom usług publicznych systematycznie wzrastają.

Gmina Komarów-Osada znalazła się w opublikowanym w piśmie „Wspólnota” rankingu wykorzystania środków unijnych w latach 2004-2014 przez samorządy. Ranking tworzono w oparciu o wartość pozyskanych funduszy unijnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca w całym okresie 2004-2014. Sklasyfikowano 1566 z 2479 polskich gmin. Gmina Komarów-Osada zajęła wśród nich 590. lokatę, z kwotą 1599,20 (w zł per capita uwzględniając inflację – w cenach stałych 2014)²⁰. W poprzedniej edycji tego rankingu, za okres 2011-2013, gmina również miała wysoką – 290. lokatę.

O wysokiej jakości funkcjonowania administracji świadczą nagrody i wyróżniania przyznane samorządowi, w tym:

- ✓ 2011 r. – **wyróżnienie dla Gminy Komarów-Osada w Konkursie Akademii Integracji Społecznej** za projekt "Młodzieżowy Zespół Ludowy "Tęczowa Kraina" animatorem integracji społeczności lokalnej" - wyróżnienie mianem Dobrej Praktyki na rzecz integracji społecznej i walki z wykluczeniem społecznym, konkurs organizowany przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- ✓ 2013 r. – **dyplom w ramach III edycji konkursu Zdrowa Gmina** za prowadzenie działań na rzecz zwiększenia frekwencji zgłaszających się na badania profilaktyczne ukierunkowane na rzecz wczesnego wykrywania raka piersi, raka szyjki macicy i raka jelita grubego, organizowanego przez Polską Unię Onkologii
- ✓ lata 2011, 2012, 2013 - Gmina Komarów-Osada została wyróżniona trzykrotnie **statuetką „Samorząd przyjazny oświacie i jej pracownikom”** przyznawaną przez Związek Nauczycielstwa Polskiego Zarząd Okręgu Lubelskiego

²⁰ [http://www.firlej.pl/pliki/Ranking - Fundusze europejskie.pdf](http://www.firlej.pl/pliki/Ranking_-_Fundusze_europejskie.pdf)

- ✓ 2015 r. - Gmina Komarów-Osada została wyróżniona **dyplomem specjalnym, w ramach Rankingu ZNP „Samorząd przyjazny oświacie i jej pracownikom”** za trzykrotnie uzyskany tytuł „Samorząd przyjazny oświacie i jej pracownikom”. Wyróżnienie jest wynikiem skutecznych działań na rzecz oświaty, podejmowanych przez władze samorządowe.
- ✓ 2012 r. - **W konkursie „Przyjazna Wieś” w etapie regionalnym, III miejsce** w kategorii na najlepszy projekt w zakresie infrastruktury technicznej zrealizowany na terenach wiejskich przy wsparciu środków unijnych otrzymał projekt Gminy Komarów-Osada Remont świetlicy wiejskiej w Komarowie-Wsi wraz zagospodarowaniem terenu zrealizowany w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 w Działaniu 313, 322, 323 Odnowa i rozwój wsi.
- ✓ 2014 r. - **W konkursie „Przyjazna Wieś” w etapie regionalnym, II miejsce w kategorii** na najlepszy projekt w zakresie infrastruktury społecznej zrealizowany na terenach wiejskich przy wsparciu środków unijnych otrzymał projekt Gminy Komarów-Osada "Orkiestra Dęta siła tradycji - Utworzenie i działalność Wielopokoleniowej Orkiestry Dętej", zrealizowany w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 w Działaniu 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla małych projektów.
- ✓ 2014 r. - Wójt Gminy Komarów-Osada otrzymała **wyróżnienie w ogólnopolskim konkursie dla Wójtów i Burmistrzów Liderów Lokalnej Społeczności**. Organizatorami konkursu byli wydawca miesięcznika "Forbes" Ringier Axel Springer Polska i Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, które w ten sposób doceniają wybitnych liderów samorządowych, potrafiących nie tylko sprawnie zarządzać swoją gminą, ale także realizować najlepsze praktyki szeroko rozumianego przywództwa samorządowego.

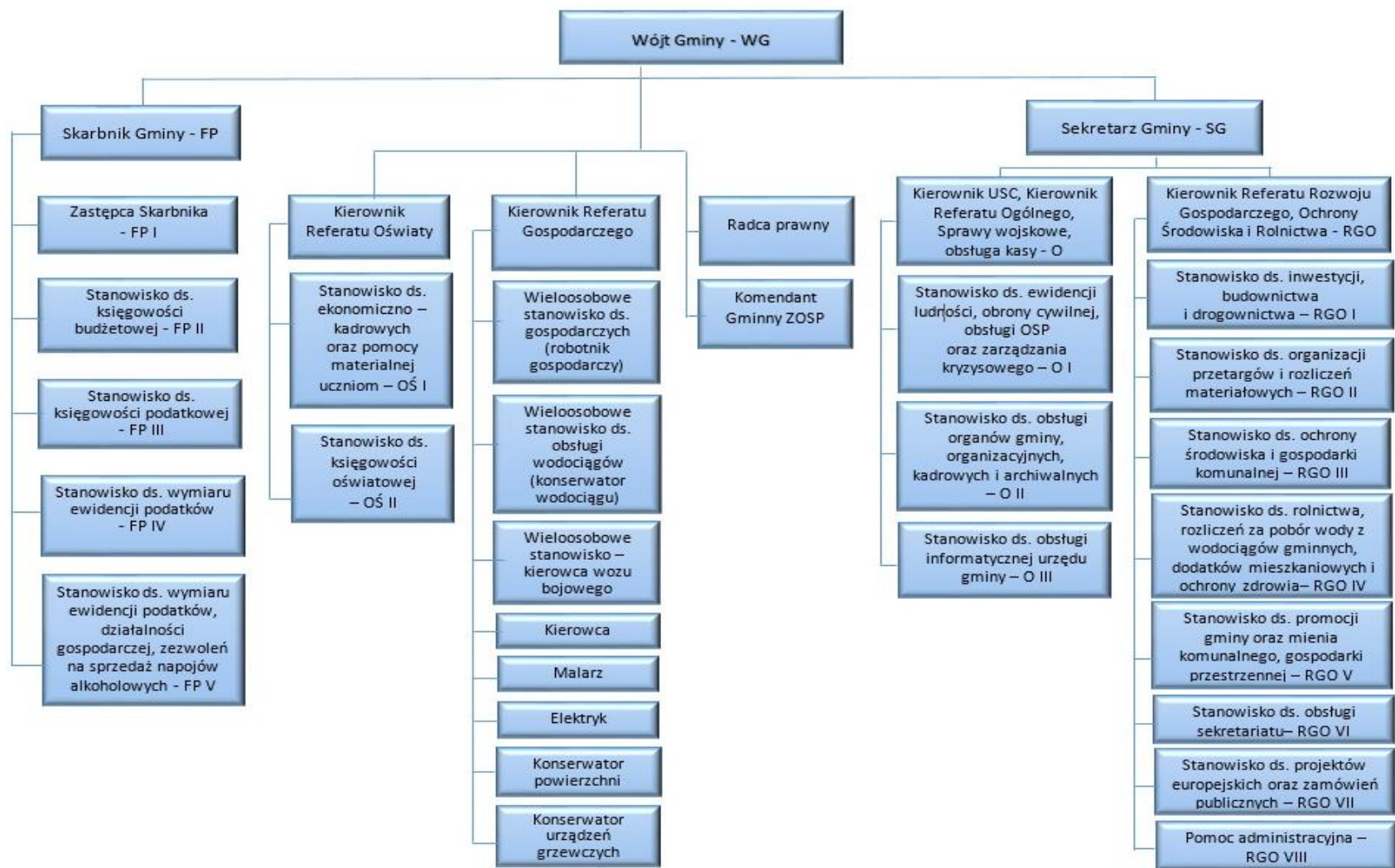
W odniesieniu do nowego okresu programowania 2014-2020 dotychczasowe doświadczenie pracowników Urzędu Gminy w pozyskiwaniu

środków zewnętrznych jest niewątpliwie ważną kwestią. Stałe podnoszenie kwalifikacji przyczyni się do zdobywania szerszej wiedzy z dziedzin, jakimi zajmują się oni w codziennej pracy, a także podniesienia standardu obsługi klienta, zgodnego z praktyką stosowaną w krajach Unii Europejskiej.

Rysunek 3 Struktura organizacyjna Urzędu Gminy Komarów-Osada

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Komarów-Osada

2.5.2 ZDOLNOŚCI INWESTYCYJNE GMINY

Istotnym czynnikiem warunkującym możliwości rozwojowe gminy jest wysokość osiągniętych przez nią wpływów budżetowych. Składają się na nie różnego rodzaju subwencje i dotacje oraz dochody własne (podatki i opłaty lokalne). Przez dochody bieżące rozumie się dochody budżetowe niebędące dochodami majątkowymi, do których zalicza się: dotacje i środki przeznaczone na inwestycje, dochody ze sprzedaży majątku oraz dochody z tytułu przekształcania prawa użytkowania wieczystego w prawo własności. Wśród wydatków można wyróżnić przede wszystkim wydatki bieżące i inwestycyjne.

Zdolność Gminy Komarów-Osada do inwestowania uzależniona jest głównie od struktury wydatków i dochodów budżetowych. Im wyższy dodatni bilans, tym większa liczba wolnych środków, które można przeznaczyć na inwestycję.

Sytuację budżetową z ostatnich lat cechuje wzrost dochodów i wydatków. Na przestrzeni analizowanego okresu, jedynie w 2012 r. Gmina Komarów-Osada osiągnęła równowagę budżetową, warunkowaną znaczną różnicą pomiędzy wysokością dochodów i wydatków. W analizowanym okresie najwyższy poziom deficytu budżetowego był w 2010 r.

Analizując strukturę budżetu należy stwierdzić, iż największym źródłem wpływów własnych dla gminy jest podatek rolny. Również na wysokim poziomie kształtują się wpływy z podatku od nieruchomości. Zauważalna jest wyraźna tendencja wzrostowa we wpływach z obu tych źródeł. Na przestrzeni ujętych zestawieniu lat dochody gminy wzrosły o ponad 24%, natomiast wydatki o 34%. Jeżeli chodzi o wydatki, to przeważającą ich część stanowią wydatki bieżące (ponad 78% wszystkich wydatków). Na przestrzeni analizowanego okresu wzrosły one o 27%. Natomiast poziom wydatków majątkowych charakteryzuje się dużą zmiennością. Największy ich poziom był w 2011 r., kiedy to wyniósł ponad 8,8 mln złotych.

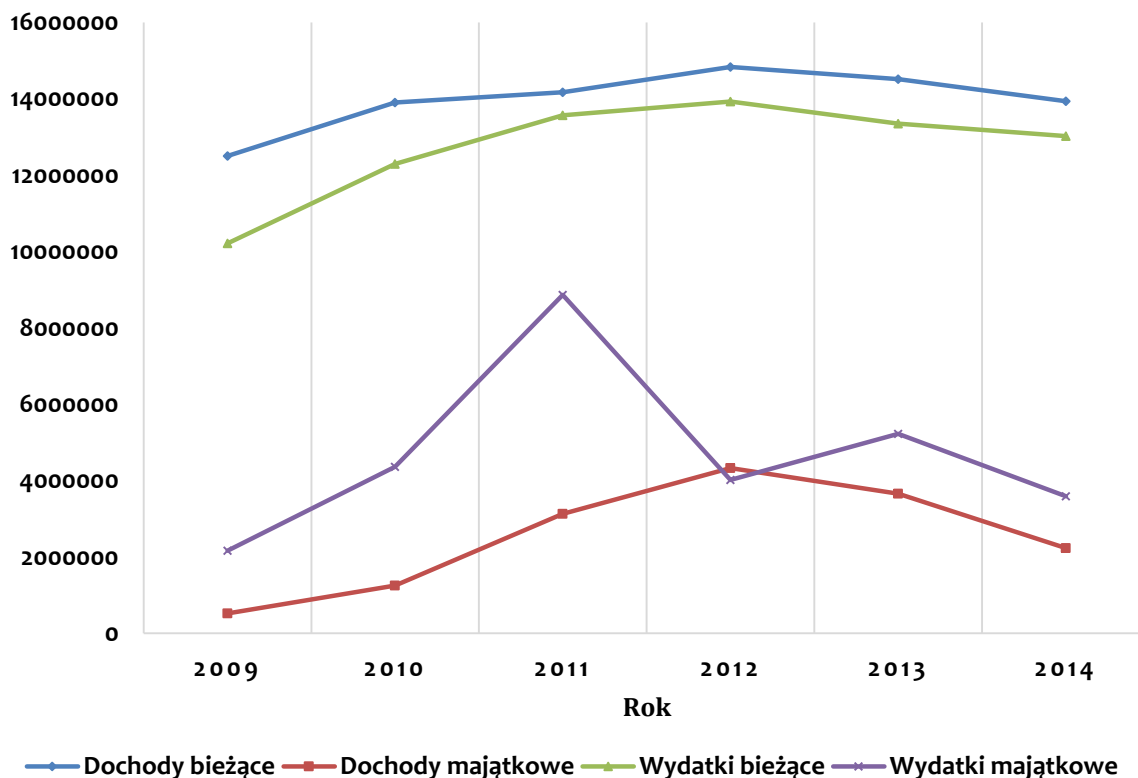
Tabela 26 Analiza sytuacji finansowej Gminy Komarów-Osada w latach 2009-2014

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Podatki i opłaty lokalne, w tym:	1 808 087,39	1 939 703,18	2 008 166,91	2 532 629,55	2 735 144,64	3 098 291,47
podatek rolny	732 806,71	728 799,98	734 330,27	1 068 316,29	1 130 137,19	1 134 505,81
podatek od nieruchomości	415 638,00	523 059,68	400 795,53	486 975,53	521 635,77	841 497,38
podatek leśny	22 716,89	20 839,93	23 540,81	30 737,82	33 915,47	33 454,56
podatek od środków transportowych	22 915,03	15 851,00	19 401,00	22 829,00	27 811,00	22 518,00
podatek od osób prawnych prowadzących działalność gospodarczą	3 570,92	3 712,77	2 356,40	3 856,52	4 720,33	3 432,77
Podatek dochodowy od osób fizycznych	553 088,00	582 758,00	762 677,00	844 854,00	944 654,00	1 005 422,00
Dotacje celowe z budżetu państwa i UE	3 512 108,74	5 299 984,51	7 471 369,30	8 667 712,56	7 632 486,41	5 703 871,71
Subwencja ogólna	7 063 029,00	7 059 604,00	6 775 628,00	7 278 050,00	6 859 166,00	6 350 323,00
Inne dochody	639 885,60	854 060,65	1 038 017,23	683 264,85	941 655,04	1 009 717,19
Dochody bieżące	12 505 710,73	13 904 015,99	14 166 924,28	14 837 026,53	14 513 520,79	13 936 306,91
Dochody majątkowe	517 400,00	1 249 336,35	3 126 256,96	4 324 630,43	3 654 931,00	2 225 896,46
Razem dochody	13 023 110,73	15 153 352,34	17 293 181,24	19 161 656,96	18 168 451,79	16 162 203,37
Wydatki bieżące	10 214 089,70	12 295 836,03	13 567 041,54	13 924 272,84	13 352 539,15	13 020 848,01
Wydatki majątkowe	2 159 974,69	4 359 254,00	8 866 293,11	4 015 737,44	5 224 867,05	3 585 682,99
Razem wydatki	12 374 064,39	16 655 090,03	22 433 334,65	17 940 010,28	18 577 406,2	16 606 531,00
Różnica między dochodami i wydatkami	-649 046,34	-1 501 737,69	-514 0153,21	1 221 646,68	-408 954,41	-444 327,63
Nadwyżka operacyjna	2 291 621,03	1 608 179,96	599 882,74	912 753,69	1 160 981,64	915 458,9

Źródło: Dane Urzędu Gminy Komarów-Osada

Wykres 20 Wydatki i dochody Gminy Komarów-Osada na przestrzeni lat 2009-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Komarów-Osada

W poniższej tabeli przedstawiono wydatki inwestycyjne Gminy Komarów-Osada w latach 2008-2014.

Tabela 27 Wydatki na działania inwestycyjne w Gminie Komarów-Osada w latach 2008-2014

L.p.	ROK	Kwota wydatków inwestycyjnych (PLN)
1.	2008	2 931 272,78
2.	2009	2 159 974,69
3.	2010	4 359 254,00
4.	2011	3 126 256,96
5.	2012	4 324 630,43
6.	2013	3 654 931,00
7.	2014	2 225 896,46

Źródło: dane Urzędu Gminy Komarów-Osada

Nadwyżka operacyjna, stanowiąca dodatnią różnicę pomiędzy dochodami i wydatkami bieżącymi, to podstawowy czynnik mający wpływ na

zdolności inwestycyjną jednostki samorządu terytorialnego. Im jest ona wyższa, tym większa ilość wolnych środków, które mogą być przeznaczane na inwestycje. Przez dochody bieżące rozumie się dochody budżetowe niebędące dochodami majątkowymi, do których zalicza się: dotacje i środki przeznaczane na inwestycje, dochody ze sprzedaży majątku oraz dochody z tytułu przekształcania prawa użytkowania wieczystego w prawo własności. Natomiast na wydatki bieżące składają się wydatki budżetowe niebędące wydatkami majątkowymi, do których zalicza się: wydatki na inwestycje i zakupy inwestycyjne, zakup i objęcie akcji i udziałów, wniesienie udziałów do spółek prawa handlowego. Na przestrzeni analizowanego okresu we wszystkich latach w budżecie występuje nadwyżka operacyjna. Świadczy to o dobrej kondycji finansowej gminy i daje duże możliwości inwestycyjne.

Poziom zadłużenia gminy na przestrzeni lat 2008-2015 był umiarkowany. Największe zadłużenie odnotowano w 2011 r. – kształtowało się ono na poziomie 33,41%. W kolejnych dwóch latach poziom ten wykazywał tendencję spadkową, jednak w 2014 r. odnotowano ponowny wzrost zadłużenia do 33,03%. Czynnikiem ten wpływa na możliwości inwestycyjne gminy. Posiada ona zdolność do zaciągania długu i jego obsługi w długim okresie. Stwarza to możliwość realizacji w najbliższych latach kolejnych inwestycji.

Tabela 28 Poziom zadłużenia Gminy Komarów–Osada w latach 2009-2015

ROK	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Poziom zadłużenia	1,91%	0%	6,60%	33,41%	24,08%	27,42%	33,03%

Źródło: dane Urzędu Gminy Komarów–Osada

Analiza danych budżetowych wskazuje, iż wydatkowanie środków z budżetu gminy prowadzone jest w sposób racjonalny. Polityka fiskalna w latach przyszłych powinna dążyć do zwiększenia dochodów własnych i wzrostu ich udziału w dochodach ogółem, gdyż jest to w znacznej mierze uzależnione od decyzji władz gminy. Wpływa to również na proces konstruowania budżetu na lata następne. Pożądane jest pozyskanie

maksymalnie dużej ilości środków finansowych z funduszy unijnych w nowym okresie programowania 2014 – 2020 oraz wykorzystanie źródeł finansowania o maksymalnie wysokim poziomie dofinansowania. Należy rozważyć również możliwość realizacji inwestycji, które w przyszłości mogłyby zasilać budżet gminy.

Podsumowując można stwierdzić, że sytuacja finansowa Gminy Komarów-Osada jest korzystna. Wysoka nadwyżka operacyjna świadczy o tym, że gmina pozostaje w dobrej kondycji finansowej i nie ma problemów z finansowaniem wydatków bieżących.

2.5.3 PRAKTYKA PLANOWANIA STRATEGICZNEGO

O jakości rządzenia w gminie decyduje praktyka planowania strategicznego oraz jakość dokumentów strategicznych. Gmina Komarów-Osada zarządzana jest w oparciu o wymagane prawem lub przyjęte praktyką dokumenty strategiczne. Polityka rozwoju gminy prowadzona jest w oparciu o poprzednią edycję *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2008-2015*. Polityka planowania przestrzennego realizowana jest natomiast w oparciu o Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego, stanowiący akt prawa miejscowego. Określa on przeznaczenie, a także warunki zagospodarowania i zabudowy terenu objętego planem. Cała gmina jest objęta Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego. Gmina posiada również obowiązujące, aktualizowane w 2013 r., *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Komarów-Osada*.

Niezwykle ważnym aspektem dla terenu gminy jest ochrona środowiska. Jednostki samorządu terytorialnego tworzą różne plany i programy, których celem jest przedstawienie propozycji działań w celu eliminowania szkodliwego wpływu różnych czynników na środowisko. Polityka gminy w zakresie ochrony środowiska została szczegółowo uregulowana

w *Programie Ochrony Środowiska dla Gminy Komarów–Osada (2004)*. Gmina posiada również *Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu Gminy Komarów-Osada (2012)*. Mając na celu racjonalizację gospodarki energetycznej gminy, redukcję emisji gazów cieplarnianych oraz troskę o środowisko naturalne Gmina Komarów-Osada w 2015 r. przystąpiła do opracowania oraz wdrożenia *Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Komarów-Osada*. Opracowanie Planu jest zgodne z polityką energetyczną Polski i wynika z Projektu Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej, przyjętego przez Radę Ministrów 16 sierpnia 2011 r. Gmina nie posiada *Planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną oraz paliwa gazowe*. Uchwałą Rady Gminy Komarów–Osada z 13 czerwca 2011 r. przyjęto *Program opieki nad zabytkami Gminy Komarów–Osada na lata 2011-2015*.

Kierunki polityki społecznej to kolejne ważne zagadnienie w działaniach planowania strategicznego. Podstawowe cele i kierunki polityki społecznej, a także narzędzia jej realizacji wyznaczała dotychczas *Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Komarów–Osada na lata 2006-2015*. Dokument pozwala na efektywne rozwiązywanie problemów występujących na obszarze gminy. Aktualnie jest opracowywana jego kolejna wersja, na lata 2016-2020. Kolejny z dokumentów na bazie, którego budowana jest polityka społeczna gminy jest aktualizowany co rok *Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych* oraz *Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii*. Gmina ustanowiła również wieloletni program oświatowy w zakresie dożywiania *Pomoc Gminy Komarów–Osada w zakresie dożywiania na lata 2014-2020*.

Bardzo istotnym elementem systemu zarządzania jest współpraca z organizacjami pozarządowymi i podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, której zasady uregulowane są corocznie w *Rocznym programie współpracy Gminy Komarów-Osada z Organizacjami Pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na terenie Gminy Komarów-Osada*. Również corocznie gmina

aktualizuje posiadany Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Komarów-Osada .

2.5.4 DZIAŁALNOŚĆ PROMOCYJNA

Kolejnym ze sposobów wspierania rozwoju lokalnego jest działalność promocyjna gminy. Jest ona prowadzona przede wszystkim poprzez oficjalną, nową stronę internetową, utworzoną w 2014 r., która jest podstawowym źródłem informacji o gminie oraz narzędziem komunikacji pomiędzy władzami lokalnymi a mieszkańcami. Dodatkowo gmina prowadzi również działania promocyjne za pośrednictwem prasy: *Tygodnik Zamojski*, *Kronika Tygodnia*, *Gazeta Zamojska* oraz za pośrednictwem portalu internetowego Informacyjnej Agencji Samorządowej.

W ostatnich latach wydano album „Gmina Komarów-Osada”, będący rodzajem przewodnika turystycznego, promujący walory kulturowe i historyczne gminy. Wydanie to zostało sfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu pn.: „Budowa stałej współpracy pomiędzy gminami: Zaleszany, Pysznica, Komarów-Osada, Łabunie, Skierbieszów poprzez wspólne tworzenie polityki rozwoju regionalnego na terenie Polski Wschodniej” (dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej na lata 2007-2013. Priorytet I Nowoczesna gospodarka, działanie 1.4 Promocja i współpraca). W ramach projektu, realizowanego od 2011 r. zostały wykonane również gadżety reklamujące wszystkie gminy. Powstała też strona internetowa, poświęcona wspólnym przedsięwzięciom.

Kolejną formą promocji jest uczestnictwo przedstawicieli gminy w różnego rodzaju wydarzeniach i spotkaniach. Lokalne walory kulturowe promowane są poprzez organizację licznych imprez i uroczystości m.in.: obchody rocznicy Bitwy pod Komarowem, na które przyjeżdżają mieszkańcy ze wszystkich zakątków Polski.

Aktywna współpraca z jednostkami samorządowymi z innych państw może być w przyszłości ważnym instrumentem promowania i przyciągania turystów lub inwestorów zewnętrznych. W związku z tym, w przyszłości należy dążyć do zwiększenia aktywności gminy w zakresie promocji i współpracy międzynarodowej.

2.6 ANALIZA SWOT

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych metod diagnozy sytuacji, w jakiej znajduje się organizacja (w tym przypadku gmina). Przede wszystkim służy ona porządkowaniu i segregowaniu informacji, stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów własnych i wpływu otoczenia. Pozwala też na identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju gminy. Nazwa metody pochodzi od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony (strengths), słabe strony (weaknesses), szanse (opportunities) i zagrożenia (threats).

S -> STRENGTHS, czyli silne strony

W -> WEAKNESSES, czyli słabe strony

O -> OPPORTUNITIES, czyli okazje

T -> THREATS, czyli zagrożenia

Poniższa analiza SWOT jest podsumowaniem mocnych i słabych stron Gminy Komarów-Osada wynikających z uwarunkowań wewnętrznych oraz szans i zagrożeń zdeteminowanych w dużej mierze przez czynniki zewnętrzne. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju gminy wynikają z obecnej sytuacji w sferze zaspokojenia potrzeb społecznych, gospodarki lokalnej, przedsiębiorczości, ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, wyposażenia w infrastrukturę techniczną, finansową oraz współpracy gminy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego. Analiza potencjału i barier rozwojowych gminy obejmuje również uwarunkowania zewnętrzne określające potencjalne szanse i zagrożenia w rozwoju.

Wyniki analizy przedstawione zostały w formie tabelarycznej, gdzie opisano słabe i mocne strony gminy oraz szanse i zagrożenia dla jej rozwoju. Zidentyfikowane mocne i słabe strony powinny być przedmiotem działań strategicznych, zakładających rozwój gminy poprzez wzmocnienie mocnych stron i ograniczanie słabych. Natomiast szanse i zagrożenia (czynniki zewnętrzne, na które samorząd lokalny ma ograniczony wpływ) powinny być wzięte pod uwagę przy kreowaniu lokalnej polityki rozwoju, zakładającej minimalizację zagrożeń i optymalne wykorzystanie pojawiających się szans. Analiza SWOT w takiej formie jest uzupełnieniem opisu aktualnej sytuacji gminy. Zaletą tej metody jest przede wszystkim syntetyczne ujmowanie głównych czynników warunkujących rozwój.

Na potrzeby niniejszej strategii dokonano analizy SWOT w następujących obszarach:

- ✚ PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO,
- ✚ INFRASTRUKTURA,
- ✚ SPOŁECZEŃSTWO I JAKOŚĆ ŻYCIA
- ✚ GOSPODARKA I RYNEK PRACY,
- ✚ JAKOŚĆ RZĄDZENIA.

Tabela 29 Analiza SWOT dla obszaru: **Przestrzeń i środowisko**

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">✓ walory krajobrazowo- przyrodnicze sprzyjają rozwojowi turystyki i agroturystyki,✓ część obszaru gminy objęta europejskim systemem ochrony siedliskowo – gatunkowej Natura 2000 (Specjalne Obszary Ochrony: Dolina Sieniochy, Łabunie oraz Obszary Specjalnej Ochrony Siedlisk: Ostoja Tyszowiecka)✓ wysokie walory glebowe, czego potwierdzeniem jest znaczny udział wysokich klas bonitacyjnych✓ występowanie łąk i łęgów oraz stawów rybnych sprzyjających	<ul style="list-style-type: none">✓ położenie gminy poza głównymi ciągami komunikacyjnymi (przez teren gminy nie przebiega żadna droga o znaczeniu międzyregionalnym, ponadto obszar gminy położony jest poza ważnymi węzłami dróg powiatowych)✓ erozja wodna w wąwozach drogowych✓ niszczenie upraw i drzew w wyniku działalności bobrów, dzików i łosi✓ małe zasoby leśne

<p>działalności kół wędkarskich i łowieckich</p> <ul style="list-style-type: none">✓ liczne miejsca sprzyjające aktywnym formom wypoczynku całorocznego✓ lokalizacja gminy w obszarze o dużym nasłonecznieniu dająca możliwości rozwoju energetyki odnawialnej✓ cieki i zbiorniki wodne, które można przeznaczyć na funkcje rekreacyjne✓ brak zakładów przemysłowych uciążliwych dla środowiska	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none">✓ rozwój turystyki w oparciu o walory obecnych i projektowanych form ochrony przyrody (Tyszowiecki Park Krajobrazowy)✓ organizowanie urządzonych ośrodków wypoczynkowo – rekreacyjnych✓ bliskość dużego ośrodka miejskiego – Zamościa- dająca szansę na przyciąganie nowych mieszkańców i turystów✓ współpraca z innymi gminami w zakresie promocji obszaru i wypracowania wspólnej jego marki✓ wzrost zainteresowania turystyką, agroturystyką na obszarach „czystych” ekologicznie oraz produktami lokalnymi✓ duży potencjał z zakresu OZE✓ wdrożenie programu przeciwdziałania erozji - utwardzanie dna i odwadnianie wąwozów lessowych✓ wzrastające znaczenie proekologicznych postaw i obszarów cennych przyrodniczo, w tym środki finansowe na	<ul style="list-style-type: none">✓ duża powierzchnia planowanych obszarów chronionych na terenie gminy może prowadzić do konfliktów z rozwojem turystyki oraz funkcjonowaniem rolnictwa✓ planowanie przestrzenne na obszarze województwa (nieuwzględnienie gminy jako miejsca realizacji ważnych inwestycji)✓ peryferyzacja regionu✓ sąsiedztwo gmin o zbliżonych warunkach naturalnych i potencjale (konkurencyjność)

proekologiczne inwestycje

Źródło: Opracowanie własne na podstawie konsultacji społecznych

Tabela 30 Analiza SWOT dla obszaru: **Infrastruktura**

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">✓ dobrze rozwinięta sieć dróg na obszarze gminy✓ elektryfikacja wszystkich miejscowości i zadowalający stan infrastruktury elektroenergetycznej✓ dobra organizacja systemu odbioru śmieci✓ podjęte prace termomodernizacyjne w budynkach użyteczności publicznej✓ dobrze rozwinięta sieć świetlic wiejskich	<ul style="list-style-type: none">✓ niewystarczający poziom zwodociągowania gminy (53,4%)✓ brak sieci kanalizacji sanitarnej i oczyszczalni ścieków✓ niski poziom utwardzenia dróg gminnych✓ istniejąca sieć gazowa nie obejmuje terenu całej gminy✓ niewystarczające wyposażenie gospodarstw domowych w przydomowe oczyszczalnie ścieków✓ niewystarczająca struktura sportowo-rekreacyjna umożliwiającą spędzanie wolnego czasu przez dzieci, młodzież i dorosłych✓ niewielka liczba nowych obiektów budownictwa mieszkaniowego✓ ograniczony dostęp mieszkańców gminy do szerokopasmowego Internetu
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none">✓ poprawa dostępności komunikacyjnej poprzez budowę nowych dróg i poprawę nawierzchni istniejących✓ nowa perspektywa finansowa 2014-2020 dająca możliwość uzyskania środków na budowę, rozbudowę oraz modernizację infrastruktury komunikacyjnej i technicznej✓ wykorzystanie nowych technologii bazujących na OZE✓ podniesienie atrakcyjności miejscowości gminy poprzez poprawę estetyki przestrzeni w ich centrach✓ wspólne realizowanie projektów z innymi jednostkami samorządu terytorialnego	<ul style="list-style-type: none">✓ ryzyko ograniczenia rozwoju gminy ze względu na słaby stan infrastruktury✓ brak środków finansowych na wkład własny umożliwiający aplikację o środki unijne✓ niski poziom absorpcji środków z UE przeznaczonych na infrastrukturę techniczną✓ koszty inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie konsultacji społecznych

Tabela 31 Analiza SWOT dla obszaru: **Spoleczeństwo i jakość życia**

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">✓ dobrze zorganizowana sieć szkół zapewniająca dostęp do kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym✓ stałe poprawiający się poziom techniczny wyposażenia służb ratowniczych i porządkowych✓ duży kapitał społeczny – aktywnie działające stowarzyszenia, Koła Gospodyń Wiejskich, zespoły artystyczne✓ aktywność klubów sportowych działających na terenie gminy✓ malejąca liczba porad lekarskich, która może świadczyć o dobrym stanie zdrowia społeczności gminnej✓ efektywna działalność GOPS, CIS, WTZ✓ doświadczenie w rozwiązywaniu problemów społecznych mieszkańców✓ posiadany potencjał kadrowy niezbędny do realizacji przedsięwzięć adresowanych do społeczności lokalnej✓ realizowanie programów profilaktycznych i prozdrowotnych✓ bogata historia gminy (obecność obiektów zabytkowych, historycznych)✓ bogate dziedzictwo kulturowe obszaru	<ul style="list-style-type: none">✓ niekorzystne tendencje demograficzne (ujemny przyrost naturalny oraz saldo migracji)✓ niekorzystne proporcje dotyczące ilości osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na osoby w wieku produkcyjnym✓ występowanie niekorzystnych zjawisk społecznych (ubóstwo, alkoholizm)✓ duża liczba osób utrzymująca się z niedochodowych źródeł utrzymania✓ duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej✓ ograniczone możliwości finansowe gminy w zakresie modernizacji, rozbudowy i budowy infrastruktury społecznej✓ ograniczony dostęp do podstawowych usług zdrowotnych✓ deficyt kadr posiadających wiedzę i kwalifikacje inżynieryjno-techniczne na lokalnym rynku pracy✓ niski stopień zainteresowania młodego pokolenia tradycjami lokalnymi i pielęgnowaniem dziedzictwa kulturowego✓ brak stabilności w finansowaniu działań społecznych✓ częste zmiany przepisów prawa wpływające na stanowienie norm prawa lokalnego✓ uwarunkowania mentalne części społeczeństwa: bierność, brak wiary w siebie i poczucie bezradności✓ utrudniony dostęp do oferty edukacyjnej dla osób starszych

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none">✓ rozwój międzynarodowej współpracy instytucjonalnej oraz wymiany szkół✓ wzrost aspiracji edukacyjnych społeczności✓ możliwość pozyskania środków zewnętrznych na rozbudowę infrastruktury społecznej✓ nawiązanie współpracy z instytucjami zapewniającymi rozwój społeczny i modernizację infrastruktury społecznej✓ dostępność funduszy przeznaczonych na rozwój zasobów ludzkich oraz wspieranie inicjatyw w zakresie rozwiązywania problemów społecznych✓ istniejące w środowisku lokalnym organizacje pozarządowe oraz inicjatywy obywatelskie w zakresie rozwiązywania problemów społecznych, co zwiększa zakres partycypacji społecznej i utrwala zmiany społeczne✓ wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z terenów wiejskich✓ zróżnicowana, bogata i wysokiej jakości oferta kulturalna✓ promocja dialogu społecznego jako narzędzia dynamizowania procesu rozwoju społeczno-gospodarczego	<ul style="list-style-type: none">✓ migracja wykwalifikowanej kadry do dużych ośrodków miejskich oraz za granicę✓ wzrastające koszty utrzymania instytucji świadczących usługi społeczne✓ ubożenie społeczeństwa, szczególnie na wsi – może prowadzić do pauperyzacji społeczeństwa wiejskiego✓ skomplikowana procedura aplikowania o zewnętrzne środki finansowe✓ duża konkurencja w pozyskiwaniu środków zewnętrznych✓ mała liczba miejsc pracy na terenie gminy, co utrudnia rozwiązanie problemu bezrobocia✓ wzrost patologii społecznych spowodowany problemami na rynku pracy✓ brak stabilności i spójnego systemu prawnego i polityki państwa w zakresie polityki społecznej✓ pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego związane z bezrobociem, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu odpowiedniej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych✓ znaczący wzrost liczby osób starszych, wymagających wsparcia w okresie obniżonej sprawności funkcjonalnej✓ rosnąca liczba zadań z zakresu pomocy społecznej obciążających budżet gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie konsultacji społecznych

Tabela 32 Analiza SWOT dla obszaru: **Gospodarka i rynek pracy**

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">✓ wysoki wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej✓ duży udział gruntów rolnych✓ korzystne warunki do rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego i produkcji ekologicznej żywności✓ możliwość rozwoju przedsiębiorczości przy wykorzystaniu zasobów naturalnych gminy (działalność turystyczna, agroturystyczna i rekreacyjna)✓ wzrost liczby podmiotów gospodarczych✓ otwartość mieszkańców na innowacje✓ wystarczająco rozwinięty sektor usługowo-handlowy✓ możliwość zbytu płodów rolnych – plac targowy✓ dostępność gruntów pod inwestycje✓ polepszający się systematycznie poziom wyposażenia gospodarstw rolnych	<ul style="list-style-type: none">✓ zbyt mała ilość małych, średnich i dużych firm, na bazie których można by rozwijać lokalny rynek pracy - 97% to mikro przedsiębiorcy✓ niska aktywność gospodarza mieszkańców gminy (niski wskaźnik przedsiębiorczości)✓ mała ilość bazy rekreacyjno-usługowej, z której mogliby korzystać turyści✓ niewystarczające wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych do celów turystycznych✓ brak zainteresowania inwestorów zewnętrznym obszarem gminy✓ mały przyrost miejsc pracy na terenie gminy✓ słabo rozwinięta baza noclegowo - gastronomiczna✓ niska dochodowość gospodarstw rolnych✓ niewystarczający dostęp do doradztwa rolniczego✓ niski poziom innowacyjności gospodarstw✓ brak zrzeszeń grup producenckich✓ niezorganizowana produkcja i przywiązanie do tradycyjnych metod produkcji rolnej✓ marginalizacja grup społecznych utrzymujących się z rolnictwa✓ senioralny wiek licznych właścicieli gospodarstw
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none">✓ wzrost efektywności przetwórstwa rolno-spożywczego✓ produkcja zdrowej, ekologicznej żywności✓ wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich prowadzący do zmniejszenia przeludnienia agrarnego✓ rozwój funkcji pozarolniczych✓ edukacja i aktywizacja mieszkańców wsi	<ul style="list-style-type: none">✓ niedostateczna aktywność mieszkańców✓ bariery biurokratyczne przy pozyskiwaniu środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej✓ ograniczona ilość środków finansowych na rozpoczęcie działalności gospodarczej✓ wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej✓ niska świadomość mieszkańców w zakresie zakładania i prowadzenia

<ul style="list-style-type: none"> ✓ utworzenie ośrodka obsługi rolnictwa ✓ rozwój turystyki czynnej (pieszej, rowerowej, konnej) ✓ zwiększenie oferty terenów pod rozwój funkcji turystycznych i rekreacyjnych, infrastruktury społecznej i biznesu, związanego z rolnictwem ✓ przygotowanie i promocja oferty inwestycyjnej gminy ✓ profesjonalizacja działań administracji ✓ dostępność do zewnętrznych źródeł finansowania-nowa perspektywa finansowa 2014-2020 ✓ preferencje dla podmiotów rozpoczynających działalność gospodarczą 	<ul style="list-style-type: none"> działalności gospodarczej ✓ spadek zainteresowania rolnictwem i życiem na wsi ✓ niekonsekwentna polityka państwa wobec obszarów wiejskich ✓ niska opłacalność produkcji rolnej – niskie ceny produktów rolnych ✓ konkurencja dla lokalnych rolników ze strony zagranicznych producentów żywności ✓ zagrożenie ze strony potencjalnych kryzysów gospodarczych w skali regionu, kraju i świata
---	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie konsultacji społecznych

Tabela 33 Analiza SWOT dla obszaru: **Jakość rządzenia**

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ✓ wysoki poziom kompetencji i umiejętności kadry pracowniczej Urzędu Gminy Komarów-Osada oraz gminnych jednostek organizacyjnych ✓ doświadczenie w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na rozwój gminy ✓ wysoka sprawność rządzenia w gminie – skala prowadzonych inwestycji i dotychczas wybudowana infrastruktura, potwierdzona licznymi nagrodami i wyróżnieniami w konkursach m.in. „Przyjazna Wieś” ✓ skuteczne działania na rzecz oświaty, wyróżnione wielokrotnie przez Związek Nauczycielstwa 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ braki w zakresie skoordynowanych działań promocyjnych gminy m.in. brak systemu kompleksowej informacji turystycznej ✓ niedostatecznie rozwinięta współpraca gminy z jednostkami samorządu terytorialnego innych państw ✓ niewystarczająca absorpcja środków ze źródeł zewnętrznych na realizację przedsięwzięć prorozwojowych

<p>Polskiego Zarząd Okręgu Lubelskiego</p> <ul style="list-style-type: none">✓ praktyka planowania strategicznego – gmina posiada większość wymaganych prawem dokumentów strategicznych starając się je na bieżąco wdrażać✓ sprawny system zarządzania kadrami i współpracy administracji gminnej z otoczeniem✓ proinwestycyjna polityka władz lokalnych✓ system elektronicznego obiegu dokumentów w urzędzie (e-urząd)	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none">✓ nowa perspektywa finansowa 2014-2020 dająca możliwość inwestowania w kadry oraz promocję gminy✓ aktywna współpraca gminy z jednostkami samorządu terytorialnego innych szczebli oraz z innymi państwami✓ nowe modele współpracy z mieszkańcami oraz sektorem prywatnej przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none">✓ ograniczone możliwości budżetowe gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie konsultacji społecznych

2.6.1 PODSUMOWANIE ANALIZY SWOT

Przeprowadzona analiza SWOT wskazuje, iż Gmina Komarów-Osada w ciągu ostatnich 8 lat przeszła szereg pozytywnych zmian. Podstawą rozwoju gospodarczego i społecznego była rozbudowa infrastruktury technicznej, co bezpośrednio przełożyło się na poprawę warunków życia ludności oraz wzrost atrakcyjności obszaru. Liczne nakłady poniesiono również na dziedziny tworzące kapitał ludzki, w tym: oświatę, ochronę zdrowia, kulturę i sztukę oraz ochronę środowiska naturalnego. Skala przeprowadzonych działań inwestycyjnych i pozainwestycyjnych świadczy o bardzo wysokiej sprawności zarządzania gminą.

Pomimo poniesionych nakładów, gmina nadal boryka się z szeregiem poważnych problemów rozwojowych, wspólnych dla jednostek samorządu terytorialnego we wschodniej Polsce. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji lokalnej gospodarki. Na skutek przemian gospodarczych obserwuje się obniżanie gospodarczej roli sektora rolnictwa (zmniejszanie się udziału rolnictwa w wytwarzaniu PKB), które nadal jest działem gospodarki decydującym o poziomie życia oraz rozwoju ekonomicznego i społecznego na wsi. Rozdrobnienie agrarne, niski poziom wykształcenia na wsi oraz bariery infrastrukturalne hamują rozwój rolnictwa, a obecne bezrobocie oraz niezupełnie rozwinięta przedsiębiorczość pozarolnicza uniemożliwiają wchłonięcie nadwyżki siły roboczej. Zjawiska te prowadzą do pauperyzacji gospodarstw domowych utrzymujących się z rolnictwa oraz pogłębianiem się zróżnicowania materialnego społeczeństwa i wzrastającymi potrzebami w zakresie prowadzenia efektywnej pomocy społecznej.

Wyniki analizy SWOT oraz opisane w rozdziale *Demografia* mechanizmy demograficzne, kształtujące strukturę populacji, wskazują na występowanie na terenie gminy niekorzystnego zjawiska depopulacji tj. zmniejszania się liczby jej mieszkańców. Ten trend dotyczy nie tylko Gminy Komarów–Osada, ale większości gmin wiejskich Polski Wschodniej. To niepokojące zjawisko jest szczególnie niekorzystne, gdy dotyczy regionów o niskiej gęstości zaludnienia. W takiej sytuacji rosną jednostkowe koszty utrzymania infrastruktury technicznej (np. podłączenia budynków do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej), wzrasta promień rejonu szkolnego lub powstają małe szkoły o wysokich kosztach utrzymania, rosną koszty utrzymania połączeń komunikacyjnych między wsiami lub ich sieć zanika itp. Z procesami dotyczącymi zaludnienia nierozzerwalnie związany jest poziom rozwoju społeczno – gospodarczego. Wyniki analiz przeprowadzonych przez A. Rosnera²¹ wskazują, iż Gmina Komarów–Osada należy do grupy polskich gmin zmniejszających zaludnienie, ale jednocześnie wykazuje co najmniej

²¹ *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich*, A. Rosner, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2012

przeciętną dla ogółu obszarów wiejskich, dynamikę rozwoju społeczno-gospodarczego. Ta stosunkowo korzystna miara dynamiki przemian wskazuje, iż gmina ma szansę na poprawę poziomu rozwoju, a w konsekwencji zahamowanie procesów prowadzących do zmniejszania zaludnienia.

Jednym z głównych wyzwań na najbliższe lata będzie doprowadzenie do wielofunkcyjnego rozwoju społecznego - gospodarczego gminy. Specyfika tego rozwoju polegać ma na tym, by dążąc do poprawy jakości życia na wsi, zachować wiejską intensywność zagospodarowania przestrzeni, która cechuje się dekoncentracją zaludnienia i działalności gospodarczej oraz mniejszą antropopresją. Celem rozwoju jest tworzenie takich struktur gospodarczych i społecznych w środowisku lokalnym, które będą w stanie generować godziwe dochody mieszkańców, zaspokajać ich zróżnicowane aspiracje, oczekiwania, poprawiać dostępność do dóbr i usług publicznych ograniczając przy tym negatywne zjawiska jak np. monofunkcyjność gospodarki lokalnej, przeludnienie agrarne, depopulację, bezrobocie, ubóstwo, marginalizację²². Pobudzenie gospodarki opartej na lokalnym potencjale i zasobach wzmocni przedsiębiorczość i rozwój gospodarczy, co z kolei wpłynie pozytywnie na poprawę jakości życia mieszkańców gminy. Dzięki tym przeobrażeniom gmina stanie się miejscem atrakcyjnym do zamieszkania, inwestowania i wypoczynku.

Niezbędne w dążeniu do wielofunkcyjnego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy będzie wykorzystanie jej licznych atutów. Niewątpliwie jednym z najistotniejszych jest wysoka jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej (udział gleb najwyższych klas bonitacyjnych). Teren gminy, zgodnie z *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 -2020 (z perspektywą do roku 2030)*, charakteryzuje się koncentracją zwartych areatów gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności i roślin przemysłowych oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego.

²² *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, M. Stanny, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2013

Atutem gminy jest również duży kapitał społeczny, który dzięki umiejętnemu wykorzystaniu może przyczynić się znacznie do rozkwitu gminy. Od kilku lat zauważalne jest zwiększenie aktywności obywatelskiej, czego wyrazem jest wzrastające uczestnictwo mieszkańców w życiu społeczno-kulturalnym gminy oraz kreatywna działalność organizacji pozarządowych na jej obszarze. Stowarzyszenia, które tworzą aktywni mieszkańcy, są beneficjentami środków unijnych, dzięki którym na terenie gminy są realizowane ciekawe projekty wzmacniające tożsamość i życie wspólnotowe.

Niekwestionowanym walorem jest również stan i czystość środowiska naturalnego na obszarze gminy, co w dobie rozwoju cywilizacji i wynikających z tego ujemnych skutków dla otoczenia odgrywa ogromną rolę i wzmacnia dodatkowo potencjał turystyczny obszaru. Wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych wymaga tworzenia infrastruktury niezbędnej do ożywienia turystyki, a także zagospodarowania istniejących na obszarze gminy zasobów gospodarstw kierunku agroturystyki. Da ona dodatkowe dochody gospodarzom i budżetowi lokalnemu. Poza tym wyzwaniem dla władz gminy będzie ochrona całej przestrzeni kulturowej tożsamości lokalnej, między innymi poprzez umiejętne zarządzanie sferą dziedzictwa kulturowego, dbałość o zabytki oraz ich dostępność dla mieszkańców i turystów, a rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej.

Wdrożenie nowych form współzrządzenia i partnerstwa to kolejne wyzwanie dla Gminy Komarów–Osada . Funkcjonowanie sektora publicznego i prywatnego jest w dzisiejszych czasach ściśle powiązane. W związku z tym, iż współpraca w zakresie realizowania wspólnych celów może przynieść obopólne korzyści, z jednej strony jak najlepszego gospodarowania kolektywną własnością i przysparzania społecznych korzyści, z drugiej zaś maksymalizacji zysku, należy dążyć do angażowania w proces przemian wszystkich podmiotów obu sektorów.

Przedstawiona w strategii część diagnostyczna pozwoliła na rozpoznanie potrzeb i uwarunkowań rozwoju Gminy Komarów–Osada. Dało to podstawy

do określenia wizji i misji gminy, co z kolei pozwoliło rozpocząć prace nad określeniem priorytetów, kierunków rozwojowych oraz celów strategicznych.

3. ZAŁOŻENIA STRATEGII

Rozwój gminy jest procesem bardzo złożonym i zależy od wielu czynników. Dlatego przy formułowaniu zarówno misji, jak i wizji Gminy Komarów-Osada wzięto pod uwagę następujące czynniki:

- ✓ uwarunkowania zewnętrzne - czynniki niezależne od działań podejmowanych na szczeblu gminy,
- ✓ uwarunkowania wewnętrzne - potencjał i problemy występujące na obszarze gminy,
- ✓ dokumenty strategiczne na poziomie gminnym, powiatowym, regionalnym i krajowym,
- ✓ kompetencje samorządu gminnego,
- ✓ możliwości finansowe gminy,
- ✓ instrumenty i programy mogące stanowić źródła finansowania przedsięwzięć,
- ✓ wnioski z konsultacji społecznych.

Strategia Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020, jako lokalny dokument o charakterze strategicznym, została oparta na trzystopniowym układzie, dostosowanym do warunków lokalnych, celów rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, wynikających z identyfikacji obszarów problemowych i potencjału jednostki samorządu terytorialnego. Wybór narzędzi możliwych do zastosowania przy wspomaganii rozwoju gminy określony został poprzez główne kierunki działań.

Wyróżniono następujące cele:

- ✓ Generalny - Wizja - wskazuje generalny kierunek rozwoju w założonym horyzoncie czasowym.

- ✓ Strategiczne - stanowią konkretyzację wizji w poszczególnych obszarach działalności.
- ✓ Szczegółowe - zawierają uszczegółowienie celów strategicznych.

Dla każdego celu szczegółowego opracowano propozycje działań niezbędnych dla jego realizacji.

Rysunek 4 Uproszczona struktura Strategii Rozwoju Gminy

Źródło: Opracowanie własne

3.1 MISJA I WIZJA

Misja gminy to syntetyczna prezentacja kierunku działań, które będą możliwe do zrealizowania w przyjętym okresie czasowym. Ukierunkowuje ona wszystkie działania gminy oraz jej sposób komunikowania się z otoczeniem, wskazując czym dana gmina wyróżnia się od innych oraz jaką rolę odgrywa na rzecz otoczenia.

MISJA GMINY KOMARÓW- OSADA

Naszym celem jest tworzenie warunków do wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego opartego na endogenicznym potencjale obszaru oraz dbanie o wysoką jakość warunków życia i wszechstronne możliwości rozwoju mieszkańców

Misja wyznacza nadrzędne cele dla rozwoju Gminy Komarów–Osada. Będą one, przy udziale przedstawicieli samorządu, społeczności oraz partnerów społecznych i gospodarczych, przedmiotem dążeń na najbliższe lata. Dzięki pełnemu wykorzystaniu potencjału Gminy Komarów-Osada będzie możliwy jej rozwój społeczno-gospodarczy. Podniesienie jakości życia mieszkańców będzie odbywać się poprzez tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości, aktywizację zasobów pracy oraz podniesienie jakości kapitału ludzkiego. Dla zaspokojenia potrzeb społeczności oraz gospodarki lokalnej konieczne będzie również zintegrowanie wewnętrzne gminy. Otwarcie na nowe możliwości współpracy umożliwi wykorzystanie zasobów wewnętrznych oraz pojawiających się szans w otoczeniu gminy. Wszelkie działania będą podejmowane z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju, co przyczyni się również do podniesienia jakości środowiska naturalnego.

Wizja gminy określa stan docelowy, który zostanie osiągnięty poprzez wykorzystanie możliwości i zasobów gminy w perspektywie do roku 2020. Stanowi niejako odzwierciedlenie dążeń władz lokalnych oraz członków społeczności gminnej, określając w przyszłości długofalową pozycję gminy, przy założeniu maksymalnie najlepszych uwarunkowań.

WIZJA GMINY KOMARÓW- OSADA

**Gmina Komarów – Osada – aktywny ośrodek
gospodarczo-rolniczy i turystyczno-rekreacyjny,
stanowiący atrakcyjne i bezpieczne miejsce do życia i przebywania**

Wypracowana wizja uwzględnia zarówno tradycje gminy, jak i potencjał endogeniczny, a także uwarunkowania zewnętrzne. Zakłada ona zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój, dzięki któremu gmina będzie prężnym, atrakcyjnym inkubatorem działalności zarówno rolniczej, jak i pozarolniczej. Efektywna, wielosektorowa gospodarka będzie bazowała na lokalnych zasobach, w tym kapitale intelektualnym. Atrakcyjność inwestycyjna i turystyczna gminy przyczyni się do napływu nowych inwestycji oraz wzrostu liczby turystów. Dobre warunki do pracy, nauki i wypoczynku, zapewnią wysoką jakość przestrzeni do życia obecnych i nowych mieszkańców.

Tak zdefiniowana wizja stawia do realizacji cele i wytycza dalsze kierunki działania, które skupiają się na wykorzystaniu przewag konkurencyjnych gminy. Realizacja działań i finalny stopień realizacji przedsięwzięć będzie uzależniony od aktywnego współdziałania władz i administracji gminnej z partnerami na poziomie lokalnym i ponadlokalnym. Zmiany, które zajdą w wyniku realizacji szeregu zaproponowanych w ramach niniejszego opracowania działań, będą służyły rozwojowi gminy w długofalowej perspektywie. Należy podkreślić, że realizacja ustaleń strategicznych następować w sposób pozwalający na osiągnięcie planowanych efektów ale bez szkody dla innych elementów środowiska, w tym zasobów przyrody i funkcji ekologicznych.

3.2 PRIORYTETY I CELE SZCZEGÓŁOWE

Zaprezentowane poniżej cele strategiczne wynikają bezpośrednio z przyjętej wizji rozwoju. Uwzględniają specyfikę Gminy Komarów–Osada i jednocześnie ściśle nawiązują do najważniejszych zadań wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Zostały wyznaczone w wyniku przeprowadzonej diagnozy sytuacji społeczno – gospodarczej gminy, przeprowadzonych konsultacji społecznych oraz analizy SWOT. Obszary strategiczne, w ramach których będą podejmowane działania, służące rozwojowi gminy w perspektywie do 2020 roku to: gospodarka, kapitał ludzki, przestrzeń

i administracja publiczna. Realizacja celów strategicznych skoncentrowanych wokół powyższych obszarów w znaczący sposób przyczyni się do poprawy poziomu rozwoju gospodarczego i jakości życia lokalnej społeczności.

Priorytetami dla gminy Komarów–Osada będzie:

- ❖ podnoszenie poziomu życia rodzin wiejskich poprzez tworzenie pozarolniczych miejsc pracy i wstrzymywanie procesów wymywania kapitału ludzkiego (w tym wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, rozszerzanie oferty usług na poziomie lokalnym)
- ❖ działania na rzecz wielofunkcyjności rolnictwa oraz wsparcie jego modernizacji i zmian w strukturze agrarnej (poprawa wyposażenia infrastrukturalnego, postęp techniczny i organizacyjny, koncentracja gruntów, specjalizacja produkcji) oraz wsparcie dla perspektywicznych kierunków rozwoju produkcji żywności
- ❖ zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców poprzez zwiększony dostęp do usług medycznych i socjalnych oraz podwyższenie jakości i efektywności kształcenia, spełniającego warunki gospodarki opartej na wiedzy
- ❖ rozbudzania lokalnej inicjatywności, tożsamości, aktywizacja społeczności wiejskich w celu kreowania ścieżek zmian w rozwoju lokalnym w celu budowania kapitału społecznego, a także społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego
- ❖ realizowanie przedsięwzięć na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem z aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-zawodowym, w tym kobiet, osób starszych, niepełnosprawnych, wymagających opieki, przewlekle chorych, dotkniętych chorobami cywilizacyjnymi i nałogami oraz nieletnich dorastających w ubóstwie i z problemami rodzinnymi
- ❖ zwiększanie atrakcyjności terenu gminy poprzez modernizację istniejącej infrastruktury technicznej (zwłaszcza drogowej, wodnej, kanalizacyjnej) oraz poprzez zagospodarowanie przestrzeni publicznej, co zwiększy jej dostępność i funkcjonalność

- ❖ wyrównywanie różnic w dostępie do dóbr i usług kultury oraz tworzenie na poziomie lokalnym warunków do rozwijania aktywności twórczej, a także popularyzacja sportu i zdrowego stylu życia
- ❖ ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego i zapewnienie żywotności niematerialnej jego formy (tradycje i żywe zwyczaje odziedziczone po poprzednich pokoleniach) służąca wzmocnieniu społecznych więzi oraz rozwijająca dialog międzykulturowy
- ❖ ochrona środowiska ukierunkowana na zachowanie bioróżnorodności przy jednoczesnym zapobieganiu degradacji środowiska naturalnego, obejmująca wdrażanie działań proekologicznych m.in. w zakresie zwiększenia wykorzystania energii odnawialnej
- ❖ otwarcie Urzędu Gminy na nowe rozwiązania z zakresu zarządzania, bazujące na przepływie informacji pomiędzy mieszkańcami, biznesem a administracją samorządową.

Poniżej zaprezentowano cele strategiczne służące realizacji przyjętej misji i wizji rozwoju Gminy Komarów-Osada do 2020 roku. Przedmiotowe cele zostały oznaczone liczbami od 1. do 3. Oznaczenie to spełnia jednak rolę porządkującą. Cele nie posiadają rangi, lecz są sobie równe pod względem wagi i znaczenia. Wszystkie wykazane poniżej priorytety powinny być realizowane równolegle z zachowaniem zasady synergii i efektywności wdrażanych działań. Tworzą one rodzaj sprzężenia zwrotnego – rozwój gospodarczy i ożywiony ruch turystyczny sprzyja zwiększaniu dochodów zarówno mieszkańców, jak i gminy. Wpływa to na zwiększenie rynku usług i produktów podnosząc jednocześnie jakość życia mieszkańców.

- **Cel strategiczny 1. Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał**
- **Cel strategiczny 2. Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej**

➤ **Cel strategiczny 3. Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni gminy oraz jakości usług publicznych**

Samorząd lokalny realizując poszczególne działania w głównych obszarach powinien dążyć do realizacji odpowiednio sformułowanych celów szczegółowych, będących odpowiedzią wobec celów strategicznych, których strukturę przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 34 Cele strategiczne i szczegółowe

1. Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał

- 1.1 Wzmocnienie warunków dla rozwoju działalności pozarolniczej
- 1.2 Tworzenie warunków do rozwoju specjalizacji produkcji rolnej
- 1.3 Wsparcie zasobów ludzkich i rozwoju kompetencji

2. Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej

- 2.1 Rozwój oferty edukacyjnej i wychowawczej
- 2.2 Wzrost bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego i socjalnego mieszkańców gminy
- 2.3 Rozwój infrastruktury i oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej

3. Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni gminy oraz jakości usług publicznych

- 3.1 Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej
- 3.2 Tworzenie atrakcyjnej przestrzeni publicznej
- 3.3 Zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych i ochrona środowiska
- 3.4 Rozwój potencjału i skuteczności administracji publicznej

Źródło: Opracowanie własne

1. Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał

Najbardziej znaczącym sektorem gospodarki na terenie Gminy Komarów-Osada jest rolnictwo. Predestynują do tego gleby o wysokich klasach bonitacyjnych, bardzo dobre warunki klimatyczne, wodne, jak i rzeźba terenu. Produkcja skierowana jest głównie na uprawę zbóż, roślin okopowych i warzyw. Rozwija się tu także sadownictwo i w niewielkim stopniu pszczelarstwo. Niestety, niska wysokość dochodów osiąganych z prowadzenia gospodarstw rolnych nie jest w stanie zapewnić wysokiego poziomu życia mieszkańców. Spadek znaczenia rolnictwa w gospodarce krajowej oraz zachodzące przemiany społeczno – gospodarcze nie gwarantują stabilności ekonomicznej. Konieczna jest zatem zmiana podejścia do rozwoju lokalnej gospodarki z koncepcji monofunkcyjności rolnictwa, zakładającej lokalizację przedsiębiorczości pozarolniczej tylko w miastach, do modelu wielofunkcyjnego, który zakłada, iż obok działalności rolniczej na terenie gminy powinna rozwijać się równoległe działalność pozarolnicza (handlowa, usługowa itp.).

Aktualnie na terenie gminy funkcjonuje niezbyt liczna grupa podmiotów gospodarczych, o czym świadczy wskaźnik przedsiębiorczości wynoszący aktualnie 482, przy średniej powiatowej 582 i wojewódzkiej 767. Stan ten może wynikać m.in. z niskiej aktywności ekonomicznej mieszkańców, ale też wielu trudności związanych z otwieraniem własnej działalności. Bariery może być też peryferyjne położenie gminy, z dala od głównych połączeń drogowych, łączących gminę z ponadlokalnymi ośrodkami wzrostu. Z uwagi na fakt, iż działalność przedsiębiorców na terenie gminy ma bezpośredni wpływ na jej kondycję jako jednostki samorządu terytorialnego, konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na prowadzone inicjatywy wobec przedsiębiorców i inwestorów. Jednym z głównych zadań gminy tym zakresie powinno być kreowanie możliwie najlepszych i konkurencyjnych warunków dla funkcjonowania i rozwoju firm. W ramach tego priorytetu konieczne jest tworzenie nowej infrastruktury inwestycyjnej oraz rewitalizacja i modernizacja

istniejącej, w celu dostosowywania jej do nowych funkcji gospodarczych. Na terenie gminy istnieje możliwość zagospodarowania budynków i terenów m.in. byłej bazy SKR w miejscowości Komarów-Wieś, co pozwoliłoby na przeznaczenie tych obiektów na przyszłe cele usługowe. Tworzenie nowych, atrakcyjnych terenów inwestycyjnych na terenie gminy musi iść w parze z ułatwianiem dostępu do nich potencjalnym inwestorom. W dobie rosnącej komputeryzacji podstawą jest dostęp do informacji dla przedsiębiorców poprzez przejrzysty i stale aktualizowany portal internetowy gminy, umożliwiający załatwianie spraw drogą elektroniczną (dostępne szablony wniosków i deklaracji, aktywna skrzynka podawcza dla podstawowej korespondencji). Uzasadnione jest również opracowanie i wprowadzenie systemu zachęt i ulg podatkowych dla przedsiębiorstw, zwłaszcza tych nowo tworzonych. Odpowiedzią na rosnącą potrzebę wymiany doświadczeń między przedsiębiorcami musi być powstawanie na terenie gminy miejsc doradczych i wspierających ich działalność takich jak: zrzeszenia przedsiębiorców, instytucje otoczenia biznesu, centrum obsługi inwestora, punkty informacji gospodarczej itp. Nawiązywanie współpracy między przedsiębiorcami na gruncie lokalnym oraz merytoryczne fachowe wsparcie doradcze umożliwią poszerzenie branżowej wiedzy, a jednocześnie stanowią i będą stanowiły inspirację i wsparcie dla rozwoju. Sprzyjać będzie to również tworzeniu lokalnych partnerstw trójsektorowych, skupiających przedstawicieli samorządu, sektora prywatnego i organizacji pozarządowych, na rzecz zatrudniania i przedsiębiorczości, co ściśle wpisuje się w priorytetowe kierunki rekomendowane w *Regionalnym Planie Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok*. Współpraca międzysektorowa daje możliwość wieloaspektowego spojrzenia na rynek pracy oraz wykorzystania różnych narzędzi i metod w jego obszarze, co znacząco zwiększa efektywność działań. Zdynamizowanie działań gminy dotyczących wspierania przedsiębiorczości powinno odbywać się również poprzez promocję dostępnych instrumentów w ramach środków unijnych m.in. wsparcie oraz rozwój samozatrudnienia. Budowanie

pozytywnego wizerunku firm rodzinnych oraz promowanie w nich działań innowacyjnych również może przynieść wymierne efekty.

Walory przyrodnicze i krajobrazowe Gminy Komarów–Osada, czyste, niezdewastowane środowisko oraz zabytkowe obiekty i miejsca o wartości historycznej, sprzyjają organizowaniu różnego rodzaju turystyki i agroturystyki. Prowadzenie własnej działalności gospodarczej w oparciu o lokalne zasoby i produkty mogłoby stanowić źródło dochodu dla mieszkańców, jak i stanowić element skutecznej promocji gminy. Gospodarstwa mogłyby specjalizować się w obsłudze turystów zapewniając czynny wypoczynek np. wędkarstwo, narciarstwo, nordicwalking, turystyka konna. Niezbędna jest szeroko rozumiana pomoc we wszystkich etapach działalności turystycznej, a przede wszystkim w: przygotowaniu do uruchomieniu działalności agroturystycznej, doskonaleniu działalności oraz możliwości pozyskiwania środków unijnych i krajowych. Rozwój turystyki wiąże się także z powstaniem odpowiedniej infrastruktury – rozbudową bazy noclegowej oraz gastronomicznej o zróżnicowanym standardzie, tworzeniem przez gminę nowych atrakcyjnych obiektów o znaczeniu turystycznym.

Z uwagi na osiągnięty przez gminę wysoki wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, jest ona zaliczana do obszaru o wojewódzkim znaczeniu dla gospodarki rolniczej, co należy uznać za jej istotny potencjał rozwojowy. Dodatkowo, dostarczone wyniki badania „Prognoza sytuacji na rynku województwa lubelskiego” (2015) przeprowadzonego przez ekspertów Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy WUP w Lublinie, mówiące o tym, iż sektor rolno-spożywczy będzie stanowił jedną z trzech branż o najwyższym potencjale zatrudnieniowym w perspektywie do 2020 roku, wskazują konieczność prowadzenia działań w zakresie wzmocnienia warunków do rozwoju specjalizacji produkcji rolnej. Wspieranie lokalnego rolnictwa i przetwórstwa powinno odbywać się m.in. poprzez zrzeszanie rolników w grupy producenckie, spółdzielnie i inne formy współpracy, które pozwolą rolnikom przezwyciężać bariery takie jak: rozdrobnienie gospodarstw, problem ze zbytem płodów i produktów rolnych, niska towarowość gospodarstw czy

deficyty w zakresie kwalifikacji i wiedzy na temat produkcji rolniczej. Ważną rolą władz lokalnych w tym zakresie jest tworzenie pozytywnych wzorców współpracy, przetamywanie uprzedzeń rolników do podejmowania wspólnych działań, merytoryczne wsparcie oraz zapewnianie dostępu do fachowego doradztwa. Konieczne jest nawiązanie aktywnej współpracy z Lubelskim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Sitnie, zwłaszcza w zakresie inicjowania grup producentów rolnych, ale również wdrażania przetwórstwa produktów lokalnych, marketingu produktów rolnych oraz wdrażania systemów jakości żywności: krajowych oraz Unii Europejskiej szczególnie obejmujących ochronę nazw produktów regionalnych i tradycyjnych (Chroniona Nazwa Pochodzenia, Chronione Oznaczenie Geograficzne, Gwarantowana Tradycyjna Specjalność).

Innowacyjnym przedsięwzięciem, wspomagającym aktywizację rolnictwa, będzie planowana przez gminę budowa mikrobiogazowni rolniczych. W tym celu gmina została już członkiem Spółdzielni Nasza Energia - inicjatywy prywatno-samorządowej, która powstała w odpowiedzi na wysokie ceny energii elektrycznej oferowane przez przedsiębiorstwa systemowe. Poza Gminą Komarów–Osada oraz inicjatorem, zamojską firmą Bio Power Sp. z o.o., członkami spółdzielni wpisanej do Krajowego Rejestru Sądowego w dniu 09.06.2014 są: firma Elektromontaż Sp. z o.o. oraz sąsiadujące ze sobą gminy z terenów zamojszczyzny: Sitno, Skierbieszów, Łabunie. koncepcja przedsięwzięcia, z uwagi na wyjątkowe warunki agrarne obszaru, opiera się na budowie zintegrowanej sieci biogazowni rolniczych (do 2020 r. ma ich powstać 12, o mocach 0,5- 1 MW). Unikalnym rozwiązaniem technicznym planowanej inwestycji jest grupowanie jednostek wytwórczych w tzw. węzły energetyczne, w skład których wchodzi trzy jednostki wytwórcze, przy czym poszczególne jednostki zlokalizowane będą w pewnym dystansie od siebie i połączone między sobą mostami kablowymi, zapewniającymi wzajemne rezerwowanie mocy. Z energii elektrycznej będą korzystały wszystkie budynki użyteczności publicznej. Zasilac ma ona też oświetlenie uliczne oraz gospodarstwa domowe. Dostarczanie energii do wymienionych gmin

z budowanych i operowanych przez siebie biogazowni pozwoli gminom osiągnąć samowystarczalność energetyczną. Dodatkowymi korzyściami z uruchomienia spółdzielni energetycznej będzie m.in. aktywizacja rolnictwa m.in. poprzez zapewnienie zbytu rolnikom, powstanie nowych miejsc pracy, umożliwienie dostępu do wysokowydajnego nawozu naturalnego w postaci uzdatnionej masy pofermentacyjnej, a także redukcja zanieczyszczeń z lokalnych kotłowni. Uruchomienie inwestycji to także awans społeczny i gospodarczy gminy oraz jej mieszkańców.

Lokalne uwarunkowania rolnictwa predestynują obszar do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Wysoka jakość gleb, niewielkie gospodarstwa rolne o mało zintensyfikowanej produkcji, stosujące własne nawozy i produkty paszowe, doskonale spełniają jeden z podstawowych wymogów rolnictwa ekologicznego jakim jest zapewnienie samowystarczalności czynników produkcyjnych potrzebnych w uprawie roślin i chowie zwierząt. Rozwój rolnictwa ekologicznego przyczyni się do absorpcji nadmiaru siły roboczej na terenach wiejskich, dając jednocześnie szansę pozostającym na wsi ludziom na rozwój gospodarstw w najbardziej pożądanym przez rynek kierunkach, a tym samym na wzrost dochodów²³. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi rolnictwa będą również działania informacyjne dla rolników dotyczące dostępności środków unijnych na rozwój gospodarstw oraz kierunkowe przemiany (organizacja z inicjatywy władz gminy szkoleń dla rolników).

Szczególnie ważnym elementem wspierania rozwoju przedsiębiorczości na obszarze gminy jest podjęcie działań z zakresu kształtowania postaw przedsiębiorczych. Postawy te, rozumiane jako indywidualna skłonność jednostek do podejmowania nowych działań oraz aktywna postawa wobec rzeczywistości, przejawiają się w dążeniu do rozwijania aktywności gospodarczej, społecznej, kulturowej czy politycznej. Ich kształtowanie powinno się rozpocząć od najniższych szczebli edukacji instytucjonalnej. Wszelkie podjęte przez gminę inicjatywy w tym zakresie m.in. kierowane do

²³ „Rolnictwo ekologiczne - szansą na lepsze wykorzystanie potencjału rolniczego Lubelszczyzny i zwiększenie konkurencyjności regionu” J. Szymański, w „Rocznik Żyrardowski”, 2006

gimnazjalistów projekt „Na własne konto” finansowany w Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej, powinny być kontynuowane i rozwijane na szeroką skalę. Dodatkowo powinny mieć charakter innowacyjny, wykraczający poza standardowe działania w edukacji szkolnej. Uzupełnieniem warsztatów przedsiębiorczości dla uczniów oprócz programu edukacji ekonomicznej powinny być różne formy preorientacji zawodowej, które wzbogacą wiedzę na temat lokalnego rynku pracy, umożliwią rozważne i świadome planowanie ścieżki kształcenia oraz nauczą sposobów aktywnego poszukiwania zatrudnienia.

Ze względu na to, że niski poziom wykształcenia oraz niedopasowanie posiadanych kwalifikacji do wymagań pracodawców stanowią istotną barierę w poszukiwaniu zatrudnienia konieczne jest również wdrożenie wśród mieszkańców gminy idei koncepcji uczenia się przez całe życie (Life - Long Learning). Kształcenie ustawiczne jest warunkiem rozwoju jednostki, niezbędnym do zapewnienia integracji społecznej i wyrównywania szans życiowych, a także zmniejszania problemu marginalizacji. Konieczne jest zatem wspieranie działań doradczych i szkoleniowych, oferowanych najczęściej przez służbę zatrudnienia oraz organizacje pozarządowe i instytucje otoczenia biznesu, a w szczególności tych z zakresu aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, kierowanych m.in. do kobiet wracających na rynek pracy po urlopie macierzyńskim, osób w wieku 50+, osób niepełnosprawnych, obejmujących naukę obsługi komputera, języków obcych itp. Ze względu na to, że brak pracy na starcie negatywnie rzutuje na całokształt życia zawodowego powodując wzrost pesymistycznych postaw i zanik aktywności zawodowej, zadaniem władz lokalnych będzie też promowanie i organizacja staży oraz praktyk zawodowych oraz wspieranie wszelkich przedsięwzięć mających na celu zachęcanie przedsiębiorców do zatrudniania młodzieży.

Poniżej zaprezentowano cele szczegółowe, w ramach których będą realizowane działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania strategii w obrębie pierwszego celu strategicznego.

Cele szczegółowe:

1.1 Wzmocnienie warunków dla rozwoju działalności pozarolniczej

1.2 Tworzenie warunków do rozwoju specjalizacji produkcji rolnej

1.3 Wsparcie zasobów ludzkich i rozwoju kompetencji

W poniższej tabeli zaprezentowano zestawienie kierunków działań, jakie będą podejmowane w ramach poszczególnych celów szczegółowych strategii. Plan określa również możliwe źródła finansowania działań, w tym ze środków zewnętrznych (krajowych i regionalnych). Kolorem czerwonym oznaczono przedsięwzięcia priorytetowe o kluczowym znaczeniu dla rozwoju gminy.

Należy podkreślić, że zaprezentowany katalog działań nie ma charakteru zamkniętego i będzie mógł być uzupełniany o nowe elementy w zależności od potrzeb gminy i możliwości finansowych, szczegółowo określonych w wieloletniej prognozie finansowej gminy.

Tabela 35 Strategia postępowania- Cel strategiczny 1

CEL STRATEGICZNY 1. Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał	
CEL SZCZEGÓŁOWY	
1.1 Wzmocnienie warunków dla rozwoju działalności pozarolniczej	
GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁAŃ	<ul style="list-style-type: none">➤ rozwój ekonomii społecznej – tworzenie pilotażowych przedsiębiorstw (spółdzielni socjalnych) - współpraca gminy z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami otoczenia biznesu➤ tworzenie dogodnych warunków prawno-organizacyjnych do powstawania i funkcjonowania małej i średniej przedsiębiorczości➤ wyznaczenie i przygotowanie terenów pod inwestycje➤ przygotowanie kompleksowej oferty inwestycyjnej➤ zagospodarowanie budynków i terenu byłej bazy SKR w miejscowości Komarów-Wieś z przeznaczeniem na usługi

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- prowadzenie działań marketingowych w ramach promocji gospodarczej gminy
 - wdrożenie systemu informacji przestrzennej w zakresie aktywności gospodarczej
 - współdziałanie gminy z instytucjami rynku pracy oraz otoczenia biznesu w zakresie powstawania nowych przedsiębiorstw w oparciu o platformy startowe
 - stworzenie systemu zachęt podatkowych dla przedsiębiorców
 - wspieranie dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych w kierunku działalności pozarolniczej np. agroturystyki
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
 - ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
 - ✓ Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020
 - ✓ Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe
 - ✓ Budżet Gminy Komarów-Osada

CEL SZCZEGÓŁOWY

1.2 Tworzenie warunków do rozwoju specjalizacji produkcji rolnej

**GŁÓWNE
KIERUNKI
DZIAŁAŃ**

- wyznaczenie i urządzenie targowiska gminnego
- wsparcie dla przetwórstwa produktów żywnościowych
- rozwój firm z branży przetwórstwa rolno-spożywczego, wykorzystującego lokalne zasoby produkcji rolnej - wsparcie potencjalnych przedsiębiorców poprzez udzielanie odpowiedniej informacji oraz pomocy w procesie inwestycyjnym
- promocja podmiotów produkujących zdrową żywność
- pomoc w tworzeniu grup producenckich – szkolenia
- wspieranie produkcji żywności w oparciu o lokalne receptury
- organizacja inicjatyw promujących lokalne produkty
- promocja produktów lokalnych
- współdziałanie z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego pod kątem transferu wiedzy, organizacji działań wspierających producentów rolnych w przystępowaniu do systemów jakości
- poprawa efektywności działalności gospodarstw rolnych poprzez wspieranie modernizacji sprzętu i budynków, poprawę struktury agrarnej, poprawę jakości produkcji oraz zróżnicowanie kierunków produkcji rolnej (biopaliwa, energia odnawialna)

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- budowa mikrobiogazowni rolniczych
- wspieranie dostosowania profilu niektórych gospodarstw rolnych do potrzeb turystów oraz wczasowiczów - uprawa owoców, warzyw, hodowla drobnego inwentarza
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- ✓ Budżet Gminy Komarów-Osada

CEL SZCZEGÓŁOWY

1.3 Wsparcie zasobów ludzkich i rozwoju kompetencji

**GŁÓWNE
KIERUNKI
DZIAŁAŃ**

- integracja lokalnych przedsiębiorców w celu wymiany doświadczeń i dobrych praktyk
- współpraca gminy z Powiatowym Urzędem Pracy oraz innymi instytucjami w zakresie promocji programów nastawionych na zwiększenie samozatrudnienia mieszkańców
- wsparcie osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej obejmujące szkolenia i doradztwo indywidualne oraz grupowe umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej
- pomoc w zakresie pozyskiwania dofinansowania na rozpoczęcie działalności gospodarczej
- promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia
- zwiększanie świadomości pracodawców z zakresu możliwości finansowania rozwoju zasobów ludzkich i rozwoju kompetencji w organizacjach (m.in. Krajowy Fundusz Szkoleniowy, bony szkoleniowe)
- wspieranie realizacji szkoleń mających na celu podniesienie, uzupełnienie lub zmianę kwalifikacji pracodawców i pracowników przedsiębiorstw
- promocja szkoleń zawodowych i nabywania umiejętności przez rolników oraz właścicieli lasów w zakresie prowadzonej produkcji, ochrony środowiska oraz marketingu swoich produktów i usług
- rozwój na poziomie gminy spójnego systemu doradztwa edukacyjno-zawodowego oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla młodzieży szkolnej
- wspieranie organizacji i realizacji szkoleń mających na celu podnoszenie kwalifikacji i kompetencji grup defaworyzowanych (m.in. osób powyżej 50 r.ż, niepełnosprawnych, młodych osób niepracujących i nieuczących się) w szczególności w zakresie

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

- nowoczesnych technologii oraz kompetencji językowych
- edukacja ekonomiczna mieszkańców m.in. poprzez realizację zajęć warsztatowych z zakresu przedsiębiorczości i kreatywności w szkołach podstawowych, gimnazjum
- organizacja staży i praktyk zawodowych
- współpraca z przedsiębiorcami, instytucjami rynku pracy na rzecz wsparcia osób bezrobotnych min. poprzez: subsydiowane zatrudnienie oraz likwidację barier
- współpraca gminy z placówkami kształcenia ustawicznego i praktycznego w zakresie zachęcania osób dorosłych do podnoszenia swoich kompetencji i umiejętności
- współpraca gminy z Powiatowym Urzędem Pracy oraz innymi instytucjami rynku pracy w zakresie realizacji wspólnych projektów nastawionych na aktywizację zawodową lub reorientację zawodową pozostających bez pracy, szczególnie osób młodych i osób długotrwale bezrobotnych
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
- ✓ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska - Białoruś - Ukraina na lata 2014-2020
- ✓ Budżet Gminy Komarów-Osada
- ✓ Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe

Źródło: Opracowanie własne

2. Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej

Prowadzenie efektywnej polityki oświatowej jest jednym z priorytetów gminy. Środki pozyskane w ostatnich latach z programów UE były istotną wartością dodaną w rozwoju gminnej oświaty, pozwoliły bowiem na zwiększenie skali dotychczas realizowanych zadań, realizację innowacyjnych projektów oraz unowocześnienie bazy edukacyjnej. Doświadczenie zdobyte w perspektywie finansowej 2007-2013 będzie procentowało w pozyskiwaniu

środków z perspektywy 2014-2020. Zarówno gmina, jak i jej jednostki organizacyjne powinny kontynuować uczestnictwo w projektach i programach, które przyczynią się do poprawy efektywności kształcenia i rozwijania potencjału twórczego uczniów. W najbliższych latach konieczne będzie dalszy rozwój bazy oświatowej, wprowadzenie programów rozwijających kreatywność uczniów z wykorzystaniem np. nauki programowania, debat szkolnych, edukacji medialnej, prowadzenie działań rozwijających edukację kulturalną i artystyczną, a także rozszerzenie cyfryzacji szkół, wspierającej jakość procesu nauczania. Pożądane jest również nawiązanie kontaktów międzynarodowych, które umożliwią adaptację do systemu oświaty sprawdzonych rozwiązań z innych krajów oraz rozszerzenie doskonalenia nauczycieli.

Wiele badań pedagogicznych i psychologicznych udowodniło, iż pierwsze lata życia dziecka, to kluczowy dla przyszłych osiągnięć okres jego rozwoju. Celem zapewnienia najmłodszym mieszkańcom gminy możliwości pełnego rozwoju intelektualnego, psychicznego, społecznego i fizycznego oraz przygotowania ich do nauki w szkole, w ostatnich latach na terenie gminy powstało 5 dobrze wyposażonych punktów przedszkolnych z nowoczesnymi placami zabaw. Zasadność funkcjonowania tego typu placówek jest niekwestionowana. Punkty wspomagają indywidualny rozwój dzieci, zgodnie z wrodzonym potencjałem i możliwościami rozwojowymi, zapewniają możliwość przebywania w grupie rówieśniczej, a także rozwijają uzdolnienia i talenty. Wprowadzają dzieci w świat wartości estetycznych, kształtują poczucie przynależności społecznej, propagując przy tym zasadę równości szans w społeczeństwie. Rozwój systemu opieki przedszkolnej jest jednym z kluczowych zadań gminy w sferze oświaty. Aby przeciwdziałać nierównościom w stopniu upowszechnienia tej formy edukacji, a tym samym wesprzeć rodziny w wychowywaniu dzieci gmina powinna podejmować kolejne przedsięwzięcia w tym zakresie. Jednym z nich jest plan adaptacji i wyposażenia pomieszczeń w Szkole Podstawowej w Zubowicach z przeznaczeniem na czynne w pełnym wymiarze godzinowym, przedszkole

samorządowe. Szansą na wyrównanie dostępu do opieki żłobkowej może być tworzenie alternatywnych form opieki.

Biorąc pod uwagę aktualne problemy zdrowotne mieszkańców gminy oraz te prognozowane (zgodnie z dokumentem *Ocena stanu zdrowia oraz określenie potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa lubelskiego na potrzeby opracowywania programów polityki zdrowotnej realizowanych przez Samorząd Województwa Lubelskiego w latach 2016-2021*) konieczna jest realizacja zadań, które wspomogą uzyskiwanie jak najlepszych rezultatów leczenia i rehabilitacji. W przeprowadzonej na potrzeby niniejszej strategii ankiecie, dotychczasowa jakość obsługi medycznej nie została wysoko oceniona (89% wskazań na ocenę 3 i niżej, w pięciostopniowej skali), a jej poprawa została uznana jako priorytet działań gminy. Konieczne jest zatem wspieranie wszelkich przedsięwzięć służących poprawie systemu ochrony zdrowia, m.in. poprzez bliską współpracę z istniejącym na obszarze gminy zakładem opieki zdrowotnej. Dostęp do innowacyjnych technologii medycznych w aspekcie profilaktyki zdrowotnej, jak również w kontekście zdrowego starzenia się, powinien stać się egalitarny. Uzupelnieniem tego typu działań będzie kontynuacja wdrażanych przez gminę w ostatnich latach akcji i programów profilaktycznych, konsultacji i badań medycznych m.in. wykrywających wczesne stadia nowotworów.

Kolejnym z obszarów interwencji będzie zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa publicznego. Efektywna realizacja zadań przez funkcjonujące na terenie gminy jednostki Ochotniczych Staży Pożarnych wymaga wsparcia w zakresie zakupu, modernizacji urządzeń, które są wykorzystywane podczas pracy, systemu monitoringu i alarmowania oraz ciągłego doskonalenia wiedzy i umiejętności czynnych strażaków. Wskazane jest doposażenie służb ratowniczych w odpowiedni sprzęt do skutecznego działania, także podczas powodzi i podtopień, a także zakup nowych samochodów bojowych, bowiem część z posiadanych wciąż nie odpowiada obowiązującym normom technicznym. Wymiana taboru będzie dotyczyć również pojazdów wykorzystywanych przez jednostki organizacyjne miasta.

Niezwykle istotna jest również sfera polityki społecznej, której realizacja musi odzwierciedlać obecne problemy społeczne oraz wykorzystywać nowoczesne rozwiązania. Ważnym kierunkiem planowania działań strategicznych jest przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego tj. „sytuacji uniemożliwiającej lub znacznie utrudniającej jednostce lub grupie, zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób”²⁴. Wśród głównych przyczyn wykluczenia społecznego wymienia się m.in. ubóstwo i niepełnosprawność. Osiągnięty przez województwo lubelskie jeden z najwyższych w Polsce wskaźnik zagrożenia ubóstwem (31,3%)²⁵ zmusza do podjęcia szeroko zakrojonych interwencji w tym zakresie. Duży udział w generowaniu wykluczenia na obszarach wiejskich ma także wysoki poziom bezrobocia, zwłaszcza tzw. ukrytego, z którym mamy do czynienia w sytuacji, kiedy osoba de facto pozostająca bez zatrudnienia, nie może być zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy z uwagi na posiadanie gospodarstwa rolnego (powyżej 2 ha przeliczeniowych)²⁶. Działania na rzecz ograniczenia wykluczenia społecznego wymagają czasu i skoordynowanych działań wielu instytucji. Na terenie gminy zadania te sprawnie realizują: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Warsztat Terapii Zajęciowej, Centrum Integracji Społecznej oraz funkcjonujące na terenie gminy organizacje pozarządowe. Prowadzone przez te jednostki komplementarne formy pomocy i integracji społecznej, wysoko oceniane przez lokalną społeczność, powinny być kontynuowane w możliwie jak najszerszym zakresie. Efektywność prowadzenia pomocy społecznej w najbliższych latach będzie polegała m.in. na przechodzeniu od systemu opiekuńczego do modelu opartego na zasadzie pomocniczości. Właściwy charakter pomocy i integracji społecznej przyczyni się do kształtowania postawy aktywności i unikaniu negatywnych skutków uzależniania się beneficjentów pomocy od świadczeń społecznych. Jednym z

²⁴ Narodowa Strategia Integracji Społecznej, Warszawa 2004

²⁵ Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020

²⁶ Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok, Lublin 2015

rozwiązań może być również wykorzystanie na terenie gminy mechanizmów ekonomii społecznej, które oprócz podstawowej funkcji podmiotu gospodarczego (tworzenia zysku), pomagają w zapobieganiu i niwelowaniu problemów społecznych.

Działania instytucji pomocy społecznej winny uwzględniać przeobrażenia demograficzne i związane z nimi zmiany zapotrzebowania na określone usługi. Prognozy GUS wskazują, iż osoby powyżej 60 r. ż. będą w 2020 r. stanowić 20% wszystkich mieszkańców kraju, a w 2030 r. ż. odsetek ten zwiększy się do 33%. W związku ze zjawiskiem starzenia się społeczeństwa, w naturalny sposób zwiększa się popyt na usługi z zakresu pomocy osobom starszym, niezdolnym do samodzielnego funkcjonowania. Zjawisko tzw. „silver tsunami” niesie nowe wyzwania dla samorządu gminy. Potrzebne są przedsięwzięcia mające na celu poszerzenie katalogu ofert usługowych dla zabezpieczenia potrzeb najstarszej grupy mieszkańców oraz działania wspierające utrzymanie jak najlepszej sprawności życiowej (wsparcie rehabilitacyjne, medyczne, pielęgnacyjne i socjalne).

Dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz zwiększenia aktywności mieszkańców konieczna jest rozbudowa istniejącego potencjału infrastrukturalnego lokalnych instytucji publicznych. Główne funkcje kulturalne na terenie gminy pełni prężnie działający Samorządowy Ośrodek Kultury w Komarowie-Osadle, wspierający lokalne działania i wzbogacający ofertę spędzania wolnego czasu. Budowa Domu Kultury z Biblioteką Publiczną, wchodzących w skład SOK, zwiększyłaby atrakcyjność obu tych instytucji, wpływając na poszerzenie oferty kulturalnej oraz umożliwiając swobodny dostęp do księgozbioru. Wskazane jest modernizowanie oraz doposażenie obiektów z przeznaczeniem na działalność kulturalną i społeczną (m.in. budynek „Jasiukówki”, budynek po byłym sklepie w miejscowości Wolica Brzozowa-Kolonia, świetlice wiejskie w Tomaszówce, Ruszczyźnie i Tuczapach), a także tworzenie ogólnodostępnych miejsc kształtowania świadomości historycznej i kultywowania dawnych tradycji i zwyczajów (Izba Pamięci w Antoniówce). Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego

i historycznego powinno odbywać się również poprzez renowację obiektów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków. Przywracanie dawnych form lokalnym kapliczkom, uczytelnianie inskrypcji, a także właściwe zagospodarowanie miejsca pamięci w Wolicy Śniatyckiej, przyczyni się nie tylko do wzrostu znaczenia samorządności obywatelskiej opartej o kulturę pamięci i tożsamość, ale będzie stanowiło istotny wkład w różnicowanie i uatrakcyjnienie oferty turystycznej gminy.

Niewątpliwie do budowania korzystnego wizerunku gminy jako miejsca atrakcyjnego do życia, przyczynią się również działania zmierzające do stworzenia warunków do rekreacji i aktywnego wypoczynku. Mając na uwadze powodzenie budowy siłowni zewnętrznych, które umożliwiają aktywne spędzanie czasu na świeżym powietrzu, gmina powinna kontynuować tworzenie tego typu miejsc rekreacji ruchowej. Rekomendowana jest modernizacja i rozbudowa bazy sportowo-rekreacyjnej, w tym m.in.: remont hali sportowej w Komarowie–Osadzie oraz urządzenie miejscowego boiska, budowa hali sportowej w miejscowości Zubowice. Konieczna jest również budowa lub zmiana nawierzchni boisk zlokalizowanych przy szkołach podstawowych na terenie gminy. Budowa zalewu w miejscowości Komarów–Osada z odpowiednim zagospodarowaniem terenu z pewnością uatrakcyjniłaby wypoczynek mieszkańcom gminy, ale również mogłaby się stać wizytówką gminy, przyciągającą zewnętrznych turystów.

Aktywność społeczna mieszkańców połączona z ich rzeczywistym zaangażowaniem w procesy współdecydowania o losach gminy, stanowi podstawę do budowania społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym. Jest też ważnym czynnikiem integrującym tę społeczność, przyczyniającym się jednocześnie do rozwoju kapitału społecznego. Zaangażowanie obywateli w życie publiczne powinno dotyczyć nie tylko udziału w podejmowaniu decyzji, ale także wykonywaniu tych decyzji, a więc udziału w realizacji zadań publicznych. Bardzo ważna w tym zakresie będzie więc aktywna współpraca gminy z istniejącymi na jej obszarze

organizacjami pozarządowymi oraz zachęcanie do tworzenia nowych organizacji. Oprócz tego znaczący jest mechanizm zlecenia realizacji usług publicznych przedmiotowym organizacjom. Ponadto gmina powinna podjąć działania w zakresie podniesienia dostępu mieszkańców do różnych form aktywności społecznej m. in. poprzez organizacje imprez kulturalnych i sportowych integrujących lokalną społeczność.

Cele szczegółowe:

2.1 Rozwój oferty edukacyjnej i wychowawczej

2.2 Wzrost bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego i socjalnego mieszkańców gminy

2.3 Rozwój infrastruktury i oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej

Tabela 36 Strategia postępowania- Cel strategiczny 2

CEL STRATEGICZNY 2.	
Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej	
CEL SZCZEGÓŁOWY	
2.1 Rozwój oferty edukacyjnej i wychowawczej	
GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁAŃ	<ul style="list-style-type: none">➤ doposażenie istniejących placówek oświatowych w sprzęt oraz wyposażenie niezbędne do zapewnienia wysokiej jakości kształcenia➤ rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do 3 lat (np. żłobki, kluby dziecięce, dzienni opiekunowie) - współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz osobami prywatnymi zainteresowanymi tworzeniem tego rodzaju usług➤ tworzenie nowych miejsc w placówkach przedszkolnych dla dzieci w wieku 3-4 lata➤ rozszerzenie oferty edukacyjnej placówek przedszkolnych o dodatkowe zajęcia, zwiększające szanse edukacyjne dzieci oraz kompensujące stwierdzone deficyty (m.in. nauka języka obcego, zajęcia z logopedą, pedagogiem, psychologiem, rytmika, zabawy teatralne)

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- rozwój w ramach kształcenia ogólnego kluczowych kompetencji wśród uczniów (np. w zakresie informatyki, matematyki i nauk przyrodniczych) oraz tzw. kompetencji społecznych (kreatywność i logiczne myślenie, innowacyjność, praca zespołowa)
 - rozwijanie indywidualnych umiejętności uczniów, szczególnie uczniów uzdolnionych oraz uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych i predyspozycjach sportowych (m.in. poprzez aktywne uczestnictwo w dostępnych programach pomocy stypendialnej)
 - wsparcie uzdolnionych dzieci przez system stypendiów i nagród
 - wspieranie współpracy i wymiany młodzieży szkolnej z placówkami oświatowymi innych państw
 - pobudzanie tożsamości lokalnej – edukacja lokalna w szkołach i zwiększanie wiedzy o gminie
 - organizacja akcji mających na celu podniesienie wiedzy na temat „małej Ojczyzny”
 - wspieranie podnoszenia kwalifikacji kadry pedagogicznej placówek oświatowych
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
 - ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
 - ✓ Budżet Gminy Komarów–Osada

CEL SZCZEGÓŁOWY

2.2 Wzrost bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego i socjalnego mieszkańców gminy

**GŁÓWNE
KIERUNKI
DZIAŁAŃ**

- wymiana taboru pojazdów gminy i jednostek OSP z terenu gminy
- doposażenie jednostek OSP działających na terenie gminy w specjalistyczny sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków zagrożeń naturalnych i katastrof
- prowadzenie kampanii prewencyjnych i edukacyjnych na rzecz bezpieczeństwa publicznego
- przystosowanie budynku administracyjno-użytkowego tzw. „Jasiukówki” na cele społeczne
- inicjowanie współpracy z innymi podmiotami na rzecz upowszechnienia dostępu do usług medycznych oraz doposażenia infrastruktury ochrony zdrowia w nowoczesną aparaturę medyczną
- aktywne uczestnictwo gminy w realizacji krajowych i regionalnych programów profilaktycznych dotyczących chorób będących istotnym problemem

zdrowotnym zarówno gminy, jak i całego regionu (m.in. choroby nowotworowe, choroby układu krążenia, cukrzyca)

- organizacja badań i konsultacji medycznych - „dni dla zdrowia“
- kontynuacja prowadzenia działań edukacyjnych na rzecz zdrowego i aktywnego trybu życia, regularnych badań
- kontynuacja prowadzonych w placówkach oświatowych programów edukacyjnych mających na celu m. in. przeciwdziałanie różnego rodzaju uzależnieniom i przemocy w szkole, promocję zdrowych nawyków żywieniowych oraz aktywnego trybu życia
- kontynuacja, prowadzonych przez instytucje pomocy społecznej, programów przeciwdziałania uzależnieniom i przemocy w rodzinie działania prewencyjne, edukacyjne i profilaktyczne wśród dzieci i młodzieży
- współpraca z zakładami opieki zdrowotnej w zakresie organizowania i wspierania akcji oraz programów profilaktycznych, w tym kierowanych do osób w wieku aktywności zawodowej
- przeciwdziałanie przemocy w rodzinie
- wsparcie i aktywizacja społeczno-zawodowa osób niepełnosprawnych
- poprawianie warunków życia osób starszych i niepełnosprawnych oraz ich integracja ze społeczeństwem - rozwój instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych form wsparcia (w tym placówek wsparcia dziennego oraz środowiskowego), tworzenie warunków do opieki domowej
- wsparcie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz w zakresie profilaktyki problemów alkoholowych
- rozwój usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny, w tym rozwój ośrodków wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży
- współpraca z GOPS oraz instytucjami rynku pracy w realizacji zintegrowanych programów i działań na rzecz usamodzielniania wychowanków opuszczających pieczę zastępczą
- udział gminy w realizacji kompleksowych programów na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

- adaptacja pomieszczeń na rzecz rozwoju mieszkalnictwa wspomaganego, chronionego i socjalnego
- współpraca partnerska z podmiotami o charakterze reintegracyjnym w realizacji działań na rzecz reintegracji i rehabilitacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych
- kontynuacja wyposażania gospodarstw domowych, zagrożonych wykluczeniem z aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym, w sprzęt komputerowy i oprogramowanie
- utworzenie Środowiskowego Domu Samopomocy Senior-Wigor / Dziennego Domu Senior-Wigor / Klubu Senior-Wigor
- zorganizowane schroniska dla bezdomnych zwierząt
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
- ✓ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska - Białoruś - Ukraina na lata 2014-2020
- ✓ budżet Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej - Program Senior-Wigor 2015-2020
- ✓ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
- ✓ Szwajcarskie Instrumenty Finansowe
- ✓ budżet Gminy Komarów-Osada

CEL SZCZEGÓŁOWY

2.3 Rozwój infrastruktury i oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej

GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁAŃ

- budowa Domu Kultury wraz z biblioteką publiczną wyposażoną w nowoczesne urządzenia multimedialne
- remont budynku „Jasiukówki” z przeznaczeniem na działalność kulturalną
- zwiększenie oferty kulturalnej gminy (np. organizacja koncertów, występów teatrów, kino „pod chmurką”)
- realizacja projektów mających na celu zwiększenie dostępu mieszkańców gminy do kultury – wyjazdy do kina, teatru, organizacja wystaw, warsztatów malarskich, rysunku
- utworzenie izby pamięci w miejscowości Antoniówka
- zagospodarowanie miejsca pamięci - mogiła z 1920 r. w Wolicy Śniatyckiej
- budowa zalewu w miejscowości Komarów-Osada wraz z zagospodarowaniem terenu

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- remont hali sportowej w miejscowości Komarów-Osada
 - budowa hali sportowej w miejscowości Zubowice
 - urządzenie boiska sportowego w Komarowie-Osadzie
 - budowa lub zmiana nawierzchni boisk zlokalizowanych przy szkołach podstawowych na terenie gminy
 - tworzenie miejsc rekreacji ruchowej na terenie gminy, w tym m.in. budowa siłowni zewnętrznych przy świetlicach wiejskich w miejscowościach: Zubowice, Komarów-Wieś, Wolica Śniatycka, Antoniówka, Śniatycze, Ruszczyzna, Wolica Brzozowa, Krzywystok, Kadłubiska oraz Centrum Integracji Społecznej w Janówce Zachodniej
 - organizacja cyklicznych imprez i wydarzeń kulturalnych w pełni wykorzystujących lokalne dziedzictwo kulturowe i tradycje, które z jednej strony będą stanowiły element promocji gminy na zewnątrz, a z drugiej natomiast świetną okazję do integracji lokalnej społeczności
 - modernizacja istniejących oraz budowa nowych placów zabaw m.in. w miejscowości Księżostany
 - modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich - budynek po byłym sklepie w miejscowości Wolica Brzozowa-Kolonia, świetlice wiejskie w Tomaszówce, Ruszczyźnie i Tuczapach
 - zagospodarowanie bazy SKR w Zubowicach i budynku magazynu w Zubowicach
 - odnawianie lub poprawa stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki na obszarach wiejskich
 - modernizacja oraz zakup trwałego wyposażenia obiektów kulturalnych i zabytkowych
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
 - ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
 - ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska -Białoruś - Ukraina na lata 2014-2020
 - ✓ Infrastruktura bibliotek – Program MKiDN
 - ✓ Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe
 - ✓ budżet Gminy Komarów–Osada

Źródło: Opracowanie własne

3. Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni gminy oraz jakości usług publicznych

Wzrost gospodarczy i rozwój społeczny wymagają nowoczesnej, dobrze funkcjonującej infrastruktury technicznej, stąd ważnym wyzwaniem stojącym przed gminą w perspektywie do 2020 r. jest stałe dążenie do poprawy jej jakości i dostępności.

Infrastruktura drogowa, mimo licznych i kosztownych inwestycji w ostatnich latach, nadal wymaga poniesienia nakładów inwestycyjnych w miejscach, gdzie stan dróg jest niezadowalający. Istotne jest zapewnienie dobrego standardu dojazdu do terenów mieszkalnych oraz miejsc o potencjale inwestycyjnym. Przebudowa, modernizacja i budowa nowych odcinków dróg podniesie standardy infrastrukturalne na terenie gminy, ale przede wszystkim wzmocni jej wewnętrzną dostępność komunikacyjną i poprawi bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego. Zakresem modernizacji powinny zostać objęte wszystkie kategorie dróg przebiegających przez teren gminy. Ze względu na ochronę siedlisk i gatunków hydrogenicznym oraz wyeliminowanie kolizji dróg twardych ze szlakami migracyjnymi lub miejscami rozrodu i regularnego przebywania fauny nie powinno się trasować nowych odcinków dróg przez siedliska przyrodnicze (realizacja po trasach istniejących dróg). Ponadto przepusty wodne powinny być dostosowywane do wymogów przepustów ekologicznych dla małych i średnich zwierząt. Należy stosować również rozwiązania chroniące stosunki wodne a także jakość wód powierzchniowych i podziemnych. Inwestowanie w infrastrukturę komunikacyjną wiąże się z ponoszeniem kolejnych nakładów na budowę ciągów pieszo-rowerowych, remont chodników, wyznaczanie przejść dla pieszych oraz parkingów. W celu zwiększenia energooszczędności oświetlenia drogowego rekomendowane są działania w zakresie budowy nowych punktów oświetleniowych oraz modernizacja funkcjonującego oświetlenia ulicznego na inteligentne oświetlenie LED. Ze względu na znaczną dynamikę rozwoju wąwozów drogowych, wywołujących różne negatywne skutki gospodarcze, formy te

wymagają przeprowadzenia odpowiednich zabezpieczeń, mających na celu utrzymanie ich drożności. Obok budowy ścieżek rowerowych, jako elementów infrastruktury drogowej, konieczna jest organizacja szlaków konnych, historycznych, ścieżek przyrodniczych, które urozmaicą infrastrukturę turystyczną gminy.

Infrastruktura wodociągowa w gminie nie jest dostatecznie rozwinięta. Aktualnie korzysta z niej 53,4% mieszkańców. Pomimo przeprowadzonej w ostatnich latach modernizacji sieci, zaopatrzenie mieszkańców w wodę nie zostało zaspokojone w wystarczającym stopniu. Niekorzystny dla rozwoju gminy jest również brak infrastruktury kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków. Budowa systemu, który zapewni mieszkańcom bezpieczeństwo sanitarne, jest koniecznością w dobie zwiększających się wymogów ochrony środowiska. W miejscowościach, gdzie budowa kanalizacji jest niemożliwa z racji ukształtowania terenu bądź nieuzasadniona z ekonomicznego punktu widzenia (zbyt rozproszona zabudowa), rekomendowane jest wyposażenie indywidualnych gospodarstw w przydomowe oczyszczalnie ścieków. Ze względu na ochronę jakości wód podziemnych oczyszczalnie przydomowe powinny być lokalizowane w zabudowie rozproszonej jako uzupełnienie zbiorowych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków. Dopuszczalność lokalizacji oczyszczalni przydomowej powinna być potwierdzona udokumentowaną opinią geotechniczną potwierdzającą istnienie bezpiecznego odbiornika ścieków oczyszczonych. Inwestycje w zakresie infrastruktury komunalnej powinny również objąć budowę kanalizacji deszczowej, służącej do odprowadzania wód opadowych i roztopowych ze szczelnych nawierzchni terenów zurbanizowanych. Działania melioracyjne powinny objąć tereny północne gminy, to jest miejscowości: Komarów-Osada, Komarów Dolny, Śniatycze, Zubowice, Zubowice-Kolonia, Wolica Brzozowa, Dub, Tuczapy, Swaryczów, Kadłubiska, Tomaszówka, Antoniówka.

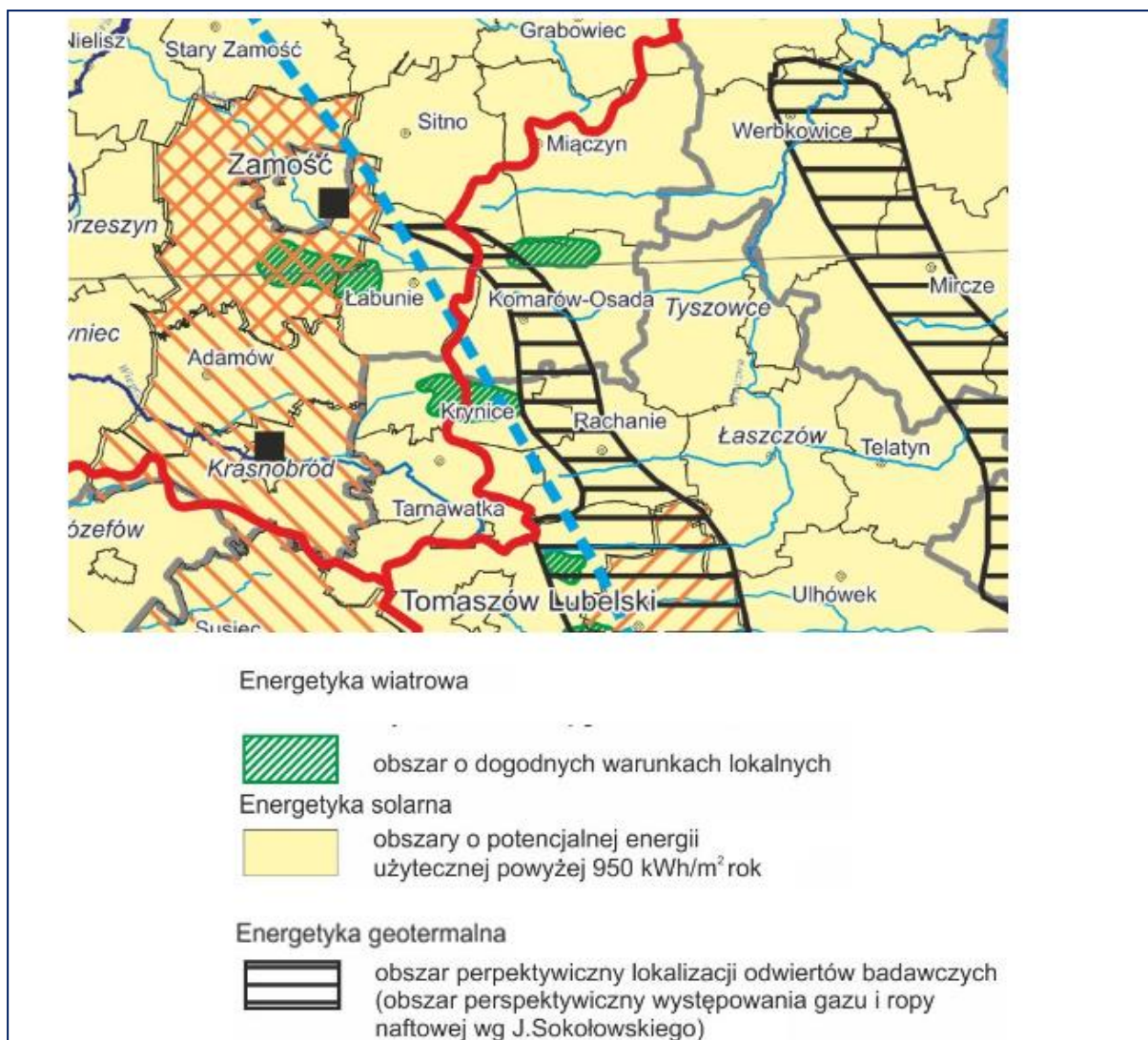
Istotne jest wsparcie i intensywny rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez zwiększanie standardów dostępu do sieci internetowej. W świetle założeń *Programu Polska Cyfrowa 2014-2020* do 2020 r. każdy mieszkaniec Polski będzie mieć dostęp do Internetu o przepustowości co najmniej 30 MB/s oraz do nowoczesnych usług i otwartych informacji publicznych. Powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu i usług elektronicznych wysokiej jakości znacznie poprawi komfort życia mieszkańców gminy, uczniów, ale również osób prowadzących działalność gospodarczą lub chcących ją uruchomić. Należy więc podjąć działania mające na celu rozbudowę i poprawę jakości infrastruktury teleinformatycznej, która usprawni i poprawi dostęp do informacji publicznej oraz e – usług.

W zahamowaniu odpływu mieszkańców gminy, a także pozyskiwaniu nowych, czynnikiem sukcesu jest prowadzenie aktywnej polityki na rzecz kreowania wysokiej jakości przestrzeni publicznych. Oprócz działań prowadzonych przez gminę w tym zakresie - odpowiednia polityka planowania przestrzennego oraz projekty w zakresie odnowy miejscowości (m.in. zagospodarowanie centrum miejscowości Komarów-Osada), zagospodarowania nieużytkowanych pomieszczeń i obiektów (m.in. pomieszczeń w Gminnym Ośrodku Zdrowia, budynek magazynowy w Zubowicach) oraz terenów - powinna ona kontynuować rozpoczęte inicjatywy zachęcające mieszkańców do dbania o czystość i estetykę otoczenia (coroczny konkurs na najładniejszą posesję).

Rozwój społeczno-gospodarczy Gminy Komarów-Osada musi przebiegać z zachowaniem standardów wysokiej jakości środowiska naturalnego. W związku z tym prowadzenie aktywnej polityki ekologicznej będzie jednym z ważniejszych celów pozostających w zainteresowaniu gminy w perspektywie do 2020 r. Niewykorzystanym potencjałem gminy jest rozwój energetyki odnawialnej. Gmina posiada warunki do rozwoju energetyki słonecznej i wiatrowej, zarówno w skali komercyjnej, na sprzedaż energii do sieci energetycznych, jak i do wykorzystania we własnym zakresie (w budynkach użyteczności publicznej, gospodarstwach domowych).

Mapa 7 Zasoby odnawialnych źródeł energii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego*

Mając na uwadze ogólnoświatowe tendencje w zakresie ochrony środowiska naturalnego, gmina powinna wzmocnić swoje działania zmierzające do usprawnienia systemu zarządzania energią. Jednym z podstawowych kierunków działań będzie racjonalizacja zużycia energii w sektorze publicznym. Realizacja przedsięwzięć termomodernizacyjnych (m.in. budynki szkół w Śniatyczach i Zubowicach) połączona z wymianą niskosprawnych źródeł ciepła zostanie przeprowadzona w budynkach użyteczności publicznej m.in. budynki Szkół Podstawowych w Dubie, świetlica wiejska w Ruszczyźnie, budynek dawnego SKR w Komarowie-Wsi, budynek

dawnej Lecznicy Zwierząt w Komarowie-Osadle oraz budynkach mieszkalnych stanowiących własność gminy: Dom Nauczyciela w miejscowości Komarów-Wieś, budynek mieszkalny ul. Piłsudskiego w Komarowie-Osadle. Wpłynie to pozytywnie na komfort użytkowania infrastruktury. Przyczyni się także do znacznej oszczędności energii skutkującej redukcją emisji zanieczyszczeń powietrza (efekt ekologiczny) oraz zmniejszeniem kosztów utrzymania tych budynków (efekt ekonomiczny). Biorąc pod uwagę fakt, że termomodernizacja może powodować konkretne straty przyrodnicze w populacjach gatunków bytujących w szczelinach i otworach wentylacyjnych oraz ze względu na prawdopodobieństwo zasiedlania budynków planowanych do termomodernizacji przez ptaki (np. jerzyki, oknówki) wskazane jest przeprowadzenie audytu ornitologicznego i w miarę potrzeby wdrożenie odpowiednich rozwiązań chroniących (prowadzenie prac poza sezonem lęgowym, wykonanie zastępczych miejsc lęgowych itp.).

W zakresie budowy zbiorników małej retencji ich skala i lokalizacja powinna uwzględniać obowiązek utrzymania istniejących populacji oraz siedlisk hydrogenicznym, funkcji migracyjnych oraz stosunków wodnych w zakresie, który nie będzie zagrażał chronionym gatunkom i siedliskom oraz zasobom przyrody i funkcjom ekologicznym.

Wśród wyzwań gminy należy również wymienić włączenie się w coraz widoczniej rysujący się nurt przechodzenia regionów europejskich na gospodarkę niskoemisyjną. Ważnym kierunkiem działań powinna być realizacja inwestycji, wynikających z opracowanego w 2015 roku *Planu gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Komarów-Osada*, w zakresie podniesienia efektywności energetycznej budynków, poprawy jakości powietrza oraz produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Rekomendowane jest wdrażanie tzw. „zielonych inwestycji” – montaż instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii (m.in. mikroinstalacje fotowoltaiczne oraz kolektory solarne) na budynkach użyteczności publicznej oraz prywatnych budynkach mieszkalnych. Punktem odniesienia do planowanych działań będzie *Plan*

gospodarki niskoemisyjnej, jako główny dokument koncentrujący się na podniesieniu efektywności energetycznej, zwiększeniu wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz redukcji emisji gazów cieplarnianych. Uzupełnieniem i wzmocnieniem prowadzonych działań związanych z ochroną środowiska będzie dalsza realizacja projektów z zakresu edukacji ekologicznej.

Fachowy system zarządzania publicznego będzie miał wpływ na poziom satysfakcji z jakości usług publicznych i funkcjonowania urzędu ma profesjonalizm i kompetencje pracowników oraz staranność i szybkość załatwiania spraw. Niezbędne jest zatem podjęcie inicjatyw (m.in. szkolenia, warsztaty) służących doskonaleniu kompetencji kadr administracji samorządowej. Tego typu działania powinny na stałe wpisać się w harmonogram prac urzędu z uwagi na nieustanne zmiany prawa oraz ogólnoswiatową tendencję do poprawiania świadczonych usług. Efektem tego rodzaju przedsięwzięć będzie obsługa klienta urzędu na poziomie zgodnym z praktyką stosowaną w krajach UE.

Wdrożenie w Urzędzie Gminy procesu samodoskonalenia np. poprzez model CAF (ang. Common Assesment Framework) tj. model kompleksowego przeglądu funkcjonowania instytucji z uwzględnieniem analizy jej działalności oraz potencjału organizacyjnego, stworzyłby możliwość systematycznego rozpoznawania obszarów, jakie powinny zostać usprawnione oraz pozwoliłoby też spojrzeć na skuteczność stosowanych w administracji narzędzi i metod (np. kontrola zarządcza, audyt wewnętrzny, systemy motywacji, ocen pracowniczych, planowania i realizacji szkoleń). Działania podejmowane w zakresie usprawniania procesów zarządzania w administracji publicznej powinny dotyczyć m.in. rozwoju usług elektronicznych, informacyjno-komunikacyjnych (e-administracja), co stanowi odpowiedź na rosnące oczekiwania petentów względem organów administracji publicznej.

Zgodnie z założeniami nowego modelu polityki regionalnej, podstawą wdrażania polityki rozwoju, również na szczeblu gminnym, winno być partnerstwo i skonsolidowane podejście do obszarów problemowych.

Nawiązanie współpracy z innymi samorządami gminnymi i powiatem zamojskim pomoże w wykreowaniu wspólnej oferty promocji gospodarczej i turystycznej. Rekomendowane jest również zawiązanie partnerstwa międzynarodowego, które wspomogą aktywizację gminy i wykorzystanie jej potencjału. Wyjazdy studyjne, seminaria i konferencje, wymiana młodzieży szkolnej, rolników, pracowników samorządowych, członków organizacji pozarządowych umożliwi transfer najlepszych praktyk i wiedzy oraz wyzwalanie inicjatyw społecznych, a także pozyskiwanie środków finansowych.

Jednym z kierunków polityki rozwoju będzie kreowanie i promocja marki Gminy Komarów-Osada. Funkcjonująca strona internetowa gminy, która pełni obecnie rolę ogólnoinformacyjną, powinna zostać wzbogacona o elementy typowo promocyjne. Lokalne walory kulturowe promowane są aktualnie poprzez organizację cyklicznych imprez i uroczystości. Konieczny jest rozwój oferty kulturalnej, w tym wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, w szczególności o znaczeniu ponadlokalnym, które będą atrakcyjne także dla mieszkańców innych gmin. Zakłada się wdrożenie skutecznego systemu marketingu lokalnego poprzez uspołnienie i koordynację działań wszystkich podmiotów, które realizują zadania z zakresu promocji. Nadrzędnym celem będzie wykreowanie przewagi konkurencyjnej gminy w stosunku do innych miejscowości rekreacyjno-turystycznych w regionie.

Poniżej zaprezentowano cele szczegółowe, w ramach których będą realizowane działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania strategii w obrębie trzeciego celu strategicznego.

Cele szczegółowe:

3.1 Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej

3.2 Tworzenie atrakcyjnej przestrzeni publicznej

3.3 Zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych i ochrona środowiska

3.4 Rozwój potencjału i skuteczności administracji publicznej

Tabela 37 Strategia postępowania- Cel strategiczny 3

CEL STRATEGICZNY 3. Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni gminy oraz jakości usług publicznych	
CEL SZCZEGÓŁOWY 3.1 Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej	
GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁAŃ	<ul style="list-style-type: none">➤ budowa, odbudowa, remonty i modernizacja dróg gminnych (przebudowa, zmiana nawierzchni)➤ budowa, remonty, modernizacja dróg powiatowych zlokalizowanych w granicach gminy➤ budowa i modernizacja oświetlenia ulicznego przy drogach gminnych i powiatowych, w tym z wykorzystaniem energooszczędnych rozwiązań np. źródła światła w technologii LED➤ budowa ciągów pieszych przy drogach gminnych i powiatowych➤ budowa ścieżek rowerowych➤ budowa szlaków konnych, historycznych, ścieżek przyrodniczych➤ budowa miejsc parkingowych przy obiektach użyteczności publicznej➤ remonty wiat przystankowych➤ budowa kanalizacji sanitarnej wraz z przyłęczami i oczyszczalnia ścieków➤ budowa sieci wodociągowej w miejscowościach: Ruszczyzna, Wolica Śniatyccka, Antoniówka, Śniatycze, Kadłubiska, Swaryczów, Tuczapy, Dub, Tomaszówka wraz z ujęciem wody i przepompownią➤ budowa oczyszczalni przydomowej przy Domu Nauczyciela w Komarowie-Wsi i w CIS w Janówce➤ budowa biologicznych oczyszczalni ścieków obsługujących obiekty gminne oraz rozproszoną zabudowę➤ odtworzenie rowów w miejscowości Księżostany i Księżostany Kolonia➤ budowa zbiorników małej retencji na obszarze gminy➤ rozwijanie i unowocześnianie systemu gospodarki odpadami➤ remonty urządzeń melioracji wodnej➤ współdziałanie gminy z PGE Dystrybucja S.A. w zadaniach z zakresu budowy oraz modernizacji elementów sieci elektroenergetycznej umożliwiającej

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

przyłączenie nowych sieci wytwórczych energii ze źródeł odnawialnych

- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- ✓ Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych „Bezpieczeństwo – Dostępność – Rozwój”
- ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska -Białoruś - Ukraina na lata 2014-2020
- ✓ budżet samorządu województwa lubelskiego
- ✓ budżet powiatu zamojskiego
- ✓ Budżet Gminy Komarów-Osada
- ✓ dotacje z budżetu państwa

CEL SZCZEGÓŁOWY

3.2 Tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych

GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁAŃ

- aktualizacja Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego zgodnie z potrzebami inwestycyjnymi
- tworzenie nowych terenów pod budownictwo mieszkaniowe i działalność gospodarczą
- działania w zakresie przygotowania i wdrożenia Gminnego Planu Rewitalizacji, obejmującego zadania w zakresie przebudowy i adaptacji obiektów kubaturowych, tworzenia bazy na realizację projektów dot. wykluczenia społecznego i reintegracji międzypokoleniowej oraz zawodowej mieszkańców oraz tworzenia miejsc społecznej i kulturalnej wspólnej aktywności
- zagospodarowanie przestrzeni publicznej - centrum miejscowości Komarów-Osada
- zagospodarowanie terenu przy Gminnym Ośrodku Zdrowia w miejscowości Komarów-Osada
- zagospodarowanie nieużytkowanych pomieszczeń w Gminnym Ośrodku Zdrowia w Komarowie-Osadzie
- zagospodarowanie budynku magazynowego w miejscowości Zubowice
- zagospodarowanie terenu przy Domu Nauczyciela w miejscowości Komarów-Wieś
- zagospodarowanie terenu przy źródle w Księżostanach
- kontynuacja inicjatyw dopingujących mieszkańców do dbania o otoczenie, w którym żyją
- niwelowanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych w budynkach użyteczności publicznej

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- zwiększanie świadomości i wiedzy mieszkańców w zakresie ładu przestrzennego i estetyki miejsca zamieszkania
- poprawa estetyki otoczenia - montaż jednolitych tablic sołeckich
- zachęcanie mieszkańców do budowania spójnego wizerunku gminy poprzez umieszczanie na posesjach jednolitych tabliczek numeracyjnych
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
- ✓ Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2014-2020
- ✓ Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe
- ✓ dotacja Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków
- ✓ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
- ✓ Budżet Gminy Komarów–Osada

CEL SZCZEGÓŁOWY

3.3 Zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych i ochrona środowiska

**GŁÓWNE
KIERUNKI
DZIAŁAŃ**

- wdrożenie działań przewidzianych w Planie Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Komarów–Osada
- termomodernizacja budynków użyteczności publicznej stanowiących własność gminy wraz z wymianą niskosprawnych źródeł ciepła: budynki Szkół Podstawowych w Dubie, Zubowicach, Śniatyczach, świetlica wiejska w Ruszczyźnie, budynek dawnego SKR w Komarowie-Wsi, budynek dawnej Lecznicy Zwierząt w Komarowie-Osadzie
- termomodernizacja budynków mieszkalnych stanowiących własność gminy wraz z wymianą niskosprawnych źródeł ciepła: Dom Nauczyciela w miejscowości Komarów-Wieś, budynek mieszkalny ul. Piłsudskiego w Komarowie-Osadzie
- montaż instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii (m.in. mikroinstalacje fotowoltaiczne oraz kolektory solarne) na budynkach użyteczności publicznej oraz prywatnych budynkach mieszkalnych
- zwiększenie ekologicznej świadomości mieszkańców poprzez kampanie edukacyjne promujące m.in. wykorzystywanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych
- kontynuowanie promowania proekologicznych i proklimatycznych postaw konsumenckich, w tym dzieci i młodzieży m.in. poprzez organizację konkursów,

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- olimpiad ekologicznych w szkołach, promocja oszczędzania energii
- budowanie społeczeństwa obywatelskiego w obszarze ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju
- kontynuacja programu usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska - Białoruś - Ukraina na lata 2014-2020
- ✓ Narodowy Fundusz Ochrony środowiska i Gospodarki Wodnej - Program Prosument
- ✓ Wojewódzki Program Ochrony Środowiska i Gospodarki
- ✓ Budżet Gminy Komarów-Osada

CEL SZCZEGÓŁOWY

3.4 Rozwój potencjału i skuteczności administracji publicznej

**GŁÓWNE
KIERUNKI
DZIAŁAŃ**

- wdrożenie efektywnego modelu zarządzania kompetencjami kadr uwzględniającego monitorowanie luk kompetencyjnych i potrzeb szkoleniowych pracowników
- udział gminy w realizacji projektów partnerskich w wymiarze krajowym i międzynarodowym pozwalających na pozyskiwanie nowej wiedzy i umiejętności, testowanie nowych rozwiązań, a także wymianę doświadczeń oraz pozyskiwania środków finansowych
- wzmocnienie potencjału administracji poprzez doskonalenie kadr samorządowych – udział pracowników w szkoleniach i kursach
- przygotowanie i wdrożenie modelu obejmującego metody i narzędzia konsultacji i partycypacji publicznej w kształtowaniu polityki rozwoju lokalnego
- współpraca z samorządami z innych państw, organizacja spotkań, wyjazdów studyjnych, wymiany dzieci i młodzieży
- rozwój w Urzędzie Gminy systemu zarządzania satysfakcją klienta - opracowanie standardów i systemu obsługi klientów urzędu
- wdrożenie systemu ewaluacji usług publicznych w gminie, w tym ich dostępności i jakości
- działania prowadzące do rozwoju elektronicznej administracji i usług publicznych świadczonych drogą elektroniczną

**ŹRÓDŁA
FINANSOWANIA**

- tworzenie i rozwój cyfrowych zasobów gminy (m.in. w zakresie mienia i nieruchomości, planowania przestrzennego, kultury, edukacji, turystyki)
- rozwój e-administracji - zakup sprzętu i oprogramowania dla jednostek gminnych
- zawieranie porozumień z innymi gminami w celu zwiększenia możliwości uzyskania dofinansowania na realizację działań prorozwojowych
- promowanie transparentności w pracy urzędu
- zapewnienie odpowiedniego komfortu budynków użyteczności publicznej - remont, modernizacja budynków stanowiących własność gminy
- rozwój i wdrożenie kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej w gminie
- opracowanie Systemu Identyfikacji Wizualnej dla Gminy Komarów-Osada – zespołu reguł i zaprojektowanych wzorców, których zadaniem będzie utrwalenie spójnego wizerunku gminy na zewnątrz
- prowadzenie aktywnych działań marketingowych, mających na celu kreowanie dobrego wizerunku gminy jako atrakcyjnego miejsca dla turystów m.in. organizacja profesjonalnych akcji promocyjnych i akcji specjalnych – eventów, imprez plenerowych promujących walory kulturowe i przyrodnicze oraz produkty regionalne, stosowanie na gadżetach zaprojektowanego wzoru utrwalającego spójny wizerunek gminy
- promocja turystyczna gminy w ramach współpracy ponadlokalnej (krajowej i międzynarodowej)
- opracowanie wydawnictw promujących walory gminy
- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
- ✓ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020
- ✓ Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej na lata 2014-2020
- ✓ Program Operacyjny Cyfrowa Polska na lata 2014-2020
- ✓ Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe
- ✓ budżet gminy Komarów–Osada

Źródło: Opracowanie własne

3.3 OPIS KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Wprowadzenie strategii rozwoju lokalnego jest procesem nastawionym na dokonanie pewnej zmiany, która ma na celu rozwój społeczności lokalnej. Dlatego wszelkie podejmowane przez władzę działania muszą dokonywać się za jej aprobatą. Metoda pełnej partycypacji w określaniu misji gminy, wyznaczaniu priorytetowych kierunków rozwoju, określaniu celów strategicznych i operacyjnych, jak również formułowaniu i realizacji projektów, powoduje znaczny wzrost aktywności mieszkańców wyrażający się w:

- ❖ uczestnictwie w procesie planowania strategicznego
- ❖ podejmowanych działaniach na rzecz wspólnoty gminnej
- ❖ wzroście poczucia tożsamości lokalnej mieszkańców²⁷.

Zgodnie z przyjętymi założeniami aktualizacja strategii była przeprowadzana przy współudziale jak najszerszego kręgu przedstawicieli lokalnej społeczności. Taki dialog pozwolił stworzyć wspólną koncepcję rozwoju gminy.

Przy opracowywaniu aktualizacji strategii przyjęto model ekspercko-partycypacyjny, polegający na możliwie szerokim udziale władz i społeczności lokalnej w pracach nad dokumentem, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych odpowiedzialnych za przygotowanie projektu oraz ostatecznej jego wersji. Dokument strategiczny powstawał z zachowaniem czterech zasad: spójności, partnerstwa, wieloletniego planowania oraz elastyczności.

Pierwszym etapem prac nad aktualizacją strategii było wypracowanie metod oraz trybu prac nad aktualizacją strategii, a także analiza obowiązujących w gminie dokumentów o charakterze strategicznym. Podczas kolejnego etapu zespół ekspertów zewnętrznych opracował diagnozę społeczno-gospodarczą gminy, której celem był opis stanu wyjściowego, w jakim obecnie znajduje się gmina. W diagnozie zawarto dotychczasowe

²⁷ „Planowanie strategiczne jako czynnik rozwoju gminy. Aspekt partycypacji społecznej” T. Szot-Gabryś, M.W. Sienkiewicz, Annales UMCS Lublin, 2003

dokonania, ale również przeprowadzono szczegółową analizę wszelkich aspektów i uwarunkowań występujących w gminie. Diagnozę podsumowywała jedna z metod analizy strategicznej – analiza SWOT – zestawiająca szanse i zagrożenia wynikające dla jednostki z uwarunkowań otoczenia zewnętrznego oraz jej mocne i słabe strony.

Weryfikacja projektu analizy strategicznej odbyła się przy współudziale przedstawicieli lokalnej społeczności, tak aby umożliwić partycypację mieszkańców gminy w formułowaniu dalszych kierunków jej rozwoju. W ramach konsultacji społecznych, które rozpoczęły się w styczniu 2016 r., przeprowadzono badania ankietowe wśród mieszkańców. Opracowaną ankietę, dotyczącą stanu i potencjału obszaru, przekazywano mieszkańcom gminy podczas organizowanych spotkań konsultacyjnych, zamieszczono ją również na stronie internetowej gminy oraz wyłożono na parterze Urzędu Gminy w Komarowie-Osadle. Wypełnione anonimowo ankiety można było wrzucać do przygotowanej w tym celu urny, na parterze Urzędu. Ponadto sam projekt zaktualizowanej analizy strategicznej z proponowanymi kierunkami rozwojowymi gminy także zamieszczono na stronie internetowej oraz umożliwiono zgłaszanie uwag we wskazanym w ogłoszeniu terminie.

Jednocześnie powołano Zespół ds. opracowania strategii złożony z przedstawicieli pracowników Urzędu Gminy, Rady Gminy, gminnych jednostek organizacyjnych. Każdy z członków zespołu miał za zadanie konsultować zapisy projektu w lokalnym środowisku, co stanowiło również element konsultacji społecznych. Zadaniem powołanego Koordynatora ds. opracowania strategii było gromadzenie oraz analiza wszystkich zebranych wyników konsultacji społecznych, które prezentował podczas moderowania warsztatów strategicznych Zespołu. Warsztaty prowadzone były z wykorzystaniem pracy w podgrupach oraz tzw. „burzy mózgów”.

W wyniku podjętych wielorakich działań wypracowano misję i wizję rozwoju gminy oraz wyznaczono priorytetowe obszary rozwoju. Zidentyfikowano kluczowe zadania i projekty przyczyniające się do realizacji strategii. Przygotowana została ostateczna wersja projektu strategii, którą

ponownie poddano konsultacjom społecznym.

Ostatnim etapem aktualizacji Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada było przygotowanie jej ostatecznej wersji oraz jej zatwierdzenie przez Radę Gminy.

Tabela 38 Lista członków Zespołu ds. opracowania strategii

Lp.	Imię i Nazwisko	Instytucja /Funkcja
1.	Wiesława Sieńkowska	Wójt Gminy Komarów-Osada
2.	Jerzy Pałczyński	Przewodniczący Rady Gminy Komarów-Osada
3.	Stanisław Siek	Sekretarz Gminy Komarów-Osada
4.	Jadwiga Wróblewska	Skarbnik Gminy Komarów-Osada
5.	Adam Cirut	Przewodniczący Komisji Rewizyjnej
6.	Kazimierz Polczak	Przewodniczący Komisji Rolnictwa, Gospodarczej, Planowania i Inicjatyw Społecznych
7.	Beata Zarębska- Jachymek	Przewodnicząca Komisji Zdrowia, Oświaty i Kultury, Bezpieczeństwa Publicznego, Ochrony Przeciwpowodziowej i Środowiska
8.	Iwona Pełypyszyn	Dyrektor Samorządowego Ośrodka Kultury
9.	Dorota Mazur	Kierownik Warsztatów Terapii Zajęciowej
10.	Marzanna Mikuła	Kierownik Gminnego Ośrodka Pomocy
11.	Józef Pawliszak	Kierownik Centrum Integracji Społecznej
12.	Agnieszka Wszola	Kierownik Referatu Rozwoju Gospodarczego, Ochrony Środowiska i Rolnictwa
13.	Jolanta Danielewicz	Kierownik Referatu Oświaty
14.	Joanna Lalik	Inspektor ds. mienia komunalnego i gospodarki przestrzennej
15.	Anna Pawliszak	Inspektor ds. rolnictwa, rozliczeń za pobór wody oraz dodatków mieszkaniowych
16.	Alicja Wystocka	Inspektor ds. inwestycji, budownictwa i drogownictwa
17.	Marek Kraczek	Referent ds. projektów europejskich oraz zamówień publicznych

Źródło: Zarządzenie Nr 75/2015 Wójta Gminy Komarów-Osada
z dnia 31 grudnia 2015 roku w sprawie powołania zespołu ds. opracowania
Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada

Zakres prac Zespołu ds. opracowania strategii obejmował:

- ✓ grupową analizę obowiązujących lokalnych dokumentów o charakterze strategicznym,
- ✓ konsultacje dotyczące części diagnostycznej strategii - danych o gminie, demograficznych, o rynku pracy i strukturze zatrudnienia, o bezrobociu, konsultacje sytuacji mieszkaniowej, z zakresu infrastruktury sportowej i infrastruktury kultury, infrastruktury oświatowo-edukacyjnej oraz ochrony zdrowia i opieki społecznej, w zakresie polityki społecznej gminy, infrastruktury technicznej w tym drogowej, wodno-kanalizacyjnej, elektroenergetycznej, telekomunikacyjnej, szeroko rozumianych danych ekonomicznych oraz danych w zakresie bezpieczeństwa publicznego,
- ✓ konsultacje założeń budżetowych i projektów inwestycyjnych planowanych do realizacji w latach 2015-2020, wstępnych założeń do Wieloletniego Planu Inwestycyjnego,
- ✓ konsultacje dotyczące części strategicznej – problemy Gminy Komarów-Osada, analiza SWOT, prace nad wizją i misją strategii, określenie pozycji strategicznej gminy, analiza celów strategicznych i ich zgodności z dokumentami strategicznymi na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym, wariantowość celów,
- ✓ konsultacje dotyczące celów operacyjnych i kierunków działań, ostatecznej identyfikacji i aktualizacji kluczowych zadań i projektów,
- ✓ konsultacje system zarządzania i finansowania, procedury wdrażania i wskaźniki monitoringu.

Zdjęcie 43 Zdjęcie 44 Posiedzenie Zespołu Strategicznego

Źródło: DRAFT Consulting

4. SYSTEM WDRAŻANIA STRATEGII

Przy aktualizacji strategii zastosowano podejście całościowe polegające na tym, że przy określaniu celów i kierunków działań wzięto pod uwagę nie tylko kompetencje i zadania statutowe gminy, ale również wzięto pod uwagę szerszy wymiar jej rozwoju. Uwzględniono również te obszary rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, na które władze samorządowe nie mają bezpośredniego wpływu (np. rozwój lokalnego rynku pracy i przedsiębiorczości oraz bezpieczeństwo publiczne). Dodatkowo pamiętano o wpływie innych szczebli samorządu terytorialnego lub tzw. interesariuszy bezpośrednich (tj. przedsiębiorców, rolników, organizacji pozarządowych itp.) na możliwości rozwojowe tych obszarów.

Bezpośrednia odpowiedzialność za wyniki wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* będzie spoczywała na samorządzie gminnym, którego głównym celem działalności powinno być maksymalnie efektywna realizacja przyjętych założeń. Zaproponowane kierunki działań będą miały swoje odzwierciedlenie w projektach kluczowych (wymienionych w WPI). Są to projekty najważniejsze z punktu widzenia rozwoju gminy, których realizacja warunkuje osiągnięcie założonych celów strategicznych. Przedmiotowe projekty będą realizowane przez Urząd Gminy bądź jednostki mu podległe z wykorzystaniem funduszy własnych lub dostępnych środków zewnętrznych.

W praktyce wdrażanie strategii będzie sprowadzać się ona do:

- ✓ realizacji założonych celów strategii,
- ✓ rejestracji nowych celów strategicznych i szczegółowych oraz rezygnacji z celów uprzednio ustalonych, lecz w danym okresie już nierealnych,
- ✓ ewentualnej hierarchizacji realizacji celów strategicznych i celów szczegółowych,
- ✓ monitoringu realizacji celów pod kątem terminu realizacji zadań lub określenia nowych terminów realizacji.

Aktualność Strategii jest sprawą niezwykle ważną, zwłaszcza w aspekcie długoterminowości opracowania niniejszego dokumentu. W związku z tym jednym z elementów wdrażania kierunków strategicznych jest aktualizacja *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* i dostosowanie jej do zmieniających się uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego. Proponuje się by proces uzupełniania dokumentu o nowe zadania inwestycyjne i projekty powiązany był zawsze z procedurą konstruowania budżetu. Uzupełnienie i rozszerzenia strategii o nowe zadania będzie dokonywane corocznie, na sesji przyjmującej budżet gminy na dany rok. Wszystkie postulaty i propozycje zmian strategii będą realizowane zgodnie z zasadą partycypacji społecznej.

Wnioski dotyczące uaktualnienia strategii będą zgłaszane przez Zespół ds. wdrażania i monitorowania strategii, powołanych przez Wójta Gminy i opierać się będą na wynikach monitoringu i ewaluacji zadań objętych dokumentem, po uwzględnieniu zmian zachodzących w otoczeniu społeczno-gospodarczym Gminy Komarów-Osada.

Szczególnie istotnym instrumentem przy wdrażaniu założeń strategii będą wieloletnie plany inwestycyjne (WPI), które zawierają konkretne zadania inwestycyjne przewidziane do realizacji w ściśle określonym horyzoncie czasowym. Wychodząc poza jednoroczny okres budżetowania, stanowią ważny instrument koordynacji przedsięwzięć realizowanych przez samorząd gminny.

Zasadniczym wymogiem, stawianym dokumentom strategicznym, jest wewnętrzny system monitorowania i ewaluacji postępów we wdrażaniu oraz osiąganiu założonych celów, a w konsekwencji osiągnięcie stanu zakładanego w wizji. Gromadzenie danych dotyczących strategii i ich interpretacja pozwala na bieżące korekty działań podmiotów wdrażających strategię w razie wystąpienia nieprawidłowości. Strategia Rozwoju podlega systemowi monitoringu i ewaluacji powiązanego z systemem wdrażania. Osiągnięcie wyznaczonych w strategii celów monitoringu uwarunkowane jest ilością i jakością informacji zgodnie

z przyjętymi procedurami monitoringowymi.

Dążenie do realizacji celów musi podlegać ocenie skuteczności, by w razie wykrycia nieprawidłowości było możliwe dokonywanie korekt działań na etapie wdrażania. Konieczne jest zatem stworzenie pełnego systemu, obejmującego:

- ✓ monitoring - podsystem zbierania i selekcjonowania informacji,
- ✓ ewaluację - podsystem oceny i interpretacji zgromadzonego materiału.

Odpowiedzialność za wyniki wdrożenia strategii spoczywa na Wójcie i Radzie Gminy. Realizacja poszczególnych zadań prowadzona będzie przez Wójta Gminy przy pomocy pracowników Urzędu Gminy. Jednakże mając na uwadze mnogość podmiotów będących realizatorem strategii konieczne jest opracowanie odpowiedniego mechanizmu koordynowania. Za koordynację procesu wdrażania odpowiedzialny będzie Urząd Gminy Komarów-Osada. Do najważniejszych jego zadań będzie należało:

- ✓ zbieranie i przekazywanie partnerom społecznym i gospodarczym informacji o dostępnych źródłach finansowania (kierowanie potencjalnych beneficjentów do odpowiednich instytucji),
- ✓ ścisła współpraca z jednostkami odpowiedzialnymi za przeprowadzanie inwestycji,
- ✓ wydawanie jednostkom ubiegającym się o środki zewnętrzne opinii o zgodności planowanej inwestycji z zapisami strategii (w przypadku gdy taka opinia jest wymagana),
- ✓ inicjowanie i koordynacja opracowania średniookresowych dokumentów programowych,
- ✓ informowanie społeczności lokalnej o obranych kierunkach rozwoju, postępach i efektach wdrażania strategii,
- ✓ dokonywanie w razie konieczności (zmiana uwarunkowań zewnętrznych i sytuacji wewnętrznej gminy) niezbędnych modyfikacji strategii.

4.1 PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W PROCES WDRAŻANIA STRATEGII

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie strategii jest Wójt Gminy wraz z podległym mu Urzędem Gminy. To on odpowiada za ogólną koordynację procesu wdrażania i monitorowania strategii. W szczególności odpowiedzialny jest za przygotowanie i realizację projektów wynikających z planu działań operacyjnych, w tym kluczowych wskazanych w Wieloletnim Planie Finansowym.

Instytucjami wspomagającymi w procesie wdrażania strategii są:

- ✓ Rada Gminy, która powinna przyczynić się do społecznej akceptacji strategii wśród społeczności lokalnej,
- ✓ placówki szkolne (szczególna ważna rola nauczycieli jako liderów lokalnych),
- ✓ inne jednostki podległe Urzędowi Gminy (np. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Samorządowy Ośrodek Kultury, Centrum Integracji Społecznej, Warsztat Terapii Zajęciowej),
- ✓ parafie,
- ✓ organizacje pozarządowe działające na terenie gminy.

Oprócz tego ważną rolę będą pełniły instytucje partnerskie, tj. zarządzające określonymi instrumentami i programami, w ramach których będą finansowane niektóre działania wynikające ze strategii, w tym:

- ✓ Urząd Marszałkowski w Lublinie (jako Instytucja Zarządzająca RPO WL na lata 2014-2020 oraz zaangażowana we wdrażanie PROW na lata 2014-2020),
- ✓ Starostwo Powiatowe realizujące projekty będące w kompetencjach powiatu, a realizowane na obszarze gminy,
- ✓ Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie,
- ✓ Powiatowy Urząd Pracy w Zamościu,
- ✓ Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- ✓ Agencje rozwoju regionalnego i wspierania przedsiębiorczości (np. Lubelska Fundacja Rozwoju, Lubelska Agencja Wspierania

Przedsiębiorczości itp.),

- ✓ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- ✓ inne.

Do ważnych podmiotów, które w istotny sposób będą przyczyniać się do realizacji celów strategii, należy również zaliczyć docelowe grupy beneficjentów pomocy, w tym przede wszystkim:

- ✓ przedsiębiorcy,
- ✓ rolnicy,
- ✓ organizacje pozarządowe, w tym Lokalna Grupa Działania „Ziemia Zamojska”
- ✓ bezrobotni,
- ✓ osoby wykluczone
- ✓ osoby podnoszące swoje kwalifikacje.

W dużej mierze osiągnięcie założonych celów będzie uwarunkowane włączeniem się innych podmiotów (tj. przedsiębiorstw, mieszkańców, organizacji pozarządowych) w realizację działań zaproponowanych w niniejszej strategii. Przyjęto założenie, że wypracowane cele odpowiadają potrzebom i możliwościom rozwojowym Gminy Komarów-Osada, a także, że w procesie konsultacji społecznych osiągnięta została ich społeczna akceptacja. Dla pełnej realizacji założeń Strategii Urząd Gminy będzie udzielał wsparcia podmiotom, których projekty będą wpisywać się w przedmiotowe założenia.

Rysunek 5 Schemat ideowy systemu wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020*

Źródło: Opracowanie własne

4.2 ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy - w perspektywie wieloletniej - musi się opierać na poszukiwaniu możliwości zwiększania jego dochodów własnych. Realizacja celów zawartych w strategii będzie finansowana częściowo (w miarę możliwości) ze środków budżetu gminy, które zostaną przeznaczone na określone dziedziny działalności społeczno-gospodarczej i zadania wg decyzji samorządu. Ponadto realizacja złożonych celów strategii w dużej mierze będzie zależała od skuteczności pozyskiwanych przez gminę środków zewnętrznych. Wśród najważniejszych źródeł finansowania celów, określonych w ramach niniejszego dokumentu, należy wymienić środki unijne pochodzące z programów:

- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020,
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020,
- ✓ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020,
- ✓ Program Operacyjny Polska Wschodnia na lata 2014-2020,

- ✓ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020,
- ✓ Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020, w tym w szczególności: Program Współpracy Transgranicznej Polska- Białoruś-Ukraina,
- ✓ Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe.

Jednocześnie samorząd będzie musiał podjąć starania i działania na rzecz pozyskania środków finansowych, m.in. z dotacji budżetu państwa oraz innych środków krajowych pochodzących np. z:

- ✓ Narodowego programu przebudowy dróg lokalnych „Bezpieczeństwo – Dostępność – Rozwój”
- ✓ Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- ✓ Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- ✓ Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- ✓ Programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ Dotacji samorządu województwa,
- ✓ Dotacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Inne możliwości sfinansowania nakładów na realizację strategii to wykorzystanie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego lub poniesienie wydatków przez podmioty prywatne.

Należy podkreślić, że zrealizowanie części zadań, które przyciągną do gminy nowych mieszkańców oraz turystów spowoduje wzrost zamożności ludności, wyższe wpływy budżetowe, a tym samym możliwości finansowania kolejnych przedsięwzięć.

4.3 MONITORING I OCENA WDRAŻANIA

Monitoring strategii jest elementem zarządzania i polega na systematycznej obserwacji realizacji celów strategicznych. Efektywna realizacja strategii wymaga kontrolowania skuteczności wdrażania przedsięwzięć. W procesie tym ważna jest nie tylko kontrola tego procesu, ale również ocena uzyskanych efektów społecznych i gospodarczych,

a także zmian w środowisku przyrodniczym - ewaluacja. Na podstawie analiz odchyień stanu obecnego od zakładanego formułowane będą ewentualne wnioski dotyczące zmian. Cały proces monitoringu ma dodatkowo na celu zapewnienie efektywności wydatkowania środków na realizację Strategii. Dodatkowo umożliwi on także mobilizowanie władz i społeczność lokalnej do większej aktywności na rzecz realizacji strategii.

Elementami systemu monitoringu są:

- ✓ instytucje odpowiedzialne za proces monitorowania wdrażania strategii,
- ✓ system raportowania z procesu monitorowania strategii,
- ✓ zestaw wskaźników służących do oceny postępów we wdrażaniu strategii.

Pomiar i kontrola działań strategicznych w gminie powinny spełniać dwie funkcje:

- ✓ **Funkcja sprawdzająca** – polegająca na to systematycznym, najlepiej corocznym, zestawieniu wykonanych przedsięwzięć. Należy tu określić zadania (wykonane i niewykonane), a także podać przyczyny opóźnień i innych odchyień od zapisów. Należy uwzględnić nie tylko o zadania rzeczowe, ale również zadania organizacyjno-finansowe.
- ✓ **Funkcja korygująca** – jest to wprowadzanie do zapisów strategii zmian wynikających ze szczególnie istotnych okoliczności, których nie dało się przewidzieć w fazie tworzenia strategii lub co do których przyjęto niewłaściwe założenie.²⁸

Monitoring realizacji dokumentu umożliwia:

- ✓ bieżącą ocenę realizacji osiągnięcia celów,
- ✓ obserwację stanu zaawansowania projektów rozwojowych, umożliwiających aktualną identyfikację problemów w ich realizacji,
- ✓ ocenę zaangażowania jednostek odpowiedzialnych za ich realizację,
- ✓ weryfikację zgodności założonych celów i efektywności wykorzystania przeznaczonych na ich realizację środków,

²⁸ „Proponowane projekty strategiczne dla gminy. Mechanizm wdrażania strategii i jej kontrola.”

- ✓ kontrolę postępu prac związanych z realizacją działań,
- ✓ informowanie społeczności lokalnej o uzyskanych wynikach.

Skuteczny i efektywny monitoring umożliwi traktowanie prac nad strategią rozwoju gminy jako zadania ciągłego. Monitoringiem należy objąć przede wszystkim następujące elementy:

- ✓ harmonogram działań,
- ✓ budżet i sposób finansowania realizowanych zadań,
- ✓ podmioty odpowiedzialne za realizację zadań.

W procesie monitoringu ważną rolę odgrywają osoby odpowiedzialne za wdrażanie monitoring strategii. Ich zadaniem jest analiza prac nad wdrażaniem strategii, pomoc przy opracowywaniu programów szczegółowych niezbędnych do jej realizacji, zbieranie informacji o wynikach prac i sporządzanie raportu. Odpowiedzialność za wyniki wdrożenia i monitoringu *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* spoczywać będzie na samorządzie gminnym. W praktyce grupą odpowiedzialną za monitoring jest Wójt Gminy i Zespół ds. wdrażania i monitorowania strategii, składający się z wyznaczonych do tego celu pracowników Urzędu Gminy. Liczba osób i skład zespołu wdrażającego strategię może się zmieniać i zależeć będzie od zakresu tworzonych projektów przedsięwzięć związanych z głównymi sferami funkcjonowania gminy. Zespół taki winien być powołany zarządzeniem Wójta Gminy. Ocena postępów we wdrażaniu strategii będzie dokonywana w cyklu dwuletnim, na podstawie opracowanego raportu monitorującego obejmującego analizę zebranych danych na bazie przyjętych wskaźników monitoringowych. Dzięki nim możliwe będzie zmierzenie zakresu realizacji strategicznych priorytetów rozwoju gminy.

W realizację strategii duży wkład będą miały również instytucje i organizacje niezależne od samorządu gminnego. Aby zapewnić kompleksowość zbierania danych wynikających z realizacji poszczególnych zadań i programów, wszystkie te podmioty powinny włączyć się w proces monitorowania. Tylko wówczas będzie możliwe zagregowanie wskaźników

i na ich podstawie dokonanie ewaluacji zapisów dokumentu pod względem stopnia osiągnięcia założonych celów oraz efektywności wydatkowania środków na rozwój gminy.

Niezwykle ważną rolę w realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* będzie miała Rada Gminy, która na podstawie raportu przygotowanego przez Zespół ds. wdrażania i monitorowania strategii powinna oceniać stopień realizacji założeń dokumentu. Do jej wyłącznych kompetencji będzie również należało wprowadzanie ewentualnych zmian i korekt w tym dokumencie.

Skuteczne realizowanie założeń zawartych w niniejszym dokumencie będzie możliwe tylko dzięki rzeczywistemu zaangażowaniu i współpracy strony samorządowej, jak i partnerów społecznych, w tym lokalnej społeczności.

W celu ułatwienia nadzoru i kontroli nad realizacją *Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020* dla każdego celu strategicznego zaproponowano wprowadzenie zestawu obiektywnych mierników pozwalających skutecznie monitorować postępy w realizacji strategii. Należy podkreślić, że zaproponowane wskaźniki monitoringu realizacji celów nie wyczerpują katalogu możliwych do wyboru i zastosowania wskaźników. Stanowią one listę otwartą, która może być uzupełniona w dowolnym momencie wdrażania założeń rozwojowych, w miarę pojawiających się potrzeb.

Tabela 39 Wskaźniki monitoringu dla **Celu strategicznego 1**
Rozwój przedsiębiorczości i gospodarki lokalnej w oparciu o jej endogeniczny potencjał

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
CEL SZCZEGÓŁOWY		
1.1 Wzmocnienie warunków dla rozwoju działalności pozarolniczej		
Liczba nowoutworzonych podmiotów gospodarczych na obszarze gminy	szt.	GUS, CEIDG
Wskaźnik przedsiębiorczości (liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców)	%	GUS
Liczba powstałych na obszarze gminy pomiotów ekonomii społecznej	szt.	Urząd Gminy

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Powierzchnia gminnych terenów wyznaczonych pod inwestycje	m ²	Urząd Gminy
Liczba instytucji otoczenia biznesu	szt.	Urząd Gminy
Stopa bezrobocia rejestrowanego	%	PUP
Liczba osób bezrobotnych	osoba	PUP
Liczba zorganizowanych inicjatyw promujących ideę firm rodzinnych na rynku pracy	szt.	Urząd Gminy
Liczba funkcjonujących gospodarstw agroturystycznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba projektów turystycznych współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej	szt.	Urząd Gminy
Liczba turystów odwiedzających gminę	osoby/rok	Urząd Gminy
Liczba wykreowanych produktów turystycznych	szt.	Urząd Gminy
Długość wybudowanych ścieżek rowerowych	km	Urząd Gminy
Liczba wyznaczonych szlaków turystycznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba wybudowanych parków linowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba wybudowanych obiektów małej architektury	szt.	Urząd Gminy
Liczba utworzonych punktów informacji turystycznej	szt.	Urząd Gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY		
1.2 Tworzenie warunków do rozwoju specjalizacji produkcji rolnej		
Liczba utworzonych targowisk gminnych	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw, które pozyskały środki na działania modernizacyjne	szt.	ARiMR
Liczba powstałych mikrobiogazowni rolniczych	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw ekologicznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba utworzonych inkubatorów przetwórstwa lokalnego	szt.	Urząd Gminy
Liczba nowopowstałych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie usług i przetwórstwa rolno-spożywczego	szt.	Urząd Gminy
Liczba funkcjonujących grup producenckich	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych kampanii promujących podmioty produkujące zdrową i opartą na lokalnych recepturach żywność	szt.	Urząd Gminy
Liczba zorganizowanych inicjatyw promujących lokalne produkty	szt.	Urząd Gminy
Liczba nowoutworzonych miejsc promocji produktów lokalnych	szt.	Urząd Gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY		

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
1.3 Wsparcie zasobów ludzkich i rozwoju kompetencji		
Liczba zorganizowanych szkoleń dla przedstawicieli sektora rolniczego	szt.	Urząd Gminy
Liczba rolników uczestniczących w szkoleniach zawodowych	osoba	ARiMR
Liczba zorganizowanych inicjatyw promujących przedsiębiorczość i samozatrudnienie	szt.	Urząd Gminy
Liczba szkoleń zrealizowanych dla przedsiębiorców	szt.	Urząd Gminy
Liczba kursów, szkoleń mających na celu podnoszenie kwalifikacji i kompetencji grup defaworyzowanych	szt.	Urząd Gminy, PUP
Liczba zorganizowanych inicjatyw promujących postawy przedsiębiorcze wśród dzieci i młodzieży na wszystkich etapach edukacji formalnej	szt.	Urząd Gminy
Liczba zorganizowanych staży	szt.	Urząd Gminy, PUP
Liczba zrealizowanych wspólnie z PUP projektów nastawionych na aktywizację zawodową lub reorientację zawodową pozostających bez pracy	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych wspólnie z placówkami kształcenia ustawicznego i praktycznego inicjatyw zachęcających osoby dorosłe do podnoszenia swoich kompetencji i umiejętności	szt.	Urząd Gminy

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 40 Wskaźniki monitoringu dla **Celu strategicznego 2**
Wzmocnienie kapitału społecznego i integracji lokalnej

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
CEL SZCZEGÓŁOWY		
2.1 Rozwój oferty edukacyjnej i wychowawczej		
Liczba placówek oświatowych wyposażonych w niezbędny sprzęt	szt.	Urząd Gminy
Liczba utworzonych/wyposażonych pracowni matematyczno-przyrodniczych oraz ITC	szt.	Urząd Gminy
Liczba inicjatyw mających na celu rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do 3 lat	szt.	Urząd Gminy
Liczba nowych miejsc w placówkach przedszkolnych dla dzieci w wieku 3-4 lata	szt.	Urząd Gminy
Liczba dzieci uczęszczających do oddziałów przedszkolnych	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych inicjatyw mających na celu rozszerzenie oferty edukacyjnej placówek przedszkolnych	szt.	Punkty Przedszkolne

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Liczba przeprowadzonych inicjatyw mających na celu rozwój w ramach kształcenia ogólnego kluczowych kompetencji wśród uczniów oraz tzw. kompetencji społecznych	szt.	szkoły z terenu gminy
Liczba przeprowadzonych inicjatyw mających na celu rozwijanie indywidualnych umiejętności uczniów, szczególnie uczniów uzdolnionych oraz uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych i predyspozycjach sportowych	szt.	szkoły z terenu gminy
Liczba wdrożonych systemów stypendiów i nagród	szt.	Urząd Gminy
Liczba zorganizowanych wymian młodzieży szkolnej z placówkami oświatowymi innych państw	szt.	szkoły z terenu gminy
Liczba zrealizowanych projektów z zakresu edukacji obywatelskiej	szt.	Urząd Gminy, szkoły z terenu gminy
Liczba pracowników oświaty, którzy podnieśli swoje kwalifikacje	szt.	Urząd Gminy, szkoły z terenu gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY 2.2 Wzrost bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego i socjalnego mieszkańców gminy		
Liczba doposażonych jednostek OSP w sprzęt ratowniczo-gaśniczy	szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych i doposażonych remiz OSP	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych kampanii prewencyjnych i edukacyjnych na rzecz bezpieczeństwa publicznego	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych na obszarze gminy programów profilaktycznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych Dni dla zdrowia	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych działań edukacyjnych na rzecz zdrowego i aktywnego trybu życia	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych działań z zakresu profilaktyki uzależnień i przemocy w rodzinie	szt.	GOPS

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Liczba przeprowadzonych w placówkach oświatowych programów edukacyjnych mających na celu m. in. przeciwdziałanie różnego rodzaju uzależnieniom i przemocy w szkole, promocję zdrowych nawyków żywieniowych oraz aktywnego trybu życia	szt.	szkoły z terenu gminy
Liczba udzielonych porad w ramach podstawowej opieki zdrowotnej	szt.	GUS
Liczba osób korzystających z pomocy społecznej	osoba	GUS, GOPS
Liczba utworzonych instytucjonalnych form wsparcia osób starszych	szt.	Urząd Gminy
Liczba zrealizowanych programów na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową	szt.	Urząd Gminy, instytucje pomocy społecznej
Liczba osób objętych projektami przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu	osoba	Urząd Gminy, instytucje pomocy społecznej
Liczba zrealizowanych działań na rzecz reintegracji i rehabilitacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych	szt.	Urząd Gminy, instytucje pomocy społecznej
Utworzenie Środowiskowego Domu Samopomocy/Dziennego Domu Senior-Wigor lub Klubu Senior-Wigor	szt.	Urząd Gminy
Liczba nowych lub zmodernizowanych mieszkań komunalnych, socjalnych, chronionych	szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych i wyposażonych budynków przeznaczonych na potrzeby przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu	szt.	Urząd Gminy, instytucje pomocy społecznej
Liczba funkcjonujących schronisk dla bezdomnych zwierząt	szt.	Urząd Gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY		
2.3 Rozwój infrastruktury i oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej		
Liczba wybudowanych nowych obiektów z przeznaczeniem na działalność kulturalną	szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych i wyposażonych budynków pełniących funkcje kulturalne	szt.	Urząd Gminy

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Liczba przedsięwzięć służących poprawie standardu Samorządowego Ośrodka Kultury	szt.	Urząd Gminy Samorządowy Ośrodek Kultury
Liczba zmodernizowanych obiektów sportowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba stworzonych miejsc rekreacji ruchowej (m.in. ścieżek zdrowia z torami przeszkód, siłowni zewnętrznych, boisk)	szt.	Urząd Gminy
Liczba wybudowanych placów zabaw	szt.	Urząd Gminy
Liczba utworzonych klubów fitness	szt.	Urząd Gminy
Liczba stworzonych wiosek tematycznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba opracowanych gier terenowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba utworzonych ścieżek edukacyjnych	szt.	Urząd Gminy
Liczba zadań publicznych zleconych organizacjom pozarządowym	szt.	Urząd Gminy
Liczba odnowionych obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego	szt.	Urząd Gminy
Kwota pozyskanych środków finansowych na renowację zabytków	zł.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych obiektów historycznych i zabytkowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba przedsięwzięć mających na celu rozbudowę infrastruktury turystycznej	szt.	Urząd Gminy
Liczba nowopowstałych organizacji pozarządowych	szt.	GUS
Liczba zorganizowanych imprez i wydarzeń kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo kulturowe	szt.	Urząd Gminy, SOK
Liczba zorganizowanych wyjazdów studyjnych mieszkańców w ramach współpracy z gminami partnerskimi z innych państwa	szt.	Urząd Gminy
Liczba zrealizowanych projektów mających na celu zwiększenie dostępu mieszkańców gminy do kultury	szt.	Urząd Gminy
Liczba zorganizowanych inicjatyw mających na celu rozszerzenie oferty zagospodarowania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży	szt.	Urząd Gminy

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 41 Wskaźniki monitoringu dla **Celu strategicznego 3**
Wzrost atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni gminy oraz jakości usług publicznych

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
CEL SZCZEGÓŁOWY		
3.1 Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej		
Długość nowo wybudowanych dróg gminnych	km	Urząd Gminy
Długość zmodernizowanych dróg gminnych	km	Urząd Gminy
Długość nowo wybudowanych chodników	km	Urząd Gminy
Długość zmodernizowanych dróg powiatowych	km	Zarząd Dróg Powiatowych
Długość zmodernizowanych dróg wojewódzkich	km	Zarząd Dróg Wojewódzkich
Udział wydatków na drogi publiczne w wydatkach ogółem	%	GUS
Liczba nowych punktów oświetleniowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba punktów oświetleniowych, na zamontowano energooszczędne rozwiązania	szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych wiat przystankowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych zatok autobusowych	szt.	Urząd Gminy
Liczba przewoźników świadczących usługi transportu zbiorowego na terenie gminy	szt.	Urząd Gminy
Stopień skanalizowania gminy	%	Urząd Gminy
Długość wybudowanej kanalizacji sanitarnej	km	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych przyłączonych do sieci kanalizacyjnej	szt.	Urząd Gminy
Długość wybudowanej sieci wodociągowej	szt.	Urząd Gminy
Długość zmodernizowanej sieci wodociągowej	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych przyłączonych do sieci wodociągowej	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych korzystających z przydomowych oczyszczalni ścieków	szt.	Urząd Gminy
Liczba zbudowanych zbiorników małej retencji	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych objętych programem usuwania azbestu	szt.	Urząd Gminy
Liczba wyremontowanych urządzeń melioracji wodnej	szt.	Urząd Gminy
Liczba wprowadzonych unowocześnień systemu gospodarki odpadami	szt.	Urząd Gminy
Ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie z odpadów komunalnych ogółem	%	Urząd Gminy

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Liczba przeprowadzonych przedsięwzięć mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych wyposażonych w sprzęt komputerowy w ramach przedsięwzięć mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu	szt.	Urząd Gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY		
3.2 Tworzenie atrakcyjnej przestrzeni publicznej		
Liczba miejsc, w których poprawiono ład przestrzenny	szt.	Urząd Gminy
Powierzchnia nowych terenów wyznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe	m ²	Urząd Gminy
Powierzchnia nowych terenów wyznaczonych pod inwestycje	m ²	Urząd Gminy
Liczba projektów kształtujących przestrzeń publiczną	szt.	Urząd Gminy
Liczba mieszkańców zachęcających mieszkańców do dbania o najbliższe otoczenie	szt.	Urząd Gminy
Liczba zniwelowanych barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych	szt.	Urząd Gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY		
3.3 Zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych i ochrona środowiska		
Liczba opracowanych planów na rzecz zmniejszenia emisji CO ₂	szt.	Urząd Gminy
Liczba stworzonych systemów dopłat dla mieszkańców do przedsięwzięć za zakresu ograniczania niskiej emisji	szt.	Urząd Gminy
Liczba budynków użyteczności publicznej poddanych termomodernizacji, wymianie systemu grzewczego oraz oświetlenia	szt.	Urząd Gminy
Liczba budynków użyteczności publicznej, na których zamontowano kolektory słoneczne	szt.	Urząd Gminy
Liczba budynków użyteczności publicznej, na których zamontowano panele fotowoltaiczne	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych korzystających z kolektorów słonecznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba gospodarstw domowych korzystających z mikroinstalacji fotowoltaicznych do produkcji prądu	szt.	Urząd Gminy
Liczba budynków, w których wymieniono źródła ciepła na źródła zasilane z OZE	szt.	Urząd Gminy
Liczba wybudowanych punktów oświetleniowych typu hybrydowego	szt.	Urząd Gminy

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Liczba przeprowadzonych akcji promujących wśród mieszkańców wykorzystywanie energii pochodzącej z OZE	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych kampanii promujących proklimatyczne i proekologiczne postawy konsumentów	szt.	Urząd Gminy
Liczba zorganizowanych Dni Energii, Świątowych Dni Wody, Dni Ziemi itp.	szt.	Urząd Gminy
Liczba szkół objętych programem oszczędzania energii	szt.	Urząd Gminy
CEL SZCZEGÓŁOWY		
3.4 Rozwój potencjału i skuteczności administracji publicznej		
Liczba wdrożonych systemów zarządzania kompetencjami kadr	szt.	Urząd Gminy
Liczba pracowników administracji samorządowej, którzy podnieśli swoje kwalifikacje	szt.	Urząd Gminy
Liczba wdrożonych systemów samodoskonalenia	szt.	Urząd Gminy
Liczba stworzonych w Urzędzie Gminy systemów obsługi klienta	szt.	Urząd Gminy
Liczba dokumentów poddanych konsultacjom społecznym	szt.	Urząd Gminy
Liczba zorganizowanych spotkań w ramach konsultacji społecznych	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych działań prowadzących do rozwoju elektronicznej administracji i usług publicznych świadczonych drogą elektroniczną	szt.	Urząd Gminy
Liczba usług w gminie świadczonych za pomocą sieci Internet	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych działań mających na celu tworzenie i rozwój cyfrowych zasobów gminy	szt.	Urząd Gminy
Liczba doposażonych w sprzęt komputerowy jednostek gminnych	szt.	Urząd Gminy
Liczba zawieszonych porozumień partnerskich z innymi jednostkami samorządu terytorialnego	szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych budynków użyteczności publicznej	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych projektów transgranicznych	szt.	Urząd Gminy
Dochód na jednego mieszkańca	zł.	Urząd Gminy
Wydatki na jednego mieszkańca	zł.	Urząd Gminy

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
Liczba opracowanych Systemu Identyfikacji Wizualnej Gminy	szt.	Urząd Gminy
Liczba zamontowanych witaczy	szt.	Urząd Gminy
Liczba przeprowadzonych działań marketingowych, mających na celu kreowanie dobrego wizerunku gminy	szt.	Urząd Gminy
Liczba opracowanych wydawnictw promujących walory gminy	szt.	Urząd Gminy

Źródło: Opracowanie własne

SPIS TABEL

Tabela 1 Korelacja strategicznych celów Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020 oraz strategicznych kierunków działań Strategii Rozwoju Polski Wschodniej 2020	12
Tabela 2 Korelacja strategicznych celów Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016-2020 oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020	20
Tabela 3 Powierzchnia poszczególnych miejscowości Gminy Komarów-Osada	34
Tabela 4 Wykaz dróg powiatowych	66
Tabela 5 Wykaz dróg gminnych	67
Tabela 6 Dane o sieci dróg publicznych w gminie Komarów-Osada	75
Tabela 7 Wykaz ujęć wody w Gminie Komarów-Osada	77
Tabela 8 Charakterystyka sieci wodociągowej w Gminie Komarów-Osada	78
Tabela 9 Sieć elektroenergetyczna dla urządzeń PGE na terenie Gminy Komarów-Osada	82
Tabela 10 Sieć elektroenergetyczna dla urządzeń obcych na terenie Gminy Komarów-Osada	82
Tabela 11 Liczba uczniów w szkołach na terenie Gminy Komarów-Osada	86
Tabela 12 Baza rekreacyjno-sportowa szkół z terenu Gminy Komarów-Osada	93
Tabela 13 Charakterystyka sieci bibliotecznej	98
Tabela 14 Liczba ludności Gminy Komarów-Osada na przestrzeni lat 2007-2014	103
Tabela 15 Wskaźnik przyrostu naturalnego w latach 2007-2014	106
Tabela 16 Zasoby mieszkaniowe w Gminie Komarów-Osada w latach 2005-2014	116

Tabela 17 Powody przyznania pomocy społecznej w Gminie Komarów-Osada (2014 r.)	124
Tabela 18 Natężenie problemów społecznych w Gminie Komarów-Osada w latach 2012-2014 r.	124
Tabela 19 Pomoc udzielona przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Komarowie-Osadzie w 2014 r. wg form pomocy	125
Tabela 20 Interwencje policji na terenie Gminy Komarów-Osada w latach 2012-2014 r.	130
Tabela 21 Wyposażenie jednostek OSP w samochody i sprzęt	133
Tabela 22 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg form własności prowadzące działalność na terenie Gminy Komarów-Osada	152
Tabela 23 Wybrane wskaźniki dot. podmiotów gospodarki narodowej w latach 2009-2014 na terenie Gminy Komarów-Osada	155
Tabela 24 Struktura bezrobocia w Gminie Komarów-Osada na koniec 2015 r.	161
Tabela 25 Struktura gruntów w Gminie Komarów-Osada	163
Tabela 26 Analiza sytuacji finansowej Gminy Komarów-Osada w latach 2009-2014	180
Tabela 27 Wydatki na działania inwestycyjne w Gminie Komarów-Osada w latach 2008-2014	182
Tabela 28 Poziom zadłużenia Gminy Komarów-Osada w latach 2009-2015	183
Tabela 29 Analiza SWOT dla obszaru: Przestrzeń i środowisko	188
Tabela 30 Analiza SWOT dla obszaru: Infrastruktura	190
Tabela 31 Analiza SWOT dla obszaru: Społeczeństwo i jakość życia	191
Tabela 32 Analiza SWOT dla obszaru: Gospodarka i rynek pracy	193
Tabela 33 Analiza SWOT dla obszaru: Jakość rządzenia	194
Tabela 34 Cele strategiczne i szczegółowe	206
Tabela 35 Strategia postępowania- Cel strategiczny 1	213
Tabela 36 Strategia postępowania- Cel strategiczny 2	222
Tabela 37 Strategia postępowania- Cel strategiczny 3	234
Tabela 38 Lista członków Zespołu ds. opracowania strategii	241
Tabela 39 Wskaźniki monitoringu dla Celu strategicznego 1	253
Tabela 40 Wskaźniki monitoringu dla Celu strategicznego 2	255
Tabela 41 Wskaźniki monitoringu dla Celu strategicznego 3	259

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1 Udział poszczególnych jednostek osadniczych w całkowitej powierzchni gminy	36
Wykres 2 Liczba przyłączy sieci wodociągowej w Gminie Komarów-Osada w latach 2007-2014.....	77
Wykres 3 Udział mieszkańców poszczególnych miejscowości w całkowitej liczbie ludności Gminy Komarów-Osada	103
Wykres 4 Zmiany liczby ludności Gminy Komarów-Osada na przestrzeni lat 2007-2014	104
Wykres 5 Przyrost naturalny w Gminie Komarów-Osada na przestrzeni lat 2007-2014	105
Wykres 6 Wskaźnik obciążenia demograficznego Gminy Komarów-Osada w latach 2008-2014.....	107
Wykres 7 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem	108
Wykres 8 Ludność według wieku i płci w 2014 r.	110
Wykres 9 Saldo migracji ogółem na terenie Gminy Komarów-Osada w latach 2007-2014	111
Wykres 10 Poziom wykształcenia (na wsi) w powiecie zamojskim	113
Wykres 11 Gospodarstwa domowe wg źródeł utrzymania.....	115
Wykres 12 Mieszkania wyposażone w instalacje - w % ogółu mieszkań	117
Wykres 13 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w Gminie Komarów-Osada.....	117
Wykres 14 Podstawowa opieka zdrowotna – udzielone porady.....	119
Wykres 15 Wydatki budżetu gminy Komarów–Osada	121
Wykres 16 Podmioty prowadzące działalność gospodarczą na terenie Gminy Komarów-Osada wg sekcji PKD 2007 w latach 2009-2014	154
Wykres 17 Osoby pracujące w latach 2007-2014	156
Wykres 18 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie Gminy Komarów-Osada w latach 2008-2014	158
Wykres 19 Struktura gospodarstw w Gminie Komarów-Osada wg powierzchni.....	164
Wykres 20 Wydatki i dochody Gminy Komarów-Osada na przestrzeni lat 2009-2015.....	182

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1 Źródła planowania <i>Strategii Rozwoju Gminy Komarów–Osada na lata 2016-2020</i>	8
Rysunek 2 Herb, flaga i pieczęć Gminy Komarów-Osada	172
Rysunek 3 Struktura organizacyjna Urzędu Gminy Komarów-Osada.....	178
Rysunek 4 Uproszczona struktura Strategii Rozwoju Gminy	200
Rysunek 5 Schemat ideowy systemu wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Komarów-Osada na lata 2016 -2020.....	249

SPIS ZDJĘĆ

Zdjęcie 1 Wykopaliska na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Swaryczowie.....	38
Zdjęcie 2 Zdjęcie 3 Fragmenty dawnej zabudowy z zabytkowymi domami.....	40
Zdjęcie 4 Komarowskie wąwozy	44
Zdjęcie 5 Krajobrazy gminy Komarów–Osada	47
Zdjęcie 6 Krajobrazy Gminy Komarów-Osada	50
Zdjęcie 7 Kościół św. Trójcy w Komarowie-Osadle	52
Zdjęcie 8 Wnętrze kościoła w Komarowie-Osadle - witraże.....	52
Zdjęcie 9 Zdjęcie 10 Wnętrze kościoła w Komarowie-Osadle – widok na ołtarz główny (ołtarz po konserwacji i renowacji)	53
Zdjęcie 11 Pomnik Jazdy Polskiej w Komarowie-Osadle.....	54
Zdjęcie 12 Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Marii Magdaleny w Dubie	56
Zdjęcie 13 Kościół p.w. Michała Archanioła w Zubowicach	57
Zdjęcie 14 Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Śniatyczach	58
Zdjęcie 15 Nieczynny cmentarz prawosławny w Śniatyczach.....	59
Zdjęcie 16 Miejsce pamięci w Wolicy Śniatyczej.....	60
Zdjęcie 17 Kapliczka dwukondygnacyjna, murowana z XIX w. w Komarowie-Osadle	62
Zdjęcie 18 Budynek Szkoły Podstawowej w Antoniówce	88

Zdjęcie 19 Świetlica wiejska w Krzywystoku (otwarta w 2013 r.).....	100
Zdjęcie 20 Świetlica wiejska w Kadłubiskach	100
Zdjęcie 21 Świetlica wiejska w Antoniówce.....	101
Zdjęcie 22 Budynek Gminnego Ośrodka Zdrowia w Komarowie–Osadzie.....	119
Zdjęcie 23 Budynek Warsztatu Terapii Zajęciowej w Wolicy Brzozowej.....	129
Zdjęcie 24 Nowy samochód ratowniczo-gaśniczy w OSP Komarów-Osada	132
Zdjęcie 25 Zdjęcie 26 Gminny Przegląd Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych.....	138
Zdjęcie 27 Obchody rocznicy Bitwy pod Komarowem.....	139
Zdjęcie 28 Zimowy piknik sportowo - rekreacyjny.....	140
Zdjęcie 29 Zdjęcie 30 Dożynki Gminno - Parafialne.....	141
Zdjęcie 31 Album „Tożsamość i Tradycja – smaki i smaczki Gminy Komarów–Osada”	142
Zdjęcie 32 Wielopokoleniowa Orkiestra Dęta	146
Zdjęcie 33 Chór Pasjonata	147
Zdjęcie 34 Klub Seniora Legenda	148
Zdjęcie 35 Wyremontowany budynek Centrum Integracji Społecznej	160
Zdjęcie 36, Zdjęcie 37 Komarowskie pejzaże	166
Zdjęcie 38 Wąwóz lessowy	167
Zdjęcie 39 Plakat informacyjny	169
Zdjęcie 40 Zdjęcie 41 Międzynarodowy Festiwal Kultury Antycznej Gotania (2013) .	169
Zdjęcie 42 Budynek Urzędu Gminy Komarów-Osada	173
Zdjęcie 43 Zdjęcie 44 Posiedzenie Zespołu Strategicznego.....	243